

समुद्धरितत्वेन सारभूतस्य चारय प्रकरणमनस्य के पारदेश्वरप्रवचनपरमार्थवेदिनः प्रणेताः ? किमर्थं चास्य प्रणयनम् ? इत्या-
दिप्रश्नपरम्पराया नास्त्यवकाशलोकोऽपि । परं पूर्वप्रबन्धे कदेयं मानबलोक्तम्-विशेषतया जैनसमाजम्-अनन्यसाधारणेन
स्वकीयजीवनेनोपाकृष्यत । इत्ययं प्रश्नस्त्ववदन्तयोपतिष्ठते, तथाऽपि साधनाभावात् नालंभृणुरदमेन समाधातुम् । सामान्येन
पूर्वप्रकाशस्य वीरसमानां सहस्रत्वात् तदन्तरालभाविन इति तु निर्विवादं, विशेषेण दृष्टिवादपाठ्यभ्यर्थेतया श्रुतैरेवल्लिङ्गालः
स्यात्, स च वीरसमानां शतद्वयेति निर्णयं रयात् (?) अभिजनादिज्ञाने तु न साधनमिति निरुपायः “चोदससविहाओ
सवाओ पुणगयाओ कहेसि” इति वचनमपि तेषां प्रभूणां सकलश्रुतधत्तद्योतकम् ।

यद्यप्यस्मिन् प्रकरणरत्ने गाथानां समाधिप्रस्तुतमानस्य दृश्यमानत्वेन भवत्येकत्वं शङ्कास्थानं यदुत “गाथाशतपरिमा-
णनिष्पन्नं यथार्थनामकं श्रुतकारणं प्रकरणं” इत्येतत् कथनं वयद्भारं सत्यतामञ्चति ? परं तन्न युज्यते, यतस्तस्य प्रथमा गा-
थाऽभिधेयाऽभिधीयिका, द्वितीया तृतीया च द्वारप्रतिपादिका, गुणस्यानेषु योगानां यतान्तरद्योतिका त्रयोदशी गाथा
तन्त्यस्तुता यद्वा स्वरक्तुक्तापि यतान्तरं गुणस्यानेषु योगानां प्रतिपादकत्वेन पृथक्कृत्या न गणनीया, अन्तिमाः तिस्रश्च
क्रमशः ग्रन्थोपसंहार-स्वौद्धत्यपरित्याग-ग्रन्थप्रयोजनादिप्रतिपादिकाः सन्ति, अतोऽस्य सामर्थ्याख्यायां नास्त्येव यत्किञ्चि-
दपि शङ्कास्थानम् । व्यवहारतो वा पञ्चाशदेकं यथा न्यूनाधिकगाथासंभवेऽपि पञ्चाशदाह्ला अष्टके पौढश्लोकेऽपि त्रयदाह्ला तथाऽत्र

“किं परिक्रम-मुच पढगणुओग-पुढगय-चूळिगामइयातो सवाओ दिदिवायाओ कहेसि ? न इत्युच्यते, पुढ-
गयाओ । किं उप्पायपुढ-अग्गेणिय जाव लोगविंसाराओनि एयाओ चोदसविहाओ सवाओ पुढगयाओ कहेसि ? न

इत्युच्यते, अगेणियातो वीयाओ पुढातो । किं अट्ठवत्थुपरिमाणो अगेणियपुढातो सवातो कहेसि ? न इत्युच्यते, पुढंते अवहेते धुवं अधुवे एत्थं खणलद्वीणामपंचमं वत्थुं, तातो पंचमातो वत्थुतो कहेमि । किं सवातो वीसइयाहुइपमाणमेवातो कहेसि ? न इत्युच्यते, तरस पंचमसस वत्थुरस चउत्थं पाहुइं कम्मपगढीनामपेज्झं ततो कहेमि । तस्स चउतीसं अणुओगदाराइं भवन्ति, तंजहा- 'कइ (कंजइ) ? देदणा (देदण) २ फाते ३ कम्मं ४ पगटी य ५ वंण ६ पिइंधे ७ । पक्कम ८ उवकमु ९ दए १० (सुवक्कम उदए १०) मोवले ? ? पुण संकमे १२ लेस्सा १३ ॥ १ ॥ लेसाकम्मे १४ लेसापरिणामे १५ तह य साय-मस्माते १६ । दीहे हस्से १७ भवधारणीय १८ तह पोगला अचा १९ ॥ २ ॥ निहचमणिहत्तं च २० निकाइयमणिक्काइयं २१ च कम्ममिती २२ । पच्छिमखन्धे २३ अप्पावहुगे च २४ सवत्थओ (चउवीसमरया ७) ॥ ३ ॥ " चि, किं सवतो चउवीसाणुओगदारमरयातो कहेसि ? न इत्युच्यते, तरस छट्ठमणुओगदारं वंषणंति ततो कहेमि । तस्स चत्तारि भेदा, तंजहा- वंधो वंधो वंधणीयं वंधविहाणंति, किं सवातो चउट्ठाणुओगदारातो कहेसि ? न इत्युच्यते, वंधविहाणंति चउत्थमणुओगदारं ततो कहेमि । तस्स चत्तारि वियागा, तंजहा-यगइंधो डिनिग्गो अणुभागवंधो पदेसवंधोत्ति मूलुत्तरपगइये यभिन्नो, ततो चउविहातोचि किंचि किंचि समुद्धारिय समुद्धारिय भणापि । " इत्यनेन चूर्णिक्कारचरणानामुल्लेनेत्येनत्तु स्पष्टमेवावसीयते यदुत परिकर्मे-सूत्र-अथमानुयोग-पूर्वगत-चूलिकामयो दि दृष्टिवादो द्वादशपदं, तस्मिन्नापि चतुर्दशपूर्वमय-पूर्वगतविभागे अष्टवस्तुसमन्वितं श्रीसप्ततिकायाप्यटीकाकारवचनानुसारेण च चतुर्दशवस्तुसमन्वितं च द्वितीयमप्रायणीयारूपं पूर्वमस्ति, तत्रापि क्षणलब्धि नाम पञ्चमं वस्तु-अस्तुतमकरणव्याख्याणेतारस्तु प्रणिक्कित्तरारूपं पञ्चमं वस्तित्ति, तस्मि-

शपि कर्मपशुविनामकं चतुर्थं ग्राह्यं श्रुतमिषोपरूपम्, तस्मिन्नपि वन्यनाभिषं प्रमुगनुयोगद्वारं, तत्रापि चतुर्थं वन्यविधानाख्य-
प्रमुगयोगद्वारं, तस्य प्रकृतिरन्यादिकाधत्वारो येदाः, तेभ्यश्चतुर्थोऽपि येदेभ्यः किञ्चित् २ सारभूतं सप्तद्वयं सप्तद्वयं रचि-
वमिदं प्रकरणरत्नमेभिः पूर्वपरपूज्यपादैः ।

इदं प्रकरणरत्नं दृष्ट्वादनिवन्धनमिति तु साक्षात् ग्रन्थद्वयवचनात् चूर्णिकारध्वनाव सुस्पष्टम् । एतत् दृष्ट्वादिनि-
वन्धनमित्येव न किंतु “ x सारजुनाओ । कोच्छं वइइयाओ भाहाओ दिट्टिवायाओ ॥ १ ॥ ” इति ग्रंथद्वयवचनात्
“ दृष्ट्वादो द्वादशमहं तस्मात्, दृष्ट्वादे हि द्वितीयमप्राणीयाख्यं पूर्वपस्मि, तत्रापि मणिधिकल्पाख्यं पञ्चमं वस्तु, तस्मिन्नपि
सप्तमप्रकृतिमाश्रुतं नाम चतुर्थं माश्रुतं श्रुतविदोपरूपम्, तत्रापि यत्कर्मैव द्वाविषयान् यत्तणं द्वारं, तस्माद्दुद्धृत्यैता गाया अहं वक्ष्ये
इति भाषायाः । ” इति व्याख्यातृवचनाचास्मिन् प्रकरणरत्ने यत् गाथानां यत्तकं तत्र सैद्धान्तिको महान् भागो दृष्ट्वा-
दसक्त एवेति निश्चीयते । अनेन संसारवारांनिधौ त्रीकल्यां श्रीजिनमूर्तिं जिनपूजां च ये निषेधयन्ति तेषां छुम्पकप्रतीनां
यथ कश्चिदंशुगीनः पण्डितंमन्योऽन्यचक्रवर्ती “ कैत्यं जिनौकस्वद्विद्वय ” इत्यादि प्रमाणान्ययमस्य ‘ वस्तुमात्राया वैभ-
शब्दो नास्ति गिनमूर्त्यादिवाचको नास्ति च श्रीजिनपूजा ध्वन्यदिता ’ इत्यादिकं प्रकल्पयति तस्य च कुलवन्धो विभीषते,
यत एतस्मिन् प्रकरणरत्ने-

“ अरहन्तं सिद्धं चेइय तव सुय सुह सादु संयमहणीओ । वन्यद् दंसजमोहं अणन्तसंसारियो लेणं ॥ १८ ॥ ”

पाणवहाइसु रओ जिनपूआमोवसमगावियकरो । अज्जेइ अनराय न लहइ जेणिच्छियं लाभं ॥ २६ ॥ ”

इति गाथायुग्मेन स्पष्टतया ज्ञापितमेव यदुत चैतस्यस्यापि मत्स्यनीकोऽर्णवादाधनिष्टनिर्वर्त्तको जीवो येन वद्धेनानन्त-
संसारिको भवति तद्दर्शनमोह-मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म वच्नाति, भिनपूजाविघ्नकरश्चाज्जयति-निर्वर्त्तयति पञ्चमकारमप्य-
न्तरायं कर्म ।

यद्विषयवर्णनमस्मिन् प्रकरणरत्नेऽस्ति नव्यशतके-पञ्चमरूपग्रन्थे च नास्ति तत् प्रदर्शयते-

“ द्वापष्टिमार्गणास्यानेषु चतुर्दश जीवस्यानानि, चतुर्दशजीवस्यानेषूपयोगाः योगाश्च, द्वापष्टिमार्गणास्यानेषु गुणस्या-
नानि, गुणस्यानेषूपयोगाः योगाश्च, गुणस्यानेषु सामान्येन चत्वारो वन्धमत्पयाः, अष्टानां कर्षणां विशेषमत्पयाः, अष्टानां
मूलमकृतीनां वन्धोदयोदीराणास्यानानि गुणस्यानेषु वन्धोदयोदीराणास्यानानां संवेद्य, मूलोत्तरप्रकृतयः, गुणस्यानेषुत्तरम-
कृतिवन्धस्वामित्वं, मार्गणासु वन्धस्वामित्वम्, उत्तरमकृतिषु च मिथ्यात्वाद्याश्चत्वारः मत्पयाः । ” परमुक्ता एते पदधीतौ

- अथ च यद्विषयवर्णनं नव्यशतके वर्ततेऽत्र च न वर्त्तते तत् प्रकाशयते-

“ भ्रुवन्धोदयसत्तापरावर्त्तप्रकृतयः समनिपक्षाः, उत्तरमकृतीनां जगन्मोक्तृष्टस्थितिः, एकेन्द्रियादिषु स्थितिप्रतिपा-
दनम्, अवाधाकालः, एकस्मिन् ग्रहर्त्ते शुद्धरूपव्यपमाणम्, गुणस्यानेषु स्थितिबन्धः, एकेन्द्रियादिस्थितिवन्धानामलवद्बहुत्वम्,
सान्तरवन्धस्य निरन्तरवन्धस्य चोत्कृष्टेतरकान्यमानम्, वर्णणास्वरूपम्, गुणश्रेणयः, गुणस्यानानां जगन्मोक्तृष्ट चान्तरालम्,
पत्योपमस्वरूपम्, पुद्गलपरावर्त्तस्वरूपम्, श्रेणिद्वयं चेति । ” अन्यत्रैतदर्थस्य दृढत्वाद् नावोल्लेखः ।

चतुर्दशानां पूर्वाणामग्रायणी (त्रिणीयं) नाम कृद्धितोयपूर्वान्तर्गतविशतिप्रामाश्रुतप्रमाणपञ्चमवस्तुनः सकाशाच्चतुर्थाचतुर्विंशत्-

नुयोगद्वारमयाः कर्मभूत्याख्याः भाभूताम् समुद्धृतिवत्त्वेन दृष्टिवद् निबन्धनः सकलकामिकग्रन्थचूडामणीभूतः कर्मप्रकृतिनामा-
माचीनप्रबन्धोऽर्थभिरप्य पूर्वधारण्यैः प्रणीतो वक्तव्यः, तस्मिन् दन्धनसदृशप्रणोदचनोदीरणोपगमनानिधित्तिनिकाचनात्मकं
करणाष्टमसुदयः स चा चेति प्रकरणदशकं विद्यते, तत्र च यदन्धननानाकं करणं तत् तदैव सुशक्तं भवति यदेदं प्रकरणं परिशीलितं
स्यादिति त पर पूज्यपादा दन्धनकरणोपसंहारे प्ररूपयन्ति, तथाच तत्प्राप्तः—

“ एवं बंधनकरणे परस्विप सह हि बंधनसमेण । बंधविहाणाभियमो सुदममिगंतुं लहुं होइ ॥ १०२ ॥ ”

अनेनास्य प्रकरणरत्नस्यावीवोपयोगित्वं परमोपकारित्वं च परिरुद्धतयाऽवसीयते । अतीवोपयोगितया परमोपका-
रितया च प्रतिष्ठितस्यास्य प्रकरणरत्नस्योपरि देतुं न स्यात् माने बहुवचनं “ तथूर्णानामपतिगम्भीरलात् ” इति वचनादनेकाः
चूर्णयः कृता आसीरन्, परं ताः केनापि कारणेन व्यरच्छिन्नाः, केरलेका लघुचूर्णिः दृश्यते, ता च पूर्वक्षरिणीता आरा-
ध्यपाद-अनुयोगाचार्य-मुख्युरत्य-श्रीमदानविजयगणिवरसदुपदेशस्थापित-राजनगरस्य-श्रीवीरसमाजेन स्वकीयमथप्र-
न्यरत्नतया पूर्वमेव प्रकाशिता । तस्यां द्वादशमपत्रस्य प्रथमपट्टेऽष्टमपट्टौ “ वेडहिय (आहारय) दुगसहिया ” इति मुद्रितं
परं तदधुर्द जानं, तस्मान्मे मूलपात्र एव सम्यग् । एवमवक्तव्यव्याधिकारं एकोनचत्वारिंशत्तमपत्रद्वितीयपट्टे पञ्चदशतमपट्टौ
(चारित्र्य) इत्यपि निष्पयोजनमेव जातम् । तथाऽत्रोपदेशरत्नसुरिचित-अवचरिण विद्यते, कर्तुनामरहिते चतुर्विंशतिगाया-
प्रमिते द्वे माथे अपि वर्तते । तयोरेकं भाष्यं मुखवर्त्यैः कृत्वा नूतनं टिप्पणं निर्वक्षितमस्य ग्रन्थस्य शान्तभागे । एकं तु बृहद्भाष्यं
श्रीचक्रेश्वरसुरिविरचितं तस्मास्मिन्नेव मुद्रितम् । अत्र मुद्रितस्य बृहद्भाष्यस्य प्रणेताः श्रीमन्त्रयकेश्वरद्वयः केषां कृपापरीतचे-

तसां सुखवर्ग्याणां शिरयभावं प्रतिपद्याः ? कस्मिंश्च समये किमर्थं चैतन्नाप्यं विरचितवन्तः ? इत्यादिकं ज्ञातुं समीक्षा चेत् ? अवलोकनीयं तस्यैवान्तिप्रमायापिपद्यम् । तच्चेदय-

“ सिरिवद्धमाणगणहर-सीसेहि विशारगेहि सुहबोहं । पयं सिरिचकेसरसूरीहिं सयगयुरुभासं ॥ १९ ॥

गुणहरगुणपरनामनिययविणेयस्स वयणओ रइयं । सुयणे सुणंतु जाणंतु बुद्धजणा तह विसोहिंतु ॥ २० ॥

सुसनववइमि य वच्छरम्मि विक्कमनिवाउ वट्टेने । कच्चियच्चमासदिणे गोमुसणे विसयवित्तेनयरे ॥ २१ ॥

दहिवइमी सिरिसिद्धरायभूइपसायगेहस्स । अन्नलदेवनिवइणो मुहरज्जे वट्टमाणम्मि ॥ २२ ॥

निरुक्कत्तिमुवागयमिणं ता नंदउ जाव सिद्धिसुहसूने । तियलोकपायहजसो जिणवरधम्मो जए जयइ ॥ २३ ॥ ”

श्रीउदयपभन्धूरिसन्दब्धं पद्मविंशतिश्लोकन्यूनसहस्रपरिमितं टिप्पणकमपि वचंत इति माच्यक्रमग्रन्थप्रस्तावनायामुक्तम् ।

अथास्य व्याख्याकर्त्तारोऽनुयोगद्वारविज्ञेपावदयकभाष्यादिवृत्तिकरणतो विख्यातकीर्तयोऽप्यविख्यातविविष्टाः श्रीयन्तः

श्रीहंपुरीय (अपरनाम मलधार) गच्छीयश्रीमदभयदेवसूरिशिष्याः श्रीमदेमचन्द्रसूरय इति त्वेतत्परस्तुतमकरणवृत्तिप्रशस्तिप्रामा-

न्तरतिनाऽनेन काव्यपञ्चकेनावगम्यते-

“ आज्ञा यस्य नरेश्वरैरपि शिरस्यारोप्यते सादरं, यं दृष्ट्वापि मुदं प्रजानि परमं प्रायोऽन्विदुष्टा अपि ।

यद्वक्त्राभ्युधिनिर्यदुज्ज्वलचःपीयूषपानोद्यत-गीर्वाणैरपि दुग्धसिन्धुमथने तस्मिन् लेभे जनैः ॥ ६ ॥

कृत्वा येन तपः सुदुष्करतरं विभं प्रबोधय प्रयो-स्तीर्थं सर्वविदः प्रभावितमिदं तैरतैः स्वकीर्यगुणैः ।

शुचलीकुर्वद्देशेपविष्कुरं, भर्ग्यैर्निवद्धसूहं, यस्याशास्वनिवारितं विचरति, भेषांष्टुगैरं यदाः ॥७॥

यमुनामवाहचिपलश्रीयन्मुनिचन्द्रशूरिसम्पन्नत् । अपरसरितेव सकलं, पवित्रितं येन भुवनतलम् ॥ ८ ॥

विरसृज्यैरकलिकालदुस्तरतपःसन्तानमुत्तमस्थितिः, सुप्रेषेव विषेभूयशिरस्यासाद्य येनोदयम् ।

सम्बन्धान्तरैश्चिरन्तनमुनिखुण्णः समुद्द्योतितो, मार्गः सोऽप्यदेवमूरिरप्रवत्सेभ्यः प्रसिद्धो भुवि ॥ ९ ॥

वच्छिद्यलवमायै-रभीतार्थैरपि शिष्टजनतृष्टये । श्रीहेमचन्द्रसूत्रिभि-रियमनुरचिता श्रुतकृत्तिः ॥ १० ॥ ५१

एभिश्च पारमेश्वरप्रवचनपानपीवरैः प्रवचनतत्त्वनिर्णयप्रवर्णैः पूज्यप्रवरैः कस्मिन् काले पात्रितेयं भारतभूमिः ? इति जिज्ञासायां जातयां एभिरेव विरचितस्य विशेषावश्यकविवरणस्य प्रसक्तौ स्थापिताभ्यां-

“ तच्छिद्यलवमायैरगीतार्थैरपि शिष्टजनतृष्ट्यै । श्रीहेमचन्द्रशूरिभिरियमनुरचिता प्रकृतकृत्तिः ॥ १० ॥

श्रदां च पञ्चसप्तत्यधिकैकादशशतैर्वतीतेषु । कार्तिकसितपञ्चम्यां श्रीगज्जयसिंहनृपराज्ये ॥ ११ ॥ ५२

इत्येताभ्यां पद्याभ्यां स्पष्टतयाऽवसीयते यदुक्तं यिः पूज्यैर्विक्रमाणीयद्वादशशताब्द्यामेव पवित्रितेयं भारतभूमिः ।

सिद्धान्ततत्त्वनिर्णयप्रवणाः सहृदयदृढयद्धारिणः के के ग्रन्था आराध्यपदैरभिः संहन्वा ? इति जिज्ञासायापि प्रदर्शयितुं ग्रन्थनिर्माणप्रयोजनमेयिरेव सुरिपुरंदरः समुच्छिखितः सविस्तरं गद्यमयोल्लेख एव समालोचनीयः, तस्मिन् ग्रन्थनामप्रदर्शनपरो य लोकेतः स चायम्-

“ x x x ततो मया तस्य परमपुरुषस्योपदेशं श्रुत्वा विरचय्य झटिति निवेक्षितमावश्यकटिप्पनिकाभिधानं ॥४॥

सद्भावनामञ्जूपायां नूतनफलकम्, ततोऽपरमपि शतकविवरणनामकम्, अन्यद्वयानुयोगद्वारवृत्तिसंज्ञितम्, ततोऽपरपुष्टेशमालासूत्राभियानम्, अपरं तु तद्वृत्तिनामकम्, अन्यच्च जीवसमासविवरणनामधेयम्, अन्यत्तु भवभावनासूत्रसंज्ञितम्, अपरं तु तद्विवरणनामकम्, अन्यच्च द्वादिनि विरचय्य तस्याः सद्भावनामञ्जूपायां अङ्गभूतं निवेशितं नन्दिटिप्पनकनामधेयं नूतनद्वयफलकम् । एतच्च नूतनफलकनिवेशितैः वज्रमयीव संज्ञाताऽसौ मञ्जूपा तेषां भाषानामगम्या । ततस्तैस्तीरच्छलयावित्तया संचूर्णयितुमारब्धं तद्द्वाररूपादसंपुटम् । ततो मया ससंभ्रमेण निपुणं तत्प्रतिविधानोपायं चिन्तयित्वा विरचयितुमारब्धं तद्द्वारविधानेनोर्विशेषावदयकविवरणाभिधानं वज्रमयमिर नूतनरूपादसंपुटम् । ”

एतत्संशोधनक्रियायां च संशोधकपूज्यैः कुतोऽपि विशेषमयत्नं वृत्तिसत्कं पुस्तकद्वयं भाष्यसत्कं त्वेकमेव समासादितम् । एतं शान्तवपोमूर्तिश्रीमद्भिजयसिद्धिद्वारीश्वरसत्कमशुद्धं, द्वितीयं च ह्युनिश्रीचतुरविजयद्वारा पट्टनाख्यपत्तनश्रीसंयसत्कं शुद्धमायं च । भाष्यसत्कं तु प्रवर्तकश्रीपत्तान्तिविजयसत्कमशुद्धतरतमं च । अत एव वृत्तमद्भुतं भाष्यं मदीयगुरुवर्यैः प्रायेण टीकानुसारेणैव संशोधितं तत्र च संभव्येव दोषसद्भावोक्तः संशोधनीयमेव तत् श्रेष्ठुपीशालिशेखरैरिति समीहन्ते ते पूज्यपादाः ।

अथाऽयं प्रवृत्तिसंशोधनं तु कर्ममकृत्यादिद्वाह्वरत्नारत्नकरकल्पैर्मदीयगुरुवरैः सचारित्रपवित्रगानश्रीगद्भिजयसिद्धिद्वारीश्वराणां साहाय्येनैवाकारि । मुक्ताणां संशोधनेऽपि न्यायाग्मोनिधिश्रीमद्भिजयानन्दद्वारीश्वरशिष्यरत्नमहाप्रदोषाध्याप-श्रीमदीरविजयविनेयावतंस-सिद्धान्तरत्नारत्नारत्नकरकल्प-मदीयगुरुवर्यैरनुयोगाचार्य-श्रीमद्-दानविजयगणिनः, सर्वज्ञ-

सिद्धान्तसिद्धिहृदयश्रीमद्भिन्नयसिद्धिसूरीश्वरशिष्यारत्न-स्वकीयदेशनाश्रयत्वाऽवजितसकलभग्यनिबद्ध-पंन्यासपदपरिमण्डित-
त-श्रीमन्नेपथिजयराणयः, मुरुरतया पवनपाठनरसिकबदीयगुरुवशायासमायेतुः ।

एभिः पण्डितमण्डैः पूर्वोक्तपुस्तकवितयायातेषां महता मयातेन च संशोधितेऽप्यस्मिन् प्रकरणरत्ने छग्रस्यानां
स्वाभावितेन प्रपादोपेक्षास्यसोऽकत्वेण दृष्टिदोषेण वा कथंचिदवाशुद्धं कृतं जातं वा भवेत्तु संगोपनीयं विपश्चिदपश्चिदैः
संशुचनीयं च कृपया यदशुद्धं विज्ञायते तद्वदेन द्वितीयसंस्करणे संस्क्रियेतेति मार्यते-

संवेद १९८० आश्विन-शुक्लतृतीया

महोदधिरय, }
आराध्यषाद-पंन्यासश्रीमद्दानविजयगणेशित्यरत्नमुनिसत्तमश्री-
प्रेमविजयगणेशचरपादारविन्दमधुव्रतो, मुनि-रामविजयः ।

॥ ॐ अहम् ॥

॥ न्यायान्मो निधिधर्मोमद्विजयानन्दसुरिभ्यो नमः ॥

परमर्षिभ्रीषद्भिवद्भर्मभूरिप्रवरविरचितं मलधारगच्छीयश्रीषद्भमचन्द्रभूरिविरचितन्याय्यया
श्रीचक्रसमूरिविरचितभाष्येण च समलंकृतं

श्रीश्रुतकर्मकरणम् ॥

दो० जयत्यभिमतस्मृद्धिस्तुः शमी समापिषतकर्मबीजः । सुरेन्द्रवन्द्यः स्फुटवस्तुवादी युनीश्वरः श्रीजिनवर्द्धमानः ॥ १ ॥

प्रतिसर्तितां जलनिधयो निखिलविनिर्दिष्टकर्मपरिणतयः । श्रुतसागरपारदशो जयन्ति गणधारिणः सर्वे ॥ २ ॥

एकैकमपि श्रुत्वा वाक्यं यस्यास्तकर्ममलपटलैः । शिवपदमननजीर्विलम्बे तज्जयति जिनवचनम् ॥ ३ ॥

इहानन्तभवभ्रमणनिबन्धनमहामोहसन्तविसलिलगहने विविधाधिव्याधिचक्रचक्रातिरौद्रे जातिजरामरणप्रबन्धमहोर्मिभीमे
गम्भीरापारसंसारारात्रिधौ निमज्जना पुरुषेण प्रवर्णे यानपात्रमिव संघ्राप्य श्रीसर्वज्ञशर्मान्वितं मनुष्यजन्म परोपकारे यति-
तव्यम् । तस्यैव सकलधर्मसारत्वेन यथोक्तमनुष्यजन्मफलत्वात्, उक्तं च—“संक्षेपात्कथ्यते धर्मो, जनाः किं विस्तरेण
नः । परोपकारः पुण्याय, पापाय परणीडनम् ॥ १ ॥ स चोपकारः परमार्थतो जिनवचनोपदेश एव, तस्यैवानन्तभयोप-

चित्तवलेगविच्छेदहेतुत्वादिति जिनरचनोपदेशेनोपकृतव्याः प्राणिनः । स च जिनरचनोपदेशो यद्यप्युपदेष्टव्यमेवादादेकशः
 तथापि कर्मणः महत्तदुःखमूलत्वात्तत्स्वरूपेयं यत्ततो ज्ञापनीयम् । ज्ञापिते हि स क्रन्दुःखमूले कर्मण्यवम इतस्वरूपाः प्राणिनः
 तदपगमायै यत्तयापथ परमनिवृत्तिमिगच्छन्तीनि निश्चित्य, गहुविस्वाराऽतिगम्भीरकर्मपकृतिमाभूतादिग्रन्थोक्तकर्मस्वरू-
 पावादानासपर्यानां तथाविशदुर्कर्मोपादिसामग्रीविक्रयानां साम्यतसाधूनामनुग्रहकाम्यया समधिगतश्रुतजलचित्तस्वैरनेकवा-
 दसमरविजयिभिः श्रीशिवशर्मस्वरिभिः संसिद्धनरं सुखावबोधं च गाथाश्रुतपरिमाणानिपन्नं यथार्थेनात्मकं श्रुतकारणं प्रकर-
 णमभ्यशयीति । इदं च यद्यपि पूर्ववृणिकारैरपि व्याख्यातम्, तथापि तत्पूर्वोनामतिगम्भीरत्वादस्मादृष्टां दुरधिगमत्वाच्च
 गुरुभ्यः समरिगतायेत्यात्मसंस्तुत्येऽल्पश्रियामनुग्रहार्थं च भन्दयतिनापि यथा व्याख्यायते । अत्र चैयमादिगाथा—

‘भा० चतुर्वन्धुभोमविहीदुवारचवविणयवयणमङ्कुमला । उदए चउतीसुत्तपयदीजुवा जयन्तु जिने ॥ १ ॥ सय-
 गम्मि कम्मगन्धे, सुत्तपयाई अफासहत्ताणं ऊयवि विसमपयाई, फासिचा किञ्चिमेचाई ॥ २ ॥ विरएमि सयगयासे, तय-
 त्तिरएहि च तस्स भावत्तो । भावेयच्चो सम्मं, सुचं परिभावेकेहि ॥ ३ ॥ एत्थ य गाहापत्यावणाउ पइअक्खरं च परि-
 कहणं । पाएण नत्थि पयढं भावत्थं पुण निसागेह ॥ ४ ॥ तत्थ य विणविणायुत्तंसत्तण् मिट्ठिविदियसमयस्स । परिवान्णाय
 पत्तुयगन्धकइअगाहदुगमाह ॥ ५ ॥

अरहन्ते भगवन्ते अणुत्तरपरक्कमे पणमिक्कणं । वन्धसय्मो निबद्धं संगहम्मिण्णो एवक्त्तामि ॥

सुणह ॥ जीवगुणसन्निपसु ठाणेसु सारजुत्ताओ । वोच्छं कहवइयाओ गाहाओ दिट्ठिवायाओ ॥ १ ॥

टी० 'मुणह' चि श्रुणुत श्रुयमिति गम्यते, शिष्यामन्त्रणं चैतत् 'इह' चि अस्मिन्नन्तस्तस्ववर्तिनि शतकप्रकरणे,
 यदहं 'वस्ये' भणिष्यामि तच्छृणुत ययमिति सोयस्कारमुत्तरेण संबन्धः । किं तद्वणिष्यत इत्याह—'गाहाओ' चि गीयन्ते
 प्रतिपाद्यन्ते अर्था अभिरिति गायाः; कियन्त्यः पुनस्ता इत्याह—'कइवइयाओ' चि प्रायः संक्षिप्तचित्तात्साम्यतश्चोतृणां
 तत्प्रवक्तृकमिदं वचः कियतीरपि वस्ये न बहोरिति भावः । पुनस्ता एव विशिष्यन्ते 'सारजुचाओ' चि, सारः सकलक-
 र्मविचारनिव्यन्दभूतोऽतिव्यापकतया प्रधानो योऽर्थ इति गम्यते, तेन युक्ता इति । कैषु विषयेषु पुनस्ता भणिष्यन्त इत्याह—
 'गणेसु' चि तिष्ठन्ति जीवा गुणा वा एवमिति स्थानानि स्वरूपभेदलक्षणानि तेषु, कथंभूतेष्वित्याह—'जीवगुणसन्निपसु'
 चि अत्र संक्षिप्तशब्दस्य प्रदेशकमभिसंबन्धसमस्तश्च जीव इति गुण इति च संज्ञा संग्रता एवमिति नारकादि दर्शनादि, तत्प्रत्यये
 जीवसंक्षितानि गुणसंक्षितानि चेति । तेषु स्थानेष्वपि प्रत्येकमभिसंबन्धयते । ततश्चेदमुक्तं भवति, जीवसंक्षितेषु स्थानेषु
 मुख्यैकैन्द्रियादिलक्षणेषु, गुणसंक्षितेषु च स्थानेषु मिथ्याष्टयादिस्वरूपेषु विषयेषु एता गाथा भणिष्यामीति । कुतः पुनरेता
 अमिथास्यन्त इत्याह—'दिडिवायाओ' चि दृष्टिघातो द्वादशमङ्गं तस्मात्, दृष्टिघादे हि द्वितीयमग्रायणीयाख्यं पूर्वमस्ति ।
 तत्रापि प्रणिधिकल्पाख्यं पञ्चमं वस्तु । तस्मिन्नपि कर्मप्रकृतिमाश्रुतं नाम चतुर्थं प्राश्रुतं श्रुतविशेषरूपम् । तत्रापि यत्कर्म-
 प्रकृतिवग्यनलक्षणं द्वां, तस्मादुच्यतेता गाथा वस्ये इति भावार्थः । एतेन चात्मनः स्वमनिरिषिका परिहृता भवति, शास्त्रस्य
 च गौरवमापादितं भवति । भवति ह्याधारविशेषादायस्य गुणप्रकर्षविशेषो, जगदेरिव सित्वाद्याधारविशेषादिति । जीव-
 स्थानगुणस्थानविषये दृष्टिघादाया गाथा अहं वस्ये ता यूयं शृणुतेति पिण्डार्थः । अत्र च शृणुतेति शब्दो महलत्राचिन्वादादौ

विनिर्दिष्टः । एतदभिप्रेत्य श्रवणस्य श्रुतरूपत्वान्द्वयस्य च ज्ञानपञ्चकान्तःपातित्वात्स्य च भावनन्दित्वेन महत्त्वत्वाभि-
यानादिति । मन्त्रपरिशुद्धितानि च शास्त्राणि निर्विघ्नेन परिसमाप्यन्ते, शिष्यप्रशिक्षणपरम्परया च प्रतिष्ठाश्रयणञ्जन्तीति ।
'बोच्छे कइइयाओ माहाओ' इत्यादिना त्रयिषेयनिर्देशः कृतः, उक्तस्वरूपाशानामत्र प्रकरणेऽभिधास्यमानतादिति ।
प्रयोजनं तु प्रकरणकर्तृश्रेष्ठोरनन्तरपरम्परयेदाश्चित्तनीयम् । तत्र प्रकरणकर्तृरनन्तरं सत्त्वानुग्रहः प्रयोजनम्, श्रोतुं नस्तु-
तमकरणार्थपरिज्ञानम् । परम्परसंयोगं तु द्वयोरपि परम्पदमामिरिति । इदं तु प्रयोजनं साक्षादनुक्तमपि सामर्थ्याद्गन्त्यते,
प्रज्ञानात्प्रकरणस्य परमशुचिनिर्णीतदृष्टिवादान्तरगतास्वायेन यथोक्तप्रयोजनसाधकत्वमवनादिति । संवन्धस्तु सिद्धान्तानु-
सारिणां साक्षोत्थानकथनादिकोऽनेकधाभिप्रेतः । तत्रैव दृष्टिवादाज्ञाया वक्ष्ये इतिवचनाच्छास्त्रोत्थानलक्षणः संवन्धः कथितो
द्रष्टव्यः । तर्कानुसारिणां तूपायोपेयलक्षणः संवन्धः, । तत्र वचनरूपासं प्रकरणमिदमुपायः, प्रकरणाथैस्तुपेय इत्ययद्विग्न्यते,
अनेन च भागलाघाभिधानेन सकलशास्त्रकृतां ग्रहचिन्तुमुता भवति, तथा च तैत्तकम्—“ प्रेक्षावतां महत्प्रयथेभिर्भेषप्रयोजने ।
मूलं चैव शास्त्रादौ. वाच्यमिष्टार्यसिद्धये ॥ १ ॥ ” इतिगाथायः ॥ १ ॥ अत्र च—अरहन्ते भगवन्ते, अनुत्तरपरकमे पणमि-
ज्जणे । वन्धसंयोगे निवर्तं, संग्रहमिणमो पवक्खामि ॥ १ ॥ (इतीयं) गाथा आदौ दृश्यते, सा च पूर्ववर्णिकारैरव्याख्या-
तत्वात् प्रसेपगोयेति लक्ष्यते, मुग्गा च । नवरं कर्मप्रकृतिषाभुतादुदृत्य संग्रहयेनपन्नस्तच्चगृहीते प्रवक्ष्यामि । कथंभूतम् ?
इत्याह—‘निवर्द्धम्’ आगेपित्तम्, क ? इत्याह ‘ वन्धसंयोगे ’ प्रस्तुतप्रकरणे इदं हि कृतगाथानिपपन्नत्वाञ्जतकोऽभिधीयते,
वन एव चात्र विस्मरेणाभिधास्यते अनो वन्धप्रधानः अतको वन्धशतकस्तस्मिन्निर्णयः ॥ १ ॥ इहानन्तरगाथायां सारयुक्ता

गाथा वक्ष्य इति प्रतिज्ञातम्, कीदृशाधिकाश्रुताः पुनरेता इति प्रश्नमाह्वय्य तासामर्थधिकारसंग्रहार्थं द्वारगाथादयमाह—
 भा० एतय य अरन्दे इह आइमगाहा उ अन्नकदरइया । सुणइ इह दुइयगाहा इह पत्थुयकविकया नेया ॥ ६ ॥ एत्या-
 भिपेयमंगलसंपपयोपणाइ समईर ऊरेयव्वाइ दुहेहि चुन्निओ वित्तिओ ना वि ॥ ७ ॥ साखुया वोच्छे गाहाओ जं
 मुत्तयं तहिं तासिं । अत्थाइयाकरहणं दुवारगाहाहुगं आह ॥ ८ ॥

उवओगाजोगविही, जेसु अ ठाणेसु जत्तिया अत्थि । जप्पवइओ वन्थो, होइ जहा जेसु ठाणेसु ॥ ९ ॥
 वन्धं उदयसुदीरणविहिं च तिनहं पि तेसि संजोगं । वन्धचिहणे य तहा किंचि समासं पवक्खामि ॥ १० ॥

टी० अत्र विधिशब्दो भेदवचनः, प्रत्येकं च योज्यते । 'उवओगा' इत्याकारात्तात्पर्यमिदं प्रयोगभेदा योगभेदाश्च
 येषु स्थानेषु जीवस्थानगुणस्यानलक्षणेषु प्रत्येकं यावन्तः सन्ति तैः प्रकरणेऽभिधास्यन्त इति । प्रथमागाथायां क्रियाध्या-
 हारो दृश्यः । चकारस्य भिन्नक्रमत्वाद्यत्ययश्च वन्थो मिथ्यात्वाविरतिकषाययोगानां कर्मादृक्स्यापि सामान्यवन्धतूनां मध्ये
 कैरेव्येहेतुभिः कस्मिन् गुणस्थाने वन्धः संभवतीत्यप्यत्राभिधास्यते । 'होइ जहा' चि स एव वन्धः प्रत्येकं ज्ञानावरणादिकर्मणां
 ज्ञानप्रत्यनीकतादिभिर्विशेषहेतुभिर्भयथाभवतीत्येतदभिधास्यते । 'जेसु ठाणेसु' चि गाथाचरमानवचो द्वितीयगाथायां सम्बध्यते ।
 येषु स्थानेषु गुणस्यानलक्षणेषु यावान्संभवति तं सम्भविनं वन्धनिधिसुदयविधिसुदीरणविधिं च 'प्रवक्ष्यामि' भणित्वामीनि
 संन्यः, अत्रापि विधिशब्दो भेदवचनः प्रत्येकसम्बन्धश्च । तथा त्रयाणामपि तेषां प्रत्येकोक्तानां वन्धोदयोदीरणाविधीनां च
 संयोगं एतावतीः कर्मप्रकृतीर्विभक्तद्वन्द्वसमकालमेवयतीति विद्वत्सुदीरयति चेत्सादिलक्षणं प्रवक्ष्यामीतीहापि क्रिया सम्बन्धः ।

‘वन्यविधाने य’ नि वन्यविधाने च वन्यपदे च प्रकृतिस्त्वित्यनुभाषप्रदेशलक्षणे, ‘समाप्तं’ संसर्गं काञ्चित्प्रवृत्त्यामीतियोगः ।
 ‘तद्’ नि यया कर्मप्रकृतिमाभूतादिग्रन्थकं तथेत्यर्थः । इतिगणादथास्यार्थः । साम्प्रतं भावार्थः प्रत्ययवयवमुच्यते ‘उबलोग’
 नि उपयोगजन्ययोगो बोधरूपो जीवव्यापार इत्यर्थः । कर्मणि वा घञ् । उपयुज्यते वस्तुपरिच्छेदं प्रति व्यापार्यते य इत्युप-
 योगः । करणे वा उपयुज्यतेऽर्थपरिच्छेदं प्रति जीवोऽनेनेत्युपयोगः । सर्वत्र जीवस्वतत्त्वभूतो बोध एवोपयोगो मन्त्रव्यः । स
 च द्वेषमेवाद् द्विधा, साकारोऽनाकारश्च । सामान्यविशेषात्मकं हि सबलं द्वेयं वस्तु, कथम् ? इति चेदुच्यते, दूरादेव हि ज्ञा
 ल्मालम्बमालम्बकुलाशोकव्यक्तादिविशिष्टव्यक्तिरूपवयान्नधारितं तल्लिङ्गमन्त्रलोकयतः सामान्येन वृक्षमात्रप्रतीविजनकं यदप-
 रिच्छुटं किमपि रूपं चक्षास्ति तत्सामान्यरूपम्, यत्पुनः तस्यैव निरुद्धीभूतस्य श्रान्तालादिव्यक्तिरूपतयाऽवधारितं तमेव तत्-
 निरुद्धमनुसृत्यतो विशिष्टव्यक्तिप्रतीविजनकं परिच्छुटं रूपमाभाति तद्विशेषरूपमिति प्रतिप्राणि प्रसिद्धप्रमाणवाधितप्रतीति-
 दूयवशात्प्रतिवस्तु सामान्यविशेषरूपद्वयात्मकत्वं भावनीयम् । कथम् ? एकस्य सामान्यविशेषात्मकताभित्यादि तु न चर्यते,
 प्रत्यविस्तरमयादन्यत्र सुचर्चितत्वाच्चेति । तत्र विशेषरूपप्रादुर्भूतः साकारोपयोगः सद्द्विविष्टाकारेण दत्तं इति कृत्वा, सामान्य-
 रूपविषयस्य वनाकारोपयोगः सामान्याकारयुक्तत्वं सत्यपि विशिष्टव्यक्त्याकाररहितत्वादिति । एवं च सत्यैव वक्ष्यमाणस्व-
 रूपाणि पञ्चानानि प्रतिश्रुतावधिमनःपर्यायेकत्वलाभ्यानि, त्रीणि चाज्ञानानि मत्प्रज्ञानश्रुताज्ञानविभङ्गाजाल्यानि विशेषरूप-
 प्रादित्वात्साकारोपयोगरूपाणीति साकारोपयोगोऽप्युच्यते । तथा चक्षुषा दर्शने सामान्यार्थग्रहणरूपं चक्षुर्दर्शनम् । तथाऽचक्षुषा
 चक्षुर्दर्शनेऽपिन्द्रियचतुष्टयेन मनसा च दर्शने सामान्यार्थग्रहणेवाचक्षुर्दर्शनम् । एवमवधिनाऽवधिर्वा केवलेन केचनमेव वा दर्शने

ययोक्तस्वरूपमविद्यदर्शनं केवलदृश्यं च । एवानि चत्वार्यपि दर्शनानि सामान्याख्याहित्वाद्रनाकारोपयोगरूपणीत्यनाकारो-
 पयोगधत्तुर्द्धा भवति । तथा च सत्पुणयोगः सामान्येन दृढदृश्या सिद्धः । ' जोग ' चि योजनं योगो जीवस्य वीर्यं शक्ति-
 रस्ताहः पराक्रमश्रेष्ठ्या परिस्सन्द इतियावत् । युज्यते धावनवल्गनादिक्रियासु व्यापार्यते य इति वा योगो, युज्यते मन्त्रव्यते
 धावनवल्गनादिक्रियया जीवोऽनेनेति वा योगो निर्दिष्टस्वरूप एव । स च मनोवाक्काययोगश्रेष्ठान्निग । तद्यथा काययोगेन
 मनःप्रयोगवर्णाणां यो गृहीत्वा मनोयोगेन मनस्त्वेन परिणमितानि वस्तुचिन्ताप्रवर्तमानि द्रव्याणि मन इत्युच्यते, तेन
 मनसा सहकारिकारणभूतेन योगो मनोयोगो, मनोविषयो योगो वा मनोयोगः १ । तथा उच्यते इति वाग्, भाषापरिणा-
 मापन्नः पुद्गलद्रव्यसमूह इत्यर्थः, तथा वाचा सहकारिकारणभूतया योगो वागयोगः, वाग्बिषयो वा योगो वाग्योगः २ । एवं
 तथा चीयत इति काय औदारिकारिक्तेन सहकारिकारणभूतेन योगः काययोगः, कायविषयो वा योगः काययोगः ३ । एवं
 च त्रिविधोऽपि पुनः पञ्चदशधा भिद्यते । तत्र मनोयोगस्तावत्तुर्द्धा । तद्यथा-सन्तो मुनयः पदार्था वा तेषां यथासङ्ख्यं
 मुक्तिप्राप्तयेन यथावस्थितस्वरूपचिन्तनेन च हितः सत्यः, " अस्ति जीवः सदसद्रूपो देहमानव्यापकः " इत्यादियथावस्थितवस्तु
 विकल्पनपर इत्यर्थः, सत्यध्यासौ मनोयोगश्च सत्यमनोयोगः । आह-ननु योगः परिसंपन्दक्रियारूप उक्तस्तस्य कथं सत्यादि-
 व्यपदेशः सम्भवति तयाप्रतीतेरबाभावात्, सत्यं, तथापि सत्यमनोविज्ञानजनकत्वान्मनोयोगस्यापि सत्यत्वमुच्यते, कारणे
 कार्यधर्माणोपचारादित्येवमन्यत्रापि भाननीयम् १ । तथा सत्यविपरीतोऽस्त्यो " नास्ति जीव एकान्तसद्रूपे वै " त्याद्यथावस्थित-
 वस्तुचिन्तनपर इत्यर्थः । असत्यध्यासौ मनोयोगश्चेत्यसत्यमनोयोगः २ । तथा सत्यध्यासावन्त्यथेति कृताकृतादिवत् कर्मधारयः,

सत्योपलक्षितमसत्यं यत्र स तथेति बहुव्रीहिर्वा, सत्यासत्यध्यासौ मनोयोगश्चेति सत्यासत्यमनोयोगः। इह भवत्सदिरपलाशादिभिश्चेषु बाहुल्यशोकोत्पन्नमेवेति यदा विकल्पयति तदा प्रस्तुतमनोयोगविषया, अयं हि विकल्पस्तत्राशोकदृष्टाणां सद्भावात्सत्यो, अन्येषामपि धर्मादीनां तत्र-सद्भावादसत्य इति भवति सत्यासत्यमनोयोगविषय इति ३। तथा न विद्यते सत्यं यत्र स भवत्सत्यो, न विद्यते मृषा यत्र स भवत्सत्योऽसत्यध्यासावमृष्येति पूर्ववक्तृमधारयः, सचासौ मनोयोगश्चेत्यसत्यामृष्यमनोयोगः। इह विमतिपचौ सत्यां वस्तुप्रतिष्ठाप्या सर्वज्ञानानुसारेण यद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“अस्ति जीवः सदसद्रूप” इत्यादि। तत्तत्कालसत्यं परिभाषितं आराधकत्वात्। यत्तु विमतिपचौ सत्यां वस्तुप्रतिष्ठाप्या सर्वज्ञानतोषीर्णं किञ्चिद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“नास्ति जीव इत्येकान्तनित्यो वे” इत्यादि, तत्सत्यमिति परिभाषितम्, विरावकत्वात्। यत्पुनर्वस्तुमतिष्ठाप्यामन्तरं स्वरूपमात्रमतिपादनपरं व्यग्रहारपतितं किञ्चिद्विकल्प्यते प्रोच्यते वा यथा—“हे देवदत्त! घटमानय, गां देहि मयापि” इत्यादि, तदेतत्स्वरूपमात्रमतिपादनपरं व्यावहारिकं विकल्पज्ञानं वचनं वा, न सत्यं नापि मृषा किन्त्वसत्यामृषमिति परिभाषितमनो भवति प्रस्तुतासत्यामृष्यमनोयोगस्य वक्ष्यमाणसत्यामृष्यमनोयोगस्य च विषय इति ४। तदेवं मनोयोगमथर्तुर्द्वयाख्यातः, एतद्व्याख्यानेन च वाग्योगोऽपि चतुर्विधो व्याख्यान एव द्रष्टव्यः। प्रायो मनोविकल्पितस्यैव वाग्विषयत्वात्तथापि स्थानादन्त्यापि किञ्चिद्व्याख्यायते—सत्त्वं हिता सत्या, सा चासौ वाक्चेति सत्यवाक्, तथा सहकारिकारणभूतया योगः सत्यव्यायोगः। अथवा वचनमनो सत्यत्वं तत्कार्यत्वाद्योगं प्रपचयति, नतश्च सत्यध्यासौ वाग्योगश्चेत्यपि मन्तव्यं, नेपभावापेक्षितु सत्यमनोयोगवद्वक्तव्यः, १। तथा सत्यादिपरीता असत्या, सा चासौ वाक् चेत्पसत्यवाक् तथा योगोऽसत्यवाग्योगः २। तथा सत्या चासावसत्या चेत्यादि

पूर्ववत्प्रकारयो बहुव्रीहिर्यौ, सा चासौ वाक् चेति तथा योगः सत्यास्त्ववायोगः ३ । तथा न विद्यते सत्यं यत्र सोऽसत्यो,
 न विद्यते मृषा यत्र सोऽमृषः, असत्यथासावमृषश्चेत्यसत्यामृषः स चासौ वाग्योगश्चेत्यसत्यामृषः, शेषं तु मनोयोग-
 वत्सर्वं वाच्यमिति ४ । अत्र च द्वतीयचतुर्थौ मनोयोगौ वाग्योगौ च परिस्यूयव्यवहारनयमतेन द्रष्टव्यौ । शुद्धनयानां तु
 मनोमानं वचनं वा सर्वमदृष्टव्यवहारपूर्वकं सत्यम् । अज्ञानादिदूषिताद्वयपूर्वकं त्वसत्यम् । उभयानुभयरूपं तु नास्त्येव, सत्या-
 सत्यराशिद्वयेऽन्तरभावादिति भावनीयम् । काययोगस्तु सप्तधा—औदारिकमित्रवैक्रियमित्राहारकाहारकमित्र-
 कार्यमाणकाययोगमेवादात् । तत्रोदारं प्रधानं उदारमेवौदारिकम् । प्राधान्यं चेह तीर्थं करगणधरशरीरायेक्षया वेदितव्यम्, ततोऽन्य-
 स्मानुत्तरानुरशरीरस्यायनन्तयुगहीनरूपत्वात् । अथवा उदारं सातिरेकयोजनसहस्रमानत्वाच्छेषशरीरेभ्यो दृढत्वमाणमुदा-
 रमेवौदारिकमिति । दृढत्वं चास्य भवधारणोयसहजशरीरायेक्षया मन्तव्यम्; अन्यथा ह्युत्तरवैक्रियं लक्षयोजनमानमपि
 लभ्यत इति । औदारिकमेव चीयमानत्वात्कायसंज्ञं सहकारिकारणभूतेन तद्विषयो वा योग औदारिकताययोगः ?
 तथा औदारिकं मिश्रं यत्र कार्येणेति गम्यते स भवत्यौदारिकमित्रः । उत्पत्तिदेशे त्वन्तरगतो जीवः प्रथमतममे
 कार्येणेनवाहारयति, ततः परमौदारिकस्याप्यारम्भत्वादौदारिकेण कार्यमित्रेणाहारयति, उक्तं च निर्युक्तिहृता—
 “नोपेण कम्पणं आदारेण अणन्तरं जीवो । तेण परं धीसेणं जात्र शरीरस्त निष्कृती ॥ १ ॥ ” इत्यो-
 दारिकमित्रथासौ कायश्च तेन योग औदारिकमित्रकाययोगः ॥ २ ॥ तथा विक्रिया विशिष्टा वा क्रिया विक्रिया,

१ योगेन कार्येणेनाद्विषयेऽनन्तरं जीवः । तेन परं मिश्रेण यावत् शरीरस्य निष्पत्तिः ॥ १ ॥

तस्यां भवं वैक्रियं, विविष्टं कुर्वन्ति तदिति वा निपातनाद्वैक्रियं तदेव कायस्तेन योगो वैक्रियकाययोगः ३ । तथा वैक्रियं मिश्रं यत्र क्षमणेनेति सम्पत्ते स वैक्रियमिश्रः । अयं तु द्वेनारम्भाणामप्यप्राप्तावस्थायां भवत्यः । तथा वादरपश्याप्तकवयोः पञ्चेन्द्रियनिर्पदमनुप्याणां च वैक्रियलब्धिमतां वैक्रियं कृत्वा, तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकुर्वतामौदारिकेणापि मिश्रं वैक्रियमवाप्यत इति । अथ यथा अत्र वैक्रियमौदारिकेण मिश्रमतो वैक्रियमिश्रमिति व्यपदिश्यते, तथौदारिकमपि वैक्रियेण मिश्रमित्यौदारिकमिश्रमित्यपि कस्मादोच्यत इति चेत् ? तदुक्तम्, यतो हन्त प्रधानेनैव व्यपदेशो भवति वैक्रियपरित्यागफले च बहुव्यापारत्वात्तदेव प्रधानमिति तेनैव व्यपदेशः, अत एव हि वाक्यदीनां वैक्रियमिश्रताव्यपदेशः । औदारिके हि स्थिता अमी वैक्रियमारम्भन्ते, ततश्च प्रारम्भकत्वेन बहुव्यापारत्वादौदारिकं प्रधानमिति तेनैव व्यपदेश औदारिकमिश्रमिति । अन्ये तु वैक्रियारम्भफाल एवाभीषां वैक्रियमिश्रं प्रतिपद्यन्ते, प्रारम्भमाणत्वेन वैक्रियस्य प्राधान्यविवक्षया तेनैव व्यपदेशमिच्छन्तीतिभावस्तदन्तं प्रसङ्गेन, विस्तरार्पिना प्रज्ञापनादिकैव निरीक्षणीयेति । वैक्रियमिश्रशालो कायश्च तेन योगो वैक्रियमिश्रकाययोगः ४ । तथा चतुर्दशपूर्वविदा तथाविधकार्योत्पत्तौ विविष्टगन्धवशादादिश्यते निर्वर्त्यते इत्याहारकम्, अथवा आह्रियन्ते शब्दान्ते तथैव विदुषादिसमीपे सूक्ष्मा जीवादयः पदार्था अनेनेत्याहारकं तदेव कायस्तेन योग आहाररूपाययोगः ५ । तथा आहारकं मिश्रं यत्रौदारिकेनेति सम्पत्ते स आहाररूपमिश्रः स एव कायस्तेन योग आहाररूपमिश्रकाययोगः, यदा सिद्धमयोजनश्चतुर्दशपूर्वविदाहारकं परित्यज्यौदारिकोपादानाव भवन्ते तदैदारिकेण मिश्रमाहारकं प्राप्यते बहुव्यापारत्वेन प्रधानत्वादादारेणेण व्यपदेश प्रतिभातः । अन्ये तस्यपि प्रारम्भकाल एवाहारकमिदं प्रतिपद्यन्ते प्रारम्भमाणत्वेनाहारकस्य प्राधान्यविवक्षया तेनैव व्यपदेश-

पिरुहन्तीति हृदय ६ । तत्रा कर्मैव कर्मणम्, अथवा कर्मणो विकारः कर्मणम्, उक्तं च—“कर्मविवागो कर्मणमद्विचि-
 चित्तकर्मनिष्कन्दं । सर्वेति सरिराणं कारणभूयं भुण्जेत्यं ॥ १ ॥” कर्मणमेव कायस्तेन योगः कर्मणकाययोगः ७ । तदेवं
 पञ्चदश्यापि योगाः प्ररूपिताः । विद्यां विधिरिति विधियद्व्यो भेदवचनः प्रत्येकं योज्यते, स च योजित एव । एतं चोपयो-
 गप्रियो योगविषयश्च शेषु जीवगुणस्थानेषु अपि भाष्यस्यते, तेषां भावार्थोऽनन्तरमेव कथ्यत इति नेह प्रतन्यते । ‘अन्त्य’
 ति पदमेव चनान्तमपि प्राकृतं दीक्ष्या बहुवचनान्तत्वेन योजितम् । ‘जप्यच्छब्दो वन्यो’ चि वे प्रत्यया यस्य वन्यस्य स
 तथा तैऽपि वन्यस्य सामान्यप्रत्यया मिथ्यात्वाधिरतिक्रपाययोगलक्षणाः सभावार्था अनन्तरं वक्ष्यत इति । ‘होइ जह’
 ति इत्यत्र स एव वन्यो विशेषहेतुभिर्ज्ञेयमन्त्रनीकनादिभिर्यथा भवति, तथा ‘पठणीयमन्तराए’ इत्यादिना सभावार्थ-
 वक्ष्यते । ‘जेष्टु ठाणेशु’ चि एतदन्तरमांशया योजितमेव । साम्प्रतं वन्यादीनां भावार्थ उच्यते—तत्र मिथ्यात्वादिभिर्वि-
 न्यहेतुभिर्जनचूर्णपूतसुहृत्स्वधिरन्तरं पुद्गलनिचिते लोके कर्मयोग्यवर्माणपुद्गलैरात्मनो वस्तव्यः पिण्डवदन्योन्यानुगमपरिणा-
 मात्मकः सम्यग्गो वन्यः । तेषामेव यथा स्वस्थितिबद्धानां कर्मपुद्गलानामपवर्धनादिकरणविशेषतः स्वभावो योदयसमय-
 प्राप्तानां विपाकवेदनमुद्रयः । तेषामेव कर्मपुद्गलानामालम्बासात्तामुद्रयावलिकैतीतानां जीवसामर्थ्यविशेषादुद्रयावलिकायां
 जवेदानमुदीरणा, शेषयोजना कर्तव्य । ‘वन्यविहाणे य’ चि वन्यस्य विद्यानं भेदः प्रकृत्यादिलक्षणः । अत्र च भेदकदृष्टान्तं

१ कर्मविवागः कर्मणमष्टविधविचित्रकर्मनिष्पन्नम् । सर्वेषां शरीराणां कारणभूतं प्रातव्यम् ॥ १ ॥ २ ‘गाथायां’ इत्यपि.

३ धर्मीतानां रंक्षितानामित्यर्थः

वर्णयन्ति । यथा वातापहृद्द्रव्यनिष्पन्नो मोदकः प्रकृत्या वातमपहरति । पिचापहृद्द्रव्यनिष्पन्नः पित्तम । श्लेष्मापहृद्द्रव्य-
नियमः श्लेष्माणमित्यादि । स्थित्या तु स एव कश्चिद्विधमेकमवधिष्ठते, अपरस्तु दिनद्रव्यमन्यस्तु त्रयं यावन्मासादिकमपि
कालं कश्चिद्विधमिच्छते, ततः परं विनश्यति । स एवानुभागेन स्निग्धमप्युरस्वल्भमेन कश्चिदेकगुणानुभावो भवत्यपरस्तु द्विगुणा-
नुभावोऽन्यस्तु त्रिगुणानुभावं इत्यादि । प्रवेशः कर्षिकादिद्रव्यममाणरूपानैः प्रवेशः स एव कश्चिदेकमष्टतिममाणोऽपरस्तु
प्रयुतिद्वयमानोऽन्यस्तु प्रयुतित्रयमान इत्यादि । एवं कर्माणि ज्ञानाचारकादिषुद्रव्यनिष्ठं प्रकृत्या किञ्चिज्ज्ञानमाहणोति
किञ्चिद्वर्गं किञ्चित् मुक्तदुःखं जनयनोरप्यादि, स्थित्या तु तदेव त्रिकत्सागरोपमकोटाकोट्यादिकालावस्थायि भवति ।
अनुभागास्तु तदेव कस्यानिकद्विस्मानि कनीममन्दादिकरसयुक्तम् । श्वेदस्तु तदेवात्पवद्भुमं दद्यानिष्पन्नं स्यादिति । एष च
महत्यादिरसमाचक्षुर्विषयोऽपि कर्मण उपदानकाल एव वक्ष्यत इति वक्ष्यत्वविधः सिद्धो भवति । स च कर्ममकृतिमाशु-
नादिग्रन्थेषु विस्तरणोक्त इह तु संक्षेपोऽपियास्ते । अत एवोक्तं वक्ष्यमाणे समासे संक्षेपं प्रवक्ष्यामीति । इह च जीवसि-
द्धपरीनत्वादुत्तरोत्तरयोमस्यथयगादिश्रमभ्यासिद्धेः पूर्वं जीवस्य लक्षणं वक्तव्यम् । तद्योपयोग एवेति पूर्वमुपयोगस्य
प्रकरणम्, तद्व्यस्योऽपि च जीवो मनोबाधयैव सर्वविधाः करोतीति तदनन्तरं योगग्रहणम्, योगाद्योपशान्तमोहादिषु केवला
अपि कर्मवचनं तुलनं न्यायियत्ने, मिथ्याहत्यादिषु पुनर्मिथ्यातादिप्रामाण्यवक्ष्यत्वसंख्या इति तदनन्तरं सामान्यवचनं-
महत्प्रकरणम्, सामान्यं च विशेषं ज्वलिष्ठम् इति तदनन्तरं विशेषकमवक्ष्यत्वयोपादानम्, तैश्च सामान्यविशेषमत्ययैर्जीवः
कर्म करोतीति तदनन्तरं वक्ष्यत्वस्मिन् सत्युद्यो भवतीति तदनन्तरमुद्यत्स्मिन् सत्युदीरणा भवतीति तदनन्तरमुदीरणा

वन्ध्यादयश्च पृथग् मित्राः संयोगवर्धित्यत इति वदन्तरं संयोगः । सामान्योक्तश्च वन्धः पुनर्विशेषतश्चिन्त्यत इति वदन्-
 न्तरं वन्धविधानमिति । अत्राह कश्चिद्, ननु यथा सामान्येन वन्धविधिप्रमाणाया पुनर्बन्धोऽसौ वक्ष्यते, एवमुदयोदीरणे
 अपि क्रस्मात् न वक्ष्यते ? सत्यमेतत्किन्तु वदन्नेवोदयादिविधायीभवतीति वन्धस्य प्रधानत्वाद्बहुवक्तव्यत्वाच्च तस्यैव भेदतो-
 ऽभिरानमित्यदोष इति गाथाद्वयार्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ इह प्रथमायायां जीवशुणसंज्ञितेषु स्थानेषु गाथा वक्ष्यत इत्युक्तम् । तथा
 द्वितीयायायामप्युपयोगविधयो येषु स्थानेषु जीवशुणस्थानलक्षणेषु यावन्तः सम्भवन्ति तेषां विधास्यन्त इत्युक्तम्, तत्र किं

स्वरूपाणि क्रियति च तावज्जीवस्थानानि भवन्ति, येषु गाथाभिरुपयोगादयोऽविधास्यन्त इत्याह—
 भा० एतस्य विवस्वत्सप्तमो दारणोऽपि परवर्णा दुविहा । संभवद् नव दुवालस-भेरहि तस्य नव एवं ॥९॥ दारणेषु ज्ञेसु
 त्रिषाण-स्वेष्टुवज्जोगदुर्गमेय । जणचइओ वइयं होइ जहा तुरियं होइ ॥ १० ॥ जेसुं दारणेषु गुण-स्वेष्टु वन्धजदड-
 दीरणया । एण तिगमिजणे सत्त हुति तिन्हि तेसि पि ॥ ११ ॥ संजोगो इइ अइगं वन्धविहाणे य नवमयं होइ । वारस-
 दारविचस्वा नयमे दारम्मि चउह कए ॥ १२ ॥ पयइहीअणुभाग-णपसमेणहि होइ अह एसि । दारणां इय कमभण-का-
 रणं मुणह इणमो चि ॥ १३ ॥ नस्य सुदुत्तरभवजलहिपटियरणं व दुछहं लहुं । मणयत्तं सेत्तमुहगुरुहम्मसवणाइसापमगी ॥
 ॥ १४ ॥ विउत्तेणे जइयव्वं मोवस्सकए सोवि होइ कम्मसया । सो पुण वन्धावगमे वन्धावगमो जियायत्तो ॥ १५ ॥ जीवा
 जवयोगाईहि लखियव्व चि तो मणइ पढं । जवजोगावो तछुवस्सणो पि जीवोत्त सव्वाओ ? ॥ १६ ॥ किरियाओ जोगेहि
 कुणइ तओ जोगभणमह तेवि २ । सामद्ववन्धपचयजुचा तेसि अओ भणणं ३ ॥ १७ ॥ ते पुण विसंसवन्धपचयसहियत्ति होइ

तत्पणं ४ । तेषां क्रियाण कर्मण होइ वन्यो छि तं मणइ ५ ॥ १८ ॥ तस्मिं उद्यो ६ दीरण ७ तओ य भिन्दं पि तेसि संयोगो ८ । सायनभणियमस्यं पुणो विसंसेण भणियव्वं ॥ १९ ॥ इय कारणओ पणइ ९ टी १० अणुभाग १५ पणसओ १२ चडश । कन्धं भणइ तओ इह वारसं दारा इवे हुन्ति ॥ २० ॥ पंजलनाएण इहं पडिज्जाणामसु दारागाहासु । नव वेव दुवाराई लक्खिज्जात्ती पुणो विवरे ॥ २१ ॥ चडहा कयमि हुन्ती कन्धविहाणसस वारस दुवारा । अह पदमे दारदुगे किञ्चि-
विसंसे पव्वत्तामि ॥ २२ ॥ उवओगा जोगविहि सि दारदुगमेय सुत्तगारेण । अट्टहि वणेहि इमारसहि गाहाहि भणियन्ति ॥ २३ ॥ तहि पदमे जियठाणा १ दुइए वणमि मण्णेसु जिया २ । जीवेंसु उवओगा तइयट्ठाले ३ तह जिएसु ॥ २४ ॥ जोगा य वच्चिया तुरिकयमि ठाणमि ४ पंचममि पुणो । गुणठाणगाइ ५ तह मण्णेसु गुणठाणगा छट्ठे ६ ॥ २५ ॥ सस-
मयमि गुणेंसु उवओगा हुनि ७ तह गुणेंसु विय । जोगा पदंसिया अट्टममि ठाणमि ८ इह सुत्ते ॥ २६ ॥ इह जियगु-
णठाणए उवओगमुमेवि एगमेवयं । उवओगाभिद्वारं एवं जोगे दुमेए सि ॥ २७ ॥ जोगविहाणं दारं एगे विय पत्थ होइ विद्वियं । उवओगजोगवसओ जीवगुणा नं दुगं मणियं ॥ २८ ॥ जियगुणजणन्दरे जं पच्छा वा मण्णाइ भणियाई । पुण
ठाणेंसु तइ वि दारत्तेणं न नेयाणि ॥ २९ ॥ एवमुवओगजोगा दारदुगं वच्चियं समेयं पि । अहुणावच्चियदारकमेण निमुणेह
भावत्थं ॥ ३० ॥ इह उवओगा जोगा ठाणेंसु जीवगुणसत्थेसु । यणियव्वा तहि पदयं जीवट्ठालाभिमणेह ॥ ३१ ॥

एगिन्दिएसु चत्तारि, होन्ति विगलिन्दिएसु उच्चवेव । पच्चिन्दिएसुवि तहा, चत्तारि हवन्ति ठाणाणि ॥ ३१ ॥
टी० इह जीवन्ति जीविप्यन्ति इति जीवाः, विमुन्ति जीवा एष्विति स्थानानि जीवन्तां स्वप्नानि जीवस्थानानि,

सूक्ष्मैकान्तियस्यानादीनि तानि पुनश्चतुर्दशैव, यतो नैतेभ्यो बहिः संसारिणो जीवाः कैऽपि वर्तन्त इति । कथं पुनश्चतुर्दशै-
 ति चेदुच्यते । ' एगिन्द्रिएसु चत्वारि होन्ति ' चि एकं सर्वानलक्षणमिन्द्रियं येषां ते एगैन्द्रियास्तेषां चत्वारि स्थानानि
 भवन्ति । तद्यथा एकेन्द्रिया द्विविधाः, सूक्ष्मनामकर्षोदयात्सहसाः, सर्वलोकव्यापिनः पृथिव्यादयः, वादरनामकर्षोदयाद्वाहाराः,
 लोकदेशवर्तिनस्ते । एवं पुनरपि सूक्ष्मा द्विविधाः, पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च, वादरा अपि द्विविधाः, पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च ।
 पर्याप्तिस्वरूपं चैव वक्ष्यते । तदेवमेकेन्द्रियाश्चतुर्विधा अतस्तेषां स्थानान्यपि चत्वारि भवन्ति, प्रतिविशिष्टतत्त्वरूपस्यैव
 स्थानशब्दवाच्यत्वादिति । ' विगलिन्द्रिएसु छवेव ' चि विक्रान्त्यसम्पूर्णानीन्द्रियाणि येषां ते विकलेन्द्रियाः । एवोऽवधारणे,
 चः पुनरर्थे, स च भिन्नक्रमो विकलेन्द्रियेषु पुनः पदेव स्थानानि भवन्ति । कथमिति चेदुच्यते-विकलेन्द्रियास्त्रिविधाः
 द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाश्चेति । पुनः प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तमेदात्पोदा भवन्त्यतस्तत्त्वरूपभूतानि स्थानान्यपि पदेव तेषु
 भवन्तीति । पञ्च इन्द्रियाणि येषां ते पञ्चेन्द्रियास्तेष्वपि ' तथा ' तेनैव प्रकारेण प्रसिद्धस्वरूपेण चत्वारि भवन्ति स्थानानि ।
 केन प्रकारेण ? उच्यते, पञ्चेन्द्रिया द्विविधाः, संश्लिन्नोऽसंश्लिन्नश्च । पुनः प्रत्येकं पर्याप्तापर्याप्तमेदात्त एव चतुर्विधा इति तत्त्वरूप-
 निर्हृत्तानि स्थानान्यपि तेषु चत्वारि भवन्तीति । सर्वाण्यपि चतुर्दश जीवस्थानानोत्तिगाथार्थः ॥ ४ ॥ एवं स्वरूपतो भेदत-
 श्रोक्तानि जीवस्थानानि, सामान्यत उक्तमपि च वस्तु विशेषधर्मविवारणामन्तरेण न सम्यग्निर्दिष्टं शक्यते, अतस्तान्येव
 विशेषधर्मनिधयार्थं गत्यादिमार्गस्यानेषु श्रूयन्ते । यथा कानि क विदन्व इत्याह-

भा० एगिन्द्रिएसु गाहा ते हि सुहुमियरअपज्जप्लत्ता । चउमेया एगिंदी विगलुदुमेया अवज्जियरा ॥ ३२॥ पंचिदिपसु

चउरो ठाणा सन्नी तहेव असन्नी । अपज्जता पज्जता एवं चउदस विपद्युणा ॥ ३३ ॥

तिरियमतीए बोइस हवन्ति सेसासु जाण दो दो उ । मग्गणठाणेसेवं, नेयाणि समासठाणाणि ॥ ६ ॥

टी० तत्र मांणास्यानानि तावदस्यादीनि चतुर्दश भवन्ति, उक्तं “ भइन्दिए य काए, जोए वेए कसाय नाणे य । संजमंसणलेसा, भवममे सन्नि आहारे ॥ १ ॥ ” एतेषु च जीवद्वयः पदार्थाः सर्वेपि मायो मृगन्तेऽन्विष्यन्ते विचार्यन्ते इति यावदित्येवानि भांणास्यानान्युच्यन्ते । इयं च सूत्रेऽपि दृश्यते, परं प्रक्षेपगाथेति लक्ष्यते, चूर्णिकारित्वाल्पतात्त्वादिति । तत्र गम्यत इति गतिः, सा चतुर्विधा, नरकमतिस्तिर्यग्मार्गानुप्यपादिवंगतिरिति । एतासु पथे तिर्यग्मार्गे चतुर्दशानि जीवस्थानानि भवन्ति । यतस्तस्यामेकेन्द्रिया विकलेन्द्रियाः, संज्ञयसंज्ञिपञ्चेन्द्रियाश्च समेदाः प्राप्यन्तऽतस्तद्गतानि चतुर्दशानि जीवस्थानानि लभ्यन्त इति भावः । ‘ तेसासु जाण दो दो उ ’ चि तुः पुनरर्थे, त च भिन्नक्रमः, दोषान् पुनस्तिष्ठतु नारकपनुदयदेवगतिषु ‘ जानीहि ’ अवगच्छ द्वे द्वे संज्ञिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तलक्षणे जीवस्थानत्रे, शेषाणि तु न लभ्यन्ते, एकेन्द्रियादीनां तन्मायावादिति । अत्र चापर्याप्ते द्विया सम्भवति । लब्ध्या कारणेन च, तत्र योऽपर्याप्तक एव परिप्यति न पुनः पर्याप्तिः समर्थेयिष्यति स लभ्यपर्याप्तकः, यः पुनः कारणानि क्षरिन्द्रियादीनि न तावन्निरवसेयनि निवर्त्तयिष्यति च पुरस्तात्तापर्याप्तक एव परिप्यति स कारणपर्याप्तक उच्यते । तत्र नरकदेवगत्योपर्याप्तकः कारणेन मृष्यते, न लब्ध्या, लभ्यपर्याप्तकस्य भवोत्पत्तेरेवाभावात्, मनुष्यागतौ पुनरुभयथापि लभ्यत इति । अत्राह कश्चित्, नतु मनुष्यगतावसाञ्जपञ्चेन्द्रियापर्याप्तकमनुष्यलक्षणं तृतीयमपि जीवस्थानकं लभ्यते तत्कस्माद्बोहोक्तमिति सत्यम्, लभ्यते केवलं विशिष्टमनुष्यकार्यकारणत्वात्सहिदृष्ट्वाच्च । तिर्य-

ग्रहणेन ग्रहीतोऽसावित्येकं, अपर्याप्तं पुरासौ कालं करोतीत्यल्लाल्भावित्वाच्च विवक्षित इत्यन्ये, तत्त्वं तु केवलिनो विद-
 न्नीति । तदेवमाद्ये गतिद्वारे जीवस्थानानि साप्तद्विधा, शेषेष्वविदिशद्वाह- 'मगणठाणेसेवं नेयाणि समासठाणाणि' ति ।
 (समासः) संक्षेपस्तस्य स्थानानि समासस्थानानि । इह यैः स्वर्त्यरपि स्यान्निर्वहोऽपि पदार्थाः संक्षिप्योच्यन्ते, तानि सामान्येन
 समासस्थानान्प्रविधीयन्ते । अत्र तु श्रुतावात्समासस्थानत्वेन जीवस्थानान्यभिप्रेतानि । चतुर्दशभिरप्यमीभिरन्तानामपि
 शीवानां संक्षिप्याभिधानात्, तत्क्षेपेदुक्तं भवति-गतां चिन्तितत्त्वाद्यापिस्या श्लेषेष्वादिषु भार्गवस्थानेष्वेवमुक्तप्रकारेण
 शेषानि, यानि यत्र सम्भवन्ति तानि च तत्र इवदुद्धृतास्तद्व्यानि समासस्थानानीत्यर्थः । इत्थमविदिष्टान्यप्यमूनी-
 न्द्रियादिभार्गवाद्वाहरेषु विनयजनानुग्रहार्थं संक्षेपतश्चिन्त्यते ॥ 'इन्द्रिये' चि, इन्द्रो जीवस्तेन निर्वचितानीन्द्रियाणि स्वर्धनरसनघ्राण-
 चक्षुःश्रोत्राणि पञ्च, तत्र स्पर्शेन्द्रिये चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते सकलभूतग्राह्यापक्त्वात्तस्य, रसनेन्द्रिये त्वेकेन्द्रिय-
 सम्भवानि चत्वारि वर्जयित्वा शेषाणि दश जीवस्थानानि लभ्यन्ते, एकेन्द्रियेषु तस्याभावाद्, द्वेन्द्रियादिषु च सर्वत्र भावादिति,
 घ्राणेन्द्रिये त्वेकेन्द्रियेन्द्रियसम्भवानि षड्वर्जयित्वा शेषाण्यष्टौ लभ्यन्ते, एकेन्द्रियेन्द्रियेषु तस्याभावादन्यत्र तु सर्वत्र भावादिति,
 चक्षुरिन्द्रियेषु चतुरिन्त्रयपञ्चेन्द्रियसम्बन्धीनि षड् लभ्यन्ते, न शेषाणि, शेषजीवेषु तस्याभावादेतेषु तु भावादिति, श्रवणेन्द्रिये
 पञ्चेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, न शेषाणि, शेषजीवेषु तस्याभावात्पञ्चेन्द्रियेषु तु भावादिति ॥ 'काण' च
 चि, चीयमानत्वात्कायः । पृथिव्येन्द्रोक्तोवायुवनस्पतिवसकायभेदात्तोढा । तत्राद्येषु पञ्चसु कायेवेकेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि
 जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, त्रसकाये त्वेकेन्द्रियसम्बन्धीनि चत्वारि वर्जयित्वा शेषाणि द्वेन्द्रियादिसम्बन्धीनि दश लभ्यन्ते, द्वेन्द्रि-

यादीनामेव असत्वादिति ॥ 'जोए' चि, योगो मनोवाक्ययोगभेदात्संक्षेपवृत्तिश्च, तत्र मनोयोगे संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तक-
लक्षणमेकं जीवस्थानमवाप्नोते, तत्रैव मनसः सञ्ज्ञावादिति, वाग्योगे तु पर्याप्तद्विन्द्रियवीन्द्रियचतुरिन्द्रियासंक्षिपञ्चेन्द्रियसंक्षिप-
ञ्चेन्द्रियलक्षणानि पञ्च जीवस्थानानि लभ्यन्ते, न शेषाणि, तेषु वाग्योगाभावादिति, क्वाययोगे तु चतुर्दशापि जीवस्थानानि
लभ्यन्ते सर्वजीवस्थानव्यापकत्वात्तस्य ॥ 'वेदे' चि, वेद्यते इति क्दे, स्त्रीपुंनपुंसकभेदाद्विधा नत्र स्त्रीपुरुषभेदयोः पर्याप्तापर्या-
प्तकसंक्षिपञ्चेन्द्रियलक्षणाणि चत्वारि चत्वारि जीवस्थानानि लभ्यन्ते, अपर्याप्तकश्चात्र करणेन शुद्धते, न लब्ध्या, लब्ध-
पर्याप्तकस्य सर्वस्यैव नपुंसकत्वादिति । अन्यथा यदत्रासंक्षिपि स्त्रीपुंसाभिधानं तत्कार्पाशान्विक्रममेतदेव द्रष्टव्यम् । सैद्धान्तिकानां
त्वसंक्षिपपर्याप्तोऽपर्याप्तो वा नपुंसक एव, तथा च प्रश्नाभिः 'ते' णं भन्दे ? असंक्षिपञ्चेन्द्रियत्तिरित्युक्तोपनिषा जीवा किं इत्यपि वेद्या
पुरितवेद्या नपुंसकवेद्या ? गौरमा ! नो इत्यिवेद्या नो पुरितवेद्या नपुंसकवेद्या । मनुष्या असंक्षिपनस्तु लब्धपर्याप्तका एव
भवन्तीत्यतस्तं निर्विवादं नपुंसका एवेत्यलमसन्देहः । नपुंसकवेदे तु चतुर्दशापि जीवस्थानानि प्राप्यन्ते, सकलजीवस्थानसम्यग्वित्वा-
त्तस्य । अत्र च वेदाग्रहणेन तत्प्रतिपक्षभूतो वेदाभावोऽपि मृचिनः । सूक्तत्वात्सूक्तस्य, ततश्च वेदाभावे संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तकलक्षणमेकं
जीवस्थानमवाप्नोते, अन्यथा वेदाभावाभावादवगम्यत्रापि प्रतिपक्षभावना कार्यति ॥ 'कसमाय' चि, कृपाया वस्यमाणस्वरूपाः
पीडय तेषु चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते । कृपायाभावे वेदाभाववदाच्यमिति ॥ 'नणो' चि, ज्ञानानि मत्प्रादीनि वस्य-

१ ते भदन्त ! असंक्षिपञ्चेन्द्रियतिययोगनिष्ठाः जीवाः किं स्त्रीवेदका पुरुषवेदका नपुंसकवेदकाः ? भौतम ! न स्त्रीवेदका
न पुरुषवेदका, नपुंसकवेदकाः

माणस्वरूपाणि पञ्च, तत्र मतिश्रुतावधिषु संक्षिपयाग्रापयार्थोल्लक्षणे द्वे जीवस्थाने लभ्येते, न शोपाणि, तेषु ज्ञानाभावात् । अप-
 र्याप्तोऽपि करणेन गृह्यते, न लब्ध्या, तदपर्याप्तस्य मिथ्यादृष्टित्वेन ज्ञानाभावादिति । ननु सास्वादनसम्पदगृह्यो मतिश्रुते लभ्येते,
 स च पृथिव्यादिद्रव्यवत् इति वक्ष्यते, तत्कथं मतिश्रुतयोर्द्वे एव जीवस्थाने प्रोच्यते ? सत्यम्, मलीमसत्वात्स इहाज्ञानित्वेन
 विवक्षित इत्यदोषः । मनःपर्यायकेवलज्ञानयोस्तु संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तकलक्षणमेकमेवजीवस्थानं लभ्यते, न शोपाणि, तेषु
 चारित्राभावात्तद्भावे च मरुतुज्ञानाभावादिति । केवली च यद्यपि न तंज्ञी नाप्यसंज्ञीति प्रसिद्धस्तथापि द्रव्यमनोयोगादिद्व
 संज्ञितेन विवक्षितः । अज्ञानानि मरुज्ञानश्रुताज्ञानविभ्रज्ज्ञानाल्यानि त्रीणि, तत्र मत्प्रज्ञानश्रुताज्ञानयोः सर्वाण्यपि जीवस्था-
 नानि सम्भवन्ति, तयोर्मिथ्यात्वमत्यवत्तात्तस्य च सर्वत्र सम्भवोदिति । विभ्रज्ज्ञाने तु संज्ञी पर्याप्तः करणापर्याप्तश्च लभ्यते ॥
 'संजम' चि, इह सूचकत्वात्सर्वस्य संयमग्रहणेन त्रितयं मूच्यते । संयमः संयमासंयमोऽसंयमवर्धेति । तत्र संयमे सामायिकच्छेदो-
 पर्यापनीयपरिशरविशुद्धिकम्पूस्मसंपरायययाख्यानलक्षणे, संयमासंयमे च देशविराटरूपे संक्षिपयाग्रापयार्थेन्द्रियकलक्षणमेकमेव
 जीवस्थानं प्राप्नोते, न शोपाणि, तेषु सर्वदेशविरत्योरसम्भवात्, असंयमे तु चतुर्दशापि जीवस्थानानि सम्भवन्ति, सर्वसम्भ-
 वित्वात्तस्येति ॥ दंसणे चि, दर्शने पूर्वोक्तस्वरूपं चक्षुरचक्षुस्त्वधिकेवलदर्शनरूपं चतुर्विधम् । तत्र चभुर्दर्शने पर्याप्तचतुरि-
 न्द्रियासंक्षिपञ्चेन्द्रियलक्षणानि त्रीण्येव जीवस्थानानि लभ्यन्ते, अन्यत्र चक्षुष एवाभावात् । अचक्षुर्दर्शने त्वसंयमव-
 द्वाग्यम् । अवधिदर्शने अवधिज्ञानवत्, केवलदर्शने वैकल्यज्ञानवदिति ॥ 'लेस' चि, लेस्याः कृष्णादिकाः षट् प्रतीता
 एव । तत्र कृष्णनीलकापोतलेश्यास्वसंयमिजीववदेव वाच्यम् । तेजःपञ्चशुक्लेस्यासु संक्षिपञ्चेन्द्रियः पर्याप्तमोऽपर्याप्तकम्प

श्रुतक-
॥१०॥

लभ्यते, अपर्याप्तकोऽपि कारणेन लभ्यते, न लभ्या, तदपर्याप्तकश्च प्रथमलेश्यात्रयवर्चित्वादिति । अत्र च तैजस्यां देवे-
भ्योऽनन्तरोत्तमो वादः करणपर्याप्तक एकेन्द्रियोऽपि लभ्यते, स चात्यन्तालभावित्वादिना केनचित्कारणेन 'वृणिकृता' नोक्त
इत्यस्माभिरपि नाभिहितः ॥ अब्ब चि, अत्र च भग्नग्रहणेन भव्याभ्यो सूचिता तयोश्चतुर्दशापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते,
सर्वत्रानयोत्पत्त्यादान् ॥ 'सम्म' ति सम्यक्त्वग्रहणेन सायिकवेदकक्षायोपशमिकोपशमिकसास्वादनलक्षणानि पञ्च वा सम्यक्त्वानि
तन्मतिपसभृतं मिश्रं मिथ्यात्वं च सूचितम् । तत्राद्येषु त्रिषु सम्यक्त्वेषु सङ्क्षिपञ्चेन्द्रियः पर्याप्तकः करणापर्याप्तकश्च लभ्यते ।
क्रमेणैवपपर्याप्तको लभ्यते इति चेत् ? उच्यते, इह कश्चित्सर्ववेदाशुक्लः सायिकसम्यक्त्वं विष्यमाणसम्यक्त्वपुञ्जवरप्रप्राप्तकूपं
वेदकसम्यक्त्वं चोदयद्य मतिचतुष्टयस्यान्यतरायां यताकुलप्रधानः प्रथमपर्याप्तकः सायिकसम्यग्दृष्टिर्वेदकसम्यग्दृष्टिश्च लभ्यते,
सायोपशमिकसम्यग्दृष्टिस्तु देवादिभ्योऽनन्तरमिहैवप्रधानस्तीर्थकरादिरपर्याप्तकः प्राप्यते इति सुमतीतमेवेति । औपम्यमिक-
सम्यक्त्वं पर्याप्तसङ्क्षिपञ्चेन्द्रिय एव लभ्यते, अन्यस्य तदयोगात् । अन्ये तु सङ्क्षिपञ्चेन्द्रियापर्याप्तकस्यापर्याप्तशमिकसम्यक्त्वं
वर्णयन्ति, तत्र नागच्छामस्तथाहि-अयमपर्याप्तशम्यायां तावदेतसम्यक्त्वं नोत्पादयति, तथाविधविशुद्धयभावात्, पारभक्तिकं
तर्हि भविष्यतीति चेत् ? तदपि न युक्तिसमं, तथाहि-यो मिथ्यादृष्टिरसंस्तव्यमतया औपशमिकं सम्यक्त्वमवाप्नोति स
तद्भावमापन्नः कालं न करोति । यत्र उक्तम्-“ अंशवत्यो ? दय २ मातवकव ३ कालं च ४ सासणो कुणइ । उबसमसम्भ-
दिट्ठो उण्हमेकपि नो कुणइ ॥ १ ॥ ” उपशमप्रेणो इत्थाऽनुत्तरसुरेणुपन्नस्यापर्याप्तकस्यैतच्छ्रुयत इति चेत् ? नन्वेतदपि
१ अतन्नानुबन्धिवद्वो ? दय २ मायुक्क कव ३ कालं च ४ सास्वादन. करोति । उपशमसम्यग्दृष्टि चतुर्षो मध्ये एकमपि न करोति ॥१॥

न यद्रुमन्यामहे, नस्य ग्रथयममये एव सम्यक्त्वमुद्गुगलोदयान्, उक्तं च बृहच्छ्रूणां विस्मिन्नेव विचारे “जो उवसम्मसम्महिदी उवममेत्तेदीए कालं करेइ, सो पढमसमये नेइ सम्मच्चनुं उदयावलियाए छोदुण सम्मत्तुगले वेएइ, तेण न उवसम्मसम्महिदी अपच्चत्तो गच्छइ” इत्यादि । तस्मात्पर्याप्तसंश्लिषणमेकमेव जीवस्थानमत्र प्राप्यत इति स्थितम् । सास्वादनसम्यक्त्वे तु लब्ध्या पर्याप्तताः करणेन त्वपर्याप्तता वादरेकेन्द्रियदीन्द्रियनीन्द्रियचतुर्निद्रियासंश्लिषणैर्लब्ध्या लभ्यन्ते, संज्ञी तु लब्ध्या पर्याप्त एव करणेन त्वपर्याप्तः । सम्यग्भिध्याच्छ्रौ करणपर्याप्तसंश्लिषणैर्लक्षणैर्लब्धेव जीवस्थानं लभ्यते, स हि पूर्व-प्रतिपत्तो न भवान्तरं संक्रामति “न सम्मभिर उओ कुणइ कालं” इति वचनाद्, प्रतिप्रधाननस्तु पर्याप्तसंश्लिषणैर्लब्ध्या एव भव-तीति । विध्यादक्षेणं चतुर्दश्यापि जीवस्थानानि लभ्यन्ते, सर्वव्यापकत्वात्तस्येति ॥ सन्नि चि, अत्र संश्लिषणेन तत्प्रतिपत्त-भूतोऽसंशयपि सूचितस्त्वन् संक्षिनि संश्लिषणांश्लिषणं जीवस्थानद्वयं प्राप्यते, शेषाणि तु द्वादश्यापि जीवस्थानान्यसंक्षिनि लभ्यन्ते, धनो विकलत्वात्तस्यापि ॥ ‘आहारे’ च अत्राध्याहारकग्रहेन तत्प्रतिपत्तभूतोऽनाहारकोऽपि सूचितस्तत्राहारकं प्रियादमनद्वाराच्यम् । अनाहारकं त्वपर्याप्तसम्भवादरेकेन्द्रियचतुर्निद्रियसंश्लिषणैर्लब्ध्या लभ्यन्ते सप्त जी-वस्थानानि लभ्यन्ते, संश्लिषणांश्लिषणोऽपि केवलस्मिन्मुद्रयाते तृतीयचतुर्थपञ्चममयेषु सम्प्राप्यत इति गार्थायः ॥ ५ ॥ तदेवं जीवस्थानानि स्वरूपतः सामान्येनाभिहितानि, विशेषतोऽपि मार्गस्थानेषु चिन्तितानि । साम्प्रतं ‘उवओणा जोगविही’त्यादि

१ य उवओमातम्यगहट्टिः उपशमभेणो कालं करोति, स प्रथमतसमये एव सम्यक्त्वमुद्गुदयावलिकायां प्रक्षिप्य मग्नकरमुद्रयाद् वेदयति, तेन नोपशमसम्बन्धिरपर्याप्तको लभ्यते. २ न सम्यग्भिध्याच्छ्रौः करोति कालं

प्रतिष्ठापनुरन्त्येव सामान्यविशेषतया निश्चितेषु जीवस्थानेषूपयोगांश्चित्यन्त्याह—

भा० अह तिरियगई गइदिगाइयलेण पागठणेसु । जीवद्वानमभण्णं मगणनाया व भणिंयति ॥ ३४ ॥ तिरिसु चउइस जेणं इगविगलपणिंदिया समेयावि । सव्ये वि अत्थि दो मइ-विगमि पज्जेयरो सत्ती ॥ ३५ ॥ एत्थ गइदिगाइ वोइस ठाणेण नो मओ विवरो । चावट्टियेयिन्नो संसित्तचेण (य) गइस्स ॥ ३६ ॥ एत्थ समासद्वानग-सदो संलेव-ठाणपज्जाओ । तेण व एत्थ सु पत्थावओय जियठाणगाभियया ॥ ३७ ॥ जेणं चउइसेहि वि एएहि अणत्तयाण वि जि-याणं । संसित्तिकणं भण्णं कयन्ति अह इह गइचउमे ॥ ३८ ॥ सुत्तमेणं जीवा सुत्ते वि विचिन्तिया तयणुसारा । सेसि-न्दियसाईं मगणठाणेसु तेरस्सु ॥ ३९ ॥ जहंसंभवसंतया समईए चिन्तिरुज जियठाणा । तत्तेगिन्दियजीवाण आइमा चवनियद्वाणा ॥ ४० ॥ विविचउरिन्दिसु दो दो अग्निमचउरो पणिन्दिसु हवन्ति । यावरपणं पदमा चउरो चरमा दस तसेसु ॥ ४१ ॥ विगलतियसत्तसत्ती पज्जाया पज्ज हुन्ति वयओए । मणवोणे सत्तेको दुरिसियिक्के चरमचउरो ॥ ४२ ॥ काओगि नुंसुत्तसायमइसुज्जाणअविरयअचक्खु । आइतिलेसाभविअ-पिच्छआहारां सव्ये ॥ ४३ ॥ मइसुयओदिगुविभइइसुक्कासु तिसु य सत्तेसु । सत्तिम्मिअ दो द्वाणा सत्तिअपज्जचपज्जचा ॥ ४४ ॥ मणपज्जवेक्केल-दुग-संजयदेसइमीमदिट्ठीसु । सुत्तीपज्जो चक्खुमि जिज्जिछणजियचरया ॥ ४५ ॥ सत्त उ सासाणे चायरा अय अपज्जसत्तिपज्जो य । तेउत्तेसे वावरऽपज्जचो दुविहसत्ती य ॥ ४६ ॥ जसत्ति आइंवासस अणहारे अट्ट सत्तऽपज्जचा । सत्ती पज्जचो उइ इयगइयाइसु जियद्वाणा ॥ ४७ ॥ मणेसु जिया यणिवा जहुणा चउइसजिअसु उवओगा । जोगा एगासेसु

इंगारादुगेणाह ॥ ४८ ॥

गकारसेसु तिय दोसु चउकं च दारसेकम्मि । जीवसमासेसेवं उवओणविही मुणेयव्वो ॥ ६ ॥
दी० पर्याप्तचतुरिन्द्रियासंक्षिप्तसंक्षिपञ्चेन्द्रियवर्णेषु शेषेकेकादशसु जीवस्थानेषु मत्पज्ञानश्रुताज्ञानाचतुर्दशैरलक्ष-
जास्यस्य उपयोगा भवन्ति, न शेषाः, सम्यक्त्वाभावेन शेषोपयोगानागतेष्वसम्भवादिति । च पुनरर्थे भिन्नक्रमश्च,
द्वयोः पुनर्निरस्यानयोः पर्याप्तचतुरिन्द्रियासंक्षिप्तसंक्षिपञ्चेन्द्रियलक्षणयोश्चत्वार उपयोगा भवन्ति, त्रयस्त्वावपूर्विका एव, चतुर्थस्तु
चतुर्दशैरुपयोगैर्जनयोश्चतुषः सद्भावादिति । 'वारसेकम्मि' चि एकस्मिन् संक्षिप्याप्तकजीवस्थाने द्वादशाप्युपयोगाः
पूर्वोक्तस्वरूपाः प्राप्यन्ते । अत्र च सर्वत्राप्याप्तकग्रहणेन लब्ध्यपर्याप्तको गृहीतो, यस्तु करजापर्याप्तिकः स पर्याप्तिकग्रहणेन
गृहीतोऽपर्याप्तसंक्षिप्तो मतिश्रुतावप्युपयोगानभिधानात्, अन्यथा हि तीर्थकरादेः करणतोऽपर्याप्तस्यैते उपयोगा लभ्यन्त एवेति ।
'जीवसमासेसु' जीवस्थानेषु, 'एवम्' वक्तृक्रमेण, 'उपयोगविधिः' उपयोगभेदः, 'श्रुणितव्यो' ज्ञातव्य इति गार्थः ।

॥ ६ ॥ साम्भनं तेषेर जीवस्थानेषु योगान् प्रतिपादयद्ग्राह—

मा० दसमदुगालसचोदस जीवद्वान्नादभोतु सेसेसु । मइसुयअज्जाणअबस्सुदंसणा विवि उवओगा ॥ ४९ ॥ ते निज्जि
चरदुजुता चत्तारि हवन्ति दसदुगालसमे । चोदसगम्मि य दारस एत्थ य सबत्थऽपज्जत्तो ॥ ५० ॥ लद्धिऽपज्जत्तो जो
सो नेओ जो उ करणपज्जत्तो । सो पज्जत्तगहणेण गिण्हिओ सत्तिजो जेण ॥ ५१ ॥ अपज्जत्तस्स उ मइसुयओहीण अणि-
त्तणा मुए य पुणो । नित्थयरार्हणं करणअपज्जत्ताण उवओगा ॥ ५२ ॥ एए भणिषा तम्हा करणअपज्जत्तओ उ पज्जत्तो ।

ननु जीरस्थानंरुद्र सामान्येन तावदेकः काययोगो भवति । विशेषतस्तु लब्ध्या करणेन चापर्याप्तिकेयुः सप्तस्वरूप्यौदारिकमिश्रकाय-
योगः पर्याप्तस्य तु मूर्ध्निन्द्रियस्य वादरैकेन्द्रियस्य च वायुवज्जैस्त्र्यौदारिककाययोगो लभ्यते । वायोस्तु वादरपर्याप्तस्य वैक्रि-
यीक्रियमिश्रकाययोगौ लभ्यते औदारिककाययोगश्च लभ्यते । एते च सर्वेऽपि सामान्यं काययोगत्वं न व्यभिचरन्तीति सामा-
न्यतः नून एककाययोगत्वेन विवक्षिताः । जीरस्थानचतुष्के करणपर्याप्तद्वौन्द्रियरीन्द्रियचतुरिन्द्रियासङ्घिष्येन्द्रियलक्षणे द्वौ
योगौ भरतस्तथा-औदारिककाययोगोऽस्त्याष्टपद्मयोगश्च शेषास्तु न लभ्यन्तेऽसम्भवादिति । एकस्मिन् पर्याप्तसंक्षिपञ्चेन्द्रि-
यलक्षणे जीरस्थाने पञ्चदशपि योगाश्चतुर्विधमनोयोगचतुर्विधवाग्योगस्तविधकाययोगलक्षणाः पूर्वोक्ताः प्राच्यन्ते । आह-ननु
नेपयोगाः पर्याप्तसंज्ञिनि सम्भवन्तु, औदारिकमिश्रवैक्रियमिश्राहारकमिश्रकर्मणलक्षणास्तु कथमस्य पर्याप्तस्य सम्भवन्त्यप-
र्याप्तादस्याभावितादमीपमिति ? उच्यते, वैक्रियमिश्रस्तावद्वैक्रियं कृत्वा प्रयोजनसिद्धौ तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकुर्वतः
संयतादेर्लभ्यते । अथवा यो लब्ध्या पर्याप्तः करणेन त्वपर्याप्तः सोऽपीह पर्याप्तक्षरणेन ग्रहीतस्तस्य च देवनारकेषूत्पद्यमा-
नस्य वैक्रियमिश्रः सुमतीत एवेति । आहारकमिश्रस्त्वाहारकं कृत्वा तत्परित्यज्य पुनरौदारिकं स्वीकुर्वतः संयतस्यैव लभ्यते ।
औदारिकमिश्रकर्मणयोगौ तु केवलिनः समुद्यतागतस्य प्राच्यन्ते । तथा चोक्तं-“औदारिकमयोक्ता प्रथमाष्टमसमययोररसा-
विष्टः । मिश्रौदारिकयोक्ता सप्तपष्टद्वितीयेषु ॥ १ ॥ कर्मणश्चरीरयोगी चतुर्थे पञ्चमे दूतीये च । समयत्रयेऽपि तस्मिन्भवत्य-
नाहारको नियमात् ॥२॥” एते च पर्याप्ता एवेति भावनीयम् । ‘तद्वत्’ इत्यादि, स चासौ नाराकाद्यन्यतरो भवश्च तद्वत्त्वस्तं
यतास्तन्नवगता विवक्षितस्यानप्राप्ता इत्यर्थेऽप्येवेति पूर्वोक्ता योगा ज्ञातव्याः, भवान्तरगतेषु विप्रगतेषु पुनः सर्वेष्वप्येक एव

काययोगः क्षामेणकायलक्षणो भवति, न योगास्तेषां तजसम्भवादिति गाथायाः ॥ ८ ॥ प्रकृतपुनरुद्भाह ।

भ्रा० सामन्तेण जियद्वानेसु पटमाइपणसु सत्तमे । नवियारखेतरेसमे इय नवसु एम काओगो ॥६५॥ एत्य विसेसो लद्धी-नरणापज्जचएसु सत्तसु वि । विन्नेओ ओराळियमीसो एगो इहे जोगो ॥ ६६ ॥ भवअंतरालमा वि हु ते अप्पज्जा तओ य तंसिपि । कम्मणजोगो वि भवे इय जोगदुगं पि तेसिं भवे ॥ ६७ ॥ तह तेसिं अप्पजाणं तणुपज्जचाण केइ ओरालं । विंदी तेसिं सयओ यडिज्ज नोयविगमिति पेच्छ ॥ ६८ ॥ अपज्जत्तणससोणं वेडविक्कमीसओ चउत्थोवि । जोगो यडेज्ज सत्तसु अप्पज्जेसु इय विसेसो ॥ ६९ ॥ पज्जसुहुमे वि एसो जोगो नवरं तु उरल्लामो सो । पज्जत्तवापरं वाउवज्जिए उरल्लमेवेण ॥ ७० ॥ वायरवाए पज्जत्तयम्मि वेडव्वियुलओराला विद्धि इयजोगेओ एसो भणियो विसेसेण ॥ ७१ ॥ एवं नवग-
णेसु जइ संभवओ उ पज्ज तणुजोगा । आहासगदुगरहिपा पण्ति एत्थं परं किन्तु ॥ ७२ ॥ एए सव्वे वि पुणो सरिरजोगा उ नो वधिपरन्ति । इय इतत्तणुजोगेवं हुत्ते सामदओ भवियं ॥ ७३ ॥ ओरालासच्चासुस दो जोगा छअददसदुवाअसने । एगम्मि चउइसमे जोगा उ हवन्ति पनससस ॥ ७४ ॥ सक्कीणं पज्जाणं चउ चउ प्पणवणउरालेउव्वा । दस युगमा सेसगतणु-
पणजोगससेस भागणिया ॥ ७५ ॥ वेडविणं पज्जुअिय तं युञ्जन्तस उरल्लसीकरणे । वेडविणीसजोगो अइवा जो लद्धिपज्जतो ॥ ७६ ॥ करणेण अपज्जसो सो वेत्थ उ पज्जगइणओ गहिओ । तसस सुनारागसुं गंसु उववज्जयाणसस ॥ ७७ ॥ होइ विडविक्कमीसो तह चउइसपुव्विणो उ आहारं । तं पिव युञ्जन्तस उ उरलं परिणिण्णयाणसस ॥ ७८ ॥ होयाहारगमीसो ओराळियमीस रुम्मजोगा य । केवल्लिणो समुधायं गयस्य फ़िळ इन्ति दुवे वा ॥ ७९ ॥ एवं पनरससभिम्मि इन्ति तं तं

भर्ग अरत्तस । कम्मणुभवन्तराले अह उवओगाइया गाहा ॥ ८० ॥

उवओगा जोगविही जीवसमासेसु वन्निया एवं । एत्तो गुणेहि सह परिगयाणि ठाणाणि मे सुणसु ॥ ८ ॥

टी० गायापूर्वादि विधिश्चन्द्रस्य प्रत्येकमभिसम्बन्धादुपयोगविधयो योगविधयश्च 'जीवसमासेसु' जीवस्थानेषु, 'वर्णिताः' भणिताः, 'एवम्' उक्तक्रमेणेत्यर्थः । इदमुक्तं भवति-उवओगा जोगविहीत्यादिगाथायां यत्प्रतिज्ञातमासीत्तत्रोपयोगा योगाश्च जीवस्थानेषु चिन्तिताः । साम्प्रतं पुनस्त एव गुणस्थानकेषु चिन्तनीयाः, अतः पूर्वं तावद् गुणस्थानकान्येव स्वरूपतो मेदत्तश्च विभक्तिगुणापवादार्द्धेन पातनामाह- 'एत्तो' इत्यादि, इव ऊढं 'गुणैर्ज्ञानादिभिः सह' 'परिगतानि' युक्तानि, स्थानानि 'मे' मम भगव इति गम्यते शृणुत यूयमिति गाथार्थः ॥ यथाप्रतिज्ञातमेवाह-

भा० सुगमेत्तो उ गुणे मिच्छागाहा उ आह सा सुगमा । नवरं किञ्चि सत्त्वं गाहाहि इमाहि पभणामि ॥ ८१ ॥
मिच्छधिद्वीसासणमिस्से अजण य देसविरए य । नव संजणसु एवं चोवत्त गुणनामठाणाणि ॥ ९ ॥

टी० इह प्राकृतदीप्त्या दृष्टिस्तद्दीप्त्योत्तराणि सम्बन्धात् "धीनो भीमसेन" इति न्यायादेकदेशेन सहृदायस्य गम्यमानत्वाच्चूकत्वाच्च सूत्रस्येत्यमवान्तव्यम् । मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम् 'सासणे' चि, सासादनसम्पददृष्टिगुणस्थानम्, 'मिस्से' चि, 'सम्यग्मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम्, 'अजण' चि, अयतोऽविरत इत्यनर्थान्तरम्, ततश्चाविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानम्, 'देसविरए' चि, देशविरतिगुणस्थानं चक्रारी समुच्चये एतानि पञ्च गुणस्थानानि । शेषाणि पुनर्नव गुणस्थानानि, 'संयतेषु' प्रमत्ताप्रमत्तचिन्त्यनिवृत्तिभूषमस्मरपरायोपशान्तमोहक्षीणमोहसम्योग्ययोगिन्द्रक्षणेषु भवन्ति, एते हि सर्वेऽपि संयम-

माभान्यं न व्यभिचरन्तीति संयत्नत्वेनोक्ता. एतेषु नन गुणस्थानानि भवन्ति, तद्यथा-प्रपञ्चसंयतगुणस्थानममयत्तसंयतगुणस्था-
नमर्प्यरुणगुणस्थानमनितृत्विहदसंयतगुणस्थानं मूढमंसंपरायणस्थानमुपशान्तकृषयवीतरामच्छब्दस्थगुणस्थानक्षीणकृपाय-
नीतरामच्छब्दस्थगुणस्थानं सयोगिवैगुलिगुणस्थानमयोगिवैगुलिगुणस्थानं नैति सर्वायिथेयवस्तुसंवेदेण 'चतुर्दशगुणनामानि'
गुणाभिधानानि 'स्थानानि' गुणस्थानानीति यागदित्यसुरयोजनाऽधुना भावार्थ उच्यते-तत्र मिथ्या विपर्यस्ता दृष्टिहेतु-
मीनरत्नप्रतिपत्तिर्यस्य भक्तिनष्टतूपरपस्य सिते भीतप्रतिपत्तिद्वैतस्य मिथ्यादृष्टिः, गुणा ज्ञानदर्शनचरित्ररूपा जीवस्वभाव-
निक्षेपास्तिष्ठन्ति गुणा अस्मिन्निति स्थानं ज्ञानादियुगानादेवोपचयापचयकृतः स्वरूपमेदः, गुणानां स्थानं गुणस्थानं मिथ्यादृष्टे-
र्गुणस्थानं मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम्, सात्वाद्यनाद्यपेक्षया ज्ञानादियुगानामपचयकृतः स्वरूपमेदो मिथ्यादृष्टिगुणस्थानम् । आह यदि
मिथ्यादृष्टिरसौ कथं तस्य गुणस्थानं? विपर्यस्तदृष्टित्वाद्, गुणानां च सभ्य-बोधमूलस्त्वादिति । अत्रोच्यते, यद्यपि समुद्रतटवना-
भिनवजीमूतपटलेन रश्मिरजनिरुकरनिरुः शिराक्रियते, तथापि नैकान्तेन तत्प्रभानाहः सम्पद्यते । प्रतिप्राणिमसिद्ध-
दिनरश्मिनिर्भागाभावप्रसङ्गाद्वाह च-"सुदृष्टि मेहरस समुद्र ए होइ पहा चन्दसुराजम्" इति । एवमस्यापि प्रवक्ष्यामि वरणादौ-
नायनिसंचिद्विगोदारास्थायामपि नैकान्तेन चैतन्याभावाः क्रियते, अजीवत्प्रसङ्गात्, अजीवादि जीवस्य चैतन्यकृतो विज्ञेयस्त-
थैतर्हमपि गच्छेत् जीवोऽजीवत्वमेव प्राप्नुयात्तत्प्रसङ्गात्संस्पृष्टस्यापि मिथ्यादृष्टेः कार्वाचैतन्यमात्रा प्रतिपत्तव्या, सा च यद्यपि
मिथ्यात्वमोहनीयोदादिपर्यटना तथापि चिद्वत्त्वाद्वाहातौ गुणत्वेन विवक्षितेयदोषः । जिनप्रणीतं चैकमप्यसुरमश्रद्धधानो

१- सुदृष्ट्यापि मेघस्य समुद्रये भवति प्रभा चन्द्रसूर्योरिति

मिथ्यादृष्टिर्भवतीति । लक्ष्मं च-“पञ्चवक्त्रं पि एकं पि जो न गोपह मुचनिदिह । तसं रोयन्तो विं ह्यु मिच्छादिष्टी
 मुनेयवो ॥ २ ॥” मिथ्यात्वं च पञ्चधा अनेककारं वा भवति । तत्रोपरिष्टादक्ष्याम इति ॥ १॥ आयं उपशमिकस्यवत्स्वा-
 भलक्षणं सादयःपनप(ती)त्यासादनमन्तानुबन्धिकषायदेदनम्, नैरक्तो यश्चदलोषः । सति हि तस्मिन्नन्तमुत्पलदो निःश्रे-
 यस्तस्वीजभूत औपशमिकस्यवत्स्वाभो जपःयतः समवेनोदृष्टतः पद्मभिरावलिकार्भिः सीदयपगच्छतीति सह आसादनेन
 वर्तत इति सामादनः । सम्यगग्निपर्यता दृष्टिर्जननपीतवस्तुप्रतिपत्तिरय स सम्यग्दृष्टिः सासादनश्चासौ सम्यग्दृष्टिश्चेति
 सासादनसम्यग्दृष्टितरय गुणस्थानं सासादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानम् । अथवा सहाशतनयाऽनन्तानुबन्ध्यदुत्पलक्षणया वर्तत
 इति साशावनः स चासौ सम्यग्दृष्टिश्च तस्य गुणस्थानं, अथवा सह सम्यक्दलक्षणतस्वरसारवादानेन वर्तते, सम्यक्वचरसं ना-
 घापि सर्वथा त्यजतीति कृत्वा सास्वादकः स चासौ सम्यग्दृष्टिश्च तस्य गुणस्थानं सास्वादतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानमिति । एतच्च
 यथा भवति तथोच्यते । इह गम्भीरापारतंसारस्मागम्यविपरिवर्ति जन्तुः सकलदुःखपादपीजभूतमिथ्यात्वप्रयमन्तस्तुह-
 लपरावर्त्तनन्तदुःखलक्षणमुभय कथमपि तयामयवपरिपाकवशाद्विरसार्दुपलघोलनाकृत्येवाधवसायविशेषरूपेणानाभोग-
 निर्वर्तितयथाप्रवृत्तिकरणेनायुर्वज्यनि ज्ञानावरणादीनि कर्माप्यन्तःसारोपद्रवकोटाकोटीरियतिकानि करोति, अत्र चान्तरे कर्म-
 प्रकृपलतिरकृतवीर्यविशेषाणामसुमतां दुर्भेद्यः कर्मेष्टनिविदचिरमस्त्वगुलित्वा न्यवकर्मैरिणामजिनोऽतिनिविदरागेद्वयपरि-
 णामलोऽभिनमपूर्वो ग्रन्थिर्भवति । तदुक्तं-गच्छि चि मुदुभेओ कवस्वदृष्टस्त्वदृष्टगच्छि व । जीकस कमजणिओ यणरागदोस-

१. पदप्रक्षरमन्त्रेकमपि यो न शब्दयति सूत्रनिर्दिष्टम् । श्रेयं रोच्यमनोऽपि इ मिथ्यादृष्टिर्भवति ॥ १ ॥ २. प्रन्यारिति
 सुदुर्भेदः कर्मेष्टरागदृष्टगुलित्वा न्यव । जीवस्य कर्मजनितो घनरागद्वय-

पेरिणामो ॥ १ ॥ इयं च ग्रन्थि यावदभया अपि यथाप्रवृत्तिरूपेण कर्म क्षापयित्वा अनन्तशः समागच्छन्त्येव,
एतदन्तरं पुनः ऋथिदेव गृह्यत्वा समासद्वयमिन्द्रिचिमुलसमुल्लसितप्रचुरदुनिर्वाच्यप्रसारोऽतिनिश्चितकुटारधारयेव परम-
गिर्युद्धया ययोक्तस्वरूपग्रन्थेयं विधाय मिथ्यात्वमोहनीयं कर्मस्वित्स्वहृत्तुमुदयक्षणादुपयतिक्रम्यापूर्वकरणानिष्ठतिरुण-
लक्षणविशुद्धिजनितसाध्याऽन्तर्हृत्तुलप्रमाणं तत्त्वदेवदलितकामारुह्यन्तरकरणं करोति । अत्र च यथाप्रवृत्तापूर्वा-
निष्ठचिहरणानामयं रूपो वेदितव्यो, यथा-“जो गच्छो ता पदमं, गतिं समश्चछओ भये वीथं । अनियदीकरणं पुण सम्मत्त-
पुरस्वहे जीये ॥१॥” गच्छि समश्चछउ ति । ग्रन्थि समतिक्रामतो भिन्दानस्येत्यर्थः । सम्मत्तपुरस्ववहे ति, सम्यक्त्वं पुरस्कृतं
येन स तथा तस्मिन्नासन्नसम्पत्त एव जीयेऽनिष्ठचिहरणं भवतीत्यर्थः । श्रेयं सुगमं एतस्मिन्नान्तरकरणे कृते तस्य मिथ्यात्व-
मोहनीयस्य फलमणः स्थितौदयं भवत्यन्तरकरणादयस्तुनो प्रथमास्थितिरन्तर्हृत्तुमात्रा, तस्मादेवोपरितनो श्रेया द्वितीयास्थिति-
रिति । स्यापना चैयं । तत्र प्रथमास्थितौ मिथ्यात्वदलितरुदनादसौ मिथ्यादृष्टिरेवान्तर्हृत्तुं पुनस्तस्याप्रपगतायामन्तरकरण-
प्रथमसमय एवोपग्रभिक्तं सम्यक्त्वमाप्नोति, मिथ्यात्वदलितरुदेवभावात् । यथा हि चन्दवानलः पूर्वदयेन्यनमूपरं वा देवमप्याप्य
विश्वापयति, तथा मिथ्यात्वदेवनाश्रितरकरणाप्य विध्यापयति, तस्यां चान्तर्हृत्तुचिक्त्वापुष्पान्ताद्वायो परमनिधिला-
भस्तत्वायो जयन्त्येन समयोपायमुत्कृष्टतः पडावलिक्रायेयायां कस्यचिन्माहाविधिपिकोत्थानरुदोऽनन्तानुबन्ध्युद्यो भवति ।
तदुद्यो चासौ सास्त्राऽनसम्पगदृष्टिमुणस्याने वच्चेत् उपग्रभश्रेणिप्रतिपतितो वा कथितसासादनत्वं यातीति । तदुत्तरकालं
चास्य मिथ्यादृष्टिर्वनीत्यलं विस्तरेणेति ॥ २ ॥

१. परिणामः ॥१॥ २. यावदग्रन्थिस्तावत् प्रथमं ग्रन्थिं समतिक्रामतो भवेत् द्वितीयम् । अनियतिकरणं पुनः सम्यक्त्वं पुरस्कृते जीये ॥१॥

कृतम्-
॥१६॥

अद्वितीयनोरात्रौ अन्वित्यिद्विती चलिष्योहो ॥ ७ ॥ ४ ॥ तथा सर्वसावद्योगस्य देशे एषव्रतविषये स्थूलसंविप्रयोगादौ
संयतविषयानुमतिद्वयसंयसावद्योगान्ते विरत विरात्रियंशसौ देशविरतः । सर्वसावद्योगविवरितविरतस्य नास्ति, प्रत्या-
रथानारण्यकपायोदयात्, सर्वस्मिन्नस्य हि प्रत्याह्वानमावृण्वतीति प्रयास्यानावरणा उत्पन्नैर्द्रुति । देशविरतस्य गुणस्यानं
देशविरतगुणस्यानम् । उक्तं च-“संयमसंयमसहिष्यो गिरुतो विरसृष्टसत्तीष्ट । एगहयाउचरिसो अशुप्रदेक्षो चि देसजई
॥ १ ॥ परिमियमुसैवन्तो अपरिवियपण्णतयं परिदर तो । वादइररिय लोए अपरिमियपण्णतयं सोवव ॥ १ ॥ ५ ॥ संय-
चजनि स्म-रम्यगुपरमति रय “मत्थयार्त्तमदेक्ष” इत्यादिना कचेरि क्तम-रये संयतः, प्रयादाति रम-संययोगेषु सीदति स्मेति
पूर्वतत्त्वैरि क्तप्रत्यये प्रपत्ता, अथवा प्रमदने प्रपत्तः प्रमादः, स क मदिराविषयकपायनिद्राविकशानां पञ्चानामन्यतमा, सर्वे
वा, प्रपत्तमस्यातीन्द्र्यादित्या-मत्त्वार्थियाऽप्रत्ययोपादानाऽप्रपत्तः दशादशानिन्द्रयैः, स चासौ संयतश्चेति ममत्त्वसंयतः । तस्य
समन्विता गुणानां स्थान तदुपपदयापचदष्टनः । वरूषवर्देप, तथाहि-देशविरतगुणादशया एतदुशुक्रानामुपचयोरऽप्रमत्त्व-
संयतगुणावैक्षया तपचयः, इत्येवमन्येऽपि गुणस्थानकं पु पूर्वोत्तरादशया उपचयवचययोगना कर्तव्येति ॥ ६ ॥ तथा न
प्रपत्तोऽप्रपत्तो नास्ति वा प्रपत्तमयेत्यप्रमत्तो मदिरादिप्रमादरहितः, अप्रमत्तश्चासौ संयतश्चेत्यप्रमत्तसंयतस्य गुणस्थानमप्रमत्त-

१ अधिगतजीवाजीवोऽचलितदृष्ट्यालितमोह । २ सम्य दर्शनसहित गृह्यन् विरतिमा रम्यभया । एकवृत्ताद्विचरिमोऽ-
नुमतिमात्र इति देशयति ॥ १ ॥ परिमियमुपसेवन् अर्करीमितमन्तकः परिसृष्ट । प्रामोदि एते लोकेऽपरिमितमन्तकं
मोह्यम् ॥ २ ॥

संयतगुणस्थानम् ॥ ७ ॥ अयेदानीमपूर्वकरणगुणस्थानमुच्यते । तत्रापूर्वमभिनवं प्रथममित्यनर्थान्तरं, करणं क्रिया निर्निर्जनमिति
 चानर्थान्तरं, अपूर्वं करणं यस्य स भवत्यपूर्वकरणः । स हि रियतिघातसघातगुणश्रेणिगुणसंक्रमसिधितिवन्धलक्षणान् पञ्च पदा-
 यस्मिन्पूर्वनिष्करोति, तथाहि-बृहस्पमाणायज्ञानावरणादिकर्मरियतेरपवर्तनावरणेन स्वधनमल्पीकरणं स्थितियात उच्यते ।
 रसस्यापि वक्ष्यमाणस्वरूपस्य प्रचुरस्य सतोऽपवर्तनाकरणेनैव स्वधनमल्पीकरणं रसघात उच्यते । एतौ च द्वावपि पूर्वगुण-
 स्थानेण विशुद्धेरत्यन्तादल्पावेव कृतवानन पुनर्विशुद्धेः प्रवृत्त्याद् बृहस्पमाणतयाऽपूर्वविमो करोतीति । तथा उपरितनस्थितो-
 शुद्धिबशादपवर्तनाकरणेनान्नतरितस्य दलिक्रयान्तमुहूर्चप्रमाणमुद् यज्ञपादुपरि क्षिप्रतरक्षपाय प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्धया नि-
 रचनं गुणश्रेणिरित्युच्यते । स्थापना । एतौ च पूर्वगुणस्थानेस्वविशुद्धत्वात्कालतो दीर्घा दलिक्रविरचनामाश्रित्याभीयसी दलिक्र-
 स्थालस्यापवर्तनाद्विरचितवान्, इहतु तामेव विशुद्धत्वादपूर्वा, कालतो ह्रस्वतरां, दलिक्रविरचनामाश्रित्य पुनः पृथुतरां बहुतर-
 दलिक्रस्यापवर्तनाद्विरचयतीति । तथाऽवध्यमान(ना)भुमप्रकृतिदलिक्रस्य प्रतिक्षणमसंख्येयगुणवृद्धया (वध्यमानाद्ध) विशुद्धिवक्षा-
 न्नयनं गुणसंक्रमस्तमप्यसौ बहुतरदलिक्रस्य संक्रमणादिहापूर्वं करोति । तथा स्थितिं च कर्मणा विशुद्धत्वाद् प्राग् दीर्घां यद्धवानिह
 तु तामपूर्वां विशुद्धत्वादेव ह्रस्वां, वज्रातीत्येवं पञ्चानां पदार्थानामपूर्वकरणमिह भावनीयं, उपलक्षणं चैतदुद्योर्ज्ञानदीनां, तेषा-
 मपि ह्यत्र सर्वेषामपूर्वत्वादिति । अयं चापूर्वकरणो द्विधा भवति । क्षपक उपलक्षको वा, क्षपणोपशमनाहृत्वाद्राज्याहकुमारानयत्,
 न पुनरसौ क्षपत्युपशमयति वा, तस्य गुणस्थानमपूर्वरूपस्थानं, एतच्च गुणस्थानं प्रपञ्चानं कालत्रयवर्तिनो नानाजीवानपेक्ष्य
 मामान्यतोऽसद्बुद्धेयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यद्व्यवसायस्थानानि भवन्ति । कथं पुनस्तानि भवन्तीति विनियजनानुग्राहार्थ

विशेषतोऽपि ग्रहण्यन्ते, इह तावदिदं शुणस्थानम्नन्तुर्हृत्कालप्रमाणं भवति । तत्र च प्रथमसमयेऽपि ये प्रपञ्चाः प्रपद्यन्ते
 प्रपश्यन्ते च तदपेक्षया अपन्यादीन्कुलान्तान्यसहस्येषानि लोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यव्यवसायस्थानानि लभ्यन्ते, प्रतिप्रवृत्तानां
 बहुत्वाद्, अल्पवसायानां (च) विचित्रत्वादिति भावनीयम् । ननु यदि कालत्रयापेक्षा क्रियते तर्हि तदुपस्थानकं प्रतिपत्तानामन-
 त्वाभ्यस्यवसायस्थानानि कस्यान्न भवन्ति ! अनन्तजोवैरस्य प्रतिपत्तत्वादनन्तैश्च प्रतिपत्तव्यमानत्रादिति, सत्यं, स्यादेवं यदि
 तत्प्रतिपत्तुणां तैरपि पृथग्पृथग्व्यवधानेवाध्यवसायस्थानानि स्युस्तत्र नास्ति, बहुनामेकाध्यवसायस्थानवर्जितत्वादीति, यथा किल
 प्राचिच्छतं चारित्रिणां दशस्वध्यायस्याप्येतेषु वर्तते, दशानां २ एकाध्यवसायस्थानवर्जितत्वादेव विहाय्यनन्तानामपि तत्प्रति-
 पत्तुणामसहस्येषाध्यवसायस्थानवर्जितत्वं भावनीयमिति । द्वितीयसमये तदन्यान्यधिकतराण्यध्यवसायस्थानानि लभ्यन्ते ।
 तृतीयसमये तदन्यान्यधिरुतराणि, चतुर्थसमये तदन्यान्यधिकतराणोत्पेवं तावज्ज्ञेयं यावच्चरसमयः । एतानि स्थाप्यमानानि
 विषयगुरुराशेनमभिधायानुवृन्ति । तद्यथा १५ १० द्वितीयादिसमयेऽध्यवसायस्थानानां दृढौ किं
 कारणम् । उच्यते, प्रतिपत्तये विदुद्वन्तः तानिरह १५ १० मतिपचारः स्वभावात् एव बहुरो विभिन्नैष्यवसाय-
 स्थानेषु वर्तन्ते इत्यत्र विरतरेण । प्रकृतं प्रस्तुतम् । अत्र च प्रथमसमयजन्याध्यवसायस्थानान्यसमयोल्लुष्टमव्यवसायस्थानम-
 नन्तयुगारिशुद्धं, नथमसमयोल्लुष्टाद् द्वितीयसमयजन्यमनन्तयुगविशुद्धं, द्वितीयसमयजन्यात्तदुल्लुष्टमनन्तयुगविशुद्धं, तस्माच्च
 तृतीयसमयजन्यमनन्तयुगविशुद्धं, ततोऽपि तदुल्लुष्टमनन्तयुगविशुद्धमित्येवं तावज्ज्ञेयं यावद्द्विचरमसमयोल्लुष्टाच्चरमसमयजन्य
 मन्तयुगविशुद्धम्, ततोऽपि तदुल्लुष्टमनन्तयुगविशुद्धमिति । एकसमयगतानि तु परस्परं परस्परानुपनिगतानि । ननु यथास्या-

पूर्वकरण इति संज्ञा तथा निवृत्तिरित्यपि संज्ञान्तरं दृश्यते “नियद्विअनियद्विवायसुदुष्टु” इत्यादिवचनात्तत्कथम् ? अत्रोच्यते,
युगपदेतद्गुणस्थानं प्रविष्टानां परस्परमध्यवसायस्थानस्य मेदलक्षणा निवृत्तिरप्यस्ति न पुनर्वक्ष्यमाणाऽनिवृत्तिवादरवदेक-
समयमविष्टानामध्यवसायस्यैकत्वमेव ततश्च निवृत्तियोगाच्चिद्वचिरप्युच्यतेऽसावित्यदोषः ॥ ८ ॥

इदानीमनिवृत्तिवादसम्परायगुणस्थानमुच्यते । युगपदेतद्गुणस्थानं प्रतिपन्नानां बहूनां जीवानां परस्परसम्बन्धिनांऽ-
ध्यवसायस्थानस्य व्यावृत्तिरिह निवृत्तिरोभेदा, नास्ति तथाविधा निवृत्तिरस्यत्यनिवृत्तिः । समकालमेवाहस्यापरस्य
यदध्यवसायस्थानं विवक्षितोऽपि कश्चिच्छब्दस्यैवेत्यर्थः । सम्परैति—पर्यदति संसारभनेनेति सम्परायः कृपायोदय इह विवक्षितः,
वादरः—स्फुरः सम्परायो यस्यासौ वादरसम्परायोऽनिवृत्तिश्चासौ वादरसम्परायश्च तस्य गुणस्थानं अनिवृत्तिवादरसम्पराय-
गुणस्थानम् । इदमप्यन्तर्दृष्टं प्रमाणमेव भवति । तत्र चान्तर्दृष्टं यावन्तः समयास्तत्त्वविष्टानां तावन्त्येवाध्यवसायस्थानानि
भवन्त्येकसमयमविष्टानामेकस्यैवाध्यवसायस्यानुवर्त्तनादिति । स्थापनाः । सचानिवृत्तिवादरो द्विधा क्षपक उपपन्नमक्षय ।
तत्र क्षपको मोहस्य विशतिप्रकृतीः स्थानदित्रिकं प्रयोदश नाममद्वर्तीथः क्षपयति । उक्तं च “नैसिह तञ्जो खवगो खोभं
मोचूण मोहवीसगवि । तह यीणगिद्विदिगमवितेरस नागपि एत्येव ॥१॥” * कथमिति चेत् ? उच्यते, प्रथमं तावन्मत्याल्या-
नामप्रत्यानवरणाख्यानणै कृपायान् क्षपयितुमारभते । तेषु चार्द्धसप्तित्वेवाविविशुद्धिवशादन्तराल एव स्थानदित्रिकं

१. निवृत्त्यनियमविवादरसूक्ष्मः ॥ २. नाशयति ततः क्षपको लेभं मुक्त्वा मोहवीयस्य विशतिरपि । तथा स्थानगुद्वित्रिक-
मपि त्रयोदश नाशोऽप्यत्रैव ॥ १ ॥

नामश्रेयास्तपोदश मधुवीरूच्छादयति, तद्यथा-नरकद्विकं तिर्यग्द्विकमेन्द्रियद्वौन्द्रियशीन्द्रियचतुरिन्द्रियजातयथैतस्त्र आ-
त्ममुद्योतं स्यात्तं साधारणं सूक्ष्ममिति । एवासु च पौडश मृकृत्पि क्षपितास्तु पुनः कषयादृक्स्वस्य क्षपितोपं क्षपयति ।
ततो नृपुंसब्धेदं, ततोऽपि स्त्रीर्देदं, तदनन्तस्मपि च हास्यादिपद्वृत्तं, ततोऽपि दूरपदेदं क्षपयति । तत्र ऊर्द्धं सञ्जलनक्रोधैः,
ततो मानं, ततो मयां निर्द्वल्यति, ततो लोभं क्षपयितुमारभते । एतांश्च चतुरः कषयाद्येदंयस्तदनुभागस्य त्रिशुद्धिप्रकर्षव-
शादनन्ताः किदोः फरोति । ननु किद्विदि किः शब्दार्थः^१ उच्यते, इदं तावदनन्तैः परमाणुभिर्निष्पन्नान् रक्तान् जोवः कर्मतया
गृह्णाति, तत्र चैकैकस्मिन्ने यः सर्वजन्यरसः परमाणुः सोऽपि केवलप्रकृत्या विद्यमानः किल सर्वलोकेभ्योऽनन्तगुणान्
भागान् प्रपच्छत्यपरस्तु नानयेकाधिकानन्यस्तु तानपि द्वायाधिकानपरस्तु तानपि त्र्यधिकानित्याद्येकोत्तरद्वया तावन्नेयं,
यादन्त्य उरुहृत्तरस, परमाणुर्गोलारोहानन्तगुणानपि रसभागान् प्रपच्छति । अत्र च जन्यरसा ये केचन परमाणवस्तु
सर्वजीवानन्तगुणरसभागयुक्तेष्वप्यसत्कल्पनया नृत्त रसांशानां परिकल्पते, एतेषां च समुदायः समानजातियत्वाद्वा वर्गणे-
त्यभिधीयते । अन्येषां त्वेकोत्तरशतरसांशानुक्तानामणूनां समुदायो द्विविधावर्गणा, अपरेषां तु द्रव्युत्तरशतरसांशानुक्तानामणूनां
समुदायस्तृतीया वर्गणा । अपरेषां तु त्र्युत्तरशतरसभागयुक्तानामणूनां समुदायश्चतुर्थी वर्गणा एवमनया दिशा एकैकसमाम-
द्वानामणूनां समुदायरूपा वर्गणाः सिद्धानामनन्त योगेऽभ्येभ्योऽनन्तगुणा नाच्याः । एतावतीनां च वर्गणानां समुदायः
स्पष्टैकमित्युच्यते । स्पष्टेन इवाग्रेतरोत्तरसद्वया परमाणुवर्गणा इति कृत्वा, एतावानन्तरोक्तानन्तप्रमाणा अप्यसत्कल्प-
नया एद स्यात्यने, इदंैकं स्पष्टेन । इत ऊर्द्धेकोत्तरया निम्नतरया द्वया रसो न लभ्यते किं तर्हि सर्वजीवानन्तगु-

भिर रसभार्गेदो लभ्यत इति । तेनैव क्रमेण द्वितीयं स्पन्दमारभ्यते । ततस्तथैव तृतीयमित्यादि, यावदनन्तानि रसस्पन्द-
 णानि उचिष्टन्ति । तदेवमेवानि रसस्पन्दकानि प्रस्तुतगुणस्याने समयातः क्रोथादिपणकाले विशुद्धिवशतो हला अनन्त-
 गुणहीनरसान्यपूर्वाणि करोति । एतान्यपि विशुद्धिकर्पणो हत्वात्यन्तात्परसानि कृत्वा एकोचरष्टद्विक्रमं त्याजयति शुद्धितान-
 न्तरसभागान्तराब्धेनद्रसं करोतीत्यर्थः । इदमुक्तं भवत्यनन्तरोकारपूर्वस्पन्दकसम्यन्धिषु जयन्यरसेषु परमाणुषु यद्यसत्कल्पनया-
 पञ्चाशद्रसविभागा लभ्यन्ते, तदा किट्टीकरणकाले तेष्वेवासत्कल्पनया पञ्चैव रसभागा लभ्यन्ते । तदनन्तरमेकेन द्वाधादिभिर्वा
 रसभागीरपिक्ता भ्रणो न लभ्यन्ते, किन्त्वनन्तैरेव रसभागीरपिक्ताः प्राप्यन्ते । ते च भागाः किलाऽसत्कल्पनया पञ्चविंशतिः ।
 तदनन्तरं पुनरप्यनन्तैरेवानुभागभागीरपिक्ता अणवो लभ्यन्ते, नैकांश्चरष्टदशा, तेष्वपि भागाः किल सार्धैश्चतुर्दश । अत्र स्थापना
 १५ इदं च निदर्शनमात्रं, सद्भाक्तः पुनरित्यनन्तरसभागान्तराला अनन्ताः किट्टयो वाच्यास्तदेवमुदकमभ्यप्रक्षिप्तैर्लवद्भि-
 ५ शुद्धितस्यैकोचरष्टद्विक्रमं त्याजितस्य परिहृतस्पन्दकक्रमस्य विशुद्धिकर्पणः स्वर्णित्वा अल्पीकृतस्य रसस्य सद्भावतोऽनन्त-
 भागात्पक्ता अपि कल्पनया दर्शितपञ्चादिस्वरूपा अवस्याविद्योपाः किट्टयोऽभिधीयन्ते । एताश्च क्रोधादिषु चतुर्ज्वपि प्रत्येकम-
 नन्ता भवन्त्योऽपि कर्मप्रकृतिग्राभ्युत्तादिनिगदितविवक्षया तिस्रस्तिष्ठो विवक्ष्यन्त इति । सर्वा अपि द्वादश, एताश्च
 प्रथमं यादराः सूररसाः करोति । ततः प्रतिसमं विशुद्धमानस्ता एव सूक्ष्माः सूक्ष्मतराः प्रायो निवृत्तरसाः करोति । एवं
 च कृते क्रोधमानमायासम्बन्धिनीरिहेवासौ क्षपयति । लोभसम्बन्धिनिष्ठु किट्टीर्वादरा अयमेव, सूक्ष्मास्तु सूक्ष्मसम्भरायः
 क्षपयति । तदेवं यः क्षपकोऽनिवृत्तिबादराः स उक्तक्रमेण द्वितीयकपायाद्या याथावसाना विशति मोहमकृतीः क्षपयति ।

उपशमकः पुनरुक्ता एव वक्ष्यमाणक्रमेणोपशमयति । उद्देवनादिक्रमयोग्याः करोतीत्यर्थः । अपरं चासौ सपकादिशुद्ध्या अनन्तगुणहीनो भवत्यनः श्रोपयानमाशेषशमकाले तदनुभागस्य छिदीर्न करोति । लोभस्य तु पूर्वोक्तवर्तितः किट्टीः करोति । तदुपशमकाले तयाविधयिशुद्धेः सद्वाशदिति लेखतो व्याख्यातमिदं गुणस्यानं, विस्तरादिना तु कर्मप्रकृतिरनुसरणीयेति ॥ ९ ॥ इतः सूक्ष्मसम्परायमुपशमस्थानमुच्यते । सूक्ष्मः सम्परायः छिदीकृतलोभकपायोदयस्यो यस्यासौ सूक्ष्मसम्परायः, सोऽपि द्विविधः सपक उपशमको वा, तत्र सपकोऽनिवृत्तिबादरेण याः कृताः श्लक्ष्णकिट्टयस्ता निर्मूलत एव सपयति । तदुक्तम्- “ वायसरारोग कया गृह्णो पेषइ मुहुमकिट्टीओ । तन्वा मुहुमसरामो मुहुमो मुदपयोगणा ॥ १ ॥ ” उपशमकस्तु ता एवोपशमयति । सर्वक्रमायोग्याः करोति, तदुक्तं-“ उवसन्तं जे कम्मं, न तओकडुइ न देइ उदए वि । न य गमयइ परपरइ, न चैव उकडुए तं तु ॥ १ ॥ अस्या अपि विनैयानुग्रहार्थं व्याख्या-सर्वोपशमेन यदुपशान्तं मोहनीयं कर्म, अन्यस्य सर्वोपशमायोगान् । “ संज्योवसमो मोहस्तेने ” ति वचनादिति । न तदपकर्पयति-न तदपवर्चनाकरणेन स्थितिरसाभ्यां हीनं करोतीत्यर्थः । अपिवाच्यस्य मिश्रक्रमताच्चाप्युदये नवदति-नापि तद्वदेयतीत्यर्थः, उपलक्षणताचदविनाभाविन्याहुदीरणा-यामपि न ददातीत्यपि धत्तव्यमिति । न च वक्ष्यमानसंगतीयस्यो परप्रकृतिं सद्रूपकरणेन गमयति-तद्वद्वयति । न च वृत्तमोपशान्तं सद्रूपकर्पयति-उद्देवनाकरणेन स्थितिरसाभ्यां वृद्धिं नयति । निधचिचिकारचनयोस्तु प्रागपूर्वकरणकाल एव निवृत्तरात्रोपशान्तत्वेन तन्निर्णयः क्रियत इति । दर्शनधिकं मुक्ता उपशान्तस्य मोहनीयकर्मणः स्वरूपमन्यथापि भावनीयम् ।

१. वायसरारोगेण कृता मुहुमो वेदयति सूक्ष्मकिट्टीः । तस्मात् सूक्ष्ममपरायः सूक्ष्मः शुद्धयोगाल्या ॥१९॥ २. सध्यापशमो मोहस्यवेति.

दर्शनविक्रस्य तु सङ्क्रमकरणमेकं प्रवर्तते एवेति, तस्योपगमकसङ्क्रमसम्परायस्य गुणस्थानं सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानम् ॥ ? ० ॥
 इदानीमुपशान्तकपायवीतरागच्छन्नस्यगुणस्थानमुच्यते । तत्र च्छाद्यते केवलं ज्ञानं दक्षिणं चात्मनोऽनेनेति च्छन्नं, ज्ञानावरणदर्श-
 नावरणमोहनीयान्तरायकर्मोदयः । इह यद्यपि केवलज्ञानदर्शनयोराच्छादकत्वेनान्तरायं कर्म न प्रसिद्धम्, तथाऽप्यन्वयव्य-
 तिरकमानोपेत्या तयोच्यते, सति तस्मिन् केवलस्यानुत्पादात्तदपगमनन्तरं चोत्पादादिति, च्छन्नानि तिष्ठतीति च्छन्नस्यः,
 स च सरागोऽपि भवतीति अतस्तद्व्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणम् । बोधो रागो मायालोभकपायोदयरूपो यस्य स वीतरागः,
 स चासौ च्छन्नस्येति वीतरागच्छन्नस्यः, स च क्षीणकपायोऽपि भवति, तस्यापि यथोक्तरागपगमात्ततस्तद्व्यवच्छेदार्थ-
 मुपशान्तकपायग्रहणम् । कपसिपञ्च इत्यादिद्वन्द्वकथावृद्धिसार्थः कृपन्ति कृत्यन्ते च परस्परमस्मिन् प्राणिनः इति कपः
 संसारः, “पुंसि संक्षारोऽयः प्रायेणेति”, प्रायोग्रहणात् व्यस्यः, अन्यथाहि हलन्तत्वात् “हलश्चे”ति घञ् स्यादिति ।
 कपमयन्ते गच्छन्त्येभिः प्राणिन इति कपायाः क्रोधादयः, उपशान्ता उपशमिता विद्यमाना एव सङ्क्रमणोद्वर्तनादिकुरागा-
 योग्यत्वेन व्यवस्थापिताः कपाया येन स उपशान्तकपायः, स चासौ वीतरागच्छन्नस्येत्युपशान्तकपायवीतरागच्छन्नस्यस्तस्य
 गुणस्थानमिति प्राग्वदिति । तत्राविरतसम्यग्दृष्टिप्रवृत्तेर्ज्ञानसत्त्वबुधशान्तं सम्भवति । उपशमयश्चेत्यात्ममे ह्यनन्तानुबन्धि-
 कपायानविरतो देशविरतः ममत्तोऽग्रमत्तोवा सद्बुधप्रमग्य, भिद्यद्दर्शनमोहव्रितयबुधप्रमयति, तदुपशमानन्तरं च मयत्ताऽप्रमत्त-
 परिदृष्टिज्ञातानि कृत्वा, ततोऽपूर्वकरणगुणस्थानमनुभूय, तदनन्तरमनिवृत्तिवादरसम्परायगुणस्थाने चारित्रमोहस्य मयमे
 नपुंसकवेदमुपशमयति । ततः स्वीयेदं, ततो हास्यत्परतिशोकभयजुगुप्साख्यं युगपत् पदम्, ततः पुरुषवेदम्, ततो युगपद-

मत्वाख्यानावरणप्रत्याख्यानावरणी क्रोधो, ततः संज्वलनक्रोधं, ततो दुःखद्वितीयतृतीयौ भानौ, ततः संज्वलनभानं, ततो युगपद्वितीयतृतीये याये, ततः संज्वलनयायां, ततो युगपद्वितीयतृतीयौ लोभो, ततः सूक्ष्मसम्परायगुणस्थाने संज्वलनलोभमुपशमयतीति । तदेवमन्येवपि गुणस्थानेषु क्वापि क्षियतामपि कृपायाणां पदान्तरान्तस्त्वसम्भवादुपशान्तकृपायव्यपदेशः सम्भवतोऽन्यतस्तद्व्यवच्छेदार्थमुपशान्तकृपायग्रहणे सत्यपि वीतरागग्रहणं कर्तव्यमुपशान्तकृपायवीतराग इति दैतावतैश्वर्यसिद्धौ च्छब्दग्रहणं स्वरूपकदमार्बं, व्यवच्छेदार्थावाक्यच्छब्दस्य उपशान्तकृपायवीतरागः सम्भवति, यस्य च्छब्दस्यग्रहणेन व्यवच्छेदः स्यादित्यलं प्रसङ्गेनेति ॥ ११ ॥ इदानीं क्षीणकृपायवीतरागञ्छब्दस्यगुणस्थानमुच्यते ॥ तत्र क्षीणा अभावप्रपञ्चाः कृपाया यस्य स क्षीणकृपायस्त्वगान्त्वानुबन्धिकृपायान् ययमपरितसम्यग्दृशाग्रप्रवृत्तत्वगुणस्थानेषु क्षययति, ततः क्षेपान् संज्वलनलोभवर्जानि निवृत्तिरादरसम्परायगुणस्थाने क्रमेण क्षययति । संज्वलनलोभं मूक्ष्मसम्परायगुणस्थान इति तदेवमन्येवपि सरागेषु क्षीणकृपायव्यपदेशः सम्भवति, क्वापि क्षियतामपि कृपायाणां क्षीणतत्सम्भवादतस्तद्व्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणं, क्षीणकृपायवीतरागत्वं च केनान्नोऽप्यस्तीति तद्व्यवच्छेदार्थं छब्दस्यग्रहणं, छब्दस्यग्रहणे च इते सरागव्यवच्छेदार्थं वीतरागग्रहणम् । वीतरागधासौ च्छब्दस्यर्थेति वीतरागच्छब्दस्यः । स चोपशान्तकृपायोऽप्यस्तीति तद्व्यवच्छेदार्थं क्षीणकृपायधासौ वीतरागच्छब्दस्यश्च क्षीणकृपायवीतरागच्छब्दस्यस्य गुणस्थानमिति प्राग्वदिति । अत्र चोपशान्तक्षीणमोहयोऽप्ये विशेषः । “जलमिव पसन्तकलुसं पसन्तमोहो भवे त उदसन्तो । मयकलुसं जह तेषां गयमोहो स्त्रीणमोहोऽपि ॥ १ ॥” इत्यादि ॥ २ ॥ अधुना सयोगिकैरग्न्याग्नस्यानम् । तत्र योगो वीर्यं शक्तिस्तसाहः पराक्रम इत्यनर्थान्तरं स च मनोवाक्कायलक्षणकृष्णवय-

१. जलमिव प्रशान्तकलुसं प्रशान्तमोहो भवेत्पृथगान्त । गनकलुस यथा तोयम्, गतमोह क्षीणमोहोऽपि ॥ १ ॥

भेदान्तिः संज्ञा लभ्यते । मनोयोगो वाग्योगः काययोगश्चेति । अमीषां भावार्थः पूर्ववदान्यः, स चायं त्रिविधोऽपि योगो
 भगवतः प्रस्तुतः केवलिनः सम्भवति । तत्र मनोयोगश्चात्मनः पर्यायज्ञान्यादिभिरनुचरसुरादिभिर्वा जीवादितत्त्वं किञ्चिन्म-
 नसा पृष्ठस्य मनसैव देशानां सम्भवति । वाग्योगस्तु सामान्येन धर्मदेशनादौ, काययोगस्तु चङ्क्रमणेभ्येपनिषेधादौ । तदनेन
 त्रिविधेन योगेन मह यत्ते इति सयोगः सयोगीति वा, “सर्वधनादे” राकृतिगणत्वेन मत्सर्ग्ये निबधानादिति । केवलं वक्ष्यमा-
 नस्वरूपस्यातीति केवली, सयोगधासौ केवली च, सयोगी वा चासौ केवली च, तस्य गुणस्थानमिति प्राग्वदिति ॥ १३ ॥
 अयायोगिरेवलीगुणस्थानं प्रस्तूयते । तत्र नास्ति पूर्वोक्तो योगोऽस्येत्ययोगोऽयोगीति वा पूर्ववदिति । कथमयोगित्वमुपगच्छ-
 त्यसामिति चेत्? उच्यते, त्रिविधोऽपि हि पूर्वोक्तो योगः प्रत्येकं द्विधा भवति । सूक्ष्मो वादरय, केवली च केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं
 जपन्यतोऽन्तर्मुहूर्तमुत्पृष्टतरतु देशानां पूर्वोक्तो विहरान्तर्मुहूर्तविशेषाद्युष्कः शैलेर्भौ प्रतिपिस्तुः, प्रथमं तावद्वादर्काययोगेन
 वादरवाह्मनोयोगौ निरुणद्धि । ततः सूक्ष्मकाययोगाग्रहमेव वादर्काययोगं निरुणद्धि । मति तस्मिन् सूक्ष्मयोगस्य निरोद्धु-
 मशक्यमाह, ततश्च सर्ववादर्योगनिरोधानन्तरं सूक्ष्मकाययोगाग्रहमेव सूक्ष्मवाह्मनोयोगौ निरुणद्धि, सूक्ष्मकाययोगं तु
 सूक्ष्मक्रियमनिवृत्तिधुम्ल-धानं व्यापन् स्वाग्रहमेव निरुणद्धि । अन्यस्याग्रहभ्रमणीययोगान्तरस्य तदासत्त्वादिति तद्विरो-
 धानन्तरं समुच्छिन्नक्रियमप्रतिपातिधुम्ल-धानं व्यापन् ह्रस्वपञ्चाक्षरोद्विरणयात्रं कालं शैलेशीकरणं प्रविष्टो भवति, शीलस्य
 योगलेख्याफलद्विप्रमुक्तपयाख्यातचारिभ्रमलक्षणस्य य ईशः स शीलेश्वरत्वेयं शैलेयी । त्रिभागोनस्वदेशवगाहनायामुदरादिर-
 न्ध्रपूरणवशात् सङ्कोचितस्वप्नदेशस्य शीलेशस्यात्मनोऽत्यन्तस्थिरावस्थितिस्त्यर्थः । तस्यां करणं पूर्ववचितशैलेशीसमय-

समानगुणश्रेणीकृत्य वेदनीयनाम्नोऽस्यस्याप्यतिर्लभ्यं त्रितयस्यासद्व्येकगुणया श्रेण्या आयुःश्रेयस्य तु यथास्वरूपस्थितया-
श्रेण्या निर्द्वयः शैलेदीकरणं, तच्चासौ प्रविष्टोऽयोगोऽयोगी वा भवति, स चासौ केवली च । अयं च भद्रम्यः शैलेलीकरणच-
रसप्रमाणानन्तरं तु चिद्वस्तुविशेषप्रमाणनन्तराच्छिद्रफलव्यनैरष्वेकीनद्वैतप्रवृत्तेः, सर्वथा प्रिहाय श्रीरत्रयसम्बन्धं, दत्त्वा
भयजलपेनैलात्रिलिपुर्द्वयश्रेण्या समयेन गच्छत्या लोकात्वाच्च परलोऽपि, फलस्यैव बलकल्पगत्युपगृह्यकथमस्तिष्ठाया-
भावाच्च चासौ सिद्धोऽयोगिस्त्वली सादिसपर्यवसानं कालं सकलसंसारद्वन्द्वविनिर्मुक्तः सकलरगादिकञ्च विनिर्मुक्तत्वेन स्वा-
भाविकं परमानन्दस्वरूपं सुखमनुभवकास्ते, वस्य गुणस्थानमिति भावदिति ॥ १४ ॥ व्याख्यातानि सभावाथानि चतुर्दशपि
गुणस्थानानीति गायथैः ॥ ९ ॥ तदेवं स्वरूपतो भेदतद्योक्तानि गुणस्थानानि, सामान्येनोक्तमपि वस्तु विशेषविचाराणा-
मन्तरेण न सम्प्रतिधेतुं शक्यतेऽतस्तान्येव विशेषनिधयार्थं गत्यादिषु मार्गणास्थानेषु मृयन्ते—

‘ना० जीवाऽप्यत्येवं विणोर्वद्वेष्टु जा असदहणा । सदहणा चिय मिच्छा विवरीयपरूषणा वा य ॥ ८२ ॥ संसयकरणं
जे पिय जो तेसु अणापरो पयत्थेसु । तं पञ्चविहं मिच्छं तदिद्दी मिच्छदिद्दी य ॥ ८३ ॥ स्वसमअद्याए विव मिच्छमपचो
तमेव गन्तु मणो । समं आसायन्तो सासायणमो मुणेषवो ॥ ८४ ॥ जइ सुदहदीणि विसमाणि भावरहिंयाणि हेन्ति मिससाणि ।
भुंजंस्स तहोभय वदिद्दी मीसदिद्दी य ॥ ८५ ॥ तिविहे वि हु सम्मत्ते धेवावि न विरइ जस्स कम्मवसा । सो अविरव ति
भन्नइ देसो पुण देसविरइ ॥ ८६ ॥ विगहाक्सायनिदासदइरजो भवे पणचो चि । पञ्चसपिओ तियुत्तो अपपत्तजई
मुणेषवो ॥ ८७ ॥ एवमपुष्पमणुवं बहुत्तरं जो करेइ दीसणं । रसखण्डं तम्यायं सो होइ अणुवकरणो चि ॥ ८८ ॥ विणिव-

याणि श्रोत्रादीनि पञ्च, तानि चेन्द्रियवत्त्वं जीवन्तरेण स्वतन्त्राणि न भवन्त्यतो जीवाश्रयेणैव धार्यमाणं क्रियते, तत्रैकेन्द्रिया-
द्विपु पञ्चेन्द्रियवत्त्वात्तेषु जन्तुषु पर्याप्तं पञ्चप्राप्तिषु च सर्वत्र मिथ्यादृष्टिर्लभ्यते । तेनोवाश्रयवत्त्वेकवादेरैकेन्द्रियद्विनिवृत्तिरिन्द्रि-
यास्तद्विपञ्चेन्द्रियेषु लभ्या पर्याप्तिषु कारणेन त्वपर्याप्तं, संक्षिपञ्चेन्द्रियेषु पुनर्लभ्या पर्याप्तं एव कारणेन तु पर्याप्तं पर्याप्तं च
सास्वादवत्त्वमप्यदृष्टिर्लभ्यते । शेषाणि तु सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यादीनि द्वादशापि गुणस्थानानि संक्षिपञ्चेन्द्रिये कारणेन पर्याप्तं एव
लभ्यन्ते । नञ्प्रविशतसम्पत्तदृष्टिः कारणेन पर्याप्तं एव लभ्यते ॥ कथं पृथिवीकायादिकृतसकायान्तः पौष्टा, ज्ञात-
मित्यादृष्टिः सर्वेन लभ्यते । वादरपृथिव्यप्यत्येकवत्त्वमप्यदृष्टिः लभ्या पर्याप्तं एव कारणेन त्वपर्याप्तं, ज्ञेयं पुनर्लभ्या-
पर्याप्तं एव कारणेन तु पर्याप्तं पर्याप्तं च सास्वादवत्त्वमप्यदृष्टिः प्राप्यते । शेषाणि तु सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यादीनि द्वादशापि
गुणस्थानानि ज्ञेयं कारणेन पर्याप्तं लभ्यन्ते, नवरससंयतसम्पत्तदृष्टिः कारणेन पर्याप्तं एव लभ्यते ॥ योगः सामान्येन
मनोवाकापयेदानिषा । तत्र च त्रिविधेऽपि योगेऽप्येकवत्त्वमप्यदृष्टिः कारणेन पर्याप्तं एव लभ्यते ॥ वेदः स्त्रीपुरुषसंयुक्तमेदा-
त्रिषा, तत्र त्रिविधेऽपि वेदेष्वेकवत्त्वमप्यदृष्टिः कारणेन पर्याप्तं एव लभ्यते । अनिष्टत्वादेरौऽपि यादृथापि वेदान्न क्षयत्युपश-
मयति वा तादृत् स्वरूपस्थानं सद्ब्रह्मेयमागम्यावद्भुज्यते । तत्र ऊर्द्धं सर्वेऽप्यवेदकाः ॥ कृपायाश्चत्वारः क्रोधादयः । तत्र
क्रोधमानमापालक्षणेषु त्रिषु कृपायैव पूर्वकारणान्त्याही गुणस्थानानि लभ्यन्ते अनिष्टत्वादेरौऽपि यावदयुक्तं क्षयत्युपशम-
यति वा तावत् स्वरूपस्थानं सद्ब्रह्मेयमागम्यावद्भुज्यते, लोभकृपायो तु सत्यसम्पराधान्तानि दृष्टं गुणस्थानानि लभ्यन्ते ।
उपपिष्टास्तर्ज्येऽकृपायाः ॥ ज्ञानानि भविष्यादिविषयविषयानि पञ्च, तत्र भविष्यादिविषयविषयानि नव गुणस्थानानि

प्राप्यन्ते । यतः पर्यायज्ञाने तु प्रमत्तादीनि क्षीणमोहान्तानि सप्त लभ्यन्ते । केवलज्ञाने तु सयोग्ययोगिगुणस्थानद्वयम् । मयज्ञानश्रुताज्ञानविभक्तज्ञानेषु मिथ्याहृष्टिमासादनमिश्रलक्षणं गुणस्थानत्रयं लभ्यते ॥ संयमः सामाधिकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिः क्रमस्मरणापराधालयातसेवममेदात्पञ्चधा, तत्राद्यसंयमद्वये प्रमत्तादीन्यनिष्ठचित्तादरान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि लभ्यन्ते । परिहारविशुद्धिकसंयमे तु मपत्ताप्रमत्तसंयतगुणस्थानद्वयमेव लभ्यते । सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानमेकमेव । यथालयातसंयमे तूपशान्तमोहादीन्ययोग्यान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि लभ्यन्ते । अत्र तु संयमग्रहणेन तत्प्रतिपक्षभूतोऽसंयमः संयमसंयमश्च सूचितः । तत्रासंयमे मिथ्याहृष्ट्यादीन्याविरतान्तानि चत्वारि गुणस्थानानि । संयमासयमे त्वेकं देशविरतगुणस्थानं लभ्यत इति ॥ दर्शनं चक्षुरचक्षुस्त्वैकवलदर्शनमेदाशुद्धौ । तत्राद्यदर्शनद्वये मिथ्याहृष्ट्यादीनि क्षीणमोहान्तानि द्वादशगुणस्थानानि लभ्यन्ते । अवधिदर्शने त्वविरतादीनि क्षीणमोहान्तानि नव गुणस्थानानि लभ्यन्ते । अन्ये तु मिथ्याहृष्ट्यादीनामप्यवधिदर्शनं प्रतिपद्यन्ते, सूत्रे च प्रतिपादितत्वात्तथा च प्रज्ञप्तिः—“ओहिदंसणअणागारोवडत्ता णं भन्ते । किं नाणी अन्नाणी ? गोयमा ! नाणी वि अन्नाणी वि । जे नाणी ते अत्थेगइया तिनानी, अत्थेगइया चडनाणी, जे तिनानी ते अभिणिबोहियनाणी सुयनाणी ओहिनानी मणपत्तवनानी । जे अन्नाणी ते नियमा मण्तअन्नाणी सुयअन्नाणी विभइत्ताणी ” । अत्र च ये अज्ञानिनस्ते मिथ्याहृष्ट्य

१ अनाकारावधिदर्शनोपयुक्ता भदन्त ! किं ज्ञानिर्ज्ञानिन ? गौतम ! ज्ञानिनोऽप्यज्ञानिनोऽपि । ये ज्ञानिन ते सन्ति केचनस्त्रि-
 शानिन, सन्ति केचन चतुर्लोकानि वे त्रिज्ञानिनस्ते अभिनिबोधिः कश्चानि श्रुतज्ञानिनोऽवधिज्ञानिन । ये चतुर्लोकानिस्त अभिनिबो-
 धिकसानि श्रुतज्ञानिनोऽवधिज्ञानिनो मन पर्यायज्ञानिन । येऽज्ञानिनस्ते नियमात् त्र्यज्ञानिन, मत्तज्ञानिन श्रुताज्ञानिनो विभइत्ताज्ञानिन ।

एवेति मिथ्यादृष्टीनामयवधिदर्शनमत्र इमे श्रोक्तम्, एवं यदा विषयज्ञानी सास्वादन्तरे मिथिले वा वर्तन्ते तदा सास्वादन्-
मित्रयोरप्यवधिदर्शनं लभ्यत इत्यवधिदर्शनेऽपि क्षीणमोहान्नानि द्वादश गुणस्यानानि प्रविषादयन्त्यमी । ये तु मिथ्या-
दृष्ट्यादीनामवधिदर्शनं नाभ्युपगच्छन्ति, तदभिप्रायं तु बिशिश्रुतविदो विदन्तीति । केवलदर्शने तु सयोग्ययोगिगुण-
स्यानद्वयं लभ्यते ॥ लेस्याः कृष्णादिकाः षट् प्रतीता एव । तत्राद्यानि चत्वारि गुणस्थानानि षट्सुपि लेस्यासु लभ्यन्ते,
देशविराजमत्ताऽप्रभत्तास्तुतिविरिधुल्लेस्यात्रये वर्तन्ते, न पुनरप्यत्र न कृष्णादिलेस्यात्रयेऽपीषां विराजत्वानयानियतसङ्कलेशे च
वित्तेरयावात् । अन्ये त्वंभिदधति, देशविराजमत्तौ षट्सुपि लेस्यासु वर्तते । कृष्णनीलरूपोवलेक्षयानामपि प्रत्येकसङ्क-
ल्येपलोकाकाशममाणायव्यवसायस्यान्युक्तत्वात्, मन्दसङ्कलेशेषु च तदव्यवसायस्यानेषु तप्यविधिवित्तेरपि सद्भावात् । उक्तं च
महस्याम्-“सामास्यसंज्ञणं भन्ते ! कइसु लेसासु होज्जा । गोयथा ! उमु लेसासु होज्जा । एवं छेओवद्वावणियसंज्ञण
वी”त्यादि अपूर्वकरणादयः सयोग्यपर्यन्ताः शुक्ललेस्यामेव वर्तन्ते । अयोरी त्वलेस्य इति ॥ भवद्दारे भव्याभव्यौ सूचिर्वा,
तत्र भव्ये चतुर्दशापि गुणस्थानानि वर्तन्ते, अभव्येषु तु मिथ्यादृष्टिरेव, न गोपास्तेषु सम्यग्त्वाद्यथादिनि ॥ सम्यग्व्यवदारे
क्षायिकसम्यक्त्वेऽविरातादयोऽप्योग्यन्ताः प्राप्यन्ते । क्षायोपशमिषसम्यक्त्वे चाविरातादयोऽप्रमत्तान्ताः । औपशमिषसम्यक्त्वे
पुनरविरातादय उपशान्तमोहन्ताः । गोपास्त्वात्मोपात्मीयमग्ने । तद्यथा-मिथ्यादृष्टिर्बिभ्याते, सास्वादन्तस्तु सास्वादन्सम्यक्त्वे
मित्रस्तु सम्यग्मिथ्यात्वे वर्तते इति ॥ संक्षिप्तं मिथ्यादृष्टि सास्वादनौ संक्षिप्तसंज्ञिषु च लभ्यते । सम्यग्मिथ्यादृष्ट्यादयः

१- सामासिकसंज्ञो मन्दन्त ! कामु लेस्यासु मन्दन्त ! गोवम ! षट्सु लेस्यासु भवेत् । एवं छेदोपस्यायनोयसंयतोऽयि-

क्षीणमोहान्ताः पुनः संव्रियेव लभ्यन्ते । सयोगिकेवली तु न संक्षी, मनोविकल्पातीतत्वाद्, नाप्यसंक्षी, मनःपर्याप्तिमुक्तत्वादिति ।
 एवमयोगिकेवल्यपि ॥ आहारकन्दारे मिथ्यादृष्टिसास्वादनाविरतसम्यग्दृष्टिसयोगिकेवलिन आहारकेष्वनाहारकेषु च लभ्यन्ते,
 केवलिनोऽनाहारकृत्यै समुद्रयावगतस्य तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु भावनीयम्, शेषाणां तु ब्रह्महताविति । अन्ये त्वयोगिवज्र्याः
 सम्यग्मिध्याद्युपादयः आहारका एव तद्भावयुक्तानां देषां विग्रहवत्यभावादिति । अयोगीत्वनाहारक एवेति । तदेवं गुणस्या-
 नानि स्वरूपतो भेदवशोक्तानि, विवेषतोऽपि मार्गणद्वारेषु चिन्तितानि, साम्प्रतं 'उबओगा जोगविहो' त्यादिप्रतिज्ञातमनुस-
 रत्तेष्वेव गुणस्थानेषूपयोगांश्चिन्तयन्नाह—

‘भा० सुरयाहाए गइए गुणा उ तेसेसु मगणेसाह । इगविगलेसु दोदो पर्वदीसु चउइसवि । १५॥ भूदगतवसुं दो एगम-
 गणिवाऊ चउइस ततेसु । जोए तेरसवेए विकसाए नव दस य लोभे ॥ १६॥ मइसुयओहिदुगे नव अजयाइजयाइ सत्तमनानो ।
 केवलदुगम्मि दो विन्नि दो व पठया अनाणतिने ॥ १७ ॥ सामइक्खेसुं चउरो परिहार दो एमत्ताई । देसे मुहुमे सग पढम-
 वरमचउ अजय अबखाए ॥ १८ ॥ वारस अक्खसुक्खसु पढयालेसासु तिसु उ दोसु गग । सुक्काए तेर गुणा सवने भव्ने
 अभव्वेगं ॥ १९ ॥ वेयग ४ खइय ? उ उवसमे उ चउरो एक्कारसट्ट वुरियाई । सेसविवे सट्ठाणं सन्निसु चउदस असन्निसु
 दो ॥ १०० ॥ आहारगेसु पठमा तेसस अणदारेसु पंच इमे । पढमंतिपदुगदुगअविस्वा गयाइसु गुणट्ठाणा ॥ १०१ ॥

दोषहं पञ्च उ उच्चवेव दोसु एगम्मि होति वामिस्सा । सत्तुषओगा सचसु दो चेव य दोसु ठाणेसु ॥ ११ ॥

टी० द्वयोः—मिथ्यादृष्टिसास्वादनयोः, दुःशाब्दस्यैवकार्थत्वात् पञ्चैव भवन्त्युपयोगाः पूर्वोक्तशब्दार्थस्तदथा—यत्पद्मानश्रु-

तद्ज्ञानमिन्द्रज्ञानोपयोगात्प्रथमचक्षुरक्षुद्रंशोपयोगौ च । अन्ये त्वविदर्शनोपयोगमपि षष्ठ्यभ्युपगच्छन्ति । तस्य चेहभ्युपग-
यानभ्युपगमयोः कारणमन्तरस्वेवोक्तमिति । द्वयोः-अविरवदेवविरवयोः, पहेवोपयोगा भवन्ति । भवति श्रुताविधिज्ञानोपयोगास्तयः
चक्षुरचक्षुरविदर्शनोपयोगाश्च त्रय इति सर्वेपि वदन्ति । एकस्मिन् सम्यग्निध्याद्धौ भवन्ति, पहेवेत्यत्रापि सम्बध्यते । तदा-
धा-भूत्प्रज्ञानभुताज्ञानविभवाज्ञानोपयोगास्तयः चक्षुरचक्षुरविदर्शनोपयोगाश्च त्रय इति सर्वेपि वदन्ति । एते च कथम्भूता
इत्याह 'व्यापिगा' इदमुक्तं भवति-सम्यग्निध्यादष्टिरयमुच्यते । ततश्च यावता अक्षेनात्र सम्यक्शब्दः भवति तावता
अक्षेन ज्ञानमप्यस्य प्रतिपत्तव्यमतो मविश्रुताविधिज्ञानांशैर्विमिश्रितेषां द्रष्टव्याः, अत एवाविधानां त्रैवचिदाश्रित्याविधिदर्शनो-
पयोगोऽप्यस्योक्तः, अन्यथा हि शृङ्गे विभक्तज्ञाने निध्याद्येत्सि न मुखतया अवयवोक्तः स्यात्, मत्तान्तरगम्यत्वात्तस्येति ।
एतच्च मिश्रत्वं शब्दो वृत्तिमाश्रित्य सामान्यज्ञानत्वेनोच्यते । वस्तुतस्तु ज्ञानस्य गन्धोऽप्यत्र नास्ति, शुद्धसम्यक्त्वमूलत्वेनान
ज्ञानस्य प्रसिद्धत्वात्, अन्यथा हि यद्यशुद्धसम्भवत्वात्पि ज्ञानमभ्युपगम्यते, तदा सात्वादनस्याप्यावश्यक्रादिदिविवा-
ज्ञानाभ्युपगमः स्यात्, न चैतदस्ति, तस्याज्ञानित्यनानन्तर्येव प्रविपादितत्वात्, इत्यलं विस्तरेण तत्त्वस्य कर्त्रागम्यस्या-
दिति । सप्तोपयोगाः सप्तसु ममकाष्ठिषु क्षीणमोहानेषु प्राप्यन्ते । तत्राविरतदेवाविरतयोर्दे योक्ताः षट् स एव, मनःपर्याय-
ज्ञानोपयोगस्तु सप्तमः । यः पुनरर्थे, तस्य संपन्नः, द्वयोः पुनः सयोम्ययोगिगुणस्थानयोः केवलज्ञानकेवलदर्शनोपयोगौ
द्वौ भवतः, न शेषास्तयोरतीन्द्रियादितेन तदसम्भवादिनि गार्थाः ॥ ११ ॥ उपयोगान् गुणस्थानेषु विचिन्त्य, सास्यते
तेष्वेव योगान् चिन्तयितुंकीयमतेन तस्मादाह-

भा० संयद् गुणटाणेसुवि लवओगा दोण्हपंचगाहाए । भावत्योऽयं तस्य उ लवओगा भिच्छसासाणे ॥ ३ ॥
 अन्नाणाद् भइसुयविभेगाणि अचवसुचवसु इय पणगं । सम्मे देस्ते मइसुयअवहिदुगं चवसुअचवसु ॥ ३ ॥ इय छकं
 एयं चिय भिस्ससाणे भिस्ससं गुणेयव्वं । इह भावणिगया मीसम्मि सम्मसदो उ अंसेण ॥ ४ ॥ जावइएण पवत्तइ
 अंसेणं तत्तिएण नाणंपि । नेयओ मइसुय-नाण अवहिनाणेहि मीसत्तं ॥ ५ ॥ नेयव्वं इय कारण-वसओऽवहिनाणलेस-
 मासज्ज । किंची अवहीदंसणइवओगो वि हु इहं भणिओ ॥ ६ ॥ इह भिस्सत्तं सद्धानु-वित्तिमासज्ज भन्नए एत्थ ।
 परमत्थओ य एयस्स नाणंगंधो वि न समत्थि ॥ ७ ॥ सम्मचे सुद्धे सइ इह नाणं सम्मयं पुणो सुत्ते । सासायणमार्हाणं वि
 नाणं अंगीकयं नत्थि ॥ ८ ॥ इह नत्थि तस्सणंतरमेवुत्ता अओ उ अज्जाणं । एवं च ठिण्णत्थं तत्तं पुण केवली सुणइ ॥ ९ ॥
 अह छासत्तमअट्टमनचमगदत्तिगारवारसगुणे य । पुविच्छुवओगछगं मणपज्जवनाणसंजुत्तं ॥ १० ॥ केवलियदुगं अंतिम-
 गुणेसु दोसुं पि इन्दि जोगा उ । भन्नंति गुणेसुं तस्य ताव एगेत्तिमयमेयं ॥ ११ ॥

तिसु तेरस एगे दस नव जोगा हुंति सत्तसु गुणेसु । एक्कारस य पमत्ते सत्त सजोगे अजोगेक्कं ॥ १२ ॥
 टी० त्रिणु गुणस्थानेषु मिथ्यादृष्टिमास्वादनाविरतलक्षणेषु त्रयोदश योगा भवन्ति, तद्यथा-भनोयोगश्चतुर्विधोऽपि
 वाग्योगोऽपि चतुर्धा, औदारिकैर्वाक्रियकाययोगीं पर्याप्तिष्वेषु लभ्येते औदारिकैर्वाक्रियमिश्रकाययोगावपर्याप्तकावस्यायाप,
 कार्भणकाययोगो विग्रहगतावेवमेते त्रयोदश योगाः पूर्वोक्तस्वरूपा नानाजीवापेक्षया भवन्ति । आहारकतन्मिश्रद्विकं तु न
 सम्भवति, संयमप्रत्ययत्वात् तस्य । अत्र च भूते वैक्रिययोगसम्भवोऽविरतान्त्वानामैव पन्तव्यः, न देशविरतादीनाम्, तेषां

१ 'एकस्मि हुन्ति एक्कारस' इति चूर्णो.

वस्तुव्यवस्थादिति । 'एते दस' इति एकस्मिन् सम्यग्मिथ्यादौ दस योगा भवन्ति, अष्टौ मनोवाग्म्योगा औदारिकशरीरे वैक्रियशरीरे चेति । कर्मणशरीरं तु न सम्भवति, तस्य विग्रहात्वात्वेन भावादस्य च मरणाभावेन विग्रहात्त्यभावात्, तदुक्तम्-
 "ने सम्मयिच्छो कुण्ड कालमि" इति, अत एव औदारिकवैक्रियमिथ्येऽपि न सम्भवतस्तयोरपर्याप्तवस्थाभारिरात्, तदवस्थायाम् च सम्यग्मिथ्यात्वाभावादिति । ननु यद्येवं तर्हि देवलोकनरक्तसम्भविर्वैक्रियमिथं भाभूदस्य, मनुष्यतिरथां तु सम्यग्मिथ्यादौ वैक्रियकरणसम्भवे तत्कस्मादस्य नाभ्युपगम्यते, सत्यपि, तेषां वैक्रियकरणसम्भवोऽन्यतो वा तुल्यवैक्रियरणात्तदपि नोक्तमिति न ज्ञायते, तथा विधात्रायाभावादिति । सप्तसु गुणस्यानङ्गु देशविरतामचार्धकरणमिथ्योपादानेषु न नव योगा भवन्ति, अष्टौ मनोवाग्म्योगाः, औदारिकशरीरयोगश्चेति, तद्भावेनैषां जन्मान्तराभावाद् कर्मणौदारिकमिथ्ययोगी न सम्भवतः, वैक्रियद्विकाभावस्तु देवनारेक्यतपामसम्भवादिति । आशरकप्रथमतस्त्य किमिति न भवतीति चेत् ? उच्यते-अस्मिन् मते आहारकत्वराम्ये संसाध्यां च प्रपन्न एव भवति, लभ्युपनीवनादिति नाममत्तस्याहारकद्विकृतसम्भवः । 'एकारस्य य प्रपते' इति चः पुनरपि भिन्नक्रमश्च, प्रपत्ते पुनरेकादस्य योगा भवन्ति, नव तावदनन्तरोक्ता एव, तथा आहारकद्विकृतं चेति । सयोगे-सयोगिकेवल्लिनि, सप्त योगा भवन्ति । सत्यमनोवोगोऽस्तस्यामृष्यनोयोगश्चेत्वेन वागयोगोऽपि द्विधा, तयोदारिककाय-योगः स्वभावस्ये लभ्यते, औदारिकमिथ्यकर्मणकाययोगी तु समुद्रादावस्थापामेवमेते सप्त लभ्यन्ते, न द्वेषा असम्भवादिति । 'अन्यो गेक्' इति साकृत्वशैल्या लुप्तमिभक्तिको निर्देशः, एकं अपयोगिकेवल्लिलक्षणं गुणस्यानं अयोगं योगविरहितं

१ न सम्यग्मिथ्यादौष्ट करोति खल्वम् २ 'देव' इति सिध्.

भवति अयोगित्वादेवेत्यर्थः । एवमेकीयमतं वर्णितम् ॥ १२ ॥ ये पुनर्द्वयविरतादीनामपि वैक्रियमिच्छन्ति, आहारकसमा-
 द्युत्तरकाले च संयत्तस्याप्रमत्तभावमपीच्छन्ति, ते इत्थं पठन्ति-

‘भ्रा० तिस्रु तैरस इचाई तत्य य सासाणभिच्छसम्मेसु । तैरस जोगा मणचवइचउकम्माइगउरल्लुगं ॥ १२ ॥ वेउ-
 विदुगं नाणा जीवे आसज्ज किंतु वेउवो । सम्यंताणं वेव उ न पंचमाईसु वि गुणेसु ॥ १३ ॥ लद्धिअभावा तेसि मित्से
 दस मणवर्ण चउ चउगं । ओरालं वेउवं एवं दस वह य सचसु य ॥ १४ ॥ पंचमसत्तमाइसु वारसअंतीसु हुंति नव जी-
 गा । मणवयणअट्ट उरलं इय नव नणु अपमत्तस ॥ १५ ॥ किं न भवे आहारग-दुगंपिई आह अयमभिप्पाओ । अपमत्तो वि
 पमत्तो होई आहारआरंभे ॥ १६ ॥ निट्टवणे वि य लद्धीउवजीवणया इहं इमे वि मया । पुविछुनवाहारादुगसहिंये-
 गारस पमत्ते ॥ १७ ॥ जोगिम्मि सत्त सबं असक्कोसं मणं तहा वयणं । सरल्लुगं क्खओगो एक्कंतिमणं अजोगंति ॥ १८ ॥
 जे पुण विरयाविरय-अभिण्णं वि केइ विंति वेउवं । तह आहारगपरंभ-कालपरओ वि साहुस्स ॥ १९ ॥ अपमत्तंचं पि भ-
 यंति ते उ एवं पढंति इय गाहा । तैरस चउसु इचाई तत्य अयमत्तो ॥ २० ॥

तैरस चउसु दसेगे पंचसु नव दोसु होति एकारा । एकंमि सत्त जोगा अजोगि ठाणं हवइ एक्कं ॥ १३ ॥

टी० तत्र पूर्वस्मिन् मते मिथ्यादृष्टिमास्वादानाविरलसंज्ञेषु त्रिषु गुणस्थानेषु त्रयोदश योगा उक्ताः, अत्र तु
 चतुर्षु द्रष्टव्यास्तवेह चतुर्थं प्रमत्तसंयत्तगुणस्थानं द्रष्टव्यम्; तत्रार्थैकादश योगाः पूर्वोक्ता एव वैक्रिय तन्मित्रादिकेन
 सह तेऽपि त्रयोदश भवन्ति । देवविरतादीनामप्यस्मिन्नेव मते वैक्रियाम्युपगमादिति यावः । ‘दसेग’ चि पूर्ववदेव ।

अन्यच्च पूर्वस्मिन् षोऽसप्तगुणस्थानेषु नव नव योगा उक्ताः, अत्र तु देशविराट्प्रभववर्णेषु तेष्वेव पञ्चसु गुण-
स्थानेषु त एव नव नव योगा यन्तव्याः, देशविस्तापमत्तयोस्तादृक्का वार्त्ता इत्याह-‘दोसु दोति एकार’ चि द्वयोर्दोश्चविराट्-
मत्तसंयतयोरेकादश एकादश योगा भवन्ति, तत्र देशविराट्स्य वावन्नव पूर्वोक्ता एव वैत्रियतन्मिश्रदिकेन सहैकादश भवन्ति ।
वैत्रियद्विक्तसम्भवे च फारणमुक्तमेव । अप्रमत्तसंयतस्य तु नव योगाः पूर्वोक्ता एव, आहारकर्वाक्रियकाययोगसहितास्तै एवै-
कादश भवन्ति, इदमत्र हृदयम्-वैत्रियमाहारकं वा कुर्वन् प्रारम्भसमये लब्धपुण्यजीवमोत्सुवयसम्भवात्प्रभव एव सम्भवीति
अप्रमत्तस्य वैक्रियाहारकमिथकाययोगौ न सम्भवताः, तत्समाप्तौ पुनरोत्सुवयनिवृत्तेरप्रभवोऽप्यस्मिन् षोऽसप्तगुणवतीति
वैत्रियाहारककाययोगस्य लभ्यते इति । आह ननु सद्यस्मिन् यदत्र षोऽसप्तगुणविराटसंयतयोर्वैक्रियमुक्तं ‘अस्मद्धावक-
विष्णुकुमारस्थूलभद्रादीनां तस्य सुभसिद्धत्वात्, पूर्वोक्तिमात्र षोऽसप्तगुणविराट्स्य शक्तिवैधः, सत्यं, स्वल्पत्वात्सदपि न
विश्वसितविति पद्यापस्तत्त्वं तु कैवलिनो विशिष्टश्रुतविदो वा विदन्तीति । उक्तमाह तु गताथम्, पूर्वोक्तोनाविशिष्टत्वादिति गा-
थायः ॥ १३ ॥ तदंशं ‘उपयोगा जोगविही षेसु अ टाण्सेसु जतिया अतिया’ चि, एतावत्प्रथमद्वारागाथायां व्याख्यातम्,
साम्मतं “अपचरुलो वंघो” इत्येतद् व्याख्यानयन्नाह-

‘मा० पुर्विल्लसए भिच्छे सत्ते सत्ते य जोग तेरसगं । इहंते पमचे विव तेरसगं तत्त जे पुवा ॥ २१ ॥ एकारस ते
सहिया वेवविदुगेण तेरस हवति । देसविराट्पणनि एत्त षए होइ वेववं ॥ २२ ॥ षोसे दस ते चैव य तह एणसगमाइ-
चारसंतेसु । जे पुवं सजसु नव अणिया ते चैव इहंए ॥ २३ ॥ देसजयमणमचं मोचुं सेसेसु पंचसु गुणेसु । नव हुंति तहा दोसु

पुरारस तस्य देसगुणे ॥ २४ ॥ वंशविपदगुणुचा बुद्धिश्चा नव हवति एकाहारा । अपमत्तसंजयरस उ ते नव साहारवंशहा ॥ २५ ॥
 इतिभारतसजोगा भारत्योयं विदग्धमाहारं । कुर्वतो आरभे उमुगचिचो हवइ जीवो ॥ २६ ॥ ततो होइ पमत्तो इय अपमत्ते
 रिजविसंमीसं । आहारमीसयंपि य न होइ तरस उसमत्तीए ॥ २७ ॥ उमुगथावनियत्तो एयमि मयमि होइ अपमत्तो ।
 तमहा जुत्ता अपमत्तयाण येइवआहारा ॥ २८ ॥ एयमि विजोगगुणे जोगा सचेव हुति पुवुत्ता । गुणगणगेसु एवं इय जोगविही
 इमो नेओ ॥ २९ ॥ जप्पचइओ वंयो इइ दारं इय एयमि किर लेहि । सामन्नपचयोहि हेजहि कारणेहि इइ ॥ ३० ॥
 चउपचइओ वंयो पढमे उवरिमत्तिगे लिपचइओ । मीसगयीओ उवरिमदुगं च देसिक्कदेसम्मि ॥ ३१ ॥
 उयरिल्लपंचगे पुण दुपचओ जोगपचओ तिणहं । सामन्नपचया खलु अट्ठणहं होंति कम्मणं ॥ ३२ ॥
 टी० नत्तया इतवः कारणनीत्यर्थान्तरं ते चेह प्रतावात् ज्ञानवरणादिक्रमवन्धस्य द्रष्टव्याः । तेऽपि सामान्यविशेषमे-
 दाइ द्विधा, तत्रेह सामान्यमत्यया उच्यन्ते, विशेषप्रत्ययानां 'होइ जहा' इत्यरियन् दारेऽनन्तसेव' पठणीयमंतराए' इत्यादिना (१५
 गाथायां) अभिधास्यमानत्वादिति । ते च सामान्यप्रत्ययाः कर्मवन्धस्य चत्वारस्तथा-भिध्यात्वं अविरतिः कृपाया योगाश्चेति तत्र
 मिथ्यात्वं सामान्यतो विपरीतचोपस्यभावतया एकविधमेव, व्यक्तिविवक्षया तु त्रिविधम्, पञ्चविधं वा, त्रिपुत्रयधिकस्तत्रयविधं
 वा, अपरमितमेदं वा । तत्र त्रिविधं-सांश्रयिकं, आभिग्रहिकं, अनाभिग्रहिकं चेति । तत्र सांश्रयिकं यदहंता जीवादितत्त्वमुक्तं
 तत्र जाने किं तथैव स्यादुक्तान्येति, उक्तं च-“ एकस्मिन्नपि तत्त्वे सन्दिग्धे प्रत्ययो जित्ते नष्टः । मिथ्या च दर्शनं तत्स चादि
 हेतुर्भयगतानाम् ॥ १ ॥ ” इति । आभिग्रहिकस्य येन बोद्धिकादिकुदृशेनानामन्यतमदर्शित्वाति । अनाभिग्रहिकमज्ञानाद्वादीनामथवा

ईपमाथस्ययदनभिदृशदशनेविशेषा सर्वदर्शनानि शोभनानीत्येवंख्या प्रतिपचिरिति । पञ्चविधं त्वेकान्तमिध्यात्वं, वैक-
यिकमिध्यात्वं, सांख्यिकमिध्यात्वं, श्रुतमिध्यात्वं, निपरीवमिध्यात्वं चेति । तत्रैकान्तमिध्यात्वं अनन्तधर्माभ्यासितं वस्तुन्ये
कांदावधारणरूपम्, यथा 'अस्त्येव जीवो नास्त्येव वे'त्यादि । ऐहिकाशुष्यक्रमुत्तानि सुनृपादिविनयवानेव लभते, न
ज्ञानदर्शनेषवासन्नक्षयार्थिदृक्कलापादित्यभिव्यक्तो वैनायिकमिध्यात्वम् । संशयमिध्यात्वं तु पूर्वोक्तमेव । मृदानां त-
त्त्वादिविचारासमाणां पृथिव्यादीनां मिध्यात्वं मृढमिध्यात्वम् । निपरीतो विपर्यस्तवस्तव्यवसायो मिध्यात्वं हिंसाऽद्र-
मसंवादीनां वस्तुतो दुःसारेतुल्येऽप्येत एव तत्त्वतः-सुखरूपा इत्यभिव्यक्तो निपरीवमिध्यात्वं, यदाहुरेकै-^१ "सत्यं वच्मि
रितं वच्मि सारं वच्मि पुनः पुनः । अरिपञ्चसारे संसारे सारं सारदलोचना ॥ १ ॥" म्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तैः ।
प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चैतसा ॥ २ ॥" इत्यादि । निपुचयिच्छतत्रयविधं पुनः, "असिदस्यं किरियाणं अकि-
रियादार्णं होइ दुलसीई । अण्णाणि य सच्छी वेण्णदयाणं च वत्तीसं ॥ १ ॥" इत्यादिनाऽऽवश्यकाचारादिष्वभिहितस्व-
रूपं द्रष्टव्यमिति । अयमितिमेदे तु 'लोवइया नयवाया जावइया चेव हुंति परसमया । जावइया परसमया तावइया चेव मि-
च्छता (नयवादा) ॥ १ ॥" इत्यादि द्रष्टव्यमिति । एवमेकैकिकल्पसम्भवेऽप्यत्र गध्यमदृश्या पञ्चविधमेव मिध्यात्वं शृणोते ।
अविरतिरपि सामान्यतः सावययोगाऽन्निष्ठचिरापत्या एकविधैव । न्यक्तितस्तु यावन्ति हिंसादीनि पापस्यानानि तेभ्योऽनि-

१ अशीतिशतं क्रियाणामक्रियावादिनां भवति चतुरशीतिः । अज्ञानितश्च सप्तषष्ठिर्नेरेषिकानां च द्वाविंशतिः ॥ १ ॥

२ यावन्त नयवादाऽस्माकन् एव भवन्ति परसमयाः । यावन्तः परसमयास्तावन्त एव, म्रियात्विनः (मयवादाः) ॥ १ ॥

शुचिरुपपत्त्याऽनेकरिषा । अत्र तु यथ्ययस्य द्वादश्या श्रुते । तद्यथा-पृथिव्यपृथ्वीवायुवनस्पतिव्रजसवथाऽविरतिः पोढा, तथा
 स्पन्दनरसनध्वानचक्षुःश्रोत्रमनोविषयेषु शब्दादिषु रागद्वेषाऽनिष्टचिरूपाऽप्यविरतिः पोढेति अविरतिरिह द्वादश्या भ-
 वति । कृपाया अनन्तानुबन्धिमोक्षप्रदयो वक्ष्यमाणस्वरूपाः पोढन् । अपरं चेह कृपायश्रद्धेन वक्ष्यमाणयुक्त्या तत्सहवा-
 रिणो वेदत्रयशास्त्रादिपङ्कलसणा नोक्तयाया अपि नव श्रुतन्ते । योगास्तु पूर्वोक्तस्वरूपाः पञ्चदश । तदेवमेते मिथ्यात्वादि-
 सामान्यव्यपेक्षेतानामुत्तरमेदाः सर्वेऽपि सप्तपञ्चाशद् भवन्ति । मूलप्रत्ययास्तु चत्वार एव । एत एव च सामान्यविवक्षया
 पूरेऽभिहिताः, अत्रो मिथ्यात्वादयश्चत्वारः प्रत्यया यस्य स चतुष्प्रत्ययः । कं इत्याह-वन्थो ज्ञानावरणादीनामिति गम्यते,
 येत्याह-मयमे मिथ्यादृष्टिगुणस्याने, इदमुक्तं भवति-मिथ्यात्वादिभिश्चतुर्भिः सोत्तरमेदैर्मिथ्यादृष्टिज्ञानावरणादिकर्म ब-
 ध्नाति । उत्तरमेदास्त्वनावारकतन्मिथ्यादिकवर्जनात् पञ्चपञ्चाशदेव मन्तव्याः, तद्वर्जनं तु “संयमकत्वां तदुदयो नान्यस्ये”तिवच-
 नादिति । उपरितनन्त्रिं-सास्वादनमिश्राविरतलक्षणे, त्रयः प्रत्यया यत्र स विप्रत्ययो वन्थो भवति । एतदुक्तं भवति-सा-
 स्वादनादपक्षयो मिथ्यात्वोदयाभावात्तद्वन्थैः शेषैस्त्रिभिः प्रत्ययैः सोत्तरमेदैः कर्म वदन्ति । ते चोत्तरमेदा पूर्वोक्तायाः पञ्च-
 पञ्चाशद्वो मिथ्यात्वपञ्चक्रेऽपनीते सास्वादनस्य तावत्पञ्चाशद् द्रष्टव्याः । सम्यग्मिथ्यादृष्टस्तु परलोकगमनाभावात् कार्येण
 औदारिकमिध्रं वैक्रियमिध्रं च न सम्भवत्यनन्तानुबन्धद्वयस्य चास्य निषिद्धत्वादनन्तानुबन्धविचक्षणं च नास्त्यत एते-
 प्यपि सप्तसु पूर्वोक्तायाः पञ्चाशदोऽपनीतेषु शेषास्त्रिचत्वारिंशदुत्तरमेदा भवन्ति । अविरतस्य तु परलोकगमनसम्भवाद्
 पूर्वोपनीतकार्मणौदारिकमिध्रवैक्रियमिध्रवो पूर्वोक्तायां त्रिचत्वारिंशति पुनः प्रक्षिप्ते पदचत्वारिंशदेदा भवन्ति । ‘मोस-

गरीओ चरिपदुगं च देसदेसंभि, 'चि देसः सर्वसावयोगस्य' असमाणाविपत्तादिः, एकदेशस्तु तस्यैव देशस्य
 द्वीन्द्रियविपत्तादिः 'तयोर्देशेकदेशयोर्विरक्तिसत्त्वाद्युपचारो देशविरतिरेव' इह देशेकदेशशब्देन विवक्षितः, तस्मिन्
 देशेऽन्देशो देशविरते, 'मीसगवीओ' चि द्वितीयोऽविरतिलक्षणः प्रत्ययो मिथो भवति, मिश्रशब्दश्चात्रापनिर्णवाची,
 असरपादस्य निवृत्तत्वात् द्वादशविधोऽप्यविरतिप्रत्ययो लभ्यत इति भावः । उपरिवनद्विकं च-कषाययोगलक्षणं च, इदं-
 हुक्तं भवति-अपरिपूर्णोऽविरतिप्रत्ययः कषायप्रत्ययो योगप्रत्ययश्च यथासम्भवं प्राप्यते । तत्र चाप्रत्याख्याभावशोदय-
 स्यास्य निषिद्धरागदमस्याख्यानावरणचतुष्टय, तथा विग्रहवत्तवपपञ्चिकावस्थायां च देशविरतेरभावात् कार्पण्योदाहिकमिश्र-
 शरीरद्वयं त्रसासंयमाश्रित्यवत्त्रासासंयमश्च न सम्भवति, अत एतानि सप्त पूर्वोक्तायाः पदस्वरवारिद्यतोऽपनीयन्ते, ततः शेषा
 एकोनचत्वारिंशदुत्तरमेवा लभ्यन्ते । अत्राह-अनु त्रसासंयमात् सङ्कल्पजादेरेवासौ निवृत्तो न त्वारम्भजादेरवश्यं सर्वोऽप्ये-
 पोऽपनीयते । सत्यं, किन्तु शृणिगामशवयपरिहारदेन सत्त्वाधारभजनप्रसाऽसंयमो न विवक्षित इत्युपोपः । एतच्च बृहद्वै-
 मनुश्रित्य लिखितमिति न स्वप्नोपिपत्ता भावनीयेति । 'एवमिच्छपंचमे पुण दुपुषओ' चि देशविरतादुपरितनयश्चक्रे पुनः
 मपत्तार्दौ सूक्ष्मसम्भरावान्तौ द्वौ प्रत्ययौ यत्र स द्विप्रत्ययो कथो भवति । एतदुक्तं भवति-मिथ्यात्वाविरतिप्रत्ययद्वयस्यैतज्ज-
 भावाच्छेपेण कषापयोगप्रत्ययद्वयेन सम्भवदुत्तरस्येदुक्तेनामी कर्म वक्षन्ति । तत्र प्रपत्तस्य सङ्कलनकषायाश्चत्वारः, नोक्त-
 पाया नव, योगास्त्वादाहिकमिश्रकर्मणबलितास्त्रयोदश, सर्वेऽप्यमी पद्विंशतिरुत्तरमेवा भवन्ति । अग्रप्रत्यस्य त्वनन्तरोक्तायाः
 पद्विंशतेः पूर्वोक्तयुज्या वैकियमिश्राहारकमिश्रद्वयेऽपनीते शेषाश्चतुर्विंशतिर्भवन्ति । अपूर्वकरणे त्वविविधद्वत्वा' क्रियमाहारकं

न न सम्भवत्येव, ततो वैक्रियाहारमृदयेऽनन्तरौक्तायाश्चतुर्विंशतेरपनीते शेषा द्वाविंशतिर्भवति । अनिष्टातिवादस्य तु हास्यादि-
 पट्टस्यापूर्वकरण एव स्थितत्वाच्चेष्टाः सञ्ज्वलनाथत्वारः कृपायाः वेदत्रयं नव योगा एते षोडश भवन्ति, यावदद्यापि वेद-
 त्रयं सञ्ज्वलनत्रयं च नापगच्छति, तदपगमे तु यथासम्भवो वाच्यः । सूक्ष्मसम्परायस्य तु वेदत्रयकोषमानमायानामनि-
 रुचिवाद एव व्यग्रच्छिन्नत्वाच्चेष्टा नव योगाः सञ्ज्वलनलक्ष्मीभेदे दश भवन्ति । 'जोगपञ्चओ तिण्ड' ति त्रयाणामुपशान्त-
 क्षीणभौहसयोगिस्त्वलिनां योग एव प्रत्ययो यत्र स योगप्रत्ययो क्वचः । स च योग उपशान्तक्षीणमोहयोः प्रत्येकं नवधा
 भवति, अष्टौ मनोवायोगा औदारिकक्राययोगभेति । सयोगिक्वचलिनस्तु योगः सप्तधा पूर्ववद्वक्तव्यः । अयोगी तु प्रत्यया-
 भावादवन्यक इति । उपसंहरन्नाह—'सामन्ते'त्यादि खलुरेवकारार्थः, एत इति च गम्यते, ततश्च सामान्यप्रत्यया एत प्रवाधानां
 कर्मणां भवन्ति, नान्ये इति । अत्र चोत्तरमेदानां सद्गुहाया 'पणपण १ पण्ण २ तिय ३ छहियचत् ४ इगुचत् ५
 छक ६ चउसहिया । दुहुआ य वीस ८ सोलस ९ दस १० नव ११ नव १२ सत्त हेऊ उ १३ इति ॥ १ ॥ गाथाद्वयार्थः
 ॥ १४ ॥ १५ ॥ 'इदानीं होइ जह' ति द्वारप्रतिज्ञातान् विशेषप्रत्ययान् विभणिणुज्ञानिर्देशनावरणयोस्तावदाह—

भा० अट्टहवि कर्माणं वंधो एकेक्यमि गुणढाणे । होइ इइय वयणाणं अत्ताहारेण इय पुत्तं ॥ ११ ॥ एयवारस्स पयं
 होइ तथा हंउणो य किर दुहिया । सामन्ना य चिसेसा होइ जहा इइ दारे दु॥ १२ ॥ अट्टहं कर्माणं चिसेसओ वंधेउ (गन्तरच्च) ।
 पडणीयमंतराइय इचाईहि उ गाहाईहि ॥ १३ ॥ वनिज्जसंति तवो इह सामन्ना उलभई एवं । सामुन्नबंधेऊ अट्टहवि एत्थ कर्माणं
 ॥ ३४ ॥ एकेक्यगुणढाणे इह भणियच्चं ति तो इयं भणइ । चउपच्चइओ वंधो इच्चाईयाहजुयलंति ॥ ३५ ॥ सामन्नबंधेऊ

गभीरो उचरिष्युर्गं च देशकंदंसंमि' चि देशः सर्वसाधयोगस्य त्रसप्राणातिपातादिः, एकदेशस्तु तस्यैव देशस्य द्वोन्ध्रियातिपातादिः ; तयोर्देशकंदशयोर्विराजिसद्भादुपचारतो देशविरतिरेव इह देशैकदेशन्देन विवक्षितः, तरिपन् देशैकदेशो देशविरते, 'योसर्वबीओ' ति द्वितीयोऽविरतिलक्षणः प्रत्ययो मिथो भवति, मिश्रशब्दश्चात्रापरिपूर्णवाची, त्रसवधदस्य निवृत्तत्वाद् द्वादशविधोऽव्यविरतिप्रत्ययो लभ्यत इति श्रावः । उपरितनद्विकं च-कृपाययोगलक्षणं च, इदं मुक्तं भवति-अपरिपूर्णोऽविरतिप्रत्ययः कृपायप्रत्ययो योगप्रत्ययश्च यथासम्भव माप्यते । तत्र चाप्रत्याख्यानावरणोदयस्यास्य निषिद्धत्वाद्मत्प्राप्त्याख्यानावरणचतुष्टयम्, तथा विश्रवतावपर्याप्तकावशायां च देशविरतेरभावाद् क्रामर्णौदारिकमिश्र-शरीरद्वयं त्रसासंयमाद्बिभृत्तत्वात्त्रसासंयमश्च न सम्भवति, अत एतानि सा पूर्वोक्तायाः पदचत्वारिंशतोऽपनीयन्ते, ततः शेषा एकोनचत्वारिंशदुत्तरमेदा लभ्यन्ते । अत्राह-ननु त्रसासंयमात् सकलजादेरेवासौ निवृत्तो न त्वारम्भनादेस्तत्कथं सर्वोऽप्ये-पोऽपनीयते ? सत्यं, किन्तु दृष्टिगामशक्यपरिहारत्वेन सन्नाधारम्भजनत्रसासंयमो न विवक्षित इत्यदोषः । एतच्च बृहच्चूर्णि-मनुश्रित्य लिखितमिति न त्रमनीयिका भावनीयेति । 'उर्वारिल्लपेचगे पुष्प दुपध्वो' चि देशविरतादुपरितनपञ्चके पुनः प्रमत्तादौ मूलमसम्प्रायान्ते द्वौ प्रत्ययौ यत्र स द्विप्रत्ययो वन्यो भवति । एतदुक्तं भवति-मिध्यात्वाविरतिप्रत्ययद्वयस्यैतेष्व-भागाच्चेष्टेण कृपाययोगप्रत्ययद्वयेन सम्भवदुत्तरमेदयुक्तेनामी कर्म वधन्ति । तत्र प्रमत्तस्य सञ्जवलनकृपायाश्चत्वारः, नोक-पाया नव, योगास्त्वादौरिकमिश्रकामर्णवर्जितास्तयोदश, सर्वेऽवयो पद्विंशतिरुत्तरमेदा भवन्ति । अप्रमत्तस्य त्वनन्तरौक्तायाः पद्विंशतेः पूर्वोक्तयुक्त्या वैक्रियमिश्राहारकमिश्रद्वयेऽपनीते गुणशतुर्विंशतिर्भवति । अपूर्वकरणे त्वतिविशुद्धत्वा कियमाहारकं

च न सम्भवेत्, ततो वैक्रियाहारकृद्व्येजनन्तरोक्तायाश्चतुर्विधत्वेरपनीते शेषा द्वाविंशतिर्भवति । अनिष्टातिबादरस्य तु हास्यादि-
 पट्टस्यादूरकरण एव स्थितत्वाच्चेष्टाः सञ्चलनाथत्वारः कृपायाः वेदत्रयं नव योगा एते षोडश भवन्ति, यावदद्यापि वेद-
 त्रयं सञ्चलनमयं च नापगच्छति, तदपगमे तु यथासम्भवो वाच्यः । दूरसप्तमरास्यस्य तु वेदत्रयक्रोधमानमायानामनि-
 श्चिन्नाद एव व्यरच्छिन्नत्वाच्चेष्टा नव योगाः सञ्चलनलोभश्चेति दश भवन्ति । 'जोगपञ्चओ तिष्ठं' ति त्रयाणामुपशान्त-
 शीणमोहसयोगिरचलिनां योग एव मत्तयो यत्र स योगप्रत्ययो वन्द्यः । स च योग उपशान्तशीणमोहयोः प्रत्येकं नवथा-
 भवति, अष्टौ भनोवाग्योगा औदारिक्रफाययोगश्चेति । सयोगिवैवलिनस्तु योगः सप्तथा पूर्ववद्वत्तद्वयः । अयोगी तु मत्तया-
 मारादन्यक्त इति । उपसंहरन्नाह—'साम्बन्धे'त्यादि खलुरेवकारार्थः, एत इति च गम्यते, ततश्च सामान्यमत्तया एव प्रवाष्टानां
 वृत्तानां भवन्ति, नान्ये इति । अत्र चोत्तरयेदानां सद्दहाया 'पणपण्य १ पण्य २ तिय ३ छदियचत्त ४ इगुचत्त ५
 छद्द ६ चउत्तहिया । दुजुआ य वीत्त ८ सोलस ९ दत्त १० नव ११ नव १२ सत्त हेऊ च १३ इति ॥ १ ॥ गाथाद्वयार्थः
 ॥ १४ ॥ १५ ॥ 'इदानीं होइ अह' ति द्वारप्रतिष्ठातान् विज्ञेयप्रत्ययान् विभिण्णिगुञ्जानावरणयोस्तावदाह—

भा० अट्टमि कम्माणं वंयो एक्केवयंमि गुणठाने । होइ इइय वयणणं अट्टाहारेण इय पुत्तं ॥ ११ ॥ एयद्दारस्स पयं
 होइ तवा इउणो य फिर दुहिया । सामद्या य विसेत्ता होइ जहा इह दारे दु॥१२॥अट्टहं कम्माणं विसेसओ वंधेइउ (गन्तरच्च) ।
 पट्टणीयंतराइय इचाईहि उ गाहाई॥१३॥वन्निज्जस्संति तवो इह सामत्ता उट्टमई एवं।सामुत्तवंधेइउ अट्टहवि एत्थ कम्माणं
 ॥ १४ ॥ एक्केमुगुणट्टाणे इह भणियवं ति तो इमं भणइ । चत्तपच्चओ वंयो इचाईगाहजुयलंति ॥ १५ ॥ सामुत्तवंधेइउ

मिच्छन्तं अविराई कसाया य । जोगा य तस्य पदमे शुर्गमि चउपचओ वंघो ॥ ३६ ॥ मिच्छारहिओ उ उवरिम-गुणतिगे
 पंचमे त्रिपचइओ । किंतु तहि जो दुइओ हेऊ सो मीसओ होइ ॥ ३७ ॥ जेण किर पंचमगुणं विरयाविरयं तओ इमे
 भणियं । मीसगबीओ तिचउकसायजोगाभिहा हेऊ ॥ ३८ ॥ हुंतिउ शुद्धा जह संभवेण छट्ठाइसुहुभयंतसु । तिचउत्ता दो हेऊ
 तिनहे उवसंतभार्णि ॥ ३९ ॥ एगो उ जोगपचवंधो होई अबधु अजोगी । मिच्छाईहेऊणं पुण्णए उत्तरपमेया ॥ ४० ॥
 मिच्छत्ताविराईकसायजोगमेयाण हुंति जहसंतं । एणवारसपणवीसं पनरसमेया गुणेसाह ॥ ४१ ॥ एणपअ ? पअ २ तिय
 छडियचत्त १ । ४ । इगुचत्त ५ छकवउसहिा । दुजुया य बीस ६ । ७ । ८ । सोलस ९ दस १० नव ११ नव १२ सत्त १३
 हेऊओ ॥ ४२ ॥ जणपचओ वंधो इयदारं अवसिंपति होइ जहा । इय दारं वंधेगी एयसत्तो इओ होइ ॥ ४३ ॥ सो वंधो
 एतेयं कम्माण विसंसंयहेऊहि । माणपओसाइहिं जह होइ तहा भणइ इनिं ॥ ४४ ॥

पटणीयअंतराइय उवघाए तप्पओसनिन्हवणे । आवरणदुगं भूओ वंधइ अचासणाए य ॥ १६ ॥

टी० इह शाकृतवादापेक्षाच विभक्तिव्यत्यादिना तत्सयं व्याख्याक्रियते । तत्रावरणद्विके-ज्ञानावरणदर्शनावरणरूपे,
 अत्र च ज्ञानस्य मत्वादेर्ज्ञानिनां साध्यादीनां, ज्ञानसाधनस्य च पुस्तकादेः प्रत्यनीकतया-अर्दानिष्टावरणरूपया ज्ञानावरणं
 फलं भूयो-अतितीत्रं वदतीति स्पष्टम् । तथा अन्तरायेण-भक्तानवक्षोपाध्यायलानिवारणादिरूपेण, उपधातेन-निर्मूलतो
 विनाशस्वरूपेण, तत्पदेणेन-ज्ञानादित्रिपये आन्तरागीतिरूपेण, निन्द्वेन-न प्रया तत्समोपेऽधीवशिद्भित्यादिरूपेण, अत्याधात-
 नया च-जात्याद्युदयदृष्टादिहीनारूपतया तीव्रं ज्ञानावरणं वदतीति सर्वत्र द्रष्टव्यम् । एतच्चोपलक्षणमात्रमवो ज्ञानावरणवादेन,

आचार्योपाध्यायाद्यविनयेन, अफालस्वाध्यायकरणेन, कालेन स्वाध्यायाविधानेन, प्राणिवधानुत्तमावर्णस्तैन्याव्रह्मपरिग्रहरात्रि-
भोजनादविरमणादिभिश्च ज्ञानावरणं वध्नातीत्याद्यापि वक्तव्यमिति । एवं दर्शनावरणेषु वाच्यम्, नवरं दर्शनाभिलाषो
वाच्यः, तद्यथा-दर्शनस्य चक्षुर्दर्शनादेर्दर्शनेनां साध्यादीनां दर्शनसाधनस्य च श्रोत्रचक्षुर्नासिकादेः प्रत्यनीकतया तदनिष्टाच-
रणरूपतया दर्शनावरणं भूयोऽस्तितीव्रं वध्नातीत्येवमिहापि सम्बन्धः, एवमन्तरायादयोंऽपि हेतवस्तदुचितत्वेनोत्प्रेक्ष्य योज-
नीयाः । अत्राप्युपलक्षणसाधर्म्यम् । तवोऽलसतया, स्वमशीलतया, निद्रावहुमानतो, दर्शनेनां दूषणग्रहणेन, श्रवणकर्त्तने-
त्रोत्पादननाशाच्छेदजिह्वाविकर्त्तनादिना, प्राणिव्यादिभिश्च दर्शनावरणं वध्नातीत्याद्यापि वाच्यमिति मायार्थः ॥ १६ ॥ वेद-
नीयस्य दिविधस्यापि वन्यहेतूनाह—

भूयाणुकंपवजोग-उज्जमो त्वंतिदाण गुरुभत्तो । वंधइ भूओ सायं विवरीए वंधए इयरं ॥ १७ ॥

टी० भूतेषु जन्तुष्वनुक्रम्या यस्य स भूतानुक्रमकः व्रतेषु-महाव्रतादिषु, येषु-चक्रवालसामावर्थाचारणरूपेषू-
द्यतो व्रतयोगोद्यतः 'त्वंतिदाण' चि लुप्तमावर्थावृत्तात् क्षान्तिदानवमित्यर्थः, गुरुभक्तश्च, किमित्याह-वध्नाति भूयो-अति-
तीव्रं सातयेदनीयम्, उक्तगुणवैपरीत्ये तु वध्नाति, किमित्याह-इवस्तसातवेदनीयमित्यर्थः । इदमुक्तं भवति-सानुकम्पतया,
दृढधर्मतया, संयमयोगकरणशीलतया, कषायजयतया, ययोदितदानश्रद्धालुतया, बालदृढश्लानादिवैद्यादृश्यकरणशीलतया,
मातापितृधर्माचार्यादिभक्तितः, जिनवैत्यपूजया, शुभपरिणामादिभिश्च सातयेदनीयं वध्नातीति । तथा निरनुक्रम्या, शीलव्र-
तादिविलोपतो हस्त्यंशबलीवर्हादिनिर्देयदमनवाहननिर्लाञ्छनीकरणादिभिः, परसंख्यलेशोत्पादनेन, सद्धर्मभूतयप्रमादितया,

कृपायोक्तदया, कर्पणभावतो मातापुत्रमन्त्रिणां दिग्यजननक्षया, प्राणिवधादिभिश्च तीव्रपसातवेदनीयं निर्वैतयतीति
 गार्ग्यः ॥ १७ ॥ योदनीयं दर्शनचारित्र्यमोदयेदाह द्विधा, तत्र दर्शनमोहेतूनाह-

अरहेतु सिद्ध चेदय तव सुययुक्ताहुसंघपटणीओ । बंधइ दंसणमोहं अणंतसंसारिओ जेणं ॥ १८ ॥

टी० अहेतुसिद्धर्चयत्तयः प्रवृत्तयुक्ताधुसुतानां प्रत्यभीकोऽवर्णवादाद्यनिवृत्तिर्नैव को वध्नाति दर्शनमोहं-मिथ्यात्वमोहनीयं
 कर्म येन किमित्याह-अनन्तसंसारिको येन बद्धेन भवति जीवः । अन्यचोन्मादेकनया, भार्यविप्रतिपत्त्या, धार्मिकजनसन्दूष-
 णया, अदेवगुह्यतपेषु देयगुरुचक्रपुद्ग्या, नारकसुरसिद्धादिविपरीतभावनया, वैश्यद्रव्यापहारसुनियतप्रवचनापञ्चाजनादिभि-
 स्तोत्रं दद्वंभमोदहृत्परपयतीति गार्ग्यः ॥ १८ ॥ इदानीं चारित्र्यमोहस्य-

प्रियकस्ताओ बहुमोह-परिणओ रागदोससंजुतो । बंधइ चरित्तमोहं दुविहंषि चरित्तगुणघाई ॥ १९ ॥
 टी० तीमाः कृपायाः क्रोधादयो यस्य स तथा मोदयन्ते तु विषयादेयात्मन्वो भतिप्रिमो विवक्षितः, ततश्च
 बहुमोहपरिणतो विषययुद्धिप्रभिमतिरित्यर्थः, रागशब्देन वेशेदरित्येषाः हास्यत्यादयो विवक्ष्यन्ते । द्वेषशब्देन च
 जुगुप्सादयस्तत्रोक्तस्वरूपाभ्यां रागद्वेषाभ्यां संयुक्तः, किमित्याह-वध्नाति चारित्र्यमोहनीयं-वक्ष्यमाणशब्दार्थं कृतिविधमि-
 त्याह-द्विरियमपि कषायचारित्र्यमोहनीयं नोक्तप्रायचारित्र्यमोहनीयं चेत्यर्थः, यत्कथमभूतमित्याह-चरित्रगुणं लब्धमपि हन्तीत्ये-
 वंगीलं चरित्रगुणानि, यद्विद्वि अयं च सामान्यार्थो विदोषतस्तेष्वप्रवक्तव्यम्, कृपापचारित्र्यमोहनीये क्रोधादयश्चत्वारः कृ-
 पायास्तत्र च तीव्रक्रोपोपयुक्तस्तीव्र क्रोमेव वध्नाति । तीव्रमाणेषुक्ता तु तीव्रं मानमेवोपरचत्येवं मायालोभयोरोपि वक्ष्यम् ।

नो कृपायचारित्रमोहनीये नु वेदत्रयं दास्यपदं च, अत्रापि कोपनोऽहङ्कारी परदाररतिप्रियो व्यलीकभापी ईर्ष्यालुमयाप्रधान-
समाचारः स्वीयेदुपरचर्यति । ऋजुसमाचारो मन्दकोपो माद्वेषमपन्नः स्वदाररतिप्रियोऽप्रायावी पुरुषवेदं निर्वर्त्तयति । प-
शुनो निर्लाञ्छनवन्धतादनादिरतः स्त्रीणां नृणां वाऽनङ्गसेवनगीलः शीलव्रतमुस्थितास्त्रिण्डनां कुतुम्भ्यां भोगाभिलाषा-
दुत्पादनेन मार्गभ्रंशकारी वीर्यविषयरतिर्निपुंसकवेदं वध्नाति । स्वयं ह्यमनशीलः परांश्च दासयति बहुविधं च परविप्लवं क-
रोति, क्रन्दपरतिथ्य दास्यमोहनीयं वध्नाति । स्वयं च क्रीडयति दुःखानुत्पादकश्च रतिमोहनीयं वध्नाति ।
परेषां रतिविघ्नकरोऽरत्युत्पादकः पाषजनसद्वरविश्वरतिमोहनीयं वध्नाति । नष्टमृतादिषु स्वयं श्लोचति, परांश्च श्लोचयति
परव्यसतशोकाभिनन्दी श्लोकमोहनीयं वध्नाति । स्वयं विभेति परांश्च भीषयते भयमोहनीयं वध्नाति । स्वयं साधुजनानां क-
जुगुप्सते परस्य जुगुप्सामुत्पादयति परं परिवादविधिशीलो जुगुप्सामोहनीयमभिनर्त्तयतीति गार्थः ॥ १९ ॥ नारकादि-
भेदेनायुधतुर्धा तत्र नारकायुषो हेतूनाह—

मिच्छदिष्टी महारंभ-परिगाहो तिबलोहनिस्सीलो । निरयाउयं निबन्धह पावमङ्गं हृदपरिणामो ॥ २० ॥

टी० भिष्याहट्टिः सद्धर्मदूरीकृतस्तथा महान्तो बहुजीवविघातकत्वेनारम्भपरिग्रहो यस्य स तथा तीव्रानन्तानु-
वन्धिलोमो निःशीलो निर्मार्पादो व्रतनियममार्गेदूरीभूतश्चाग्निरिव सर्वभक्षीत्यर्थः । सदैव पापेऽप्यगमनायेयपानाभक्ष्यभक्षण-
हिंसादिलक्षणे मर्त्यैरस्य स तथा रौद्रपरिणामो गिरियेदमकषायैरौद्रध्यानशक्तिचेतोऽचिरित्यर्थः, स किमित्याह-नारकायु-
नितरां वध्नातीति गार्थः ॥ २० ॥ तिर्यगायुषः ग्राह—

उम्भगदेसओ मत्ता-नासओ गृहहियमहिहो । सहसीलो य ससल्लो तिरियाहं बंधण जीवो ॥ २१ ॥

टी० उम्भार्ग भवेतुं मोक्षद्वलेन दिशति, मार्गं च ज्ञानादिकं नाशयत्यलपति, गृहहृदयो नाम उदायितृषवारकादि-
यथात्माधिपार्थ सर्वेषु निगूहति यथा नापरः रुद्धिदेवि । गार्हपत्येन तु वरुहिधेष्टो गृहते । सहसीलो नाम वचसा मधुरः
परिणामे तु दारणः । 'ससल्लो' ति रागादिशाचीणनिकरननियमाविचारः स्वच्छन्दः स्वयोज्ञालोचिताऽप्रतिक्रान्तो
जीवः क्षितिमेटसमरूपयोऽव्यारम्भोऽपि विर्यगुर्गुप्तातीति गार्थार्थः ॥ २१ ॥ मनुष्यायुषः ग्राह—
पर्यङ्गं तपुकसाओ दाणरओ सीलसेजमचिहणो । मल्लिमणुणेहि जुत्तो मणुयाव बंधण जीवो ॥ २२ ॥

टी० मठस्या स्वर्भावेनैव तनुकपायो रंशुरानिसमानरूपाय इत्यर्थः, उपलक्षणं चैतत्तत्र मठस्या भद्रको विनीतः,
सतयोऽपस्तर इत्यपि द्रष्टव्यम् । यत्र नय वा दानरतः श्रीलसंयपरियुक्तस्तनुको हि कर्मसम्भवे देवायुर्ब वनीयादिति
भाः । किं यदुना । क्षान्तिविनयादिर्भग्यमैतदुचिर्तः कैथिद्र गुणयुक्तो जीवो मनुष्यायुर्गुप्ताति । ततोऽव्ययणस्य नर-
कनिर्ययायुः सम्भयादुत्तमगुणस्य तु सिद्धेः मुरलोकायुषो वा सम्भवाद्भात भाग इति गार्थार्थः ॥ २२ ॥ इदानीं देवायुषः ग्राह-
अनुवयमहरणहि य यालतवाक्कामनिज्जराए य । देवायं निवंबइ सम्मादिही उ जो जीवो ॥ २३ ॥

टी० अनुवयमहरणेन देशप्रितः श्रामकः मूचितः । स चारिराधिनिरित्तणो देवायुर्निवरां वप्तातीति योगः ।
परावग्रणेन तु सरागमंयलो गृहीतः, सोऽपि देवायुर्वशाति । वीवरामस्तनिविशुद्धत्वायुर्न वप्तात्येव । योजनपरिणाम
एव तस्य सच्यमानत्वादिति । गाल्लणोयग्रणेन त्वनधिगतपरसाधंरमाया अज्ञानपूर्वकनिर्गचितवपःमभुत्तिकट्टविशेषा विध्या-

दृष्टयो शुद्धान्ते । एतेऽप्यात्मगुणानुरूपं किञ्चिद्देवायुर्वैभ्रान्ति, न तु सम्यग्दृष्टिर्द्विदृष्टिर्भविति । तथा अकामस्यानिच्छतो निर्जरा-
 कर्मविचयनमकामनिर्जरा तथा च, एतदुक्तं भवति—‘अकामतृष्णाए अकामवर्धनवर्त्तमाने अकामसीयायवर्दसमसग
 अपह्णनसेयजस्रमलपंकपरिगहेण दीहरोगचारगानिरोद्धव्यणयाए गिरितरुसिहरनिवडणयाए जलजलणपेसवधसणाइहि य’
 उदकुराजिसमानकपायत्वे तदुचितभुभपरिणामे च सति व्यन्तरादिप्रायोगं किञ्चिद्देवायुर्वैभ्रान्ते । सम्यग्दृष्टिग्रहणेन त्ववि-
 रतसम्यग्दृष्टिर्गृह्यते । सोऽप्यविराधितसम्यक्त्वगुणो देवायुर्वैभ्रान्तीति गार्थार्थः ॥ २३ ॥ नामकर्म यद्यपि द्विविधत्वादिभेदा-
 दनेकधा, तथापि धुभाभुभभेदविधसया द्विविधमेवेति । द्विविधस्यापि वन्यहंतूनाह—

मणयपणक्कापचंको माइल्लो गारवेहि पडिय्हो । असुहं वंधइ नामं तप्पडिक्खसेहि सुहनामं ॥ २४ ॥

टी० मनोवाकायचक्रः कपायवत्तृष्टयावैभ्रपूर्वकचिन्तनभाषणवेष्टामष्टचिरित्यर्थः, तत्रापि मायाकपायस्याधिक्यप्रदर्श-
 नार्थमाह—‘माइल्लो’ चि सर्वत्र मायाप्रधानसमाचार इत्यर्थः । गारवेणु—ऋद्धिरससातलक्षणेषु प्रतिवद्धोऽभुभे—नरकात्ययशः-
 कोर्यकेन्द्रियज्ञात्यादिरूपं, नामकर्म यथाति । उक्तदोषप्रतिपक्षस्तु प्राज्ञमनोव्यापारादिभिर्देवगत्यादिकं धुभनाम यथात्ये-
 तदुक्तं भवति—कोधाद्युक्ततया प्राणिगणाद्रोषाद्वादिकर्चनया परवैरूपापादनेन, परनिरीक्षितमापितगत्यादिचेष्टोपहासेन,
 विशिष्टद्रव्यान्तर्गनकुद्रव्यविनयेण, स्वभासतो वर्णगन्धादिरहितद्रव्याणां कृत्रिमतदुत्पादनेन, कृत्रिमहेमरत्नघुष्टणयनसारादि-

१ अक मत्तुणवाऽकामभुवयाऽकामग्रहचर्यणातेनाकामशीततपदं रामनाकस्तान कस्येदजलमल्लषड्भूपरिप्रेहण दीघंरोमवा-
 रकनितोवयन्ध तथा गिरितरुशिखरनिपतनया जलज्वलनप्रवेशनावशानादिमिध्व ।

निर्दिष्टेन, सर्वत्र विस्मयादिव्यवहारतया, प्राणिव्यादिप्रियाणाम् नाम निर्वर्तयति । निर्यये तु विपर्यय इति गार्थार्थः ॥ २४ ॥

मोक्षस्य द्विविधस्यापि वन्यहेतुनाह—

अरहन्नाहसु भक्तौ सुसुखं पयणुमाण गुणयेही । बंधद उच्चागोयं खिवरीए बंधद अ इअरं ॥ २५ ॥

टी० अहंतादिशब्दाद् सिद्धाचार्योपाध्यायसाधुचैतानामन्येषां च गुणगतिष्ठानां भक्तः—बहुमानपरस्तया सूत्रहविः क्रियुक्तं भवति—निमग्नचमनरतं स्वयं पठति, परांश्च पाठयत्यर्थवच्च स्वयंभीक्ष्णं विमुञ्चति, परंश्च च व्याख्यानयति, अस्मत्प्रां या तत्सर्वनादिगतौ तीव्रबहुमानतस्तदुक्तमर्थं श्रद्धयानांऽपि सूत्रलविरस्तुच्यते । तथा प्रतनुमानो विशिष्टजातिकुल-
रूपैर्बंध्यादिसम्बन्धोऽपि निरहङ्कारः परापरिभवनीलः, तथा गुणप्रेप्सो यस्य यावन्तं गुणं पश्यति तस्य तमेव प्रेक्षते, दोषेषु सरस्वयुदास इत्यर्थः । गुणापिरेषु च नीर्वर्तय्या वर्तमानः परपरिवादादिदोषरहितश्च उच्चैर्गोवं वदति । भणितगुणविपर्यये तु नीर्वर्तनं वक्ष्यतीति गार्थार्थः ॥ २५ ॥ साम्यतमन्तरायस्य वन्यहेतुनाह—

पाणिबहाईसु रओ जिनपूयामोवयममविम्वक्तो । अज्जेइ अंतरायं न लहइ जेणिच्छियं लाभं ॥ २६ ॥

टी० माणातिपातानृतभाषणादिरतौ जिनपूजाविघ्नकरः सावद्यादिदोषोपेतत्वाद् ग्रहिणाययेण अविययेत्यादि कुदे-
शनादिभिः समयान्तस्त्वचदूरीकृतो जिनपूजानिषेधक इत्यर्थः । तथा मोक्षमार्गस्य ज्ञानादेर्विघ्नकरस्तदोपाग्रहणादिना केन-
चित्प्रकारेण तस्य विघ्नं करोति । साधुस्यो वा भक्तपानोपाश्रयोपकरणभेजनादिकं दीपमानं निवारयति । तेन चैतच्छ्रुता
मोक्षमार्गः सर्वोऽपि विशिष्टो भवति । तथा उपरेणामपि सत्त्वानां दानलाभभोगपरिभोगविघ्नं करोति, मन्त्रादिप्रयोगेण च

परस्य वीर्यमपहरति । हठाच्च उपन्यनिरोधादिभिः परं निश्चेष्टं करोति । वेदनभेदनादिभिः परस्वेन्द्रियशक्तिमुपहन्ति स
 किमित्याह-अर्जयति-निर्जयति पञ्चमकारमप्यन्तरायं कर्म, येनार्जितेन सता दानभोगादिलाभभीप्सित कञ्चित्तु लभत
 इति गायार्थः ॥ २६ ॥ तदेव सामान्यतो विशेषतश्च कर्मणः प्रत्यया निरूपितानि, साम्प्रतं द्वास्माद्यद्वये यत् प्रतिज्ञात 'चेमु
 वागेनैव कथं उदयमुदीरणमिति चे'त्यादि तत्प्रत्यये । तत्र वन्यस्थानानि तावन्मूलप्रकृतीनां चत्वारि भवन्ति । तद्यथा-
 सप्तत्रिषवन्धोऽष्टविषवन्धः षड्विषवन्ध एकत्रिषवन्धश्चेति । तत्र सूक्ष्मसम्परायादवार्क सर्वसंसारिणामादुर्बन्धकालादन्यत्र
 प्रतिप्रत्ययमायुर्ज्याः सप्त कर्मप्रकृतीर्धृताः सप्तविषवन्धः । तेषामेव यथासम्भवमायुर्धृतामष्टविषवन्धः । सूक्ष्मसम्परायस्य
 त्वेकस्य मोहायुर्ज्याः षट्प्रकृतीर्धृताः षड्विषवन्धः । उपश्चातयोहादीनां त्वेकमेव सप्त वज्रतायेकविषवन्धः । उदयस्थानानि
 तु त्रीणि भवन्ति, तद्यथा-अष्टत्रियोदयः सप्तत्रियोदयश्चतुर्विधोदयश्चेति । तत्रोपशान्तमोहादवर्गिणानामपि कर्मप्रकृतीनां
 वेदनादष्टत्रियोदयः । उपशान्ते क्षीणे वा मोहनीयसम्मणि सप्तविधोदयः । घातिकर्मक्षये चतुर्विधोदयः । उदीरणायां तु पञ्च
 स्थानानि भवन्ति, तद्यथा-अष्टविषस्योदीरणा सप्तविषस्य षड्विषस्य पञ्चविषस्य द्विविषस्य चेति । तत्र परिपूर्णा अष्टापि
 कर्मप्रकृतीर्लोदीरयतामष्टविषस्योदीरणा भवति । वक्ष्यमाणयुक्त्या तत्रापुप उदीरणायापगतयां सप्तविषस्य, वेदनीयायु-
 पोस्तुदीरणायापगतयां षड्विषस्य, वेदनीयायुर्मोहनीयोदीरणायां त्वपगतयां पञ्चविषस्य, नाभमोत्रे एव केवले उदीरयतां
 क्षीणमोहस्योगिरेवल्लिनां द्विविषस्योदीरणा भवति । तदुक्तं--^१ 'वेधद्वाना चउरो तित्ति य उदयस्स हुंति दाणाणि । पंच य

^१ वक्ष्यस्थानानि चत्वारि त्रीणि चोदस्य भवन्ति स्थानानि । पञ्च चोदीरणाया मूलप्रकृतितु स्थानानि (संयोगमत

उदीरणाए मूलपयदीसु दाणाणि (संज्ञां अयो परं वोच्छ) ॥ १ ॥ इयं च माया किञ्चिद्वाचनाभेदतः सूत्रेऽपि दृश्यते । किन्तु तत्रैव कृत्वात्र प्रत्यक्षं विधियते । स्वयं तुक्तानुसारतो भावनीयेति । तत्र यद्योदेवं निर्दिष्टं इति कृत्वा वन्यस्यानि तावदुल्लस्यतेऽपि चिन्तयन्ति-

भा० पङ्क्त्याय अंतरादय इवाद् इगारस्मादि गाहाहि । तासि अत्यो सुवभो अह य यणह जेसु ठाणेसु ॥ ४५ ॥ वंथं उदय-
मुदीरणाविहिं च पयस्स एस भास्त्यो । जेसु ठाणेसु गुणसन्निपसु वंथाइया हुंति ॥ ४६ ॥ तिसिखि दाराओ तत्थ वंथ-
ठाणा उ मूलपयदीणं । वंथट्ठाणा इयाए गाहाए आह तदि पढमं ॥ ४७ ॥ वंथुट्ठुदीरणाणं भावत्थोऽयं भणिज्झइ तत्थ ।
मिच्छादवंपदेऽहिं वासपुद्गलसमुगोव ॥ ४८ ॥ सबलोचि हु सुगल-निविप लोयमि क्खमजोणेहिं । इह कम्मवग्गणा
पुगलेहिं जीरस्स सबथो ॥ ४९ ॥ अग्गीअयणिंढो इव अन्नोद्यापुयससिस्सवंथो । वंथो भवइ तंस्सि जहदिहिंए अबट्ठाणे
॥ ५० ॥ पुगलाणं अपवत्तग-ऊरणवित्तेसां सभावओ वाप्ति । उदयप्पचाण विवाग-येणं होइ इह उदओ ॥ ५१ ॥ तंस्सिपि
पुगलाणं अजालपचाण उदयअवल्लिया । समदच्छिपाण जीव-पभावओ तत्थ दुरयाए ॥ ५२ ॥ जं किं उदयावल्लिए
पवत्तणं ता उदीरणा मणिआ । निन्हंप्पि य संबोओ (गं) पयपयस्सो सुग्गय एव ॥ ५३ ॥ पगच्छसगट्ठभेया वंथट्ठाणा हवंति ते
चउरो । चउसत्तअट्ठउदय-ट्ठाणा सत्तट्ठ छप्पंच ॥ ५४ ॥ दुत्ति य उदीरणाए इय भावणिआ उ विचिओ नेया । अह पनेये
पमणइ वंथुदयाईणि उ गुणेषु ॥ ५५ ॥

१ 'पयट्ठाणाचउरो' इति ग्रथिसंग्रहया ।

छसु ठाणगेसु सत्तद्विहं वंयंति निस्सु य सत्तविहं । छन्विहमेगो तिन्नेमंयंथाऽवंगो एगो ॥ २७ ॥
 टी० मिथ्यादृष्टिसास्वादनावितदेन्निरवमचापयत्तगुणस्थानलसणेपु षट्ठु स्थानेषु वर्त्तमाना जीवाः सप्तविधम-
 दृष्टिं वा यन्त्रन्ति । तत्राद्युर्वेत्तत्वात्तदन्वयानुसमं सप्तविधं यन्त्रन्ति । आयुर्वेत्तकाले त्वापुषा सहाष्टविधं यन्त्रन्ति ।
 ' निस्सु य सत्तविहं ' ति चः पुनरर्थे, त्रिषु पुनः सम्यग्मिथ्यादृष्टयुर्वेत्तरणानिद्विचित्रादरगुणस्यानेषु वर्त्तमाना जन्तवः
 सप्तविधेयं यन्त्रन्ति । सम्यग्मिथ्यादृष्टिं तद्भावे पचमानो न म्रियते नाप्यायुर्वेत्तान्ति तत्स्वाभाव्यादितरयोस्त्वविविधशुद्ध-
 त्वात् तद्वन्थाभाव इति । एकः पुनः सूक्ष्मसम्परायो मोहनीयायुर्वेत्तः पठेय प्रकृतीर्केत्तान्ति । मोहनीयस्य वाद्वरसम्पराय-
 हेतुत्वादस्य च तदभावादायुषस्तु घोळनापरिणामनिवर्त्यत्वादस्य चातिविशुद्धत्वात् तद्वन्थाभावः । अयस्तूपशान्तशीणमोह-
 सयोजिनेवल्लिनो योगव्यापारादेकं सातावेदनीयं यन्त्रन्ति, न दोषाणि तद्वन्धहेत्वभावादिति । एकस्त्वयोजिनेवली योगव्या-
 पारस्याप्यभावादवन्धक इति गार्थः ॥ २७ ॥ तदेवं सामान्यतो वन्धविशुद्धिष्यनेष्वभिहितः । साध्यतं तेत्वेवेदोदयविधमाह-

भा० छत्तु पवमाद्गाहाडमं तदिं छसु इमाएँ गाहाए । वंथ तदिं इगदुगचउपणछगसत्तसु शुणेसु छसु ॥ ५६ ॥ वंयंति
 सगद्विहं आउयवंथो अ नस्थि सत्तविहं । अद्विहमाउवंथे सत्त विअद्वमन्वशुणेसु ॥ ५७ ॥ आउविणा तह सुहुमे मोहेण विणा
 उ छथ वर तिन्नि । उवसंताई सायं वंयंति अवंगो जोगी ॥ ५८ ॥

सत्तद्विहच्छ(विह)वंयगा चि वेयंति अट्ठां नियमा । एगविहवंयगा पुण चत्तारि च सत्त वेयंति ॥ २८ ॥

टी० इह यथासम्भवं ये सप्तविधवन्धका अष्टविधवन्धकाः पट्विषयकाश्चान्तरं मिथ्यादृष्ट्यादयः सूक्ष्मसम्परायान्ता

उदीरणाए मूलपयडीसु ठाणाणि (संजोगं अथो परं वोच्छे) ॥ १ ॥ ” इयं च गाथा किञ्चिद्वाचनोभेदतः श्रुतेऽपि दृश्यते । किन्तु मत्सेपकवाद्य प्रत्यक्षरं विव्रियते । स्वयं वृत्तानुसासो भावनीयेति । तत्र यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा वन्द्यस्थानानि तावद्व्युत्पत्त्यनेन चिन्तयन्ति-

भा० पङ्क्त्यय अंतरादय इत्याद इगारसाहि गाथाहि । तासि अत्यो सुगमो अह य भणइ जेसु ठाणेशु ॥ ४५ ॥ वंथं उदय-
मुदीरणाविहिं च एयस्त एस भावत्यो । जेसु ठाणेसु गुणसविषसु वंथादया हुंति ॥ ४६ ॥ तिमिन्निवि दाराओ तत्तय वंथ-
ठाणा उ मूलपयडीनं । वंथद्वान इयाए गाहाए आह तदि पदमं ॥ ४७ ॥ वंथुदुदुदीरणाणं भावत्योऽयं भणिज्जइ तत्तय ।
मिन्निज्जइयंयंरुहिं वासपुत्तसमुगोव ॥ ४८ ॥ सबत्तोवि हु पुगल-निविण लोयम्मि कम्मजोयेहिं । इह कम्ममग्गा
पुगजेहि जीरस सबत्तो ॥ ४९ ॥ अग्गोअयपिढो इव अन्नोदाणुगमससिसंयो । वंथो भणइ तेसि जहद्विण्ण अवद्वानं
॥ ५० ॥ पुगआणं अपयत्तण-करणविससा सभावओ रावि । उदयपत्ताण विवाग-येणं दोइ इह वदओ ॥ ५१ ॥ तेसिपि
पुगआणं अरालपत्ताण उदयआरुलिया । समइच्छियाण जीर-पभावओ तत्तय दुदयाए ॥ ५२ ॥ जं किर उदयारुलिण
पयेसाणं सा उदीरणा भणिया । निन्दंमि य संजोगो (गं) एयपयत्यो सुगम एव ॥ ५३ ॥ एगळसगट्ठयेया यथद्वाना हंति ते
चररो । चरसत्तभट्टउदय-ट्ठाना सत्तट्ठ उणंय ॥ ५४ ॥ दुन्नि य उदीरणाए इय भावणिया उ विन्तिओ नेया । अह पत्तेयं
पमणइ वंथुदयाईणि उ गुणेसु ॥ ५५ ॥

छसु ठाणगेसु सत्तद्विहं वंधंति तिसु य सत्तविहं । छन्विहमेगो तिल्लेगंधगाडंधगो एगो ॥ २७ ॥
 टी० मिथ्यादृष्टिमास्वादानाचिरादेव विरतप्रपचायवगुणस्यानलक्षणेपु पट्टु स्थानेषु वर्त्तमाना जीवाः सप्तविंश-
 प्रविंशे वा वृत्रन्ति । तत्रापूर्वव्यकालादन्यत्रानुसमयं सप्तविंशं वप्नन्ति । आयुर्वन्धकाले त्रायुषा सहाष्टविंशं वध्नन्ति ।
 'तिसु य सत्तविहं' ति चः पुनरर्थे, त्रिषु पुनः सम्यग्मिथ्यादृष्टयपूर्वकरणानिष्ठविवादरगुणस्यानेषु वर्त्तमाना जन्तवः
 सप्तविंशमेव वध्नन्ति । सम्यग्मिथ्यादृष्टिर्हि तज्ज्ञाये वर्त्तमानो न त्रियते नाप्याशुर्वध्नाति तत्स्वाभाव्यादितरयोस्त्वतिविशुद्ध-
 त्वात् तद्वन्धमाय इति । एका पुनः सूक्ष्मसम्परायो मोहनीयायुर्वन्ध्याः पदेव मृकृतीर्वध्नाति । मोहनीयस्य वादरसम्पराय-
 हेतुत्वादस्य च तदभावादायुपस्तु 'घोलनापरिणामनिवस्यत्वादस्य चातिविशुद्धत्वात् तद्वन्धभावः । जयस्तूपवान्तर्हीनमोह-
 सयोरिकेवलिनो योगव्यापारादेकं सातनेदनीयं वन्धन्ति, न श्रेषाणि तद्वन्धहेत्वभावादिति । एकस्त्वयोरिकेवली योगव्या-
 पारस्याप्यभावादवन्धक इति गार्थः ॥२७॥ तदेवं सामान्यतो वन्धविधिगुणस्यानेष्वभिहितः । साम्प्रतं तैप्येवोदयविधिमाह-
 भा० छसु एवमाङ्गाहाछं तर्हि छसु इमाएँ गाहाएँ । वंधं तर्हि इगंदुगचउणछयसचसु गुणेसु छसु ॥ ५६ ॥ वंधंति
 सगद्विहं आउयबंधो अ नत्थि सत्तविहं । अट्टविहमाउबंधे सत्त तिअट्टमनवगुणेसु ॥२७॥ आउविणा तह सुद्धमे भोहेण विणा
 व छच तह तिन्नि । उवसेताई सायं वंधंति अवंधगो जोगी ॥ ५८ ॥

सत्तद्विहछ(विह)बंधगा वि वेयंति अट्टां नियमा । एयविहयंयगा पुण चत्तारि व सत्त वेयंति ॥२८॥
 टी० इह ययासम्भवं ये सप्तविण्यन्धका अप्रविण्यन्धकाः पट्टिधक्कत्ताथानन्तरं मिथ्यादृष्ट्यादयः सूक्ष्मसम्परायान्ता

उत्तासो सर्वेऽपि नियमात्-निश्चयेन परिपूर्णं कर्माष्टकमपि वेदयन्ति, मोहादीनां तेषु क्षयाद्यभावादिति भावः । एकविध-
बन्धकाः पुनरुपशान्तशीर्णमोहसंयोगिवेचलिनघत्वारि सप्त वा कृम्याणि वेदयन्ति । तत्र यातिकर्मक्षयात् केवली चत्वारि
मवेयग्राहीणि वेदयति । उपशान्तशीर्णमोहो तु मोहोदयाभावच्छेद्याणि सप्त वेदयत इति भावनीयम् । अपरं चेह वा
शब्दस्याव्ययत्वेनोक्तार्थत्वाद्विदमपि सूचितं द्रष्टव्यम्, यदुतावुन्धकोऽप्ययोगी चत्वारि भवोपग्राहीणि वेदयतीति गाथायः
॥ २८ ॥ इदानीमुदीरणाविधिमाह-

भा० सत्तदुगाहा उदओ तदि छसत्तद्वंधगा दससु । इगबंधा उवसंताईसुं तीसुं इह गुणेषु ॥ २९ ॥ उदओ मिच्छाई-
दससु अहुदयुवसमि लीणि सत्तेव । मोरविणा भुवमगहवउवःमा जोगजोगिमि ॥ ३० ॥ वासहो बहुअथो तो वासहा
इमि विनेय । अवंयगो व जोगी येइ चत्वारि कृम्याणि ॥ ३१ ॥ उदयं भणिनु पभणइ ल्दीरणे मिच्छादिद्वि एमाई । गाहाणं
धवणेणं तस पुणो एस भावथो ॥ ३२ ॥ उदीरणाई आइइउउयणछसु सत्तइ तइए अट्ट । सगहनवदसगणेसुं वेयणियालय विणा
उथ ॥ ३३ ॥ दसमाइसु तिसु पंच उ मोहाउयेराहिय वह लीने । जोगिमि य दो गोथं नां च अजोनि नोदीरे ॥ ३४ ॥
मिच्छादिद्विप्पभिई अट्ट उदंरंति जा पमत्तो ति । अट्टावलियासेसे तहेव सत्तेवुदीरंति ॥ ३५ ॥

टी० पिथ्याहः प्रश्रुति शान्त्त्यमर्चयतो यावदद्याप्यायुष्टिकमनोष्पमात्मीयमायुर्न भवति, तावत्सर्वेऽप्यमी निर-
न्तरमप्यापि प्रकृतीस्तीरयन्ति, नहुदीरणायोग्याथ्यवसायस्य सर्वेष्वपि भावात् । उदीरणास्वरूपं तु प्रागुक्तवद्भावनीयम् ।
आवलिकाशेषे स्वायुषि तदि का वात्ते-गाह- अदे-त्यादि-अट्टा कालतदवधादास्या आवलिका अट्टावलिका ।

नामस्यापनाशप्रतिकार्यदन्तेन कालरूपा आवलिनेत्यर्थः । सैवाद्वावलिकारोपे यत्र तदद्वावलिकारोपे तस्मिन्नद्वावलिकारो-
पेने आयुषि यथैव पूर्वमुदीरितवन्नस्तथैव ते उदीरयन्ति, किन्तु सत्तैव प्रकृतीर्न त्वायुःकृप । आवलिकारोपस्य तस्योदीरणायाः
प्रतिषिद्धत्वादित्युक्तं भवति-ययुरस्स्यतिक्रमायुः प्रतिस्मयं वेदमानं तावदुदीर्यते, यावन्मरणसमये आपलिका रोपा तन्मात्रं
न तदुदीर्यमाणमेव वेद्यते तत्सवाभाव्यादिति । एवमुत्तरत्रापि सर्वत्र भावनीयमिति । अत्र चाविशेषोक्तावपि सम्यग्भि-
क्ष्याहृष्टिरोदीरयति, न तु कदाचनपि सप्तेति विशेषो द्रष्टव्यः । सम्यग्भिष्याहृष्टायुष आवलिकारोपेताया अभावाद्,
तदायुर्यन्तमुक्तविशेष एव तद्भावं परित्यज्य सम्यग्नरं पिथ्यात्वं वा नियमात् प्रतिपद्यत इत्यायुःकस्यावलिकारोपकालेऽसौ
सम्यग्दृष्टिर्वा स्यात् पिथ्याहृष्टिर्वा, न मिथ इति नास्य सप्तविधोदीरणासम्भव इति गार्थायः ॥ २९ ॥

सम्यग्दृष्टिर्वा स्यात् पिथ्याहृष्टिर्वा, न मिथ इति नास्य सप्तविधोदीरणासम्भव इति गार्थायः ॥ २९ ॥
मिस्ते
आ० मिच्छादयमाहाए अह उरति इह च तुले यि । भीससद्विवहोदीरणा व न इ होइ. सत्तविहा ॥ ६५ ॥ मिस्ते
मिस्तेत्तर (मिासा मिन्तेत्तर) मुहुन्मेत्ते व एह आङमि । सत्तविहउदीरणाया आवलिनेचा कहं तत्थ ॥ ६६ ॥ आवलियाए

अद्वाविसेसणा नामत्रणमार्णि । आवलियाण बुदासेण एतय कालावली गम्भा ॥ ६७ ॥

वेयणियाउपवज्जे छक्कम्म उदीरयति चत्तारि । अद्वावलियासेसे सुहुमो उइरेइ पंनेव ॥ ३० ॥
दी० वेदनीयायुषो वर्जयित्वा रोषाणि पट्ठमणि चत्तारो जना अग्रमत्तापूर्वकरणाऽनिष्टत्तिवादरसूक्ष्मसम्परायल-
क्षणा उदीरयन्ति, अनिविष्टद्वयेन वेदनीयायुःकरोदीरणायोग्याज्यन्तसायाभावादिह च सूक्ष्मसम्परायस्य पण्णामुदीरणा ताव-
देव द्रष्टव्याः यावद्वापि मोहनीयमारलिकारोपं न भवति । तन्मात्रे तर्हि तस्मिन् किं करोति ? इत्याह-अद्वावलिकारोपे

आवलिक्कायात्रावदोमे मोहनीयकर्मणीति शेषः, सुखसम्परायः पञ्चैव ज्ञानदर्शनावरणनाममोदान्तरावलक्षणाः प्रकृतीरदो-
रयति । आवलिक्कागतमोहनीयस्योदोरणाभावादिति गार्थाः ॥ ३० ॥

वेयणियाउयमोहे वज्ज उरेति दोच्चि पंचेव । अहावलियासेसे नामं गोयं च अकसाई ॥ ३१ ॥

टी० वेदनीययुगोदान्तरं वर्जयित्वा शेषाणि पञ्च कर्मणि 'दोच्चि' चिह्नो उपशान्तशेषमोहावुदीरयतः । तत्र मोहनीय-
मुदयाभावावोदीरयतो 'वेद्यमानमेवोदीरयत' इति वचनादेदनीययुगोस्तु कारणं पूर्योक्तमेव । ननु किं द्वायपि सदेवैतान्युदीरयतः ?
नेत्याह—अद्धा(वलिक्का)दोमे आवलिक्कायात्रं प्रविष्टे ज्ञानदर्शनान्तरायकर्मणीति शेषः । नाममोत्राल्ये द्वे एव कर्मणी उदीरयति ।
का ! इत्याह—'अकसाई' इति न विद्यन्ते कषाया अस्तेति 'सर्ववनादे' राकृतिगणत्वान्यर्थीय इत् अकषायी क्षीणमोह इत्य-
र्थः । इदमुक्तं भवति—क्षीणमोहो ज्ञानदर्शनान्तरायाणि क्षययन् प्रतिसमयं तावदुदीरयति, यावत्कैवल्येन चिन्मत्वात्सत्तावा-
वलिक्काशेषाणि भग्नन्ति, तत् कर्ममनुदीरयन्नेव क्षयवत्यावलिक्कागतानामुदीरणाभावादिति तदा नाममोत्रयोरेवास्योदीरणा-
सम्भवः । उपशान्तमोहस्तु सर्वदा पञ्चोदीरयति, तस्य ज्ञानावरणादीनां क्षयाभवेनावलिक्कापेक्षाभावादिति गार्थाः ॥ ३१ ॥

उदरेइ नाममोए छक्कम्मयिचवज्जिया सयोजी उ । वट्ठो उ अजोजी न किञ्चि कम्मं उदरेइ ॥ ३२ ॥

टी० सयोजिकेवल्लो पुनर्ज्ञानदर्शनान्तरणवेदनीयमोहनीयायुक्कान्तरायाणि पट्ठ्याणि वर्जयित्वा दोमे नाममोत्राल्ये
द्वे एव कर्मणी उदीरयति, वेद्यमानमेव वुदीरयते । तत्र यावच्चतुष्टयस्य क्षीणत्वोद्देशमेव नास्तीति कुतस्तदुदीरणा स्यादेद-
नीययुगोस्तुदीरणा प्रागेवोपपत्तेरिति नाममोत्रयोरेवेदोदीरणा । 'वट्ठो उ' इत्यादि । तुः पुनरर्थे तस्य च व्यवहितसम्बन्धोऽ-

योगी पुनर्न किञ्चित्कर्मोदीरयति । कथम्भूतो वर्तमानो भवोऽप्राद्विहर्मचतुष्टयोदयोऽपीति श्लेषः । ननु यदि तदुदयेऽसौ वर्तते तर्हि तानि किमिति नोदीरयतीति चेत् ? उच्यते-उदये सत्यपि योगसव्यपेक्षत्वादुदीरणायास्वस्य च योगाभावादिति भावार्थः ॥ ३२ ॥ तदेवं बन्धोदयोदीरणाः प्रत्येकं गुणस्थानेपूक्ताः । साम्प्रतं तासामेव सम्भवत इयतीः प्रकृतीर्विभक्तस्त्वम-
क्रान्तेर इयतीर्विदयति, इयतीश्च उदीरयतीत्येवैलक्षणः संयोगः प्रतिगुणस्थानं पञ्चानुपूर्व्याऽयोजिगुणस्थानादासभ्य चिन्त्यते ।

भा० बंधाङ्गितां भणियं अह एत्यणुविण् गुणेऽपि । तिन्हपि य संजोमी इयदारं पभणई तस्य ॥ ६८ ॥

अणुदीरंत अयोगी अणुद्वयद्वयं च उच्यते गुणविसालो । इरियायहं न बंधह आसन्नपुरकखडोसंतो ॥ ३३ ॥

टी० अयोगिकेऽगली गुणैर्दशनज्ञानचारित्रलक्षणैर्विदालो विस्तीर्णः प्रकर्षमातु इत्यर्थः । स किमित्याह-उदीरणा-
विरहितत्वादनुदीरयन्नेव चतुर्विधमयातिचतुष्टयमनुभवति-वेदयति । बन्धमात्रित्याह-‘इरियेत्यादि । ईरणमीर्या मिथ्या-
त्वाविरतिक्रपापरहितः केवलयोगव्यापार इत्यर्थः, सैव ईर्ष्याजीवदृष्टमवेदो पन्था मार्गो यस्य वदीर्यवन्था ईर्यामात्रमत्ययं साता-
वेदनीयमित्यर्थः, तस्मिन् पूर्वैरुपशान्तमोहादिभिर्विदं अयं पुनस्तदपि न वदति, तत्प्रत्यययोगव्यापाराभावात् । कथम्भूतः
सन्नित्याह-‘आसन्ने’त्यादि । इह सन् पदेन मोक्ष उच्यते तस्यैव चतुष्टया सत्त्वात् । संसारावस्थात्रिदोषा हि सर्वे कर्ममल-
पटलाच्छादितत्वात्, स्वरूपाभारुपत्वात्, आसन्नः जीवानां चतुतोऽसत्तएव मोक्षपर्यायस्तु कर्ममलपटलत्रिनिर्मुक्तत्वात्,
स्वरूपलभारुपत्वात् सन् उच्यते ततश्च ‘पुरस्वसो’ इत्युकारस्यांलासिफलादासन्नः पुरस्कृतोऽप्रीकृतः सन् मोक्षो येन स आम-
चपुरस्कृतः सन्, इदमुक्तं भवति-आसन्नमोक्षसत्ययोगिभूतली अवन्मकोऽनुदीरयंश्चतुर्विधं वेदयतीति गार्थायः ॥ ३३ ॥

भा० भ्रन्तोगिरिसाहिषं मायागंगं नि नेर वंदेह । आसन्न निषट्वत्तौ पुरवत्सदो समुदो य कथो ॥ ६९ ॥ भंतो
पोरसो जेनं सो भ्रातन्पुरवत्सदोसेनो । युगड पुरवत्सदो इह सवे ओ (३) लगणविहीणो ॥ ७० ॥

इरियाएमाउत्ता चत्सारि २ सग नेव वेयेति । उउरिति दोन्नि पंच व संसारयम्मि भयणिउजो ॥ ३४ ॥

टी० अनुस्वारस्य आसणिऊरादीर्यप्ये मानादेनीयरूपणायुक्ता ईयपिषाद्युक्ता-सातडेनीयरन्धका उपक्षाल्नेहीण-
मोरसयोंगितेनीन हृत्फरः । अभी सानवन्धकाः गन्तो यंपासम्भयं चत्सारि वा मल्ल या रुमार्माणि रंदयन्ति । तत्र सयोंगितेनी
पन्सारिपेट्ठानि, इतरों तु मोहोदयरहितत्वात् सतेति । उदीरयन्ति पुनर्यथासम्भवं दे पञ्च वा रुमार्माणि । सयोंगितेनी नीम-
मोआग्नेदे पा रुमंणी उदीरयति । नया हीणमोहोदपि ज्ञानदंनारणान्तरायेप्यावन्ति सा उपविष्टेषु पञ्च उदीरयति, नतः परं
पूर्वोक्तपुण्यादे परोदीरयति । उपधानमोहस्तु संयदा पद्यैरिव । इदमुक्तं भवति-उपधानमोहः मानयेत्तं रान् सप्तपञ्चोदयति,
पञ्च उदीरयति । हीणपोहस्तु सानदेकं पन्ना सप्तपञ्चोदयति, पञ्च दे वा उदीरयति । सयोंगितेनी तु सानमेकं वत्ताति,
तन्वारि परोपघाहीणि रंदयति, दे नाम्मोत्रे उदीरयतीति । अथ त्रासद्विरूपाह-संसारगते-भंगारसेण संसारविषये वा भ्रन्तनीयो-
रिक्कन्तनीयोऽतापगान्नादिः कस्यपिदस्ति ममाः कस्यचिद्यास्तीत्यर्थः, हीणमोहसयोंगितेनीवल्लिनोनीलि पुरतः संसार-
संसारिदिक्कतात् । उपधानमोहस्य तु स्यादपुल्लट्टन अपादेपुल्लट्टनपरावचमंसारितादिनि मायार्थः ॥ ३४ ॥

भा० इरियावत्माउता मज्जोगिस्सीणोरमन्ता यणिपा । जोगि चउ खीणवत्समा सग येयोदीरणाए उ ॥ ७१ ॥ जोगी
दो मोमो पुल आरणदुंगमि णिगणम्मि । आग्निया अपविट्ठे ण गट्ठेरि ट्ठुदीरे ॥ ७२ ॥ संसारयम्मि ति य

संसारप्रपञ्चविसयमि धयणिज्ज्ञा । उवसंतो संसारी, सजोगि स्त्रीणा अमंसारी ॥ ७३ ॥

उष्णच उरंतरतो वंघइ सो छविहं तणुफल्माओ । अट्टविहम्णुहवंतो सुकज्झाणे उहइ कम्मं ॥ ७५ ॥

द्दी० पूर्वोक्तस्वरूपस्तु कृपायः-सुखसम्परायः पूर्वोक्तपुत्रपौत्र पट्टिधं पञ्चविधं वा उदीरयस्मद्विधं चानुभवन् षड्विधमुक्तस्वरूपं वदन्ति । स च तस्यामरस्यायां किं करोतीत्याह-वियक्तित्वस्यार्च्छुद्ध्यानेन प्रतिसमयमनन्तगुणं कर्म धनुक्तस्वरूपं वदन्ति । येजिव्यवस्थितस्य हि जन्तोर्द्धमेतद्गुह्यं यान्द्वयमपि लघुचूर्णयोश्चाभिप्रायेणाविरुद्धमिति शुक्लध्यानस्यापि ग्रहणं निर्दिशति । येजिव्यवस्थितस्य हि जन्तोर्द्धमेतद्गुह्यं यान्द्वयमपि लघुचूर्णयोश्चाभिप्रायेणाविरुद्धमिति शुक्लध्यानस्यापि निर्दिष्टा मिह न विरुध्यते । उक्तं च-“सर्वेष्वप्यपरिहिया मुण्यो स्त्रीणो वसंतमोहा य । उज्जायारो नाणयणा धम्मज्झाणस्स निदिट्ठा ॥१॥ एए चिय पुढाण पुढंघरा सुप्पसत्तयसंययणा । दुण्ह सयोजाज्जोगा सुकाण पराण केवल्लिणो ॥ २ ॥” अममत्तमुनयः सामान्येन क्षमना उदशमकाश्च धर्मध्यानध्यातार इति प्रथममाधाभावात् ॥ ये धर्मध्यानध्यातार इति उक्ताः, एत एव ‘पुढाण’सि पूर्वयोः पृथगुत्सवितर्कसंचितार्कविवर्तकाविचारलक्षणयोः शुक्लध्यानाद्यभेदयोः ध्यातारः, किं त्वयं विशेषः पूर्वयराश्चतुर्दशपूर्वविदस्तदुपयुक्ताः । इदं च विशेषणमप्यप्युक्तानां, न निर्ग्रन्थानां, मापहृत्परमरुदेव्यादीनामपूर्वविदामपि शुक्लध्यानोपपत्तेः । शेषं सुगमम्, नवरं द्वयोः परयोरन्त्ययोः मूस्मक्रिणानिष्ठसुपरतत्रियाप्रतिपातिलक्षणयोः शुक्लध्या-नमेदयोः सयोग्ययोगिकंचलिनौ यथासङ्ख्यं ध्यातारविति द्वितीयमाधाभावात् ॥ तदेव सप्तकोपपञ्चमकयोः शुक्ल या-नस्याप्युक्तत्वाच्च शुक्ल ध्यानग्रहणं विरुद्धम् । वृहच्चूर्णयोश्चाप्यस्तु सरागस्य सुक्ष्मसरागस्यापि धर्मध्यानमेव । यत्पुनरिद

शुक्रभ्यानाभिधानं तदामश्ववीतरागभावनस्योपनसतो द्रष्टव्यम् । चीतरागस्यापीत्यं शुक्रयानसम्भवः । “तुवंसतो व
पुहुत्तं, शायद् ज्ञाने विद्यकसद्वियारं । स्त्रीणकसाओ शायद् एगचवियकमवियारं” १ ॥ मुद्रुमकिरियं सजोगी शायद् ज्ञाने
तु नरायनायमि । नेवदिअजोमिनिचं शायद् ज्ञानं ममुच्छिद्यं ॥ २ ॥ इत्यलं विस्तरेण ! शेषं दृष्ट्वाचरितः स्वयमेवाव-
गन्तव्यम् । अत्र च वचचिदन्त्येन शेषं नियमयति । वचचिचुशेषेण कथयति सर्वथाऽप्यभिधानेऽविरोधादिति गार्हार्थः ॥ ३५ ॥

‘मा० मुद्रुमोऽद्वयेगो इह मुक्रशरणेण दहइ क्रमं ति । जं-दुत्तं तं आमश्ववीतरागचणमवेक्खं ॥ ३४ ॥ दृष्टवममहा
ऊ मुद्रुमस्स उ धम्मज्ञानेयेणं । होइ एवं पुन गुरुत्तुमिभिपायओ वुत्तं ॥ ३५ ॥ लहुत्तुमिभिपायणं मुक्रशरण आरय
दुमेयं । न विरुद्धं पुवधराण होइ मुत्ते नओ भणिय ॥ ३६ ॥ मवप्पमायधरहिया मुणओ स्त्रीणोवसंतमोहा य । शायारो
नाणयणा धम्मज्ञानस्स निविद्धा ॥ ३७ ॥ एए विय पुवाणं पुवधरा सुप्पमत्थमंपयणा । दुन्द सजोगाऽजोगा मुक्काण पराण
नेवमिणो ॥ ३८ ॥ इयगाहाणुगस्स उ भाक्तयोयं नरा उ अपमत्ता । स्वगोवसायवा विय धम्मज्ञानस्स शायारो ॥ ३९ ॥
सकप्पमायधरादाए यइमो उ होइ भाक्तयो । आह एएविय गाहाइ होइ एत्तो तं भाक्तयो ॥ ४० ॥ जे धम्मज्ञायणा उ एएविय
ते दि वेव पुवाणं । आइमगाणं मुक्किल्लक्षणयेयेयाण दुन्दहि ॥ ४१ ॥ हुंतीह शायगा किं तु पुवचउदसवरा उ अपमत्ता ।
एयं विमोसणं अपमत्त-साहुण नेयवं ॥ ४२ ॥ नो निमायाणं जे मासतुसमाइयाण साहुणं । अपुवधराणवि होइ मुक्रज्ञानस्स

“ १ उपपत्त्यन्तु पृथक्त्वं दद्याति ध्यानं चित्तवृत्तिविचारम् । क्षीणकषायां द्वायति एकस्थवित्तवं विचारम् ॥ १ ॥
सुप्तमिदं सयोगी द्यावति ध्यानं नु चरमकाले । अयोगिनेऽकलो निर्यं द्वावति ध्यानं समुच्छिद्यप्रक्रियम् ॥ २ ॥

उवउनी ॥ ८१ ॥ दुर्दं उ मुक्ताणगंतिमेषाण जोमजोगिणिणा । श्यारो एश्चिय दुर्दंगाहाइसत्यो ॥ ८२ ॥
उवर्तनो उ पुहुत्तं श्याइ श्राणं वियक्कीयां । लोणक्साओ श्याइ एणचवियक्कावियारं ॥ ८३ ॥ सुहुमकिरियं सजोगी
श्याइ श्राणं तु चरमक्कालम्मि । केवल्लजोगिनिचं श्याइ श्राणं समुच्चियं ॥ ८४ ॥

अट्टविहं वेयंता छट्ठिक्कहमुइरंति सत्तं वंधंति । अनियदी य नियदी अपमत्तजइ य ते तित्ति ॥ ३३ ॥
दी० अनिट्ठित्तिनट्टत्तयमत्तयत्तयोऽपि ते पूर्वोक्तस्वल्पाः परिपूर्णमविवं वेदयन्तः पट्ठियमापुब्बदनीयवर्जं प्रकृति-
पट्ठुदीरयन्त्यापुर्बं प्रकृतिसत्तकं तु वप्नन्ति । नन्वमच्च आपुरपि वप्नतीति तस्य किमित्थपट्ठिविधोऽपि वव्यो नोक्तः
सत्तं, किन्तु नासौ स्वयं वदन्धमारभते । अपि तु मत्तनैवारब्धं कदचित्समयेवत इति श्रापनार्थं सतोऽप्यविवक्षा । 'अप्रम-
त्तयनिध' इति सूत्रे चक्ष्वात्सोऽप्युक्तो द्रष्टव्य इति नापार्थः ॥ ३६ ॥ तदेवं पद्यामुपव्याप्रायो नामग्राहमयोगिक्वलिन

आरभ्याममत्तपर्यन्तं वन्यादिभिः संयोगभिधायकस्तनानां सामान्येन युगपद्विचुरार-

भा० आजयबंधारं पमत्तवणे करितु अपमत्ते । ठणम्मि समत्थेई जइ विहु कयावि किर तहवि ॥ ८५ ॥ न
भणिज्जइ अहविहंभगो त्ति अहवा वसइओ सोऽवि । इह भणिओ दट्ठवो एवं पच्छाणुपुवीए ॥ ८६ ॥ वंयाइयसंजोमं
अपमत्तं भणितु अह तण । मिच्छासासाइयाण छणुणाणं भणइ संजोमं ॥ ८७ ॥

अवसेसट्ठविहकरा वेयंति उदीरया वि वेहंति अट्ठगमुइरणं भज्जजा ॥ ३७ ॥
दी० अवरोपा ये भणित्तरोपा मिध्याहृथादयः प्रमत्तावसानास्ते अपिबिं कुर्वन्तीत्यभिधानलक्षणत्वात् दृष्टादीनां

अल्पेष्टविधकरा अष्टविधका सन्तः किमिन्याह-वेदयन्त्यष्टाविनि गम्यते । उदीरका अव्यष्टानामेव । ननु सप्त किमिति नोदीरयन्तीति चेत् ? उत्त्यते, सप्तविधोदीरणा हि वेद्यमानाद्युप आवलिकाप्रवेशकाल एव प्राशुक्ता, सा चाष्टविधं बध्नातां न सम्भवति । अष्टविधबन्धो ह्यलुक्काल एव भवति नान्यदा, आलुक्कथं वेद्यमानायुस्त्रिभागे त्रिभागत्रिभागे वा यावद-
न्यामुहूर्त्तं शेष एव सति भवति, तदा चाष्टविधस्यैवोदीरणा । अतो युक्तमुक्तमष्टविधं बध्नतोऽष्टानामेवोदीरका इति । अत एव
चात्र बन्धादिसंयोगविन्ताषाः प्रत्येकचिन्तातो व्यक्तो विज्ञेयः समुपलक्ष्यते । प्रत्येकचिन्तायां सप्ताष्टविधबन्धस्य सप्ताष्टवि-
धोदीरणायाश्चाभीयां सामान्यैर्बोक्तत्वादन तु संयोगचिन्तायामष्टविधं बध्नतामष्टविधस्यैवोदीरेणेति विज्ञेयव्यवस्थापितत्वा-
मिति । 'सत्तविहतावी'त्यादि । सप्तविधमपि बध्नन् इतितात्पर्यम्, वेदयन्ति तावदष्टविधमेव । 'उदीरणे भज'ति ।
उदीरणामाश्रित्य सप्तविधमष्टविधं वा उदीरयन्ति वेद्यमानाद्युप आवलिकाप्रवेशकाले आलुक्काले सप्तविधं, ततोऽन्यत्राष्टविध-
मित्यर्थः । अपरं चेह सम्यग्विद्ययाष्टाष्टविधं बध्नन् सर्वदेव सप्तविधं बध्नाति, अष्टविधं वेदयत्युदीरयत्यपि । प्राशुक्त्यु-
त्पन्नाष्टविधमेव न कदाचिन्सप्तविधमपीति द्रष्टव्यम् । एतच्च गुणस्थानकानि भूम्यादावालिख्य यत्रकं कृत्वाऽवहितधिया
सर्वं प्राचनीयमिति गायार्थः ॥ ३७ ॥ तदंतावता 'बन्धं उदयं उदीरणमिति विधेःपि तेति संयोगमिति व्याख्यातम् ।
मात्रानं बन्धविधानद्वारम् । तत्र बन्धविधान् बन्धमेदं दृश्यते-स च मोदकदृष्टान्तेन प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशलक्षणः प्राद-
क्षित इति । पूर्वं प्रकृतिबन्धो वक्तव्यस्तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तद्यथा-प्रकृतिवर्णना, साधादिप्ररूपणा, भूयस्कारादि-
प्ररूपणा, स्वाभिनयप्ररूपणा चैत्यतः प्रकृतिवर्णना तावदुच्यते-तत्र कर्मणो ज्ञानावरणार्थः स्वभावविशेषाः प्रकृतय उच्यन्ते ।

ताश्च मूलोचनेनादृष्ट्वा भवन्ति । काः पुनस्ता इत्याशङ्क्याह-

भा० अवसंज्ञा किञ्छाई पयत्तयंता उ तेद्वि अद्वंषा । सगवंधना वि अद्वंषंति य उदीरणे भज्ता ॥ ८८ ॥
प्रेतज्जमाणआउस्ता-दलियाए पविसकालमि । सत्तविहा आउपिणा सेसगकालमि अट्टविहा ॥ ८९ ॥ आठयवंधविरहिओ
मिरसो कंघेइ सत्त पंयइ य । उदीसइ अट्टविहं न कयइ उदीरई सत्त ॥ ९० ॥ तिहं पि य संजोगो दारंति भणिनु संपयं
भणइ । कंघविहाणदारं विहाणसहो उ मेयस्यो ॥ ९१ ॥ नेओ तहि दाराइं चचारि महययाइ पयाइ । पयइट्ठीअणुभाग-
एएसवंपाभिहाणाइ ॥ ९२ ॥ हुंति तहि पयइयभिचलन्हमवोइणत्तयेय दुहा । मोगमइदंतं वन्नयंति जह मोगगो कोइ
॥ ९३ ॥ बायावहाएवत्थूनिपंओ इणइ पंयइए वायं । एवं पित्तसिलेसमवहारिदेहि निपंओ ॥ ९४ ॥ पित्तसिलेसे अवहणइ
सोचि द्विइए उ फोचि दिणमेमं । चिह्व अन्नो दिणदुग-माई वा जावमासाइ ॥ ९५ ॥ कालं पविचिह्व नो परेण सविणा-
समेइ तह सोचि । अणुभावेण सिणिद्धत्तण-महुरत्तणणेणं च ॥ ९६ ॥ कोइ इगणुणुभाओ अओ दुतिमाइसंखगुणंभावो ।
तह कोचि कणिक्काइय दवप्पमाणपसेहि ॥ ९७ ॥ कोइ इगपसइमाणो अवरो दुतिपसइमाणओ होइ । एवं इह कम्मपि दु सन्ना-
णावरणमाईहि ॥ ९८ ॥ बहुपुग्गलेहि जणियं पयईए किंचि नाणमावरेइ । किंचि दंसणं किंचि सुहइस्से जणइ एसई ॥ ९९ ॥
विइए तांपिय तीमं कोडाकोडाइ कालपरिमाणं । अणुभावेणं तं पिहु इगदुद्धाणगत्तिवाणं ॥ १०० ॥ पेदयरंदिवाइरसजुयं तं पि
किल पसेहि । अपवहुपसेहि विण्णं रोइ कम्मं तु ॥ १ ॥ अह पढं वचवो पयडियवंधो तहि च चत्तारि । अणुओग-
दुवाराइ तहि पढं पयडिक्कणया ॥ २ ॥ दुइयं सायाइरुक्कणा उ तदयं तु भूयकारइ । वत्तणया तह दुइयं सामित्तंपरुक्कणा

चैव ॥ ३ ॥ इदं पत्नरसगारादि भणित्सदय तस्य पयदिवैचर्यम् ।

नाणरसं दंस्तणरसं य आवरणं देयणीयमोहणियं । आउयनामं गोपं तदंतरायं च पयडीओ ॥ ३७ ॥

पंच नव दोन्नि-अष्टावीसा चउरो तदेव चायाला । दोन्नि य पंच य भणिया पयडीओ उत्तरां चेव ॥ ३८ ॥

टी० अत्र प्रथमाया ज्ञानावरणाया अष्टौ मूलमकृतय उक्ताः । द्वितीयायाया तु प्रतिमूलमकृतिसम्भविन्यो यथा-मदम्यं पञ्चादिना उत्तरमकृतय इति सङ्ख्यायर्थः । अपुना गावाद्योपि दृष्टानामेव प्रकृतीनां समुत्कीर्त्तना क्रियते । तत्र ज्ञान-स्यावरणं पञ्चधा भवतीति सम्बन्धः, तद्यथा-आभिमनिसोयिद्विज्ञानावरणं, श्रुतज्ञानावरणं, अवधिज्ञानावरणं, मनस्यपीय-ज्ञानावरणं, वैचलज्ञानावरणं चेति । दर्शनास्यावरणं नवविधं, तद्यथा-निद्रा, निद्रानिद्रा, प्रचला, प्रचलाप्रचला, स्थानार्द्धिः, चतुर्दशनावरणं, अवधिदर्शनावरणं, वैचलदर्शनावरणं चेति । वेदनीयं द्विधा, सातयेदनायमसातवेदनीयं चेति । मोहनीयमष्टाविंशतिधा, तत्र निम्नो दर्शनाभौमीयमकृतयस्तद्यथा-मिथ्यात्वं सम्यगिष्ययान्त्वं सत्यकत्वं चेति । चरित्र-भौरीयमकृतयस्तु पञ्चविंशति, तद्यथा-पोदश्च कयायाः, नव नाकयायाः । तत्र कथायाः-अनन्तानुबन्धी क्रोरो मानो माया लोभश्च, एवमनस्याव्यानावरणप्रत्याग्यानावरणसञ्चलना अपि प्रत्येकं चत्वारः चत्वारो वक्तव्याः, सर्वेऽपि पोदश्च । नव नोक्कयाया इमे-सौपुण्यसकलस्रणं वेदत्रयं, हास्यरत्यतिशोकभयंशुष्णालस्रणं हास्यादिषट्कं चेति । सर्वा अष्टाविंशति-भौरीयमकृतयः । आपुण्कं नाराकतिर्षद्विषुष्येद्यापुण्कमेवाचतुर्धा । नाम द्विवत्त्वार्थिशेदेयम् । तत्र चतुर्दश पिण्डमकृतयः, अष्टाविंशतिः प्रत्येकमकृतयः । तत्र पिण्डमकृतयो गतिनाम, जरीरनाम, आतिनाम, अङ्गोपाङ्गनाम, यद्गतनाम, कन्यननाम,

संहनननाम, संस्थाननाम, वर्णनाम, गन्धनाम, रसनाम, स्पर्शनाम, आनुपूर्वीनाम, विहायोगतिनामेत्येताश्चतुर्दशापि पिण्ड-
मकृतय उच्यन्ते । गतिनामादिभिर्विषयमाणचतुरादिभेदानामत्र पिण्डनन्तमतिपादनादिति । प्रत्येकमकृतयस्त्वष्टाविंशतिरिमाः-
त्रसनाम, स्यावरनाम, वांहरनाम, दूषननाम, अपयतिनाम, प्रत्येकनाम, साधारणनाम, स्थिरनाम, अस्थिरनाम,
शुभनाम, अशुभनाम, सुभगनाम, दुर्भगनाम, सुस्वरनाम, दुःस्वरनाम, आदेयनाम, अनादेयनाम, यदाःकीर्तिनाम, अयदाः-
कीर्तिनाम, अशुक्लघुनाम, उषघातनाम, परघातनाम, उच्छ्वाससनाम, आतपनाम, उद्योतनाम, निर्माणनाम, तीर्थकरणनाम
चेति । एव सर्वा अप्येता द्विचत्वारिंशन्नाममनृतयः । उपलक्षणे चैताः सूत्रे प्रोक्ताः विवक्षान्तरेण हि सप्तपष्ठिरपि नाममकृतयो
भवन्ति, तथा त्रिनवतिर्युक्तरन्तं च । तत्र सप्तपष्ठिर्भेदा गत्यादिपिण्डमकृतयो नरकगत्यादिभेदेन भिद्यन्ते तदा भवन्ति ।
तद्यथान्यगतिनाम चतुर्द्धा, नरकगतिनिर्यगतिमन्यगतिदेवगतिनामभेदादिति । जातिनाम पञ्चया, एकेन्द्रियद्वीन्द्रिय-
त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियजातिनामभेदादिति । शरीरनाम पञ्चधा, औदारिकवैक्रियादरुतैजसकर्मणनामभेदादिति । अङ्गो-
पाङ्गनाम त्रिधा-औदारिकवैक्रियाहारकाङ्गोपाङ्गनामभेदादिति । बन्धनसंज्ञातनामकर्मणी अत्र एते न युज्येते, तयोः शरीरा-
श्रितत्वाच्छरीरनामान्तर्गतत्वेनैव विवक्षितत्वादिति । संहनननाम षोढा, वज्रभननाराचकृपभननाराचनाराचार्द्धनाराचकीलिका-
सेवार्त्तसंहनननामभेदादिति । संस्थाननाम षोढा-सप्तचतुरस्रन्यग्रोद्यपिमण्डलाद्विषयभक्तुः नष्टपट्टमंस्थाननामभेदादिति ।
वर्णगन्धरसस्पर्शा अत्यत्र एते मेदरहिता एव एकेकस्वरूपाश्चतारो गृह्यन्ते । आनुपूर्वी नाम चतुर्द्धा, नरकतिर्यग्भुज्यदेवा-
नुपूर्वीनामभेदादिति । विहायोगतिनाम अथश्रस्वविहायोगतिनाम चेति । एवमेते एकोनचत्वारि-

रिङ्गद्वयत्वादिपिण्डमकृतिभेदा अनन्तरोक्तैस्त्वसनमादिप्रत्येकमकृतिभेदेष्टाविंशत्या सह नाममकृतीनां सप्तपञ्चिभवति । त्रिन-
वन्ति यदा श्रीरानाभः पृथगौदारिकबैज्रियाहारकतैजसकर्मणव्यनभेदाद् बन्धननाम पञ्चवा विवक्ष्यते । सङ्घातनामापि
जरीरपञ्चकमेवाद् पञ्चधा, एवमेता दश । वर्णनामापि कृष्णादिभेदाद् पञ्चधा, गन्धनाम सुरभिदुरभिनामभेदाद् द्विधा, रस-
नाम तिक्तससदिभेदाद् पञ्चधा, स्पर्शनाम कर्कशनामादिभेदादष्टधा, एवमेता विंशतिमकृतयः । एतासां पञ्चाद्वर्णगन्धरसस्पर्शानां
सामान्यवस्तुणां सप्तपञ्चिषेऽपि गृहीतत्वात् तदस्यैव शेषाः षोडश स्वीसां मीलने षड्विंशतिर्भवति । ततः पूर्वोक्तायाः
सप्तपञ्चिष्ये चतसरेषु नाममकृतीनां त्रिनवतिर्भवति । इह च प्रकारान्तरविवक्षया बन्धननाम पञ्चदशविधमपि भवति,
मथ्या-औदारिकौदारिकव्यननाम औदारिकतैजसव्यननाम औदारिककर्मणव्यननाम औदारिकतैजसकर्मणव्यननाम
एवं वैक्रियाहारकयोरपि त्रयोक्ते चत्वारि २ कथयानि वक्तव्यानि । केवलमौदारिकस्थाने वैक्रियपाहारकं च वक्तव्यम् । तथा
तैजसव्यननाम तैजसकर्मणव्यननाम कर्मणरव्यननामेवैवमेताः पञ्चदश बन्धननाममकृतयः । अत्र च सामान्यत
औदारिकादिग्न्यपञ्चकस्य त्रिनवतिमयैर्दूमेव प्रक्षिप्तान्वाच्छेषा दश प्रक्षिप्यन्ते । जातं नाममकृतीनां द्युष्टराशत् । गोत्रं द्विधा,
उज्जोत्रं नीचगोत्रं नैति । अन्तरायं पञ्चधा, दानलाभभोगोपभोगवीर्यान्तरायमेवादिति । एवं च कृत्वा ज्ञानावरणे पञ्च-
प्रवृत्तयो, दर्शनावरणे नव, वेदनीये द्वे, मोहनीये सम्यक्त्वमिषवर्ग्याः षड्विंशतिः, आधुपि चतस्रः, नास्ति वेदान्तरमभवेऽपि
सप्तपञ्चिः, गोत्रे द्वे, अन्तरावे पञ्च, एवमेतादिमत्युत्तरं मकृतिशतं कथ्ये पुरस्तादुपयोऽस्ते । तदेवं मकृतिसमुत्कीर्तिना कृता ।

१ 'दन्धनमेयातमप्युक्तेन सह गरिदशतिनकृतयो भवन्ति' इतिम्.

साम्प्रतं प्रतिमकृतिभावाय उच्यते—तत्रापि ययोर्वैश्वं निर्देश इति पूर्वं ज्ञानावरणमुच्यते । तत्र ज्ञायते परिच्छिद्यते वस्तुनेनेति
 ज्ञानं ज्ञातिर्वा, सामान्यविशेषात्मकं वस्तुनि विशेषग्रहणात्मको बोधइत्यर्थः । आव्रियते आच्छाद्यते अनेनेत्यावरणं मिथ्यात्वादि-
 सविबन्धव्यापाराद्वक्तव्यमंगणान्तःपातिविशिष्टद्रुल्लसमूह इत्यर्थः । ज्ञानस्यावरणं मूलप्रकृतिस्वरस्य प्रथमभेद अभिनि-
 बोधिकज्ञानावरणं, तत्र अभीत्याभिमुख्ये, नीतिर्नैयत्ये, तलगाभिमुखो वस्तुयोग्यदेशवस्थानापेक्षी, नियत इन्द्रियाण्याभित्य
 स्वस्वविषयापेक्षी, बोधनं बोधो अभिनिबोधः स्वार्थिकवृत्तिबोधादात् स एवाभिनिबोधिक्रमः । अभिनिबुध्यत इत्यभिनिबोच
 स्वस्वविषयापेक्षी, बोधनं बोधो अभिनिबोधः स्वार्थिकवृत्तिबोधादात् स एवाभिनिबोधिक्रमः । ततश्चाभिनिबोधिकं च तत्
 इति कर्त्तारं वा, अथवा अभिनिबुध्यते आत्मना स इति कर्मणि स एवाभिनिबोधिकमिति । ततश्चाभिनिबोधिकं च तत्
 ज्ञानं चाभिनिबोधिकज्ञानमिन्द्रियस्पर्शकमनोनिमित्तोऽश्रुतानुसारी बोध इत्यर्थः । तत्र द्विषा, श्रुतनिश्चितमश्रुतनिश्चितं च, तत्र
 प्रायः श्रुतान्यासमन्तरेणापि यत्सहजविशिष्टज्ञयोपपन्नमवशादुच्यते, तदश्रुतनिश्चितमौत्सत्तिवशादिबुद्धिचतुष्टयम् । यत्तु पूर्वं
 श्रुतपरिकर्मितमेव्यवहारकाले त्वश्रुतानुसारितया समुपपद्यते, तत् श्रुतनिश्चितम्, तच्चतुर्दशं भवति, तद्यथा—“अवग्रह, ईहा,
 अपायो, धारणा चेति । पुनरसहो द्विषा, व्यञ्जनावग्रहोऽर्थावग्रहश्च, तत्र व्यञ्जयते प्रकटीक्रियते शब्दादिरयौ जनेनेति व्यञ्जनं,
 किं तदिति चेत् ? उच्यते—उपकरणेन्द्रियस्य कदम्बपुष्पादाकृतेः श्रोत्रघ्राणरसनस्पर्शलक्षणस्य शृङ्गानधरसस्पर्शपरिणतद्रव्याणां
 च यः परस्परसम्बन्धः प्रथममुपश्लेषमात्रं तदिह व्यञ्जनमुच्यते, अपरं चेन्द्रियेष्वर्थस्य व्यञ्जमानत्वात् तदपीन्द्रियं व्यञ्जन-
 मुच्यते, ततश्च व्यञ्जनेन इन्द्रियलक्षणेन व्यञ्जनस्य इन्द्रियाविषयसम्बन्धलक्षणस्यावग्रहणं परिच्छेदनमेकस्य व्यञ्जनशब्दस्य
 लोपाद्व्यञ्जनाग्रहः । किमपीदमित्यव्यक्तज्ञानरूपार्थावग्रहादयोऽप्यक्ततरज्ञानमात्रमित्यर्थः, अयं च नयनमनोवर्त्येन्द्रिय-

चतुष्टयमेव बहवुर्दा, नयनमनसोरथाप्यक्वांसित्वेन विषयसम्बन्धाभावादस्य चेन्द्रियस्य विषययोः सम्बन्धग्राहकत्वादिति भावः । अर्थात् इत्यर्थः, तस्य शुद्धरूपादिमेदानामन्यतरेणापि भेदेनानिर्दिष्टरितस्य सामान्यरूपस्यावग्रहणमर्थविग्रहः 'किमपीदमित्य-
 व्यक्तज्ञानमित्यर्थः, स च मनःसहितेन्द्रियपञ्चकजन्यत्वात् षोढा, अवगृहीतस्यैव वस्तुनोऽपि किमर्थं भवेत् स्थानुरेव नतु
 पुरुष इत्यादिवस्तुधर्मन्वेषणालोकं ज्ञानमीश, ईहमभीष्टेति कृत्वा, "अरण्यमेतत् सवितास्तमागतो न चाधुना सम्भवतीह
 मानवः । प्रायस्तदेतेन तगादिभाना भाव्यं स्वरराविसमाननाम्ना ॥ १ ॥" इत्याद्यन्वयवर्धघटनव्यतिरेकधर्मनिराकरण-
 भिम्बुलताल्लिङ्गितो विशेषज्ञानहेतुरिति हृदयम् । साऽपि मनःसहितेन्द्रियपञ्चजन्यत्वात् षोढैव, ईहितस्यैव वस्तुनः स्थानुरेवाय-
 मित्यादिनिश्चयात्मको बोधविशेषोऽप्यगोऽयमपि पूर्ववत् षोढैव । तथा 'निश्चितस्यैवाविविच्युतिस्मृतिवासनारूपं धरणं धारणा
 साऽऽयुक्तवत् षोढैव । तदेवमर्थविग्रहदीनां चतुर्णां प्रत्येकं षड्विधत्वा व्यञ्जनावग्रहमेदचतुष्टयेन सह श्रुतनिश्चितमाभिनि-
 बोधिकाज्ञानमण्डविशतिविधं भवति । अश्रुतनिश्चितेन औत्पत्तिकवादिशुद्धिचतुष्टयेन सह दान्तिशद्विधं भवति । अथवा "बहु-
 बहुविधसिप्रानिश्चितासन्दिग्धद्रुवाणां सेवराणामि"ति वचनादष्टाविशतिरपि द्वादशया भियते, तथाहि-बहूनां श्रोतृणामविशेषेण
 प्राप्तविषयस्येऽपि शृङ्खलेयादित्यसमुदाये तयोपक्रमवैचित्र्यात् कश्चिदवग्रहादिभिः बहु गृह्णाति एकहेलास्फालिनामपि
 शृङ्खलितूर्याणां पृथक् पृथक् शब्द, गृह्णातीत्यर्थः १ । अपरस्तबहु गृह्णाति, अव्यक्ततृषध्वनिमिवोपलभन इत्यर्थः २ । अन्यस्तु
 योषिदादिवाद्यमानतारमधुरमन्द्रत्वादिवहुपयार्थोपेतान् बहुधादिध्वनीन् पृथग् जानतीति बहुविधग्राहीत्युच्यते ३ । एकदिप-
 र्थयोपेतान्स्तु तानेव जानानोऽबहुविधग्राही ४ । अन्यस्तु सिपमचिरेणार्थं जानाति ५ । अन्यस्तु विमृश्य विमृशेति

६ । अन्यस्तन्निश्चितमलिङ्गं गृह्णाति, न पुनः पत्राक्षयेव देवकुलं ७ । अन्यस्तु पत्राक्षया देवकुलमिव लिङ्गनिश्चया, गृह्णाति
 ८ । तथा यदसंग्रहे गृह्णाति, तदसन्दिग्धं ९ । संग्रहोपेतं तु गृह्णाति, तत् सन्दिग्धं १० । तथा यदेकदा गृहीतं तत्सर्वदेवत्वस्य
 गृह्णाति, न पुनः कालान्तरे तद्ग्रहणे परोपदेशादिकमपेक्षते तद् ध्रुवं ११ । यत्पुनः कदाचिदेव गृह्णाति न सर्वदा तदध्रुवं १२
 एवमेतद्गोपिर्भेदेरग्रहादयः पूर्वोक्तभेदयुक्ता वस्तु गृह्णन्तीत्यष्टाविधत्वा द्वन्द्वश्रमिर्गुणितया श्रीणि क्षतानि यद्भिन्नानि तानि
 चाश्रुननिश्चितयुद्धिचतुष्टयेन सह चत्वारिंशानि घ्रीणि क्षतानि भेदानामभिनिबोधिकज्ञानस्य भवन्ति । तत्रैतवद्भेदभिन्नस्या-
 र्थव्यवहारेण यदावरणस्वभावं कर्म तदाभिनिबोधिकज्ञानावरणमेकग्रहणेन गृह्यते, चक्षुषः पटलमिवेति । तथा श्रवणं
 श्रुतपभिलाषप्लावितार्थग्रहणमस्य तेषलब्धिविशेषः, श्रुतं च तदज्ञानं च श्रुतज्ञानं, अथवा श्रूयते अस्माविति श्रुतं शब्दधातो
 कारणे कार्योपचाराद् ज्ञानं च श्रुतज्ञानं, शब्दो हि श्रोतुः सामिलापज्ञानस्य कारणं भवतीति सोऽपि श्रुतज्ञानमुच्यते । इन्द्रिय-
 मनोनिमित्तः श्रुतानुसारी अभिलाषप्लावितो ज्ञानविशेषः श्रुतज्ञानमिति तात्पर्यम् । तच्च विंशतिभेदं, तद्यथा—“ पञ्चाय-
 . अस्तरपसंयाया पठिवति तद् य अणुओगो । पाहुदपाहुदपाहुदत्सृषुषा य मसमासा ॥ १ ॥ ” अस्य व्याख्या-
 पर्यायश्च असरं व पदं च सहस्रतश्च पर्यायाक्षरपदसङ्ख्यायाः ‘ पठिवसि ’ति प्रतिपत्तिः प्राकृतत्वाद् छ्रविभक्तिको निर्देशः ।
 तथाऽनुयोगो अनुयोगद्वारलक्षणः प्राश्रुतप्राश्रुतं च प्राश्रुतं च वस्तु च पूर्वं च प्राश्रुतमाश्रुतप्राश्रुतवस्तुपूर्वाणि, प्राकृतत्वा-
 दिङ्गव्यत्ययाः, चः समुच्चयः । एते पर्यायादयः श्रुतस्य द्वाभेदाः कथंभूता इत्याह—‘ ससमासा भूति समासः सङ्क्षेपो-
 मीलक इत्यर्थः, सह समासेन वर्तन्ते ससमासास्तनय प्रत्येकं सम्बन्धः, तद्यथा—पर्यायः पर्यायिसमासोऽक्षरमक्षरसमास एवं

श्रेष्ठं च यष्टु मेदेषु योजनीयमिति विवक्षितमेदं श्रुतं भवतीति गायत्र्यार्यः । भानार्थस्त्वयम्-पर्यायो ज्ञानस्यांशोऽविभागपलि-
 च्छेद इत्यनयोन्तरं तत्रैको ज्ञानांशः पर्यायोऽनेके तु ज्ञानांशाः पर्यायसमासः, एतदुक्तं भवति-लब्धयपर्यायस्य सूत्रमनिगोद-
 जीवस्य वासवजयन्यं श्रुतज्ञानमात्रं तस्मादन्यत्र जीवान्तरे यः एकः श्रुतज्ञानांशोऽविभागपलिच्छेदरूपो वर्तते स पर्यायः १ ।
 ये बुद्ध्यादयः श्रुतज्ञानाविभागपलिच्छेदा नानावीरेषु दृढा लभ्यन्ते ते समुद्रिताः पर्यायसमासः २ । अत्राह-ननु निगोद-
 जीवसम्भवी पर्यायः पर्यायसमासो वा कथमिह श्रुतज्ञानभेदेन युज्यते ? तेषां विध्यादृष्टित्वेन तच्छ्रुतज्ञानस्य विध्यारूपत्वात्,
 सम्यक्श्रुतिविचारस्य चैव प्रस्तुतत्वात्, सत्यं, "किन्तु सम्यगसंभ्यक्त्वतामुत्पद्य सामान्यश्रुतज्ञानमात्रमेदाभिधानस्यैव
 विवक्षितत्वादौषः । अक्षरं क्रिया-संज्ञाक्षरं व्यञ्जनाक्षरं लब्धयक्षरं चेति । तत्र संज्ञाक्षरं विचित्रलिपिस्वरूपं, यथा घटाकृतित्वाकार
 इत्यादि । व्यञ्जनाक्षरं तु जीवव्यापारनिष्ठशब्दाद्रव्यसमूहः । लब्धयक्षरं तु शब्दश्रवणरूपादिदेशनादेर्ये विनिश्चायकान्तःप्लव-
 भानाकारादिवर्णोपलब्धिरूपम् । अनेनैव चेहाधिकारः, श्रुतज्ञानरूपत्वादस्यैव, न त्वाद्ययोजितत्वात् । तत्र अकारादिलब्धयक्ष-
 राणामन्यतरदक्षसम् ३ । एतेषामेव द्रव्यादिसमुद्रयोऽक्षरसमासः ४ । एदं त्वर्थपरिसमाप्तिः पदमित्याद्युक्तिसद्भावेऽपि येन केन
 वित्पदेनाष्टादशपदसहस्रादिमभाषा आचारादियन्वा गीयन्ते तदिह युज्यते, तस्यैव द्वादशाक्षरुपरिमाणेऽधिकृतत्वाच्छ्रुत-
 भेदानामेव चैव प्रस्तुतत्वात् तस्य च पदस्य तयाविधानाभावात् प्रमाणं न ज्ञायते, तत्रैकं पदं पदमुच्यते ५ ।
 द्रव्यादिपदसमुद्रायस्तु पदसमासः ६ । "गर्हद्विषुक्काए" इत्यादिगायत्र्यादितादित्वात्कलापर्ययैकदेशो यो गत्यादिकस्तस्या-
 येकदेशो यो नरकात्वादित्वात् जीवादिगार्मना यका क्रियते साः सहातः ७ । द्रव्यादिकत्यादिगार्मना यका क्रियते साः सहातः ८ ।

गत्यादिद्वाराणामन्यतरं रूपरिपूज्यगत्यादिद्वारे जीवादिमार्गणामविपत्तिः । ९ । द्वास्तद्वयादिमार्गणा तु प्रतिपत्तिसमासः १० ।
 “ नन्तपपयस्त्वणया द्वापपार्जं चे”त्यावनुयोगद्वाराणामन्यतरं देकमनुयोगद्वारमुच्यते ११ । तद्वद्वयादिसमुदायस्त्वनुयोगद्वार-
 ममासः १२ । माश्रुतान्तवर्ती अधिकारविशेषः माश्रुतमाश्रुतं १३ । तद्वद्वयादिमयोगस्तु माश्रुतमाश्रुतसमासः १४ । वस्त्यन्तवर्ती
 अदिमरविशेषः माश्रुतं १५ । तद्वद्वयादिसंयोगस्तु माश्रुतसमासः १६ । पूर्वान्तवर्ती अधिकारविशेषो वस्तु १७ । तद्वद्वयादिसं-
 योगस्तु वस्तुसमासः १८ । पूर्वमुत्पादादिप्रतीतं १९ । तद्वद्वयादिसंयोगस्तु पूर्वसमासः २० । एवमेते संक्षेपतः श्रुतज्ञानस्य
 निम्ननिर्भेदा दर्शिताः । विस्तरार्थिना तु बृहत्कर्ममप्रकृतिचूर्णैरन्वेषणीया । एते च पर्यायादयः श्रुतमेवा ययोश्चरं वीक्ष्यतीत्य-
 त्तरादिसंयोगमभ्यस्त्यादित्ये निश्चिष्टा इति भावनीयमिति । प्रकारान्तरेण श्रुतज्ञानं चतुर्दशादिभेदस्वरूपमपि भवति । तच्च
 अन्तरसरणीसम्भ साद्रीपं खलु सपञ्जवसिधं च । ग्रमिणं अंगपविष्टं सत्तवि एए सपडिक्कला ॥ १ ॥ ” इत्याद्यनुसारत
 आवक्यकादिग्न्योऽन्यस्यमिति । तस्यैवावद्वेदमिन्नस्य श्रुतज्ञानस्यावरणस्वभावं कर्म श्रुतज्ञानावरणम् । अत्र चाभिनिवो-
 निक्कथुतज्ञानयोः स्वामिकालकारणविषयपरोक्षत्वस्तुल्यमवसेयम् । तथाहि-स्वामी द्वयोरप्येको “ ज्ञेय्य मानाणं तस्य
 सुपमार्गं ज्ञेय्य सुवनार्गं तस्य मदानाणमिति वचनात् । तथा कालोऽप्येको नानाजीवानामित्यत्र द्वयोरपि सर्वकालमनुच्छेदा-
 देकजीवं तु मतीत्य तातिरेकपक्षद्विषागरोपमास्यित्वात् । कारणमपि मनः पण्डित्प्रपञ्चकलक्षणं तुल्यमेव । विषयोऽपि
 सर्वद्रव्यत्वेनकालोदयिकादिभावलक्षणस्तुल्य एव । परोक्षत्वेन च द्वेऽपि तुल्ये इति । आह-यथेवं तर्हि द्वयोरप्येकत्वमस्तु ! मेदे

१ सत्पदप्रकरणार्थप्रमाणम् च । २ अक्षरं संक्षिप्तं सम्यक् सादिकं खलु सपर्यवसितं च । ग्रमिकमङ्गपविष्टं ख-
 लापि पते समतिपत्त्या ॥ १ ॥ ३ यत्र मतिज्ञानं तत्र श्रुतज्ञानं यत्र श्रुतज्ञानं तत्र मतिज्ञानम् ।

हेत्वभावादभेददूनां चाभिहितत्वात्, तदयुक्तं, भदइत्यभावस्यासदत्वात्, तथाहि-स्वाम्यादिभिरयेदे सत्यपिलक्षणभेदादन-
योर्भेदः । स चानिमूलो न्यवो बोधोऽभिनिबोधः, श्वर्णं श्रुतमित्यादिना दर्शित एव । तथा मतिपूर्वं श्रुतं प्रवर्तत इति
हेतुफलभावाद्भेदो । न एवग्रहादिभिरणसिद्धिरे वस्तुनि जातुचिच्छ्रुतं प्रवर्तते । तथा भेदयेदाद्भेदोऽष्टाविंशत्यादिभेदं मतिज्ञान-
मुक्तं, विद्यात्यादिभेदं तु श्रुतम् । तथा सूक्ष्मरसेदाद्भेदो, सूक्ष्मं हि भवित्ज्ञानम्, अपरप्रत्यायकत्वात्, मुखरं च श्रुतज्ञानं, परप्रत्यायक-
त्वात् । तथा काललक्षणविपर्ययेदापि भेदाः, मायः साम्प्रतकालविपर्ययाभिनिबोधकस्य, त्रिकालविपर्ययाच्च श्रुतस्येति ।
स्याम्यादिभिरयेदेऽपि लक्षणादिभिर्मतिश्रुतभेदसिद्धिः । अथ सर्वथा भेदमनयोर्मृगयते भवांस्तदयुक्तम् । किं हि नाम तद्वत्स्वरिच
यत्सर्वथा वस्त्वन्तराद्विद्यते, घटादयोऽपि लाकारादिभिरवान्तो भिद्यन्ते, सत्त्वमेयत्वादिभिः पुनस्तुल्या एवेति । कोऽत्र
मतिश्रुतयोः सर्वथा भेदचिन्तायां तवाभिनिवेशोऽन बहु वक्तव्यम्, तच्च नोन्यते, अन्यविस्तरभावाद्विशेषावश्यकं च
प्रपञ्चतोऽभिहितत्वादित्यलं प्रसङ्गेन । तथा अवधानमवधिरिन्द्रियाग्रनपेक्षमात्मनः सासादर्थग्रहणम् । अवधिरिव ज्ञानमवधिज्ञानं
अथवा अवधिरिव मर्यादा तेनावधिना रूपिद्रव्यमर्यादात्मेकं ज्ञानमवधिज्ञानं, तच्चाऽनन्तद्रव्यभावविपर्ययात् तत्तारतम्यविव-
क्षया अनन्तभेदं, असद्व्यत्येककालविपर्ययात् तत्तारतम्यविवक्षयाऽसद्व्यत्येकभेदः, प्रकारान्तरविवक्षया त्वनुगामकादिभेदत
आवश्यकतादिभ्योऽनुसरणीयम् । तस्यावधारणमथेनावदेदभित्तमेकग्रहणेन गृह्यते अवधिज्ञानावरणमिति । तथा संक्षिप्तिर्निर्वि-
काययोगेन मनोवर्षणाम्यो गृहीतानि मनोयोगेन मनस्तेन परिणमयथालम्ब्यमानानि द्रव्याणि मनांसीत्युच्यन्ते, तेषां
मनसां पर्यायाधिन्ताननुगुणाः परिणामास्तेषु ज्ञानं मनःपर्यायज्ञानम् । अथवा ययोक्तस्वरूपाणि मनांसि पर्येत्यवगच्छतीति

मनःपर्यायम् । कर्मण्यण्, मनःपर्यायं तद्व्याप्तं चेति-विशेषणसमासः । तच्च द्विधा, ऋजुमतिविशुद्धमतिमेवादिति । मननं मन-
विषयपरिच्छित्तिरित्यर्थः । ऋज्वी अत्यन्तरविशेषविषयनया मुग्धा मतिर्यस्य तद्वृजुमतिः, विपुला बहुतरविशेषतया षट्प्री-
मतिर्यस्य स तद्विपुलमतिः । तत्र ऋजुमतिरद्वैततीयाद्बुद्धीनो मनुष्यलोकः क्षेत्रतो विषयः, विपुलमतेस्तु स एव सम्पूर्णो
निर्दिनतरश्च । कालनस्त्वतयति क्षेत्रं भूतभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोस्तीतानागतानि संक्षिप्तनोरूपाणि मूर्त्तद्रव्याणोति
कर्मस्तवटीका । अन्ये तु व्याचक्षते-वर्त्तमानकाले मन्यमानद्रव्याणां भूतभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोर्द्वैतीतानागत-
पर्यायास्तान् पश्यति, तेषामुक्तमित्यलप्यते । यतो वर्त्तमानमनोद्रव्याणामतीतानागतान् पर्यायान् पश्यन्नसौ किञ्चित्तानुबुलान्
पश्यत्यन्यान् । तत्राद्यः पक्षो न युक्तो, यतो भूतभाविपत्योपमासङ्ख्येयभागमध्ये यान्यसञ्जातमनःपरिणामानि द्रव्याणि
तद् क्षण एव च जातमनोर्त्तणापरिणामानि तानि यदोत्त्वा यदा कश्चिच्चिन्तयति, तदा तत्सम्बन्धयतीतानागतपर्यायान्
मनःपर्यायिनी किं परिच्छिन्नानु तारति काले सद्रव्याणां चिन्तानुबुलपर्यायाणामेवाभावात् । किञ्चैवं व्याख्यायमाने तेनैव
प्रतिष्ठितवर्त्तमानकालचित्तत्वेनान्यैर्वा चित्तकैयदनीतदिवसादिषु चिन्तितं तन्मतःपर्यायिज्ञानिनोऽविययः प्राप्नोति, तच्चिन्ता-
द्रव्याणां वर्त्तमानचित्ताद्रव्येभ्यः मायो विभिन्नत्वाच्चैतद्विच्छन्ति दृढाः । द्वितीयपक्षस्तु सर्वयोपेक्षणीय एवं, चिन्ताननुबुलप-
र्यायाणां मनःपर्यायिज्ञानविषयत्वेनानिष्टत्वात्तस्मादतूभाविनोः पत्योपमासङ्ख्येयभागयोस्तत्तत्कालमात्रविचिन्तानुबुलपर्याया-
न्निश्चितानि संक्षिप्तिभिर्विषयमानमनोद्रव्याण्येव तत्तत्कालसम्बन्धित्वेन पश्यति । जीतकल्पभाष्येऽपि चोक्तं “कालं दृष्ट्वा

१ 'याननुबुलपर्यायाणां' इति सि. २ कालत ऋजुमतिः क्षेत्रव्याप्येऽपि पत्योपमस्य । भागमसंख्येयमतीतैत्ये वा काल-
द्विष्टे ॥ १ ॥ ५ जानाति पश्यति तान् मन्यमानान्नु संक्षिप्तोपमासु । तानेव विपुलमतिः यिति विमिश्रबुद्धान्नु जानाति च ॥ २ ॥

नरस उओमए नि षनियस्स । भागमसंरोज्जम् अनीयपस्सं कालुदुगे ॥ ? ॥ जाणइ पासइ ते ऊ षणिज्जामो उ सणिज्जो-
 वणे । ते चेय य विवल्लमं विनिमिदं मुद्धे उ जाणइ य ॥ २ ॥ 'ते उ चि' ताननत्तमादेदिक्कानन्तमनमपरिणतस्सक्यमिति
 मयानुरागमानं सम्पत्तइ इत्थमं वित्तरेण, तत्तं तु रेखिज्जो विदन्तीति । द्रव्यतोऽपि च तान्येव । भावतस्तु तत्पर्यायिधि-
 त्वनादुपगाररिगतिरूप्य मनुमनेरिययः, चिन्तनीयं तु धायमर्थं मूर्तममूर्तं वा मिश्रालोचरपप्यनुमानादेन जानाति, न
 मासाद, याः-“एतत्परिणतान्येवानि मनोद्रव्याणि नन एतदन्यथानुपपत्तेरयमेनार्थेयिञ्चितः” इति तेषासदशनात्,
 गदुक्तायमिदं मत्पत्तोक्तनमनोद्रव्येभ्योऽधिन्यस्येधमनुमिति । म चैव यावान्यन्तरूपो द्विरियोऽपि विषयः स्फुटवरो बहुतरथ
 निपुत्रयोरेणपत्तेनांगेषः । तदेवैतयोरेणपि मनःपर्यायज्ञानमेदयोयंदावरणस्वभावं कर्म तन्मदपर्यायज्ञानावरणम् ।
 ग्या रंरूपमरूपमहायससाधारणमनन्तमपरिशेषं बोध्यते । तत्रैकं तद्भावे शेषाशस्य क्तज्ञानदशनाभावात्, असदार्थं त्विन्द्रिय-
 मनःठासाहास्यनिरसेहोनाथैररिन्देदात्, असाधारणं त्वन्यसदज्ञत्वात्, अनन्तं त्वपर्यवसितकालारस्यायित्वात्, अपरि-
 नेपं-मदपूर्णं मन्पूर्णाद्रन्यादिश्रेयप्राप्तिगन्; रंरूपं च तद्व्यानं च कैवल्यज्ञानं तस्मादरणं रंरलज्ञानावरणम् । अयं चाद्यानि
 पगापरिणानि देवगतीनि कंरञ्जानारणौदरितज्ञानदंशयान्तिवात्, कैवल्यज्ञानावरणं तु संययाति वस्त्वमाणकुत्सया
 रंरापेज्ञानस्य मर्षयान्तिवात्, एवंयानि पञ्चावरणान्युत्तरनक्तपसिध्व्यन्नं तु सामान्येन ज्ञानावरणं मूलमकृतिर्यथाहुली-
 पञ्चकृतिर्यथाहुतिः, मूलरूपमोखादिपदुदायनिध्वजो वा हस्तः, पृथगुदकगिरादिनिध्वजो वा योदक इत्यादि, एत-
 मुत्तराणि भावनीयम् । उक्तं पञ्चविधं ज्ञानावरणमिह । इदानीं दशानावरणान्येव-च त्वय्योऽनेनेति दर्शनम् । दृष्टिर्वा

दर्शनं सामान्यविशेषात्मकं वस्तुनि सामान्यग्रहणार्हको बोध इत्यर्थः, तस्यावरणत्वमात्रं कर्म दर्शनावरणं मूलप्रकृतिस्तस्य
 प्रत्ययेदो निद्रा, तत्र द्रा कुत्सायां गती, नियतं द्राति कुत्सितत्वमविरणमूलं गच्छति चैतन्यमनयेति निद्रा, नवच्छोदिकादि-
 मात्रैव मुलावबोधा स्थापयत्येतर्यः, कारणे कार्योपचारात् तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि निद्रस्युच्यते। तथा निद्रातिशायिनी
 निद्रा निद्रानिद्रेति मध्यपदलोपी समासो दुःखप्रबोधा र्वापावस्येतर्यः, तस्यां हि चैतन्यस्यात्यन्तमस्फुटतरीभूतत्वाद्दु-
 भिर्गोलनाप्रकारैः प्रबोधो भवति, अतः सुखमतिबोधनिद्रायेक्षया तस्या अतिशायित्वम्, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि तथोच्यते। प्रचला-
 उपविष्टः ऊर्ध्वस्थितो वा प्रचलति विघूर्णयत्यस्यां र्वापावस्यायामिति प्रचला, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि तथोच्यते। प्रचला-
 तिशायिनी प्रचला प्रचलाप्रचला, सा हि चङ्क्रमणदिक्कुक्षतः स्वपुर्भवतीति। स्थानस्थितस्वप्नप्रभवां प्रचलामपेक्षया अतिशय-
 यिनीत्वं तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि प्रचलाप्रचला। स्थाना बहुत्वेन सह्यातमापञ्चा शुद्धिरभिकाङ्क्षा जाग्रदवस्थाध्यवसिता-
 धेसाधनविषया यस्यां स्थापयस्थायां सा स्थानशुद्धिः, तस्यां जाग्रदवस्था व्यवसितयर्थस्तथाय साधयति। स्थाना या
 भिण्डीभूता शुद्धिरात्मशक्तित्वा अस्यामिति स्थानाद्विरिण्यायुच्यते, तद्भावे हि प्रथमसंहतनस्य केन्द्राद्वैवलसदृशी शक्ति-
 भवति। ध्रुवते क्षेत्रदागने, कचित् प्रदेशे द्विदेन दिवा खलीकृतः क्षुब्धस्थानन्दयुद्धये वर्त्तमानस्तस्मिन्नेव द्विदे वद्वाभिनिवेशो
 रजन्यामुत्थाय तदन्त्युगलमुत्पाटय स्वोपाश्रयद्वारे क्षिप्त्वा पुनः सुहृत्त्वानित्यादि। अथवा स्थाना जडीभूता चैतन्यद्विरस्याय-
 पीति स्थानद्विरिति। तादृशविपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि स्थानशुद्धिः स्थानद्विर्वा। तदेतन्निद्रापञ्चकं दर्शनावरणप्रयोप-
 श्रमलब्ध्यात्मलभानां दर्शनलब्धीनामाचारवस्तुक्तम्। अधुना यदर्शनलब्धीनां मूलत एव लाभमाप्नुवतीति तदिदं दर्शनारण-

पतुष्वमुच्यते । चक्षुषा वस्तुसामान्यांशग्रहणात्सक्तं दर्शनं चक्षुर्दर्शनं, तस्यावरणं चक्षुर्दर्शनावरणम्, अचक्षुषा चक्षुर्बर्जेन्द्रिय-
रनुष्ठेयेन घनता च यदर्शनं यथोक्तस्य तदचक्षुर्दर्शनं तस्यावरणमचक्षुर्दर्शनावरणम्, अवर्णिना रूपद्रव्यमर्यादया अवर्णिव
वा करणनिरपेक्षोपस्थो दर्शनं सामान्यांशग्रहणमवधिदर्शनं, तस्यावरणमवधिदर्शनावरणम्, केवलेन सम्पूर्णवस्तुतत्त्वग्राहक-
क्षेत्रशिषेरूपेण यदर्शनं वस्तु सामान्यांशग्रहणं मत्केवलदर्शनं, केवलमेव वा दर्शनं केवलदर्शनं, तस्यावरणं केवलदर्शनावरणम् ।
इह च शरीरं दर्शनं सामान्यांशग्रहणमुच्यते, यत्र वक्तुं-त्रै सामान्यावरणं भाषाणं नेव कदुमगारं । अविसेसिज्ज अत्ये दंसण-
मिनि युगइं ममए ॥ १ ॥ अत्र च चक्षुर्दर्शनावरणोदये एरुद्धिओन्द्रियाणां मूलत एव चक्षुर्न भवति, चक्षुषश्चेन्द्रियाणां तु
भूतमपि चक्षुष्मपारिषे नदुदये विनश्य विमिरादिना चाऽस्यां भवति । चक्षुर्बर्जेन्द्रियमनसां तु यथासम्भवमचक्षुर्दर्शना-
वरणोदपादपगाल्पमिस्तुक्तं नवविधं दर्शनावरणम् । आरोम्यविषयोपयोगादिजनितमात्मादरूपं सुखं सातमुच्यते, तद्रूपेण
विषादनं पश्यन् इति मानपदनीयम् । अनारोग्यादिनिर्जनं दुःखमसातं तद्रूपेण विषाकेन वेद्यत इत्यसातवेदनीयमित्युक्तं द्विविधं
वेदनीयम् । मुपादिन सत्त्वलेभ्यः पराहसुखी भवन्ति, जीवा अनेनेति मोहनीयम् । तत्र तत्कार्यश्रद्धानं दर्शनं तन्मोहयति
विषपार्मं गमयतीति दर्शनमोहनीयम् । तत्रिविधं मिथ्यात्वादि । तत्र मिथ्यात्वमेकविधाद्विरूपं पूर्ववत् द्रष्टव्यम्, नादृशविषाक-
पेयं कर्मापि मिथ्यात्वम् । सम्प्रमिथ्यात्वं तत्कार्यश्रद्धानस्यादर्शविषेपत्वमुच्यते, नैकान्शुदमशुद्धं वा जिनमपीततत्त्वश्रद्धा-
नभिन्त्यैः, नादृशविषाकपेयं कर्म सम्प्रमिथ्यान्वयम् । अविषयेस्तजितमपीततत्त्वश्रद्धानभावेन तु वेद्यमानं कर्म मय्यस्त्व-

१ यत् सामान्यांशग्रहणे यावतां भेष कृत्वाकारम् । अविशेषित्वाद्योत्र दर्शनमिग्युच्यते समये ॥ १ ॥

मिति । चरन्ति परमपदं गच्छन्ति जीवा अनेनेति चरित्रं तदेव चारित्र्यं, अष्टमकारं कर्म चरित्कीकरणाद्वा चारित्र्यं, सर्वसावय-
 योगनिष्ठचिरूपो जीवपरिणाम इत्यर्थः, तन्मोहयतीति चारित्र्यमोहनीयम् । तत्र षोडश कृपायाः, कृपायश्चतुर्थः प्राप्तिरूपित
 एव । तत्रानन्तं भवमनुबध्नन्तीत्येवंशीला अनन्तानुबन्धिनो, यद्यपि चैतेषां श्लेषकृपायोदयरहितानामुदयो नारित, तथाप्य-
 वयमनन्तसंसारमौलकारणमिध्यात्वोदयाश्लेषकृत्वश्लेषयोगेनान्तानुबन्धित्वव्यपदेशः, श्लेषकृपाया हि नावश्यं मिध्यातोदय-
 माप्तिरिति, अतस्तेषामुदययोगपत्रे सत्यपि नायं व्यपदेशः, इत्यसाधारणमेतेषामेवैतन्नामेति । ते च चत्वारः, क्रोयोऽक्षान्ति-
 परिणतिरूपः, मानो गर्वो जात्याद्युद्भवमार्दानं, माया वञ्चनाद्यात्मिका जीवपरिणतिः, लोभोऽस्ततोपात्मको जीवपरिणाम
 इति, एतद्विषाकायावेधाः कर्ममकृतयोऽपि तन्नामयेयाः, एते चत्वारोऽपि क्रोधादयो यथासङ्ख्यं क्षितिधरेरत्वागलक्ष्यम्भवं-
 शीमूलकृमिरागसमाना अनन्तानुबन्धिन इत्यत्रसेयाः । त एव च क्रोधादयो यथाक्रमं पृथिवीरेवाभ्यस्येमेपमृद्ग रुद्धम-
 रागसमाना अमत्याख्यानावरणा उच्यन्ते, नभोऽदृशार्थत्वादस्यं मत्याख्यानमप्रत्याख्यानं देवविरतिरूपं तदप्याह्वयन्ती-
 त्यमत्याख्यानावरणाः । त एव च क्रमेण रेणुरेखाकाष्ठगोमृद्विक्षास्वप्नरागसमानाः प्रत्याख्यानावरणा अभि-
 धीयन्ते, प्रत्याख्यानं सर्वविरतिरूपमावृण्वन्तीति कृत्वा । त एव यथासङ्ख्यं जलरेखातिपसञ्ज्ञावांशवत्सलेख-
 रद्विरागसमानाः सञ्ज्वलना इत्युच्यन्ते, पत्नीपहादिसम्पत्ते चारित्र्यमपीपञ्ज्वल्यन्तीति कृत्वा मंशब्दस्य
 यदर्थत्वादिति, निर्दिष्टाः षोडशापि कृपायाः । इदानीं नव नोक्रुपाया उच्यन्ते, तत्र नोशब्दः साहचर्यवचनः, कृपायः
 सहचरा नोक्रुपायान्तेषां हि नेवत्वानां न प्राधान्यमस्ति, किन्तु कृपायैरनन्तानुबन्ध्यादिभिः सहोदयं यान्ति, तद्विषाकमदृशमेव

रिपारुपादशयनोत्तर्यः, बुधश्चरदन्त्यसंगमनुत्तम इति हृदयम् । एषु च चंद्रके यदुदये स्त्रियाः पितोदये मधुसामिला-
 पत्तुं पुंस्यभिलाषः समुत्पद्यते, स पुंसुप्याशिसमानः स्त्रीवदः । यदुदये पुंसु स्त्र्येष्वोदयद्वयभिलाषवत् स्त्रियामभिलाषो भवति,
 स दृष्ट्याशिसालासमानः पुंसवदः । यदुदये पुण्ड्रकस्य पिचक्ष्वेष्वोदये मज्जिकाभिलाषवदुभयोरपि स्त्रीपुंसयोरभिलाषः समुदेति
 स मानगात्राद्वात्राप्रिसमानो नपुंसकवदः । यदुदये सन्निमित्तमनिमित्तं वा इत्येति तद्वत्समोहनीयम् । येन रमणीयेषु
 चक्षुषु रमो रमोदते वदविमोहनीयम् । तद्विपरीतपरतिमोहनीयम् । येन मिथ्यप्रयोगादिविकल्पनाः शोचना रुन्दनपरिदेव-
 नादि करोति तच्छोफमोहनीयम् । येन सन्निमित्तमनिमित्तं वा विद्येति तत्रयमोहनीयम् । येन शकुनादिवीभत्सप्रदायंभ्यो
 जुगुप्सवे तत् शुद्धसागोहनीयमित्युक्ता नोक्कषायावदभिधानाचोक्तं चारित्र्यमोहनीयं, मोहनीयं चाष्टाविंशतिविधमिति ।
 इदानीमायुः परिपायते, आपाति भगान्द्रान्तरं सद्भाभतां जन्तूनां मिथ्येतोदयमापच्छवीत्यायुरिति नैककीदृशद्वयुत्पत्तिः ।
 यद्यपि प नय कर्म उदयमायाति, तथाप्यस्यायुषो विदेशः, यतः शेषं कर्म वदं सत्किञ्चित्स्मिन्नेव भये उदयमायाति,
 किञ्चित् शुद्धोदयमुक्तं जन्मान्तरं अपि स्वविपाकत उदये नारात्येत्युभयया अपि व्यभिचारः । आयुरपि त्वयं नास्ति, यदस्य
 तस्मिन्नेव भयेऽदनाज्जन्मान्तरं अपि त्वविपाकतोऽवस्यं वेदनादिति विशिष्टस्यैवोदयमपनस्य विवक्षितत्वात्, तस्य
 चायुर्यत्र सद्भावात् तस्यैवैवमेवेति । अथवा आयान्त्युपमोमाय तस्मिन्नुदिते सति तद्वत्समायोग्यानि सर्वाण्यपि
 मेककर्मातीन्यायुस्तथ चतुर्दा, नाकस्य सतो वंशमानमायुर्कं नाकमायुर्कं, तिरक्षां तिर्यंगाण्युर्कं, मनुष्याणां मनुष्यायुर्कं,
 वैश्वानां देवाण्युर्कमिति । इदानीं नाम मोन्यते नमयति परिणययत्यात्मानं तैस्तैस्तस्यादिभिः पर्यैरिति नाम । अथवा

नारकादिसंयं पुंकेन्द्रियादिवर्णा असावित्यादिकं नाम यस्य कर्मण उदयं जीवो लभते तत्कर्माम्युपनारतो नामेति । तत्र
 गच्छन्ति प्रादुबन्ति त्सारियकर्मोदयसचिवा जीवास्तामिति गतिः, नारकादिपर्यायपरिणतिरित्यर्थः, तद्विपाकवेद्या
 कर्ममुक्तात्रिपरि गतिः, सैव नाम गतिनाम । ततश्च नरकविषये गतिनाम नरकशब्दव्यपदेश्य पर्यायनिवन्धनं
 नररसातिनामेति हृदयं । एवं त्रियैश्चमुप्यदेवगतिनामापि वाच्यमिति । ननु सर्वेऽपि पर्याया जीवेन गम्यन्ते
 प्राप्यन्ते इति सर्वेषामपि गतिसमसद् इति नैवं, यतो गच्छतीति गौस्त्यादिबदविशेषेण व्युत्पादिता अपि शब्दा
 रुद्धितो विशेषे वचन्त इत्यदोषः । जननं जातिरैकेन्द्रियादिशब्दव्यपदेशेन पर्यायेण जीवानामुत्पत्तिस्तद्भावनिव-
 न्धनभूतं नाम जातिनाम, तच्चैकद्वित्रिचतुष्वेन्द्रियजातिनामेदत् पञ्चग, तत्रैकस्य सर्वज्ञेनेन्द्रियज्ञानस्यावरणक्षयोपशममाचक्ष-
 विज्ञानभास एकैन्द्रियाः, एवं यस्य यावन्तोन्द्रियाणि तस्य तान्याश्रित्यानेनाभिलाषेन तावत्क्षेयं, यावत् पञ्चानां स्पर्शनरसन-
 घ्राणचक्षुःश्रोतज्ञानानावरणक्षयोपशमाप्यद्विविधज्ञानभाजः पञ्चेन्द्रियाः, तेषामेकेन्द्रियाणां जातिनामेकेन्द्रियजातिनामेत्येवं
 यावत्पञ्चेन्द्रियजातिनाम । अत्राह-नन्वेनेन जातिनाम्ना किं भावेन्द्रियमेकादिकं जन्यते ? उत द्रव्येन्द्रियम् ? आहोस्त्विदेक-
 न्द्रियोऽयम् ? इत्यादिव्यपदेश इति त्रयी गतिः । यथायः पक्षः स न युक्तो, भावेन्द्रियस्य श्रोत्रादीन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशमजन-
 न्यत्वात् “क्षयोपशमिकातीन्द्रियाणी”ति वचनात्, अथ द्रव्येन्द्रियं जन्यते, तदप्यसं, द्रव्येन्द्रियस्येन्द्रियपर्यायिनामोदयजन्यत्वाद्,
 पुंकेन्द्रियादिव्यपदेशस्त्वेकादीन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशमपर्यायिनामभ्यामेव संतस्यति, किमन्यगोदुना जातिनाम्नेति । अत्रोच्यते-
 आद्यवि कल्पपदं तावदनभ्युपगमादेव निरसं, यत्पुनरुक्तमेकेन्द्रियादिव्यपदेशस्त्वित्यादि, बद्धयुक्तं, यत इन्द्रियज्ञानावरणक्षयोपशम

इन्द्रियपर्याप्तिश्च ययामद्वयं भाषेन्द्रियजनने द्रव्येन्द्रियनिर्वर्त्तने च कृतार्या, कथमेकेन्द्रियादिव्यपदेशनिबन्धनपरिणतिलक्षणं जनयितुमर्हे, न हन्यसाध्य कार्यमन्यः साधयति, अतिप्रसङ्गात्, तस्मादेकेन्द्रियादीनां समानजातीयजीवान्तरेण सह समाना वाया यान्तिपरिणतिरेकेन्द्रियादिशब्दवाच्या अयमर्थजातिनामकर्मोदय एवाभ्युपगन्तव्या । तथाहि—वकुलादीनामनुमानादिसिद्धे इन्द्रियपञ्चकाशोपपन्नो सत्यपि पञ्चेन्द्रियशब्दव्यपदेशपञ्चेन्द्रियजातिनामकर्मोदयजन्यविशिष्टावापपरिणत्यभावात् पञ्चेन्द्रियव्यपदेशो भवति । यद्येवं गोऽभ्युपगममेल्कादिशब्दव्यपदेशस्यापि पर्याप्तस्य कारणं किञ्चित्कर्मोभ्युपगन्तव्यमिति चेत् ? नैव, ज्ञानिनामस्मैवैव यादेव तन्निर्दिष्टं, न चाऽनैकानेन युक्त्युपन्यास एवाग्रहः कार्यः, आगमोपपत्तिगम्यत्वात् नभ्यः, तदुक्तं—आगमशेषपचिध सम्पूर्णदृष्टिकारणम् । अवीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावमतिपच्ये ॥१॥ श्रीयेत इति शरीरं प्रतिक्षणं प्रागवस्था-तद्वयापययान्यां विनश्यतीत्यर्थः, तच्च पञ्चविधोद्धारिकादिवर्गणापुद्गलैः क्रियत इति तद्देहात् पञ्चगा, औदारिकशरीरादि-पूर्वोपवर्णितरूपं तदिपारमेथं कर्मोपि तन्नामकं पञ्चैध । तत्र यस्य कर्मण उदयादीदारिकवर्गणापुद्गलान् गृहीरदा औदारिकशरीरत्वेन परिणमयति, तदीदारिकशरीरनाम । एवं वैमित्रिवादादकनैजसकर्मोपशरीरनामस्ववि स्वस्ववर्गणापुद्गल-ग्रहणपरिणामेन कारणत्वं वाच्यम्, यावद्यस्य कर्मण उदयात्कार्मणवर्गणापुद्गलान् गृहीत्वा कर्मणशरीरत्वेन परिणमयति, तन्कार्मणशरीरनाम । इदं च सत्यपि समानवर्गणापुद्गलमयत्वे स्वकार्यभूतात् कर्मणशरीरादन्यदेव, इदं हि कर्मण-शरीरस्य कारणभूतं नाप्यकर्मण उच्चरयकृतिः, कर्मणशरीरं पुनरेतदुदयसम्भावित्वादेनकार्यं, निजोपकर्मणोमरोहमिराधारो वा संसारित्तनां च गत्यन्तरमङ्गणे साधकत्वं कारणमित्यन्यदेव स्वकार्यात्कार्मणशरीरान्तराणभूतं प्रस्तुतं कर्मणशरीर-

नामसूतेति । अत्रानि शिरउरउरदरुष्टबाहूस्मृतिवान्थष्टौ, तद्वचनवधूतानि, तेषाणि तु तत्प्रत्ययवधूता-
न्यधुलिपिर्वेसादीन्यप्राप्तानि, अत्रानि च उपादानि अहोपादानि चेतिहृदः, एकपदशेषेऽहोपादानानीति भवति । तानि च
यस्य कर्मण उदयादौ येषु त्रिषु शरीरेषु भवन्ति तन्निविषमहोपादानम् । तत्र यदुदयादौदारिकशरीरत्वेन परिणतानां
पुद्गलानामहोपाह्नविभागेन परिणतिर्भवति तदौदारिकशरीराहोपादानम् । एवं वैक्रियाहारकाहोपादानाञ्चोरपि वाच्यम् ।
नेम्यकार्मणपोस्तु जीवमदेशसंस्थानानुरोधित्वाद्यास्त्यहोपादानसंभव इति । एषां चाहोपादानादिशरीररचनाऽसंहतानां पुद्गलानां
न सम्भवत्यतोऽन्योऽन्यसन्निधानलक्षणपुद्गलसंज्ञैः कारणं सस्यातनाम् तच्च शरीरपञ्चकमेदात् पञ्चधा । तत्र यस्य कर्मण
उदयादौदारिकशरीरत्वपरिणतान् पुद्गलानात्मा संस्थातयति पिण्डयत्यन्योन्यसन्निधानेन व्यवस्थापयति, तदौदारिकसद्व्या-
ननामेत्येवं धीक्यादिशरीरचतुष्टयेऽपि वाच्यमिति । एतेषां च पुद्गलानामौदारिकानि शरीरानाञ्चः सामर्थ्याद् दृश्यतानां सद्या-
तनामसामर्थ्यादन्योऽन्यसन्निधानेन सस्यातितानामन्योन्यसंश्लेषकारिवन्धननाम् । एतदपि शरीरपञ्चकमेदात् पञ्चधा, तत्र
पूर्यशरीरौदारिकपुद्गलैः सह परस्परं च दृश्यमाणानौदारिकपुद्गलानुदितेन येन कर्मण यन्नात्माऽन्योन्यसंस्तान्करोति
तदौदारिकशरीरवन्धननाम्, दारुपाषाणादीनां जतुरालामश्रुतिश्लेष्टन्यवत् । एवं वैक्रियादिचतुष्टयेऽपि वाच्यम् ।
अथनौदारिकौदारिकवन्धनादिमेदादिदं पञ्चदशधा पूर्वमुक्तं, तत्र पूर्ववदौदारिकपुद्गलैः सह दृश्यमाणौदारिकपुद्गलानां येन
वन्धः क्रियते, तदौदारिकौदारिकवन्धननाम्, एवमौदारिकस्य तैजसेन सह येन वन्धः क्रियते, तदौदारिकतैजसवन्धननामेत्यनया
दिश पञ्चदशापि वन्धनानि वाच्यानि, यदि त्विदं शरीरपुद्गलानामन्योन्यसंश्लेषकारि वन्धननाम् न स्यात् तन्मतेषां शरीर-

परिणत्या संज्ञानामप्यसम्बन्धस्यास्त्वनाहतकृष्टस्थितसंह्यास्तीमितशस्तनानामिवैकत्र स्वैर्यं न स्यात् इति । संहन्यमानशरीरानु-
द्वयानां कपादादीनां लोहपट्टादिवदुपकारिसंज्ञनमस्मिन्नाविशेषस्तत्पुनरीदारिकशरीर एव, नान्येष्वस्यादिरहितत्वात्
तेषां, तत्र पोदा, वज्रपथनाराणादि, तत्र वज्रं कीलिका, रुपयः परिकृष्टनपट्टे, नाराच उभयतो मर्कटवज्रः । ततश्च द्वयोस्त्वज्जो-
तमयतो मर्कटवज्रं वदयोः पट्टाकृतिना वृत्तीयेनास्त्या परिकृष्टयोस्तपि तदस्मिन्वज्रमेदिकीलिकाकारं वज्रनामकमस्मिन्
भवति यत्र तद्वज्रपथनाराचं प्रथमम्, तत्रमथवज्रं वजनाराचं द्वितीयं, वज्रवर्णमृगभनाराचमित्यन्ये, वज्रपथमर्जं तु नाराचं
वृत्तीयं, एतन्नोऽपि मर्कटवज्रं द्वितीयपार्श्वं कीलिकाविदुर्मर्दनाराचं वतुर्थं, रुपभनाराचवर्जं कीलिकाविद्धाभ्यद्वयसञ्चितं
कीलिकावर्जं प्रथमम्, अस्मिन्वज्रपथं संप्रत्यक्षं पोदां मृगभनाराचं तेषां मृगभनाराचं निपातनात् तेषां मृगभनाराचं तेषां मृगभनाराचं
अवति शरीरे तदपि तत् मर्जं पट्टं संहननम् । मस्यानपवयववचनात्मिका शरीराकृतिस्तदपि पोदा समवतुरन्नादि ।
तत्र-तस्मा शरीरव्यस्यणश्चोक्तप्रमाणलक्षणऽविशेषाद्विषयतसोऽस्यो यस्य तत्समवतुरन् समसाप्तोऽप्रत्ययः,
अस्यथेदं चतुर्दिग्विभागोपपत्तिताः शरीरावयवास्तत्र च सर्वेष्ववयवा यथोक्तलक्षणप्रमाणान्वयमिचारिणो यस्य न न्यूना-
धिरास्तत्समवतुरन्, इदं च सर्ववयवेषु लक्षणादिभिस्तुल्यत्वात् तुल्यमुच्यते । न्यग्रोधवत्परिमण्डलं
न्यग्रोधपरिमण्डलं, यथा न्यग्रोध उपरि सम्पूर्णवयोऽवस्थनभागे तु न तथा तथैवैवयपि, नामेकपरि विस्तरबहुलं
सम्पूर्णलक्षणादिभागमयस्तु न तथेति । सादीनि आदिरिदोतेषाल्लो नामेवैवतनो देहभागो युक्ते तेन आदिना यथोक्त-
लक्षणप्रमाणभागा सह वर्तते यथोक्तमिदं सर्वमेव हि शरीरमिति सिद्धेन आदिना सह वर्तते इति सादित्वविशेषणान्प्रमाणपत्ते-

रश्मस्तनकायस्य विशिष्टता लभ्यते, सादि उत्तोपधदुर्लभं परिपूर्णलक्षणादियुक्तोत्तोपमित्यर्थो नामेस्तूपरि लक्षणादिविसंवादीति ।
 वामन मढहकोष्ठ पाणिपादशिरोग्रीवे ययोक्तलक्षणादियुक्तं नेप दूरवदरपृष्ठादिरूप कोष्ठं शरीरमध्यं मढहं लक्षणादिरहित
 यय तद्गमनमित्यर्थः, अथस्तनकायमढहं कुब्जं पाणिपादशिरोग्रीवलक्षणेऽथस्तनकायो, मढहो लक्षणादिविसंवादी यत्र शेषं तु
 मध्यकोष्ठे ययोक्तलक्षणादियुक्तं तत्कुब्जं वामनविपरीतमित्यर्थः, अन्ये तु दर्शितलक्षणव्यत्ययेन प्रथमं कुब्जं ततो वामन-
 पठन्तीति । हुण्डं तु सर्वावयवेषु मायो लक्षणादिविनिर्मुक्तं भवति ययैकोऽवयववः मायो न लक्षणादियुक्तो भवति तत्सर्व-
 प्राडर्शित्यतं हुण्डमित्यर्थः, उक्तं च “तुष्ट वित्यदबहुलं, उस्तेहयहुं च मढहकोष्ठं च । हेष्टिलकायमढहं सबत्थासंख्यं हुंढं
 ॥ १ ॥ इति अस्याप्यर्थः संस्थानपट्टकस्यापि यथांगं लक्षणसूचको व्याख्यात एव । यदुदयादिदं पङ्क्तिं संस्थानं
 वयुपि भवति तदपि कर्मैतस्यमकमिति । ‘वर्ण’ वर्णक्रियाविस्तराणुणवचनेष्विति चुरादौ पठयते । ततश्च वर्ण्यैतेऽलङ्कियते
 णुणवक्तियते चित्रभूयसाद्यनेनेति वर्णः कृष्णादिः पञ्चधा ‘किंश नीला लोहियहालिबा चैव तदेव सुक्किलया’ इति वचनात् ।
 स च जन्तुशरीरेषु यदुदयाद्भवति तदर्णनाम । तथा ‘यस्तगव्य’ अर्धेन इति, गन्धस्ये आघ्रायत इति गन्धो द्विधा सुरभीतर-
 भेदात् । तथा ‘रस’ आस्वादनस्नेहनयोः रसस्ये आस्वायत इति रसस्तिस्तादिः पञ्चधा, ‘तिचगकदुपकसाया अंवलमहु-
 रा रसा य पंचमवे’ इति वचनात् । ‘दुप स्पृश’ स्पृशे स्पर्शेत इति स्पर्शः, कर्कशादिरष्टधा, ‘कैचवडमिगुगुलहुया सीयाड-

१ तुल्यं विस्तरवहुलमुत्तरेष्वहुं च मढहकोष्ठं च । अथस्तनकायमढहं सर्वथासस्थित हुण्डम् ॥१॥ २ कृष्णनीललोहितहालिबा
 एव तथा च शुक्रता. ३ तिलकदुर्लभाया आम्बमयुरा रसा एव मधेयुः ४ कर्कशमृदुगुलहुया शीतोष्णौ च स्निग्धरक्षौ च.

सिणा य निदलुस्ता य' इति वचनात् । एवमेतेऽपि गन्धादयो यदुदयाद्भवन्ति, तान्यपि गन्धरसस्पर्शनामानि बोद्धव्या-
 नीति । द्विसप्तपादिना विग्रहेण भवान्तरात्सचिस्त्वां गच्छतो जीवस्यानुभूणिनि यता- गमनपरिपाटीहानुपूर्वीत्युच्यते
 वद्विषाक्षेपा कर्ममकृतिरप्यानुपूर्वी । सा च चतुर्विधा, नवनरकात्या सहचरितानुपूर्वी नरकगत्यानुपूर्वी तत्सप्तकालं च
 वेगमानरतात् तत्सहचारित्वं । एवं विपद्भुज्येदेवानुपूर्व्योऽपि वाच्याः । गमनं गतिः, सा चेह पादादिविहरणादिका
 दैवान्तरमाप्तिर्बुद्धिन्द्रियादीनां ऋत्तिरभिधीयते, नैकेन्द्रियाणां, प्रादायभावाद् । विहायसा नमसा गतिर्विहायोगतिर्ननु च
 विहायसः सर्वगतत्वात् ततोऽन्यत्र गतिर्न सम्भवत्येवेति व्यक्तेन्द्रियाभावात् विहायसा विशेषणमनुपपद्यते, सत्यमेतत्, किन्तु
 यदि गतिरित्येवोच्यते, ततो नात्रः प्रथममकृतिरपि गतिरस्तीति गौनरूपा बद्धा स्यादतस्तद्व्यवच्छेदार्थं विहायोऽग्रहणं
 कार्यं, विहायसा गतिः नष्टचित्तं भवगतिर्नरकगत्यादिहेति । सा च द्विधा, प्रशस्ता अग्रशस्ता च । तत्राद्या गजकलभका-
 दभ्ररुद्रपदादीनां इतरा तु त्वरोष्ठोलादीनां वद्विषाक्षेपा कर्ममकृतिरपि तत्राभिका द्विषयेत्युक्ताः पिण्डमकृतयः । अधुना
 प्रत्येकमकृतयमत्र व्रत्यन्त्युत्पादायितक्ताः तस्यादुद्दिनन्ते, उपायुपसर्पन्तीति ब्रह्मास्त्यपर्यायिषाक्षेपे कर्ममपि ब्रह्मनाम ।
 विष्णुर्लोकेन्द्रीला उल्गायधितयोऽपि त्वरिहरासमर्थाः 'कस्तिपिसिभासीदस्यामपादा चेति. वरमत्यये स्यावराः पृथिव्यादयः
 एवंन्द्रिपास्तत्पर्यायिषाक्षेपकर्ममपि स्माररन्मय । तेजोवायूनां तु स्वावरनायोदयेऽपि चलनं स्वाभाविकमेव, न तृणाव-
 धितामेव द्वीन्द्रियादीनामपि निश्चिष्टमिति । यद्योदयाज्जीवा वादराः स्थूरा भवन्ति तद्वादनमपि, न चेह चक्षुर्ग्राह्यत्वं
 वादन्त्रमिष्टं वादरस्याप्येकैकस्य पृथिव्यादिभरीरस्य चक्षुर्ग्राह्यत्वाभावाद्, तस्माज्जीवविषाक्षित्वेन जीवस्यैव कश्चिद्वादन-

परिणामं जनयत्येतच्च पुद्गलेषु, किन्तु जीवविषयवयेतच्छरीरपुद्गलेष्वपि काश्चिदप्यभिप्यक्तिं दशयति, तेन यादराणां
बहुतरसमुदितपृथिव्यादीनां चक्षुषा ग्रहणं भवति, न गृह्यमाणम् । जीवविषयक्रियमाणः शरीरे स्वशक्तिमत्तमयुक्तमिति
चेन्नैवं, जीवविषयमपि क्रोधो भूभङ्गविलीवरित्वालिङ्गफलकसत्प्रत्येदनलक्षणनेयाधावाप्तत्वरूपरचनवेपथुमभूतिरिक्तारं
क्षुणितनशरीरेऽपि दर्शयति, विचित्रत्वाद् कर्मभेदेतिरिति । यस्मिन्दायाद् मूल्याः पृथिव्यादयः पञ्च भ्रमन्ति, तदपि जीववि-
षयिस्मन्नामकर्ममिति । पर्याप्तिराहारदिपुद्गलदलिक्रमरूपपरिणमनेतुः पुद्गलोपचयनः शक्तिविशेषः । सा च माध्यमेदाद्
षोढा, तद्यथा-यथा चाहाराभादाय स्वलसरूपतया परिणमयति सा शक्तिराहारपर्याप्तिः । यथा तु रसीभूतमाहारं रसा-
द्युग्मसंसेवास्विकाररूपसप्तधातुतया परिणमयति सा शरीरपर्याप्तिः । यथा तु घातुभूतमाहारमिन्द्रियतया परिणमयति
सेन्द्रियपर्याप्तिः । यथा तुच्छासमायोगवर्गणाद्रव्यभादायोच्छ्वासतया परिणमयत्य मुञ्चति, सोच्छ्वासपर्याप्तिः । यथा तु
भाषाभाषयोग्ये धर्मेणाद्रव्यभादाय भाषारूपतया परिणमयत्य मुञ्चति, सा भाषापर्याप्तिः । यथा तु मनः प्रायोग्यवर्गणाद्रव्यभादाय
मनस्त्वेत परिणमयत्य मुञ्चति, सा शक्तिर्भनपर्याप्तिः । यदुक्तं-आहारसरीरिन्द्रियक्राससवधोमणोभिनिधत्ति । होइ जओ
दलियाउ करणं पई सा उ पञ्चची ॥ १ ॥ अस्या व्याख्या-इह पर्याप्तिर्दिष्टा, लब्धितः करणतश्च । तत्र योऽग्रे स्वमायोग्याः
सर्वा अपि पर्याप्तिः समर्थयिष्यते तस्य योग्यतया लब्धिमार्गस्य भयान्तसालादावपि पर्याप्तिरिति । करणपर्याप्तिस्त्वर्थ-
क्रियां प्रति सायकतमत्तारकरणान्याहारशरीरादीन्युच्यन्ते, तानि यदा सर्वा अपि स्वमायोग्याभ्यामभ्यन्ते तदा भवतीत्यवो
लब्धियपर्याप्तिव्यवच्छेदेन करणपर्याप्तिलक्षणमाह-करणं पई इत्यादि, यद्यन्तो लब्धियपर्याप्तिरस्यामेदल्यापनार्थे भिन्नक्रमद्व

करणं तु वर्णितस्य प्रति करणमाश्रित्य पुनः सा पर्याप्तिः आसावित्याह—आहारशरीरेन्द्रियोच्छ्वासवाचोमनसामभिनिर्दिष्ट-
निष्पत्तिर्भवति यतो दम्बिकादहारशरीरादिमायोग्यवर्माणशुद्धलसमुद्भूतलक्षणदलिकं करणमाश्रित्य पर्याप्तिरित्यर्थः ।
ननु पर्याप्तिः सुदृग्गोपचयनः शक्तिविशेषो व्याख्यातः, तत्कथमाहारादिनिर्वर्तकं दलिकं पर्याप्तिर्वेनोच्यते ? सत्यं,
शक्तित्वैव पर्याप्तिः, किन्तु तस्या आहारादिमायोग्यदलिकस्योपचयः क्रियते, अतः कारणे कायोपचाराद् तदपि दलिकं
पर्याप्तिर्नोक्तमित्यदोषः । तदेवमेवा यथास्वमेन्द्रियविकलेन्द्रियमंज्जिन्द्रियाणां चतुष्पञ्चपदसङ्ख्याः पर्याप्तयो यस्यो-
दयान्नवन्ति, तदपर्यवर्तकं नाम । तेषां हि पर्याप्तयः सन्ति, ते मत्तर्थायात्पर्ये पर्याप्तास्त एव पर्याप्तिकास्तद्विपाक्येदे
कम्मापि पर्याप्तकनाम । ननु शरीरपर्याप्त्यैव शरीरं भवित्यपि, किं पूर्वोपवर्णितशरीरवाक्त्रा ? नैतदेवं, साध्यमेवादत्,
तयारि-शरीरनाम्ना जीरेण युद्धानां पुद्गलानामीदारिकादिशरीरत्वेन परिणतिः साध्या, शरीरपर्याप्तिस्त्वारब्धशरीरस्य
परिसमाप्तिरिति । ना एव यथास्वं शक्तयो विह्वला अपर्याप्तय उत्पद्यन्ते, ता यस्योदयान्नवन्ति, तदपर्याप्तनाम । शब्द-
स्पृशस्पर्शतर्पी । यस्योदयान् ग्रन्थेकं शरीरं भक्त्येकैकस्य जीवस्यैकैकं शरीरमित्यर्थः, तत्तत्सकनाम । यस्योदयादवन्तानां
जीवानां साधारणदेहं शरीरं भवति, तस्मात्सारणनाम । यदुदयावन्तारिथमभूतिरियत्तदवन्तानां निरप्यतिर्भवति तत् रिक्त-
नाम । यदुदयेन भूतिबाधवपगा अस्मिन् भवन्ति, तदस्मिन्नाम । यस्योदयाच्चाभेक्षारि शिरःभ्रूतिशुभावयवा भवन्ति
तच्छुभनाम । शिरः प्रभृतिभिर्हि सृष्टः परो ह्यतीति तेषां शुभत्वम् । यस्योदयाच्चाभेक्षः पादादयोऽशुभावयवा भवन्ति
तदशुभनाम । पादादिभिर्हि सृष्टः परो रुच्यतीति तेषामशुभत्वम् । यदुदयान्मुखगम्भीरोदारस्त्रो भवति, तत् सुस्वरनाम ।

यदुदयात् स्वरभिन्नहीनदीनस्वरो भवति तदु स्वरनाम । यदुदयात् सर्वस्य प्रियः प्रल्हादकारी भवति तत् सुभग्ननाम ।
तद्विपरीतं तु दुर्भगनाम । यदुदयेन यत्किञ्चिदपि ध्रुवाणः सर्वस्योपादेयवचनो भवति तदादेयनाम । यदुयाद्युक्तमपि ध्रुवाणः
परिहायवचनो भवति तदनदेयनाम । सामान्यतस्तपःशौर्यत्यागादिसमुपाजितयशसा कीर्त्तनं संशब्दनं श्लाघनं यशःकीर्त्ति-
रयवा सर्वदिगामिनी पराक्रमकृता वा सर्वजनोत्कीर्त्तनीयगुणता यश उच्यते । एकदिगामिनी दानपुण्यकृता वा कीर्त्तिर्यशश्च
कीर्त्तिश्च यशःकीर्त्तौ ते यदुदयाद्भवतः तद्यशःकीर्त्तिनाम । तद्विपर्ययादयशःकीर्त्तिनाम । सर्वभाणिनां शरीराणि यदुदया-
दन्तमीयातमीयापेक्षया नैकान्तगुणि नैकान्तलघूनि भवन्ति तदगुलघुनाम । एकान्तगुल्ले हि वेदुमशयानि स्युरेकान्तल-
घुल्ले तु बाधुनाऽपि ह्रियमाणानि धारयितु न शक्येरन्ति । रवशरीरावयवैरेव प्रतिजिह्वावृन्दलम्बयचौरदन्तादिभिः
शरीरान्तर्वेद्धमानैर्यदुदयादुपहन्यते पीडयते तदुपघातनाम । यदुदयादुःमपृथक्तया शरीराकृतिः परानाहन्त्यभिभवति तत्परा-
घातनाम । यदुदयादुच्छ्वसनलब्धिरात्मनो भवति तदुच्छ्वासनाम । सर्वलब्धीनां क्षायोपशमिफल्वादीदयिकीलब्धिनं सम्भ-
वतीति चेन्नैतदस्ति, वैक्रियाहरकादिलब्धीनामौदयिकीनामपि सम्भवाद्दीर्यान्तरायक्षयोपशमोऽपि च तत्र निमिचीभवतीति
सत्यप्यौदयिकत्वे क्षायोपशमिफल्यपदेशोऽपि न विरह्यते । असंबवं क्रितुच्छ्वासनामैवोच्छ्वसनस्य सिद्धत्वादुच्छ्वास-
पर्याप्तिर्निवप्येति चेत् १ नैवं, सतीमप्युच्छ्वासनामोदयजनितानुच्छ्वसनलब्धिरात्मनश्चक्तिविशेषलयामुच्छ्वासपर्याप्तिमन्तरेण
व्यापारयितुं न शक्नुयाद् यथाहि-शरीरनामोदयेन गृहीता अपर्यादारिकादिशरीरगुहाः शक्तिविशेषल्यां-शरीरपर्याप्तिं
विना शरीररूपतया परिणमयितुं न शक्यन्त इति शरीरान्नामः पृथग्विप्यते शरीरपर्याप्तिरेवमत्राप्युच्छ्वासनामः पृथगुच्छ्वास-

पर्याप्तिरेष्ट्या, हृत्यष्टुक्तिरादिति । यदुदयाञ्जन्तुशरीराण्यात्मनाऽनुष्णान्यप्युष्णमवग्रहणमातपं . कुर्वन्ति तदातपनाम, तदुदयप्र रधिरिष्यादौ पार्थिवशरीरेष्वेव, न यद्वयादियु, सत्यपि हि तेषूष्णमकाशस्थत्वेऽसावातपो न भवति, किं तर्हि तत्र तेजोऽन्तुशरीराण्येवोष्णस्योदयोष्णानि लोहितवर्णनामोदयाचु मकाशयुक्तानि भवन्तीति । यदुदयाञ्जन्तुशरीराण्यनुष्ण-मकाशात्मरुमुद्योतं कुर्वन्ति, यथा यतिदेवोचरैरुत्पन्नचन्द्रग्रहनक्षत्रासारत्नोपधिणिग्रभृद्वयस्तदुद्योतनाम । यदुदयाञ्जन्तुशरीरे-प्यद्वयस्यद्धानां प्रतिनियनस्थानवृत्तिता भवति, तत्तद्वयारक्त्यं निर्माणनाम । तदभावे हि तद्भूतककहर्षरक्षोपाज्ञानमादिभिर्निवे-र्चितानामपि शिरः पर उदरादानां स्यान्तुहेरनियमः स्यात् । यदुदयाञ्जीवः सैव भुजामुखोऽख्यमुत्तमोत्तमं धर्मतीर्थस्य प्ररतैर्यितु रदमयामोति तत्तीर्थकरणमेत्युक्तं समयेदं नागेति ॥ अधुना गोत्रमुच्यते—उत्र ‘गुह्यबन्धे’ इत्यस्माद्वोर्गोत्रेयते संगव्यदे मयनाथमादिरूपनया अनेन उर्वर्तीचैः कुलोत्पत्त्यादिलक्षणेन पर्यायेणेति दूत्यत्यये गोत्रम्, तादृशविपाकवेद्या कर्ममद्वृत्तिरपि गोत्रम् । तच्च द्विधा उच्यमानिकुलंयलरूपतपरेष्वर्थश्रुतलाभाख्यैरुग्भिः प्रकारैर्वदत इत्युर्वर्गोत्रम् । तद्विपर्ययास्त्रीचर्गोत्रं, गुणहीनोऽप्युत्तमजात्यादिवशाञ्जनीः पूज्यते, जात्यादिहीनस्तु गुणवानपि निन्द्यत इत्युक्तं गोत्रम् ॥ अधुनागतरायम् । तत्र जीवै चार्थात्प्राप्तं चान्तराऽप्यहे पततीत्यन्तरायं जीवस्य दानादिकर्मार्थं सिंसाथयिषोर्विघ्नोधूयाऽन्तरा पततीत्यर्थः । नच पञ्चधा, दानस्यान्तरायं दानान्तरायमेवं लाभोदियपि वाच्यमिदमुक्तं भवति, सत्यपि दातव्ये वस्तुनि समागते च गुणवति पात्रे दानस्य चोत्तमं फलविशेषं विद्वा(दे)नपि यदुदयाद्दातुं नोत्सहते, तद्दानान्तरायम् । प्रसिद्धादपि दातुर्गृहे विद्यमानमपि च देय-मर्पतातं याश्चाकृग्लो गुणवानपि च याचको यदुदयाच्च न लभते तद्व्याधान्तरायम् । सकृदुज्यत इति श्रोगः आहारमाल्यविले-

चित्तरावर्तने, ता ध्रुवबन्धिन्यस्ताश्च साप्तत्वारिंशद्भवन्ति, तद्यथा-ज्ञानावरणानि नव, मिथ्यात्वं, पोदश कयायाः, भयं, जुगप्सा, तैजसकार्माणवर्णनसम्पन्नगिरुलधूप्यावनिर्माणानि, अन्तरायाणि गच्छेति । तदुक्तं-“नार्ण-
वरायदसंगं दंशगनवमिच्छ सोलस कसाया । ययदुगच्छानिम्माणव्यशुस्वणाइस्ववायं ॥ १॥ तेषाकम् च इमा सीयालीसं
ह्वंति ध्रुववंश । त्वंचरि पगर्दो सेसाओ अयुवन्थाओ ॥ २ ॥” चि एसासां सप्तचत्वारिंशतो ध्रुवबन्धिनीनां प्रकृतीनां
सामादयथत्वारोऽपि विकल्पा प्राप्यन्ते । तत्र ज्ञानावरणपञ्चकच ध्रुवचतुर्विधैकदशनचतुष्टयान्तरायपञ्चकलक्षणानां चतुर्द-
शप्रकृतीनां ह्यसम्पन्तरायचरमसमये व्यवच्छिन्नकथनानामुपपन्नमोहोऽन्यको भूत्वा पुनरपि प्रविपतवो यदेता वध्नाति, तदै-
नासां सादिवन्धः । उपशान्तमोहयुगस्थानं चाप्राप्तपूर्वाणां पूर्वोक्तेतुतोऽनादिध्रुवाध्रुवी यथासङ्ख्यमभ्यव्यपेक्षया पूर्व-
वद्भव्यो । सङ्खलनचतुष्टयस्य त्वनिष्ठिचिबादे वन्धव्यवच्छेदं कृत्वोपरि गत्वा पुनः प्रतिपतितस्य अन्तोस्तानेव वध्नतः सा-
दिस्तद्वन्धस्तच्च स्थानमप्राप्तपूर्वस्यानादिः । ध्रुवाध्रुवी यथाक्रममभ्यव्यवयोः पूर्ववद्वाच्यौ । निद्राप्रचलौ तैजसकार्माणवर्णन-
रससम्पन्नगिरुलधूप्यावनिर्माणमयजुसुप्तालक्षणानां त्रयोदशानां प्रकृतीनामसूक्ष्मरूपे यथास्थानं वन्धव्यवच्छेदं कृत्वोपरि गत्वा
प्रतिपत्य पुनस्ता एव वध्नतः सादिस्ताद्वन्धः शेषास्त्वनाद्यादयः पूर्ववद्वाच्याः । चतुर्णां प्रत्याख्यानावरणानां देशविरतसम्य-
गृष्टौ वन्धव्यवच्छेदं कृत्वोपरि गत्वा प्रतिपत्य पुनस्तानेव वध्नतः सादिस्तद्वन्धः, शेषास्त्रयः पूर्ववत् । अप्रत्याख्यानावरणानां

१ ज्ञानान्तरायवध्नकं दर्शनेनच मिथ्यात्वं पोदशकयाया । मयदुर्गच्छानिर्माणगुरुलधूप्यादिषुपधातम् ॥ १ ॥ तैजस-
कार्माणं चेमाः साप्तचत्वारिंशत् भवन्ति ध्रुवबन्धिन्यः । त्रिसमतिः प्रवृत्तयः शेषास्त्वध्रुवबन्धिन्यइति ॥ २ ॥

चतुर्णां पितरसम्यग्दृष्टौ वन्धव्यवच्छेदस्तदुपरि च देशविरतादौ गत्वा पुनः प्रतिपत्य तानेव वधतः सादिः, नोपास्त्रयः
 पूर्ववत् । स्वपानदित्रिकयित्यात्वात्त्वान्तानुबन्धिनो मिथ्याघटिः सम्यक्त्ववायावन्धको भूत्वा प्रतिपत्य च यदा पुनस्तानेव
 वधति, तदैतद्बन्धः सादिः नोपास्त्रनाद्यादयः पूर्ववद्भावा इति । 'साई अद्भुवियाओ सेसा परियत्तमाणीओ 'ति,
 परावर्चयेत्तेऽपरस्याः मकृतेर्वेन्धारभेण वन्धास्त्रिवर्चयेत्ते इति परावर्त्तमानाः, परावर्चय २ विमुच्य २ पुनः पुनर्वर्चयन्त
 इत्यर्थः, ताव त्रिसप्तति भवति । तद्यथा-सातासाते, वेदत्रयं, हास्यरवियुगलं, अरतिशोक्युगलं, चत्वार्यायुषि, चतस्रो गतयः,
 पञ्चजातयः, औदारिकवैक्रियाहारकशरीराणि त्रीणि, पट्संस्थानानि, त्रीण्यद्रोपाग्नानि, पट्संस्थानानि, चतस्र आनुपूर्व्यः,
 पराधातं, उच्छ्वासं, आतपं, उद्योतं, विद्यायोगविद्वयं, त्रिसादिविशतिः, तीर्थकरं, उर्वर्गोत्रं, नीचैर्गोत्रं चेति एतासु च मध्ये
 सातासातस्त्रीपुनपुंसकयैदौ दारिकवैक्रियाद्याः मकृतयतावत्परस्परविरुद्धत्वात् युगपद्वर्चयन्त इति परावर्त्तमाना उच्यन्ते ।
 पराधावोच्छ्वासनाम्नी तु पर्याप्तकृत्नाम्नैव सह वच्यते, नापर्याप्तकृत्नाम्नेति तयोः परावर्त्तमानता । आतपं त्वेकेन्द्रियमायोग्य-
 क्त्येनैव सह वध्यते नान्यथा । उद्योतं पुनस्तिर्यगातिसहचरितमेव वच्यते, नान्यदेति तयोः परावर्त्तमानता । तीर्थकराहारके
 तु यथाक्रमं सम्यक्त्वसंयमगुणवन्त एव वधन्ति नापरे, इत्यनयोरपि परावर्त्तमानता । तदेवमेताः परावर्त्तमानास्त्रिसप्ततिमकृतयो
 ध्रुवबन्धिनीभ्यः नोपा उद्धृतिं वन्धमाश्रित्य सादिका अधुवाध भवन्ति, नियत्काल एव वध्यमानत्वात् सादिसेतासां
 वन्धोऽनुवच्यन्ति त्वादेव जातोऽपि पुनर्निबर्चन्त इत्याधुव इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ४० ॥ साम्प्रतं मूलमकृतिवन्धस्थानानि,
 तेषु च भूयःकारालपतरावस्थितानां कल्लक्षणवन्धमेतान् प्ररूपयन्नाह-

भा० एतौतरासु सायाइवत्तणं तत्थ ताव पुवअधुवा । जहसंखं सगवत्ता विवत्तरी विप इमा ताओ ॥ २० ॥
धुववंधी भय ? कुच्छा ? क्कसाय ? इ विच्छेत्तराय ५ आवरणा ? ४ । वन्नचव ४ तेषकम्मा २, गुल्लहु ? निमिणो ?
वयाया ? य ॥ २१ ॥ अणुदुल २ विजव २ हारग २ मइ ४ जाई ५ समइ २ आणुदुही य ४ । संघयणा ५ गी ६ तसवीसु २०
स्सासं ? तित्था ? वधुत्तौयं ? ॥ २२ ॥ परयाय ? वेयणीया २ ४ गोय २ हासाइदुयल ४ तिवेयं ३ । इयपय-
हीओ भणिमा तेवत्तरे अधुववंथा व ॥ २३ ॥ तस्य धुवाणं वंधो चवविण्णो जहा, व पणनाणा । विग्यपण दंसचवगे
एवदसमाणी न वंधे ॥ २४ ॥ दसमाणी नो वंधइ संजलणं चवत्तरे वइ य । नामधुववंथिनवगं निवदुगं भयदुंछा ? य
॥ २५ ॥ एत्थ किं नाम धुववंधि- नवगमेवं भणंति तद्विउणो । वत्तचव ४ तेष ? कम्मा ? गुल्लहु ? निमिणो ? वयाया ? य
॥ २६ ॥ नो वंधइ नवमाणी छट्ठणो पक्खत्ताणचलगे च । नो वंधइ देसजइ अपक्खत्ताणचलगे च ॥ २७ ॥ अणचलगे,
मिच्छत्तं धीणतिगं नो य वंधए साओ । उवसंतसुट्ठमाई जइया किं पदियां ते पुण वि ॥ २८ ॥ वंधंति भणिपयदीतइया इह
होइ सावंधो चि । वंधोणाइ उवसंत-पाइठानं अपत्ताणं ॥ २९ ॥ म्हाणं वंधंते अट्ठुवंधो धुवो अभवाणं । परिपत्तमाणि-
याओ अट्ठुविया इह भणिज्जंति ॥ ३० ॥ तांसि अधुवत्तरेवं भाविज्जइ जह परायो उस्सासं । पक्खत्तौय सगं वट्ठइ नमत्थ
व अधुवा ॥ ३१ ॥ परिदिपयाओगियवंधसमं आयवं तु वंधेइ । नो ज्जोयं तिरियागइ पवंधए नेयमज्जत्थ ॥ ३२ ॥ तित्थयरा-
हादुगं नो वंधइ सम्मसंजमेह विणा । सायासायावीपुमभिइं सेसाव पयदीओ ॥ ३३ ॥ जुगवं नो वट्ठंती परीपरं
जेण ता विट्ठाओ । इय वेवत्तरेवधु वा परिणिय समए व वट्ठंति ॥ ३४ ॥ इय सईओ जेवं वंधो जाओ पुणो नियचेइ ।

इय अधुना चे त्रहि अणाः पुनसंभवो नास्मि ॥ ३५ ॥

चत्वारि पगइठाणाणि तित्ति म्गारअप्पतरगाणि । मूलपगडीसु एवं अवट्ठिओ चउसु नायन्वो ॥ ४१ ॥

टी० इहपूर्वे तावद्रूपस्मारादीनां स्वरूपमुच्यते-तत्रैकविधाचलतरवन्धको भूत्वा, यत्र पुनरपि पट्टिधादिवहुविधवन्धको भवति, स प्रथमसमये भूयस्मावन्धः । यत्र त्वष्ट्रविधादिवहुविधवन्धको भूत्वा पुनरपि सप्तविधाद्यत्तरवन्धको भवति स प्रथमसमये एवास्ततरवन्धः । यत्र तु प्रथमसमये एकविधादिवन्धको भूत्वा द्वितीयसमयादिव्यपि तावन्मात्रमेव वप्राति सोऽवस्थितवन्धः । यत्र तु सर्वपाऽवन्धको भूत्वा पुनः प्रतिपत्य वन्धको भवति, असावाद्यसमयेऽवकव्यवन्धन्योः अयं तत्तरप्रकृतीनामेव भवति, न मूलप्रकृतीनां, तासां सर्वपाऽवन्धकस्यायोगिकेवलिनः सिद्धस्य वा प्रतिपत्ताभावेन पुनर्वन्धाभावात्, तदेवमस्ती चतुर्दशी वन्धो भवति । तदुक्तं-“ एकादहिमे एदमो एकादीज्जगम्मि वीओ य । तत्तियमेत्ते तइओ पदमे समये अवत्थो ॥ १ ॥ मूत्रेऽपि दृश्यते अस्मी, केवलं प्रहेषगायेति । इदानीं प्रकृतगापार्थः प्रस्तूयते, तत्र मूलप्रकृतिवन्धस्थानानि पूर्वोक्तस्वरूपाणि चत्वारि भवन्ति, तद्यथा-एकविधस्य वन्धः पट्टिधस्य सप्तविधस्य अष्टविधस्य च । इह चोक्तलक्षणा भूयस्कारवन्धास्तयोऽस्ततरवन्धा अपि त्रयो भवन्ति, तद्यथा-आयुर्वन्धकाळेऽष्टविधे वद्वापुनरप्यायुर्वन्धोपरमे सप्तविधे यत्रात आद्यसमये प्रथमोऽस्ततरवन्धो द्वितीयादिसमयेषु त्रिविधस्तवन्धः । सप्तविधवन्धादपि मूलसम्भारायावस्थायां पट्टिधवन्धगतस्याद्यसमये द्वितीयोऽस्ततरवन्धो द्वितीयादिसमयेषु त्ववस्थितवन्धः । पट्टिधवन्धादप्युपशान्तभोहाद्यवस्थायामेकविधवन्धगतस्या-

१ यकाप्रधिके प्रथमं यकाद्यनके द्वितीयम् । तावन्मात्रमवन्धनीय एतमेव मन्त्रोपपत्त्यर्थः ॥ ३ ॥ ॥ मन्त्रेऽपि य ।

ऊगो उ वीओ उ । तत्तियमेनो तइओ पढमे समये अवचवो ॥४२॥ एवं च ठिए इगलण-सचट्टविहेसु वंघठाणेसु । चउसु-
 वि विअंतराइ बुद्धीए भूयकाराई ॥ ४४ ॥ एवं विअिप्पियरा नवरं राणीएँ ते किर हवंति । तन्भावणिंया सुगमा एगविहाईसु
 चउमुं तु ॥ ४५ ॥ दुइयसमयाइसु ठाणेसु हो अवट्ठिओ वंघो । सुत्ते अओ य भणिंयं अवट्ठिओ चउसु नायवो ॥ ४६ ॥
 अवचवो नो मूलि-गासु संभवइ इइ पुरा भणिंयं । संपइ उत्तरयपडिसु वंघट्टाणाणि तेसुं च ॥ ४७ ॥ वंघा भूयकाराइया उ
 जहसंभवं हुणेयवा । तत्तय य पढमं विओी ठाणाणीं दंसये वोच्छं ॥ ४८ ॥

तिन्नि दस अट्ठठाणाणि दंसणावरणमोहनमाणं । एत्थ य भूओगारो सेसेसेगं हवइ ठाणं ॥ ४९ ॥
 टी० इह दर्शनावरणस्योत्तरमकृतीनां त्रीणि वन्यस्थानानि भवन्ति, मोहस्य दग्ध, नांमोऽष्टाविति यथासहस्य सम्ब-
 न्यः । एवंच च त्रिषु कर्मसु 'भूओगारो' त्ति छ्मास्यादिबन्धस्य दर्शनाद्भूयस्कारादयश्चत्वारोऽपि वंन्यविकल्पा भवन्ति ।
 तदुक्तं—“भूयोमारणहणे गहिंया सेसा हवंति चत्तारि । सुत्ते तालपल्ले लुओ जह आदिसहो उ ॥ १ ॥” कयमिति चेत् ?
 उच्यते—दर्शनावरणोत्तरमकृतीनां वावदभूनि त्रीणि वन्यस्थानानि, नवविंशं पडिं चतुर्विंशं वेत्ति । तत्र निद्रापञ्चकं चसुर-
 चसुरवर्तिकवलदर्शनावरणचतुष्टयं वेत्त्येवत्रविंशं, एतच्च सास्वादने यावद्धन्यते, ततः परं स्थायान्दित्रिकस्य वन्धो व्यवच्छि-
 घते, अतो मिश्रादिषु तेषां पडिं वन्नत आद्यसमये प्रयमोऽत्यसत्तवन्धः । एतच्च पडिधर्मपूर्वकरणसद्व्येयभागे यावद्धन्याति ।
 ततः परं निद्राद्विकस्य वन्धे व्यवच्छिन्ने तेषां चतुर्विंशं वन्नत आद्यसमये द्वितीयोऽत्यसत्तवन्धः । एतच्चतुर्विंशं सूक्ष्मसम्परायं

१ भूयस्कारग्रहणे गृहीताः शेषा भवन्ति चत्वारि । सूये तालपल्लव्येः लुतः यथाऽऽदिशब्दस्तु ॥ १ ॥

यावद्वर्यते । ततः कर्म्यनियुनापि प्रतिपत्य एदिपं बद्धत आद्यसमये मयमो भूयस्कारवन्धस्ततोऽपि प्रतिपत्य नवविंश-
कञ्चत आद्यसमये द्वितीयो भूयस्कारकन्योऽत्र च नवविंशतिषु विष्वपि कन्धस्यानेषु द्वितीयादिसमयेषु तदेव बरन्तोऽत्रसि-
तन्य इति प्रयोऽवस्थितकन्धाः, यदा तृपदान्तमोहवस्थायां दर्शनावगमकृतीनां सर्वथाऽवगमको भूत्वा पुनरद्वाप्तयेनेहैव
मनितस्य पदुर्विधे क्त्रादि, तदायसमयेऽवगमकन्धो भूयस्काराद्युचितलक्षणोपागता भूयस्कारादिभिर्विकल्पैर्वक्तुं न शक्यन्त
इति कृत्वा, द्वितीयादिसमयेषु त्वत्राप्यवस्थितकन्धाः । यदा तृपदान्तमोहवस्थायामेवायुःक्षयेणानुत्तरसुरेष्टयद्यते" तदा तत्र
प्रथमसमय एव एदिपं क्त्रातो द्वितीयोऽवक्तन्यकन्धो द्वितीयादिसमयेषु त्ववस्थितकन्धस्तदेवमत्र द्वौ भूयस्कारकन्यौ द्वावल्य-
तरकन्यौ द्वाज्जव्यकन्यौ अवस्थितकन्धादु गणनया एव प्रवक्तोऽपि वन्धस्यान्तानि क्रीण्येवेति तद्वेदान्नय एव भवन्ति ।
मोहनीयस्योत्तरमकृतिवन्धस्यान्तानि दशमूनि भवन्ति । २१ । २७ । २३ । १५ । १५ । ४ । ३ । २ । १ । २ । तत्र सिध्यात्वे,
एदिपं क्त्राति । एकेव द्वाविंशतिमिथ्यात्वरहिता एकाविंशतिर्भवति, नवरं वेदः स्त्रीपुंसदयोरन्यत्रो वाच्यः, तां च सास्त्रादन
एव क्त्राति । अमन्नानुबन्धिचतुष्टयपर्याया द्वादश कथायाः पुंस्त्रः पूर्वोक्तपुगलद्वेज्ज्यतरखुगले भयं जुगुप्सा वेत्येताः सप्तदश ।
ता एव प्रत्याख्यानारणचतुष्टयपर्याया द्वादश कथायाः पुंस्त्रः पूर्वोक्तपुगलद्वेज्ज्यतरखुगले भयं जुगुप्सा वेत्येताः सप्तदश ।
वैकल्प्य, नास्तिदोक्तपुगलम् । यत्ततः सज्जबलनाः पुरुषवेदवेत्येताः पञ्चानिद्विंशद्दो क्त्राति । पुंसेदकन्ये न्यवस्थितके

स एव सञ्ज्वलनं पतुह्यं प्राप्तिः । कोऽप्यन्ये व्यवच्छिन्ने शेषं सञ्ज्वलनं त्रयं स एव प्राप्तिः । मानवन्ते व्यवच्छिन्ने शेषं
 सञ्ज्वलनं रा एव प्राप्तिः । मायावन्ते व्यवच्छिन्ने शेषोक्तं सञ्ज्वलनलोभं स एव प्राप्तिः, नान्ये । एषु च दृष्टानु अन्यस्यानेषु
 नव भूयस्कारवन्ता भवन्ति । एकविधवन्तादि अतिपरयोक्तारूपे द्वितियं वदन्त आद्यसमये प्रथमो भूयस्कारवन्तो
 द्विविधान्निविधे गतस्य द्वितीय, एते प्रतीये तापलेयम्, यावदेकविधविद्ययात् प्राविशतिवन्तं गतस्य नवमो, भूयस्कारवन्तः ।
 अक्षतरवन्तास्तस्यौ द्वाविंशतिविधवन्तात् सप्तदशविधवन्ते गतस्याप्तसमये प्रथमोऽप्यक्षतरवन्तः । सप्तदशविधाप्रयोदशविधं
 गतस्य द्वितीयतरतोऽपि नवविधे गतस्य तृतीय इत्येवं तावदेवम्, यावत् द्विविधवन्तादेकविधवन्तं गतस्याष्टमोऽप्यक्षतरवन्तः ।
 ननु द्वाविंशतिवन्तादेकविंशतिममेव गतवन्तोऽप्यक्षतरवन्ताः कस्यालोक्त इति चेत् । नैवम्, असम्भवादेव, तथाहि द्वाविंशति विध्या-
 रक्षितेन प्राप्तेर्निर्वाति तु सारमात्रं एवेत्युक्तं, एव विध्याद्विपरिवर्तनमेव सास्वादुनरी प्रजति । तेन द्वाविंशतेरेकविध-
 तिगमने स्यात्, किन्तु पञ्चमसमयद्विद्वेत् सास्वादुनरी गतिवन्ते, तथाहि द्वाविंशतेः सप्तदशवन्तगमनमेव भवतीत्यष्टावेषावप-
 रवन्ताः । अतस्तत्त्वकवन्तौ तु द्वौ भवतः । यदा भूयशोऽनाशादेण गतिपरस्य दुनरेके सञ्ज्वलनलोभे प्राप्तिः तदाप्तसमये म-
 यमोऽवक्तव्यकवन्तोऽप्योपकान्तमोहावस्थायामेवाधुःशयेन भूयःसञ्ज्वलनं तदाऽप्यसमय एव सप्तदशविधं वदन्तो
 द्वितीयोऽवक्तव्यकवन्तः । दशवपि मोहनीयवन्तस्यानेषु द्वितीयादिसमयेववक्ष्यितवन्तो सञ्ज्वलन इत्यनुरिपतवन्ता एव । न-
 रेरे “नर भूयगारवन्ता अद्वैत य इति अप्यतरवन्ता । दो अवसगवन्ता अवद्विया दस उ मोक्षस्मि ॥ १ ॥ नाम्नोऽद्वौ वन्त-

१ मन भूयस्कारवन्ता अद्वौ एव भवन्त्यप्यतरवन्ताः । द्वौ अवक्तव्यकवन्तो-अवस्थिता एवौव भाहे ॥ १ ॥

स्थानान्तरम् । २३ । २५ । २६ । २८ । २९ । ३० । ३१ । १ । तत्र तैजसं कामर्षं वर्षादिचतुष्टयं अशुहलधूयातं निमा-
णमितेना नव प्रकृतयो ध्रुवबन्धिन्यः सर्वेऽपि चतुर्गतिकर्तारमात्रविशिष्टगुणैः प्रतिस्मयमयस्य वक्ष्यमानत्वात्तथा तिर्यग्गति-
स्तिर्यगानुपूर्वी एकैन्द्रियनातिः औदारिकशरीरं हृण्मसंस्थानं स्वावरं वादस्सम्भूयोरन्यतरत् अपर्याप्तं प्रत्येकसाधारणयोर-
न्यतरत् अस्मिन् अशुभं दुर्भेगं अनादेयं अयश्चः कीर्तिरित्येतादृशं प्रकृतयो ध्रुवबन्धनीभिर्नवभिः सह त्रयोविंशतिर्भवत्येता
भेदविचित्रं पञ्चेन्द्रियाणामन्यतरो भिज्यादृष्टिरेवापयतेऽन्यत्रायोग्यं बध्नाति, पञ्चविंशतिं पुनः पर्याप्तैर्हन्दिन्द्रियायोग्यां
तत्रोत्पादयोग्या नाना जीवा बध्नाति तत्र च त्रयोविंशतिः पूर्वोक्तैव परायतोच्छ्वासाम्यां सह पञ्चविंशतिर्भवति ।
नवरमपर्याप्तकस्थाने पर्याप्तं, स्थिरास्थिरगुणयुग्मयश्चः कीर्त्ययश्चः कीर्त्तनां परावृत्तिर्न्या-
मपि विह्वलेन्द्रियादिनीचानां प्रायोग्या नानाभौः सम्भवति, केवलं ग्रन्थविस्तरभयाद् परस्यानत्वाच्च नेहोच्यते, 'सप्तति-
कायां' च तद्विस्तरं ज्येष्णीयः । एवमुत्तरं ज्येष्णीयः । एवमुत्तरं ज्येष्णीयः । एवमुत्तरं ज्येष्णीयः । एवमुत्तरं ज्येष्णीयः ।
योतयोरैकत्रास्तोपे बहिर्गतिर्भवति । सा च पर्याप्तैर्हन्दिन्द्रियप्रायोग्यैव कथ्यते, नान्यप्रायोग्या । बन्धकाश्च तत्रोत्पादक्यप्रा-
जीवा दृष्टव्याः । अष्टाविंशतिं तु देवगतिप्रायोग्यां तिर्यग्गुणानुत्पास्तत्वायोग्यविधुदा बध्नाति । तद्यथा-देवगतिर्देवानुपूर्वीपञ्चे-
न्द्रियनानिर्वाक्र्यादिके समवनुसर्त्तं, उत्कृष्टं पराधातं मश्वस्तविहायोगतिस्सत्तं वादरं पर्याप्तं प्रत्येकं स्थिरास्थिरयोः शुभाशुभ-
योर्ध्वः कीर्त्युदाः कीर्त्योः एवमेतैकमन्यतरदाच्यय, सुभयं युस्तरसादेयमितेना एकोनविंशतिर्नवभिर्ध्रुवबन्धनीभिः सहाविंश-
तिर्भवति । एतस्या अष्टाविंशतेर्भेद्ये वीर्यकृतनामबन्धे प्रक्षिप्ते एकोनविंशद्भवति । तां च सम्यग्दर्शनो भानुष्या एव बद्धतीर्य-

करणानां देवगतिप्रयोगां वदन्ति । अथवा पर्याप्तपञ्चेन्द्रियविशेषायोगापीयमेकोनविंशद्ध्यते । तत्र पर्याप्तैकेन्द्रि-
 यप्रयोग्या या पञ्चविंशतिरुक्ता, तस्या मध्ये औदारिकाहोपक्षेऽन्यतरसंवेदनेऽन्यतरस्वरे विहायोगतो चान्यतरस्यां क्षिप्ता-
 यामसौ भवति । नवरमेकेन्द्रियजातिस्याने पञ्चेन्द्रियजातिनाम स्यावरस्याने त्रसं वाच्यम् । इदानीं त्रिंशदुच्यते, सा च
 पूर्वोक्ताया अष्टाविंशतौर्ध्ये आहारकादिकल्पे भवति । केवलं स्विप्रभृत्पञ्चमीर्षय एव वाच्याः, न प्रतिपक्षाः, बन्धकां चास्या
 अपमत्तापूर्वकरणमिति । अथवा कश्चिदिह वदन्तीर्थकरनामकर्मा दिवि समुत्पन्नाः, पुनरपि मनुष्येषूत्पस्यत इति मनुष्यमति-
 प्रायोग्या तीर्थकरनामसाक्षां त्रिंशतिं देवो वदन्ति । तद्यथा-मनुष्यादिकं पञ्चेन्द्रियजातिरौदारिकादिकं समचतुरस्रं वज्रवर्धनारा-
 वं परायातं वन्द्यासं ममस्तविहायोगतिल्लसादिचतुष्कं स्थिरास्थिरयोः श्रुताश्रुभयोर्वयःकीर्येयःकीर्योः पूयर्गेकैकं वा-
 च्यम् । सुभगं सुस्वरं आदेयं तीर्थकरमितेता एकविंशतिर्नवभिर्धुबन्धिनोभिः सह त्रिंशद्भवति । इदानीमेकविंशदुच्यते सा
 च देवगतिप्रयोग्या आहारकादिकवन्धसहिता या पूर्वं त्रिंशदुक्ता तन्मध्ये तीर्थकरनामबन्धे मत्सेपे भवति । तां चाप्रमत्तयतिः
 क्षिपन्तमपि भारं यावदपूर्वकरणञ्च देवगतिप्रयोग्यामेव वदन्ति । एकविषयबन्धं तु यशःकीर्तिस्वरूपमपूर्वकरणानिवृत्ति-
 बादरसूक्ष्मसम्परायाः स्वस्वर्गेणैव वदन्ति, नतु कस्यचित्प्रयोग्यं, देवगतिप्रयोग्यस्यापि बन्धस्यापूर्वकरणमर्थे व्यवच्छिन्नत्वा-
 द् । तदेवं स्वरूपतोऽष्टावप्युक्तानि सन्नेषतो बन्धस्थानानि, साम्प्रतमेतेषु प्रकृता भूयस्कारादय एव विचिन्त्यन्ते । तत्रैहभूयस्का-
 रबन्धाः षट् । तथाहि कस्यचिदपयसिर्मेन्द्रियप्रयोग्यां त्रयोविंशतिं वद्ध्वा तत्प्रयोग्यविशुद्धिवशाद् पञ्चविंशतिविधं बन्धं ग-
 तस्याद्यसमये प्रथमो भूयस्कार बन्धः । इवोऽपि तत्प्रयोग्याविशुद्धितः षड्विंशतिबन्धं गतस्य द्वितीयस्तथैवाष्टाविंशतिबन्धं

गतस्य ततोऽपि एवमुपरि नावशेषम्, आवाहाहारकद्विवर्तितां विवर्ति बद्धा एकविंशद्वन्द्वं गतस्यायसमये षष्ठो भूयस्कारव-
न्योऽपि यथाः श्रीचित्सम्पत्कनिषे बद्धा श्रेणीनिपतताः पुनरपूर्वकरणे एकविंशतं चतुतः षष्ठ एव भूयस्कारवन्द्यः, न सप्तमः,
एकविंशद्वन्द्वमस्य स्थानकस्योभयथाऽप्येकत्वादिति । अत्यन्तरकथातु सप्त तत्रापूर्वकरणे देवगतिमायोग्यामष्टाविंशतिमेको-
नविंशतं वा विंशतं वा एकोनविंशतं वा बद्धा तद्वन्द्वव्यवच्छेदे एकविपबन्ध गतस्यायसमये प्रथमोऽत्यन्तरवन्द्यः । एकविंश-
द्वन्द्वश्च विंशद्वन्द्वं गतस्य द्वितीयोऽत्यन्तरवन्द्यः । एतच्च कथं सम्भवतीत्युच्यते-इह, कथिदाहारकद्विकतीर्थिकरनामस-
रिनां पूर्वाभिरुक्तामेकविंशतं बद्धा द्विवि ससुलभस्तस्य प्रथमसमय एव मनुष्यगतिमायोग्यां पूर्वोक्तामेव विंशतं गतस्य
एकविंशद्वन्द्वमस्य सम्भवति । ततस्तस्यैव द्विविभुत्वा मनुष्येष्टस्य पुनरपि देवमायोग्यां पूर्वोक्तां तीर्थिकरनामसहितां
पूर्वाभिरुक्तामेकोनविंशतं चतुतस्वतीथोऽत्यन्तरवन्द्यः । यदा तु त्रिविमनुष्याणामन्यतरस्तिर्यकमायोरथां पूर्वोक्तामेकोनविं-
शतिमायोग्ये पद्विंशतिपन्ध गतस्य पञ्चमस्ततोऽपि पञ्चविंशतिवन्द्यं गतस्य षष्ठः, ततोऽपि त्रयोविंशतिवन्द्यं गतस्यायस-
मये सप्तमोऽत्यन्तरवन्द्यः । अवच्छेदकवन्द्यामिह त्रयो भवन्ति । तत्रोपशान्तमोहावस्थायां नापकर्माणोऽवन्द्यको भूत्वा ईर्षो-
पशान्तादास्येण प्रतिपस्य यदा पुनरप्येकविंशतं गति, तदायसमये प्रथमोऽवच्छेदकवन्द्यः, अथोपशान्तमोहावस्थायामेवायुः-
समेणावन्द्यको भूत्वाऽनुत्तरसुरेष्टस्यते, उद्यानतीर्थिकरनामा च भवति, तदा तस्य तत्र प्रथमसमय एव मनुष्यगतिमायोग्यां पूर्वो-
क्तस्य कथां तीर्थिकरमरितां विंशतं चतुतो द्वितीयोऽत्यन्तरवन्द्योऽथानुपास्वतीर्थिकरनामा तदा तीर्थिकरनामरहितो तत्रैव मनु-

व्यगत्रिप्रायोयामेकोनत्रिंशतिं वाप्रतस्त्वृतीयोऽवक्तव्यकथन्यः । एषु चाष्टश्वपि कथस्थानेषु द्वितीयादिसमयेषु सर्वत्रावस्थितव-
 न्यो लभ्यत इत्यवस्थितवन्था आहौ, तदेवं 'छन्धूपयावन्था सचैव भवति अप्यतवन्था । तिस्रवत्तवन्था अवद्विया अद्विनाम-
 म्मि ॥१॥ तदेवं गाथायाप्यादत्रयं व्याख्यातम् । 'सैत्सेमं हवद्गणं'ति श्लेषेण भगिनोद्धरितेषु शानावरणवेदनीयायुगेत्रान्तरा-
 यलक्षणेषु पञ्चसु कर्मसु बीप्साया गम्यमानत्वादिक्रमेव कथस्थान भवति । तत्राद्यकर्मणि मतिज्ञानावरणाद्युत्तरप्रकृतिप-
 ञ्चकस्य समुदितमेवैकं कथस्थानं मिथ्याद्येवैरन्य सूक्ष्मसम्परायं यावन्नवति, एवमन्तरायपञ्चकस्यापि वाच्यम् । वेदनीयस्याप्येक-
 मेव स्थानं सातमसात् वा । आद्युपपत्तिर्भाषायुगमन्यतरैकाद्युक्कलक्षणमेकमेव कथस्थानम् । गोत्रस्य तु नीचैर्मेत्रमितरद्वा एकं
 कथस्थानम् । अत्र च सूक्तत्वात् सूत्रस्यैतत् स्वयमेव द्रष्टव्यम् । यदत्र कर्मपञ्चकंऽपि भूपस्कराऽत्यतरवन्थौ न सम्भवतस्तल्लु-
 क्षणादौगाच्छेपौ तु द्वौ वेदनीयवर्ज्यकर्मचतुष्टये सम्भवतस्तथाहि-ज्ञानावरणान्तरायगोत्राणामुपशान्तमोहावस्थायामायुषस्त्व-
 पूर्वकरणाधवस्यायां सर्वथैवावन्थको भूत्वा मतिपत्य यदा पुनस्तान्येव वद्व्राति, तदा प्रथमसमयेऽवक्तव्यकथन्यो अथवा आयु-
 षसु यदा त्रिभागादिसमयादौ वन्थकस्तथा प्रथमसमयेऽवक्तव्यकथन्यो द्वितीयादिसमयेषु त्ववस्थितकथन्यः । वेदनीयद्विकस्य
 त्ववस्थितवन्थोऽस्ति प्रभूतकालमवस्थितत्वेन वध्यमानत्वादवक्तव्यकस्तु न सम्भवति । स हि सर्वथाऽवन्थको भूत्वा यदा प्र-
 तिपत्य पुनस्तदेव वद्व्राति, तदा सम्भवति । न चैतद्देवनीयेऽस्वीत्युक्तात्, तदेव 'नाणावरणे तह आडयम्मि गोयम्मि
 अंतराप य । चउसु अवत्तगवन्था अवद्विजो वेयणिज्जम्मि ॥ १ ॥' इति गाथार्थः । तदेवं भूयस्कारादिमकारैश्चिन्तितः प्रकृति-

१ एतद्भूयस्कारवन्था सप्तैव भवन्त्यन्यतरवन्थाः । प्रयोऽवक्तव्यकथन्या अवस्थिता ज्यो नात्रि ॥ १ ॥

शतक-
॥५९॥

वन्धः, साम्प्रतं स एव स्वाभित्वदारेण चिन्त्यते । कः क्तासां प्रकृतीनां वन्धमाश्रित्य स्वाभात्यत्राह—

भा० बंधद्वारेण पदमे नवेव छेदव तद य चचारि । बंधद्वाराणि हवति विभिन् इय दंशणावरणे ॥५९॥ आ सायणु नवबंधी थीणतिर-
दिओ छबंधि जपुहो । अपुहा आ मुहुसो निहादुगविरहियचउब्बंधी ॥५०॥ भूयकारपयरावचबंधाउ दुलि पनेयं । हुंति अबट्टि-
यबंधा विसेव य दंशणावरणे ॥५१॥ दंशणावरणे उतर-मयदीण नवाइबंधाणेसु । नवछमचउन्दो अंतरेसु हाणीई बुदीए ॥ ५२ ॥
दो दो अपपरभूय-गारबंधा उ तदय उवसंभो परिवरिय चचविहबंधाणेसा आउयलपमि ॥५३॥ छविहबंधी वो दो उवचवा
लिखि हुंति पुबं व । हुंति अबट्टियबंधा इय भावणिया दुइयकम्मे ॥५४॥ बावीसएगवीसा सचरसं तेरसेव नव पंच । वउति-
गदुगे च एगं बंधद्वाराणि दसमोहे ॥ ५५॥ भिच्छं कसायसोल्स भये दुंगुच्छा तिवेयपअपर । हासरई इयरे वा बंधे भिच्छस्स
वावीसा ॥ ५६ ॥ भिच्छजपयदिरहिया इगवीसा सासणस्स बंधमि । अणपीरहिया सवत्स बंधमि मीसअजयाणं ॥५७॥
दुइयकसायविहूणा तेरस देसस्स हुंति बंधमि । तइयकसायविहूणा समवविरयाण नव बंधे ॥ ५८ ॥ अपमनसंजयाण अपुव-
करणेण तइ य समणेण । हासरइमयदुंगुच्छा रहिया पंचेव ते हुंति ॥ ५९ ॥ वो भुंक्तोहाणं कमेण वोच्छेद सेसटाणांओ । अ-
नियट्टि पंच हाणी आ एगं लोभसंजलणं ॥ ६० ॥ नव भूयागारबंधा अट्टेव व हुंति अपयरबंधा । दो अद्वयगबंधा अबट्टिया
दस उ मोहमि ॥ ६१ ॥ इत्य य बावीसाई दससु मोहस्स बंधाणेसु । नव अंतराणि तेसु भूयकाराउ जइ पत्य ॥ ६२ ॥
नव भजिया तइ अपपर-बंधया क्किमिह नो नव हवंति । जे जिहभणिय अपपरबंधा अट्ट उ इवंति ॥ ६३ ॥ भग्गइ बावी-
साओ बंधा इगवीसओ न संभवइ । जेभम्मिच्छादिदीनं-तरभावेण सासाणो ॥ ६४ ॥ नो होइ किं तु उवसम-दिद्विजिओ

कोइ सासणो होइ । तस्स य किर इग्वीसा भणिआ वंधास ठाणम्मि ॥ ६५ ॥ तम्हा चावीसाओ सतरसबंधम्मि वेव किर-
 गणं । होइ अओ इइ अट्ट उ हुंती अपपरबंधाओ ॥ ६६ ॥ भूयकारणपरग-चट्टिवचवधान बंधाण । मोहम्मि भावणा इइ
 पुणुत्तवाणेण नेयहा ॥ ६७ ॥ तेवीस पन्नवीसा-छवीसा अट्टवीसगुणीसा । तीसेग्वीसयेगं बंधाणाणि नामस्स ॥ ६८ ॥
 वल्लवत्तेयकम्मगनिग्गमाणुवधाअशुत्तहुयं च । नव धुवबंधा एए सवत्थ भिण्हेति वयम्मि ॥ ६९ ॥ तिरिगइगुग्नियजोइ
 उरल्लं हुंइ च यावरं अयिरं । अणयल्लं असुभुद्धम अपल्ल नवधुवय अनस च ॥ ७० ॥ पत्तेयसुहुमदुगदुगएगयरमपज्जिगिदि-
 तेवीसा । पणिदिआइ तिरिन्न-बंधहि भिन्हेण जुयवीवा ॥ ७१ ॥ सोसासपरायाए खित्ते पणवीसपज्जिगिदिरस । होइ
 जोगा नवरं पिरसुमजसफित्तियुल्लानं ॥ ७२ ॥ कल्लेत्य परात्तवी एसा विगल्लिदियाण वि जियाणं । पाओमा संभवइ पण-
 वीसा विविहबंधेहि ॥ ७३ ॥ नवरमिह निपरमया पराणेताओ (पलेणणेह) बुद्धव । तवित्तरो हु विओसेहि सत्तरीच्चुद्धिओ नेओ
 ॥ ७४ ॥ नामकम्मस्स तणुयाण पणवीसेसा वि होइ छवीसा । उल्लोयआयवाणं एगयरपयइदेवम्मि ॥ ७५ ॥ सा पज्जिगिदिजोगे
 वड्ढइ नल्लनीअवाओमा । तत्थोववायजोगा जीया तब्बंथा नेया ॥ ७६ ॥ देवगत्तयणुपुवी पणिदिजोइ विडविपदुगं च ।
 समवडरं जसासं परयायपसत्थविहागइ ॥ ७७ ॥ तसवायरपज्जत्ते पत्तेयं तुइ थिराणअधिराणं । सुभअसुभजसजसाणं
 अन्नयरं सुभगसुस्सरयं ॥ ७८ ॥ आपज्जपि गुणवीसं धुवबंधी नवजुयात्त अट्टवीसं । तिरियणुयात्त विट्ठुद्धा बंधंती देवभ-
 वजोगं ॥ ७९ ॥ तित्थयरबंधत्तेवे एगुणवीसं हवति तं च पुणो । वडं तित्थयरकम्म सम्मदिही नरा चेव ॥ ८० ॥ देवा-
 ईए जोगं रंयंती अन्नहावि गुणवीसा । तिरिपणिदियपज्जत्त-जोगिया वज्झइ उ जहा ॥ ८१ ॥ तत्थय-पज्जेगिदियपाओमा

पंचवीसई जा उ । भजिया तम्मअं उलअंशुं गंमि लिचमि ॥ ८२ ॥ सधयणसरविवायोगइसुं अन्नयरएसुं सिसेसु । सा
 रउ नरनैर्निदि-नाइठाणम्मि पोंचंदी ॥ ८३ ॥ यावरठाणंमि तसं भणियवई इन्हि तीसई भणियो । सा य पुहुताअट्ठावीस-
 इमणम्मि हररुगे ॥ ८४ ॥ खिचामि होइ नवरं थिरसुभनसकिचिओ य भणियवा तो पटिक्कसो अवधगो उ पईएय अप-
 मतो ॥ ८५ ॥ तइ य नियट्ठिण्णी अहर कोइ जीवो उ बढतित्थयो । दिवि उण्णओ पुणरवि उववज्जिरसइ मणुसोसुं
 ॥ ८६ ॥ नरइजोगं तित्थेण सलुयं तीसई सुतो वंपे । तं च इमं मणुयदुगं पर्णिदिजाइइरलुजुयलं ॥ ८७ ॥ समवडरव-
 ज्जरिसई परवूसासं पसत्थविहगई । वसवउय थिरसुभनसजुयलअयर च किर पणं ॥ ८८ ॥ नूसरसुभगाएज्जे तित्थं इ-
 गवीसमेव पयवीओ । पुववधिणीहिं सइया तीसं एतो उ इगतीसं ॥ ८९ ॥ सा सुरगइपाओगा आहारगजुयलजुचया जा उ ।
 पुव भजिया तीसं तम्मअं तित्थयक्खे ॥ ९० ॥ इगतीसा इवई तं अपमत्तजई तहा अपुहो वि । किं पी भागं जाव उ सुरग-
 इजोगा पंदेइ ॥ ९१ ॥ वंधंती एगविहं अपमत्ताई उ तिसि जसकिची । वंधंति सत्थेणं न य कस्सइ चैव प्राओग ॥ ९२ ॥
 देवइनांगो वि हु वंपो अट्ठमणुणम्मि वोच्छिओ । इय सेलेवा नोमं अट्ठवि ठाणाणि भणियानि ॥ ९३ ॥ एत्थ य भूयमारो
 इइ मुते फिरइ य उवलक्खणओ । संगहिंयं दट्ठव एत्थ सेसपि वंधंतिगं ॥ ९४ ॥ छब्बयमार वंवा सत्तेव इवंति अप्पयरवंधा ।
 तिसिखत्तगवंधा अवट्ठिया अट्ठनाममि ॥ ९५ ॥ एत्थ य भूयकारप्पयरानट्ठियमवंधमवंधिया । पुवगमेणं नेया नवर किंची
 पवत्तामि ॥ ९६ ॥ नामस्स बध्दाणेसु अहसु सत्तेरेसु हुंति छऊ । बुद्धीए भूयमार इगतीसाए अंतरए ॥ ९७ ॥ जसमेगविहं
 भविप-सेणीओ पडिय पुवक्खणम्मि । इगतीमं वंधतरस भूयमारो उ जो होइ ॥ ९८ ॥ सो छट्ठ एव नो सत्त-मो पि इगती-

सकृदाणस्स । उभओ पि दु एगत्ता इह छट्ठो धूयगारो ति ॥ ९९ ॥ अपुवंपि य मुरगइजोग्गा अडवीसपभिठणोउ । चचारि
उ वंधिचा तवोच्छेयम्मि एगविहं ॥ ३०० ॥ वंधंतस्स उ आइम-समए पढमो उ अप्पयरंवंधो । इगतीसइवंधाओ तीसइवंधम्मि
दुइओ उ ॥ १ ॥ इह होई आहारग-दुगवित्त्यजुयाओपुववडवीसा । इगतीसाओ वंधिय-देवोवन्नस्स पढमम्मि ॥ २ ॥
समयम्मि मणुपनोगं पुव्वुत्तं तीसइ एवंधेइ । सोदियलोयावक्खिं माणुस्सेसुं समुववन्धो ॥ ३ ॥ मुरगइजोगं तित्थयर-ना-
मसरियं तु पुव्वगुणतीसं । वंधंतस्स उ होई तइओ अप्पयरंवंधो उ ॥ ४ ॥ तिरिनरअन्नतरो तिरि-जोगं गुणभीससन्नियं
वंधं । वंधिय मुद्धिवसाओ अडवीसं मुरगइजोगं ॥ ५ ॥ वंधइ तइया तुरिओ वंधो होइ चि तइडवीसाओ । संकसवसानिदिय-
जोगं छवीसइवंधं ॥ ६ ॥ एगयस्स पंचवंधो तो एणवीसाएं छट्ठओ होइ । ततो तंवीसाए मयस्स फिर सत्तमो वंधो
॥ ७ ॥ होई अप्पयरो इय भजिया सेत्तेव अप्पयरंवंधा । एत्तो अवत्तवयतिष्ठी वंधा उ भारेपि ॥ ८ ॥ उवसंतस्स निव-
ट्ठओ इगंधे वंधणे अवत्तवो । उवसंतो आउसयंमि वद्धतित्थयरनाया उ ॥ ९ ॥ उववज्जिस्सइ शुत्तर-सुरेसु तस्स-
विप पढमसमयम्मि । नरगइयाओग्गं पुव्वभणियएकं स तित्थयरं ॥ १० ॥ तीसइ नामं वंधंतयस्स दुइओ अवत्तओ वंधो ।
अह अनुवज्जियतित्थयरनाममोत्तस्सिगुणतीसं ॥ ११ ॥ नरगइजोगं वंधंतयस्स तइओ अवत्तवंधो ति । इय कम्मतिगं पम-
णिय-सैसाणि चि संपयं भणइ ॥ १२ ॥ सेसेगं हवई ठाणं सुत्तमि इय एयं अत्थि । सुत्तयज्जगेहि वस्सत्थो गुण इयो नेओ
॥ १३ ॥ नाणावरणे वेयणियआओ गोत्तअंतराए य । एयम्मि कम्मपणने वंधट्ठाणं हवइ एकं ॥ १४ ॥ पिच्छाओ जा सु-
हुमं नाणावरणविषयपंचगस्सापि । इगमेव वंधट्ठाणं वेयणियाऊणगोत्ताणं ॥ १५ ॥ अन्नयरयेव षकं उत्तरपयहि तु वंध-

धाणस्स । तह एत्थाणुत्तंषि दु अत्तं षि इमे सुणेयहं ॥ १६ ॥ नाणावरणात्तस्मि य गोत्ते निम्मे य अंतराए य । विय
अवत्तावंथा अवट्ठिओ वेयणिज्जमिय ॥ १७ ॥ इह भावणिया उवरियंवंधुगं इह वेयणियवत्ते । कम्मवत्तामि तत्थ वि ना-
णावरणाग्गिगोत्ताणे ॥ १८ ॥ उरंत्ताउ निवडओ आउस्स अवंधरो निवट्ठीओ । परिवट्ठो सपक्खो पट्ठमग्गिंयो अव-
णो ॥ १९ ॥ दीयाइसु वट्ठिएओ वेयणियाहुं अवट्ठिआ चेव ॥ सप्पस्मि यव्वमाण-त्तणेण अट्ठे उ न यहंति ॥ २० ॥ इह
निमि दसट्ठमाण-पग्गिर्णिण जयेव भावाणे । भाक्खो सवो वि दु सच्चरिया चुट्ठिओ नेओ ॥ २१ ॥

सव्वासिं पयग्गीणं भिच्छदिट्ठेउ यंयतो भणिओ । तित्थपराहारदुगं मोत्तुणं सेसययदीर्णं ॥ ४३ ॥
दी० इह वने पिंगलुत्तरं नातं प्रकृतीनामधिकृत्य इति प्रागेव प्रकृतिसमुत्कीर्त्तनावसरं दर्शितम् । एतासां च सर्वासां
विनायुत्तरगतक्षणानां प्रकृतीनां मध्ये तीर्थहरनाम आहारकृतिकं च युज्यता रोपप्रकृतीनां समद्वोचरशतक्षणानां मिथ्या-
रसादिभिः प्रत्यनीकनादिभिश्च सामान्यविशेषैरेतुभिर्मिथ्याहर्णिन्यरु इत्येवंपर्यन्ते सण्टः । तीर्थहराहारकृतिकं युज्यता दोषसप्त-
द्वयोपरप्रकृतिगतपञ्चस्य मिथ्याहर्णिः स्वाधीतिभासः, सुदृब्धस्य विशेषणार्थत्वात् नानाजीवान्प्रतीर्यतद् द्रष्टव्यमेकजीवस्यैककाल-
मेवाचक्ष्ण्यगमभावाद्, एवं उच्यतामीति भाषार्थः ॥ ४३ ॥ तीर्थहराहारकृतिकं वर्ज्यं किमितीत्याह-

सम्यक्तत्वाणनिमित्तं तित्थयरं संजमेण आहारं । वर्धति सेसियाओ भिच्छनाइं हि हेऊहं ॥ ४४ ॥
दी० तीर्थहरनाम - नावदरहात्सत्यादिदेवधिकंयन इति सम्यक्तत्वाणनिमित्तं तत्प्रतिपत्तिः, पूर्व वक्ष्यमानमपि च
सम्यक्त्वपरागमे न वक्ष्याम एव । आहारकृतिकं तममचयनिसम्बन्धिना विग्रहसंयमेन यज्यत इति मिथ्याहरेस्तदसम्भवः,

शेषाः पुनः सप्तदशोत्तरं नवै मिथ्यात्वादित्वेष्वभिप्रेत्याद्यष्टिना वध्यन्त एवेति गाढार्थः ॥ ४४ ॥ नन्वेता मिथ्यादृष्टिमायोग्याः
 मया अपि प्रकृतयः उग्रगुणस्यानेषु गच्छन्त्युतः कश्चिदेतेषामद्वयाह-
 सोलस मिच्छन्ता पशुवीसं हुंति सासणंताओ । तित्थयराउदुसेसा अचिरइयंता उ मीसस्स ॥ ४५ ॥
 टी० मिथ्यात्वं नपुंसकदेशो नारकायुनरकदिक् एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः हुण्डं सेवाच आतपं स्यावरं सूक्ष्मं अपर्याप्तिकं
 साधारणमित्येताः पोटदशप्रकृतयो मिथ्यात्वेऽन्तस्त्वत्र भागस्तदुत्तरत्राभाव इत्येवंलक्षणोऽन्तो यासां ता मिथ्यासान्ता मिथ्या-
 रंतेन सहेता वध्यन्ते, नोत्तरत्र, मिथ्यात्वाभावाभिमथ्यादृष्टिगुणस्थानक एवेता न्यवच्छिद्यन्ते । उत्तरे सास्वादनादयो न वज्ज-
 न्तीति भागः । एतादि प्रायो नारकंन्द्रियमिच्छेन्द्रिययोग्यत्वादत्यशुभत्वाच्च मिथ्यादृष्टिरेव वध्नातीति । सप्तदशोत्तरशतादेन-
 द्यगमे शेषमेकोत्तरप्रकृतिशतमेवानिरस्यादिहेतुभिः सास्वादनादो वध्नातीति । 'पशुवीसं हुंति सासणंताओ' चि स्यानर्द्धिनिर्कं
 चत्वारोऽजन्तानुगन्धिदः द्वीचेदस्तिर्यागयुस्तिर्यग्दिक् आद्यन्तर्जानि पृथक् २ चत्वारि २ संस्यानसंज्ञनानि उद्योतप्रपञ्चस्त-
 रिद्वयोमतिः दुर्भेगं दुःस्वरमनादेयं नीचीर्गोत्रमित्येताः पञ्चविंशतिप्रकृतयः सास्वादनेऽन्तो यासां ताः सास्वादनन्ताः, सास्वाद-
 एवना वन्ताति नोत्तर इत्यर्थः । ततश्चैकोत्तरशतात्पञ्चविंशत्यगम्येतेषाः पट्सप्तति तीर्थकरनामसंहितां सप्तसप्ततिमविरतसम्यग्दृष्टि-
 र्वेदनाति । वत्कारणं सम्यक्त्वमस्तीति पूर्वोपनीतमपि तीर्थकरनाममात्र प्रसिष्यते । ननु सम्यग्मिथ्यादृष्टिः क्रियतीः प्रकृतीर्वि-
 धनानीत्याह 'तित्थयरा उदुसेसे'त्यादि, अग्रान्तशब्दः समीपप्रचन एव तत्तथाविरतोऽविरतसम्यग्दृष्टिरन्तः समीपमाश्रयो
 यासां ता अविरतान्ता अविरताश्रया अविरतसम्यग्दृष्टेर्वैयर्थ्यायोग्या इति यावच्चा एव मिथस्य सम्यग्मिथ्यादृष्टेर्भवन्तीति क्रिया

सम्यक्पते । या एव प्रकृतीरविरतसम्यग्दृष्टिर्विज्ञाति, ता एव मिथोऽपीत्यर्थः, किं सर्वा नेत्याह-तीर्थकरं चायुर्विकं च तीर्थकरा-
युर्विकमिति समाहारस्तस्माच्छेपा उद्धरिता एव वचनाति । इदमुक्तं भवति इह नारकविषयायुषी यथासङ्ख्यं मिथ्यादृष्टिमा-
स्वादनागस्यानक्योर्व्यवच्छिन्ने शेषं तु मनुष्यदेवायुर्विकं विष्णुति, तदपि मिथो न वचनात्वायुर्विकस्यास्य सर्वथा प्रतिषिद्ध-
त्वात् । 'संमामिच्छादिद्वी आडयवंधेपि न करेइ' इति वचनात् । तीर्थकरनाम पुनः सम्यक्त्वाभावादेव न वचनात्यतस्ती-
र्थकरनाम्ना मनुष्यदेवायुर्विकेन च रहिताः शेषा अविरतसम्यग्दृष्टियोग्या एव चतुःसप्तविप्रकृतीर्मिश्रो वचनातीति गायार्थः । ४५ ।

अधिरइयन्ताओ दस विरयाविरयंतिता उ चत्तारि । छत्तेव पसत्तेता एगा पुण अप्पमत्तेता ॥ ४६ ॥

श्री० चत्वारोऽस्त्याख्यानावरणाः मनुष्यायुर्मनुष्यद्विकं औदारिकद्विकं वर्क्षपमनाराचमित्येतासां दशानां प्रकृतीनामविर-
तेऽन्तोऽविरतसम्यग्दृष्टिं वचनाति नोत्तर इत्यर्थः । नन्वविरतोऽपि सम्यग्दृष्टित्वात् मुरलोकयोगमेव वचनातीति कुतोऽमुष्यापि
मनुष्ययोगस्य मनुष्यासुःक्रादेक्यसम्भव इति चेत् ? ननु कर्मशास्त्रापरिकल्पितेतिरेदं वचो, यतो हन्त मनुष्यतिथिष्वेव व्यव-
स्थितोऽसी मुरलोकयोग्यं वधाति, नारकदेवेषु तु व्यवस्थितोऽविरतो मनुष्ययोग्यमेवोपरचयतीति तत्र व्यवस्थितस्यास्य
मनुष्याणुःक्रादिव्यसम्भवो, देशविरतादयस्तु नारकेषु देवलकेषु वा न लभ्यन्त इत्युक्तत्रासाभावाज्जः सप्तसप्तदेवस्यपनी-
तासु शेषां सप्तषष्ठि देशविरतो वचनाति । प्रत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य-विरताविरते देशविरतेऽन्तः, प्रमत्तादयो न वदन्ति,
तेषां प्रत्याख्यानावरणोदयाभावात् । कषाया हि ये वेदन्ते त एव वदन्तेऽनन्तानुबन्धिवर्जिता । "जे वेआइ ते वेवेइ" इतिवचनात्,

१. सम्यग्मिथ्यादृष्टिवायुवन्धमपि न करोति. २. यादु वेवते तान् वचनाति.

अतः सप्तपद्यैः प्रत्याख्यानानवरणचतुष्टयापणमे द्वेषां त्रिपष्टिं प्रमचयतिर्विध्नाति । असातं अरतिः शोभोऽस्थिरं अशुभं अयशः-
कीर्तिरित्येतासां पण्णां प्रकृतीनां प्रमचेऽन्तो अग्रमचादयो विशुद्धत्वाच्च वचनवीति त्रिपष्टैरत्यकृतिपद्मापणमे द्वेषा सप्तप-
ञ्चाशत्, तन्मध्ये आहारकद्विक्रसेषे एकोनपष्टिर्भवति, तामग्रमचयतिर्विध्नाति । "अग्रमचयतिस्मन्विध्नाति हि संयमेनाहारकद्विक्र-
कयते" इत्युक्तम् । स चेह लभ्यत इति पूर्वापनीताहारकद्विकस्यात्र महोपः । एतां चैकोनपष्टिमसौ स्वगुणस्थानरूपात्मस्य
सङ्ख्येयभागमेव यावद्वह्नाति । ततः परं देवायुषो वन्द्ये व्यर्वाच्छ्लेऽसावप्यष्टपञ्चाशत्तदेव वह्नाति । देवायुर्वन्द्यं हि प्रमले-
नारब्धमसावप्यभिहितसमये समर्थयते, न पुनः स्वयमारयत इति द्रष्टव्यम् । इत्थं चैकस्यादेवायुर्लक्षणायाः प्रकृतेरप्रमत्तेऽन्तोऽतः
द्वेषाभट्टपञ्चाशत्तमपूर्वकरणो वचनातीति भाव इति गाथार्थः ॥ ४६ ॥

दोतीसं चत्वारि य भागे भागेस्तु संखसणणाए । चरिमे य जहासंखं अपुव्वकरणंतिपा ह्वीति ॥ ४७ ॥

दो० अपूर्वकरणेऽन्तो व्यवच्छेदो यासां ता अपूर्वकरणान्तिकाः प्रकृतयः । का इति आह द्वाविंशत् चतस्रश्च । क प्रदेसो
इत्याह-भागे श्रुतत्वादपूर्वकरणगुणस्थानकस्यैवेति गम्यते । तथा भागेषु कया इत्याह-सङ्ख्येयसंज्ञया सङ्ख्येये अपूर्वकर-
णभागे सङ्ख्येयेषु तद्भागेष्वित्यर्थः । तथा चरमे च समय इति गम्यते । यथासङ्ख्यम्-यथाक्रममिति गाथाक्षरयोगेना, अय-
मत्र भावार्थः-इह पूर्वोक्त्युक्तिलब्धयष्टापञ्चाशत्तमपूर्वकरणस्तावद्वह्नाति, यावत् स्वगुणस्थानकसङ्ख्येयभागेऽत्र निद्रामचला-
लक्षणमकृद्विद्यस्यान्तो व्यवच्छेदो भवति । ततः पदपञ्चाशत्तं तावद्वह्नाति, यावत् स्वगुणस्थानकसङ्ख्येयभागाः । अत्रैतासां

१ "भागेषु किंविशिष्टेषु उपलक्षितेषु" इत्यधिक कुत्रचित्प्रती

न्तस्त्रीण्योऽस्ययोगिर्नवलिनो वच्मन्तीति गार्थार्थः ॥ ४८ ॥

सायंतो लोगते एको परओ उ नल्यि बंधो चि । नायवो पयडीणं बंधस्तंतो अणंतो य ॥ ४९ ॥

टी० सातस्य सातवेदनीयस्य, अन्तो-ज्यवच्छेदो, योग्यन्ते-सयोगिर्नवलिनश्चरमसमये भवति, एतस्मात्सातः पुनः अयोगिकिवत्त्ववस्थायां नास्ति बन्धोऽयोगिर्नवलिसर्वथाऽबन्धक इत्यर्थः । उपसंहरन्नाह-‘नायवो’पयडीणं बन्धस्तंतो अणंतो य’ चि । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यत्र गुणस्याने यासां प्रकृतीनां बन्धस्यान्त उक्तस्तत्र तासां बन्धस्यान्तस्तत्र भावस्तदुत्तरत्राभाय इत्येवं लक्षणो ज्ञातव्यः । दोषाणां त्वन्तस्तदुत्तरत्रापि भावलक्षणो ज्ञातव्यः । यथा पोटश्चप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टी बन्धस्यान्तः शेषस्य त्वेकोत्तरशतस्यानन्तस्तदुत्तरत्रापि गमनदेवमुत्तरत्र गुणस्यानेज्यवन्तान्तभावना कार्या । पाठान्तरं वा ‘नायवो पयडीणं बंधो स्तंतो अणंतो य’ इति अत्राप्ययमेवार्थः । अपवा सर्वोऽप्ययं प्रकृतीनां बन्धः सान्तो ज्ञातव्यो भव्यानाम्, अनन्तश्च ज्ञातव्योऽभव्यानामिति गार्थार्थः ॥ ४९ ॥ तदेवमोघत उत्तरप्रकृतीनां बन्धस्वामित्वमुक्तम्, साम्प्रतं विभागतो भणने ग्रन्थगौरवं पश्यन् गत्यादिषु चतुर्विधसु मार्गस्थानेष्वतिदिशन्नाह-

गहपाहएसु एवं तत्पओमाणमोहसिद्धाणं । सामिचं नेयवं पयडीणं ठाणमासल्ल ॥ ५० ॥ .

टी० एवमुक्तप्रकारेण प्रकृतीनां स्थानं ज्ञानावरणपञ्चकादिषु आसाद्याश्रित्य स्वामित्वम्-बन्धस्वामित्वं ज्ञेयम्-ज्ञातव्यम्, केषु स्वामित्वं विज्ञेयमित्याह गत्यादिषु द्वारेषु “गइदिए य काए” इत्यादिगाथाप्रतिपादितेषु कथम्भूतानां प्रकृतीनामित्याह तत्पयोम्याणम्-गत्यादिद्वाराभयोम्याणाथ, पुनः कथम्भूतानामित्याह-ओधसिद्धानाम्-सामान्यान्तरेबन्धस्वामित्वभणननि-

धितानाम्, इदमुक्तं भवति-ओषेन यदुक्तं कन्यस्वामित्वं तदनुसारेणैव गत्यादिद्वारेषु यथा स्वयमेवप्रकृतीनां कथावामित्वं स्वय-
 त्वाऽप्ययं वाच्यम् । स न गतयो नरकात्त्यादिकाश्चतसस्तत्र नारकदेवायुषी नरकदिकं देवदिकं एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः
 वैक्रियदिकं आहारकदिकं आतपं रथादरं गृहम् अपर्याप्तं साधारणमित्येता एकोनविंशतिप्रकृतयो नारकाणां भवप्रत्ययेनैव
 कथं न सम्भवन्ति, शेषं तेषोत्तरश्रुतं नरकगतौ नारका वदन्ति । विदेगताः साधारकदिकं तीर्थेकरनामेत्येतस्तिष्ठः प्रकृतो-
 मुत्तरा शेषं सप्तदशोत्तरं प्रकृतिश्रुतं नानाजीवानाश्रित्य विदेगो वदन्ति । मनुष्यगतौ तु यथा ओषे तथैव विशस्यधिकमपि
 ज्ञतं नानामनुष्याणां कथं वाच्यम् । नवरं निर्देशो मनुष्याश्च सम्यग्भिषाद्युयोऽविरतसम्यग्प्रत्ययश्च देवगतिमायोग्यमेव वदन्-
 ति, न मनुष्यगतिमायोग्यम् । देवगतौ तु नरपगतिमायोग्यं यदुक्तं श्रुतं तदैवेकैन्द्रियजात्यातपस्यावरलक्षणप्रकृतित्र-
 यमद्वितनुत्तरं प्रकृतिश्रुतं देवा वदन्ति । सागप्रतमिन्द्रियद्वाराय । तदैकद्वित्रिचतुरिन्द्रिया नारकदेवायुषी नरकदिकं देवदिकं
 वैक्रियदिकं आहारकदिकं तीर्थेद्वारनामेत्येता एकादशप्रकृतीर्मुत्तरा शेषं पृथक् पृथग्गोचरश्रुतं नवोत्तरश्रुतं वदन्ति । पञ्चेन्द्रियेषु
 लोपयद्वाच्यमिति । परं कथादिद्वारेष्वपि कथस्वामित्वं विजयग्रन्थानुसारतोऽभियुक्तोपयुज्य वाच्यम् । तदैवमुत्तरप्रकृ-
 तीनामोषेतो विभागतय कथराभिः वक्तुम् ॥६॥ मूलप्रकृतीनां तु मुगपत्वात्रोक्तं तच्च स्वयमेव दूषामिति ॥ प्रकृतिवचन्यः समाप्तः ॥
 भा० एवो पुन सन्नामि इय गाहदुगेण वंशसामित्तं । कुच्छो सोत्तरमाद गाहपणेण पयदीर्णं ॥ २२ ॥ तच्छपणा-
 निदिदं सामित्तं एतय सच्चपयदीर्णं । तच्छपणाओ य तदा पयदीदरं पि गयमेयं ॥ २३ ॥

पयदीवन्यो सम्मत्तो ॥

दी० इदानीं स्थितिवन्ध उच्यते-तत्र च पञ्चानुयोगद्वाराणि भवन्ति, स्थितिप्ररूपणा, साक्षादिप्ररूपणा, शुभाशुभप्ररूपणा, प्रत्ययप्ररूपणा, स्थितिवन्धस्याभिलषं चेति । तत्रोत्कृष्टतरेयदेभिर्नां पूर्वं तत्त्वत्यकृतीनां स्थितिमाह-

• भा० अह ठीवंपे पंच त अणुभोगदास्या उ तेय इमे । विदिएपस्त्वणा साइयाइपयदीणवन्नण्या ॥२४॥ सुभअसुभभण-
णपयय-पस्त्वणाय विद्वंधसामिचं । इय तेससागाहाहिं भणिरसई ताय दीवंधो ॥ २५ ॥ सत्तरि कोडापभिई गाहाजुयलेण
दीपस्त्वणया । मूलहिं ति गाहाए विदिए साइयाइवन्नण्या ॥ २६ ॥ मूलपयदीण तह उत्तराण अट्टारमाइगाहाणं । जुयलेण
सायाईपस्त्वणा तह य सदासि ॥ २७ ॥ गाहाए उ सुभअसुभवन्नण्या सब ठि चि गाहाए । पययपस्त्वणा तह सव्वुकोसाइ-
गाहाहिं ॥ २८ ॥ चत्तहिं उकोसविई तह आहार चि गाहाजुयलेणं । जहन्नविईए वंध-स्सामिसं पभणिदं नेयं ॥ २९ ॥

सत्तरि कोडाकोडी अयराणं होइ मोहणीयरस । तीसं आइनिगंते वीसं नामे य गोए य ॥ ५१ ॥

तेचीसुवही आरंमि केवला होइ एवमुकोसा । मूल पयडीण इचो ठिई जहन्ना निसामेह ॥ ५२ ॥

दी० अत्रिमहत्वादुपिवक्षरीहृभचीरात्पारं नेतुं न शक्यन्त इत्यन्तराणि सागरोपमाणि, द्वितीयगयान्तोपात्तश्च स्थिति-
शब्दोऽथ सम्बध्यते । तद्वत् सप्ततिः सागरोपमानां कोटीकोटयो मोहनीयरयोत्कृष्टा स्थितिर्भवति । अत्र च सप्तवर्षसह-
स्राणि कर्मणोऽनुदयलक्षणाऽवाधा द्रष्टव्या । बद्धमपीत्येतत्क्रमं सप्तवर्षसहस्राणि यावद्विपाकोदयलक्षणां धाधां न करोती-
त्यर्थः, तथा च सप्तवर्षसहस्रलक्षणा अवाधया ऊना-हीना कर्मस्थितिः कर्मनिषेको द्रष्टव्यः । निषेको नाम प्रथमसमये
बहु द्वितीयसमये हीनं तृतीयसमये हीनतरं ततो हीनतमं कर्मदलिकं रच्यते यत्र स पूर्वभूतः कर्मदलिकरचनाविशेषो निषेक

उत्सृजे, अवाधो विहाय नत ऊर्ध्वं वेदनार्थं कर्मनिषेको भवतीति भावः। स्थापना ...। 'तीप्तं आदितिगते'ति आदौ त्रिक-
मादिक्रिज्ञानदर्शनान्नवरणवेदनीयमलक्षणं अन्ते भवन्त्यं अन्तरालक्षणमाष्टमं कर्मैत्यर्थः, आदिक्रिकं चान्त्यं चादिक्रिका-
न्त्यमिति समाहारस्तस्मिन्नादिक्रिकान्त्यज्ञानदर्शनान्नवरणवेदनीयान्तरस्यैवित्यर्थः, त्रिद्वयसागरोपपन्नकोटीकोटयः प्रत्येकमुत्कृष्टा
स्थितिर्भवति। अत्रापि त्रीणि दर्पसहस्राभ्युत्कल्लक्षणाऽवाधा भवति। अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक उत्कल्लक्षणो
द्रष्टव्यः। नामगोत्रयोश्च प्रत्येकं त्रिद्वयसागरोपपन्नकोटीकोटयः उत्कृष्टस्थितिर्भवति। अत्राथा तु दर्पसहस्रद्वयं अत्राधोना च
कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः। 'तेर्त्तमुदरी आठमि रेचल भूचि अतिमहत्साम्यादुदधिग्रन्थेनेह' सागरोपपन्नान्युच्यन्ते। नतश्च
पूर्वकोटीत्रिभागाधिकतानि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपपन्नाप्युत्कृष्टा स्थितिर्भवति। पूर्वकोटीत्रिभागोऽवाधा, अवाधोना च कर्म-
स्थितिः कर्मनिषेकोऽत्र चात्राधां भणत्प हरे निगमफाल एवोक्तोऽत्र एवाह 'केवल भूचि कैवलाऽवाधारहिता इयं त्रयस्त्रि-
ंशत्सागरोपपलक्षणा आयुषः स्थितिरवाधया तु सह यथोक्तस्वरूपा द्रष्टव्येति भावः। एव मूलभक्ततीनामुत्कृष्टा स्थितिर्भवति।
एत ऊर्ध्वमेतासां नयन्यां स्थितिं निद्रामयन-मृणुत यूयमिति मूर्चयेत्पाकुता, द्रष्टव्या तस्यै स्वयमेवेति। तत्र ज्ञानदर्शनमो-
हनीयान्तराणां नयनार्थं नयन्या स्थितिर्भवति। एतस्माच्च लघुतरन्तर्मुहचंपाया अत्राधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः।
वेदनीयस्य तु कृपायप्रत्ययं कथमाश्रित्य नयन्या स्थितिर्दिशुहूर्त्तौ अन्तर्मुहचंपायाऽत्राधोना च कर्मस्थितिः कर्मनि-
षेकः, रेचलयोगप्रत्ययस्तस्य द्वितीयमधिकोऽपि कथो भवति, किन्तु य नेहाधिक्रियते, कृपायप्रत्ययचन्यस्यैवाधिकृतत्वादिति।
नामगोत्रयोर्नयन्या स्थितिरन्तर्मुहचंपाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः। आयुषस्तु मृदुऋभवाग्रहणं जघन्या स्थितिरन्तर्मुह-

पंगववा अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक इति गाथाद्वयार्थः ॥५१॥५२॥ इदानीं खेजुत्काप्युत्तरत्र समभोजनतया दुतरमकु-
 तीनामुच्छेतरभेदिना स्थितिरुच्यते-तत्र ज्ञानावरणपञ्चकदर्शनावरणनवकाऽसातवेदनीयान्तरापञ्चकलक्षणानां विंशतिमकु-
 तीनां विंशत्सागरोपमकोटीकोटय उक्त्या स्थितिः । सातवेदनीयस्त्रीवेदमनुव्यद्विकलक्षणप्रकृतिचतुष्टयस्य पञ्चदशसागरो-
 पमकोटीकोटयः । मिथ्यात्वस्य सप्ततिः सागरोपमकोटीकोटयः । कथापयोदशकस्य चत्वारिंशत्सागरोपमकोटीकोटयः ।
 नपुंसकवेदरतिशोकप्रयुगुत्सा नरकद्विकतिर्यङ्गिकैर्कैः द्रवजातिपञ्चैर्द्विजान्यादीरकटिकवैक्रियद्विकैजसकामर्णहुदसेवार्त्त-
 वणीद्विचतुःकागुरुलघूपयात्तपराधतोऽदृशसातपोद्योतामशस्तविहायोगतिथिरशुभसुभगसुरवरादेयदः कीर्त्युच्चैर्गैल्लक्षणानां पञ्चदशमकुतीनां
 नादेयपञ्चकीर्त्तिनिर्माणनीर्गैर्ल्लक्षणानां त्रिवत्वारिंशतः प्रकृतीनां विंशत्तिसागरोपमकोटीकोटयः । पुरुषवेदहास्य-
 रतिदेवद्विकसमचतुस्तवन्नर्षभनाराचमशस्तविहायोगतिथिरशुभसुभगसुरवरादेयदः कीर्त्युच्चैर्गैल्लक्षणानां पञ्चदशमकुतीनां
 दशसागरोपमकोटीकोटयः । न्यग्रोधर्षभनाराचयोद्वदश सागरोपमकोटीकोटयः । सादिनाराचयोद्वदश सागरोपमकोटी-
 कोटयः । कुञ्जार्दनाराचयोः षोडश सागरोपमकोटीकोटयः । वामनकीलिकाद्विचतुरिन्द्रियजानिष्कृत्वापयस्त्रिकसाधारण-
 प्रकृत्यष्टकस्याष्टादश सागरोपमकोटीकोटयः । अत्र च सर्वत्रैकस्याः सागरोपमकोटीकोटया एकं वर्षशतमवाधा भवति । ततश्च
 यस्य कर्मणो दशसागरोपमकोटीकोटयः उक्तास्तस्य दशवर्षशतान्यवाधा द्रष्टव्या । यस्य तु द्वादश सागरोपमकोटीकोटयः
 तस्य द्वादशवर्षशतान्यवाधेयं यस्य यावत्स्यः सागरोपमकोटीकोटयः स्थितिस्तस्य तावन्नि वर्षशतान्यवाधा वाच्या । अवा-
 धोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः सर्वत्र वाच्य इति । आहारकद्विकृतीयंकरान्मान्मोस्तु सागरोपमान्तःकोटयकोटिरेव स्थि-

तिर्भवत्यन्तर्मुहूर्तं चावाधा, अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । ननु तीर्थंकरनामवद्धं सत् तृतीयथ एवोदयं याति ? “रंगद्वयं तु भवत्यथो तदुभये सप्तचाणमि”ति वचनादत्र त्ववाधान्मुहूर्तमेवोक्ता अतस्तस्मिन्नेव भवेदन्तर्मुहूर्तौ तदिदं नन्तरं विपारुत उदयः प्राप्नोतीति, तदुक्तम्, अभिप्रायापरिज्ञानाद्, नहि न्यमित्यस्यवधारयामो यदुल्लावापरिसंयोज्यस्य कर्म्मण्युदयमागच्छन्त्येति । इत्थं त्ववधारणे यदा कश्चिदिह मनुष्यादिदेवविप्रायोग्यानि देवद्विकादीनि कर्म्मणि पूर्वं बद्धा ततः पुनरपि सद्दिष्टौ भूत्वा वनस्पतिपुत्रस्तत्रैवानन्तकालं तिष्ठति, तदा तस्य तत्रापि विपाकतो देवगत्याद्युदयप्रसङ्गः, अत्रावाधायाः सुपरिशीलत्वाद् । तस्मादिहैवमप्रभारणं कथं च, यदि कर्म्मणि विपाकत उदयमायान्ति, तदा अत्रावापरिसंयोज्यस्य एव, न पुनरवाधायाः उदयमागच्छन्त्येवेत्युक्तदोषप्रमादाद् । तदवधारणं तीर्थंकरनामादेः किं भवतीति चेद् ? उच्यते, विपाकोदययोग्यतामानस, योग्यतायां च सत्यां यस्य यदा शेषाऽपि देशदेशकालादितामश्री भवति, तस्य तदा विपाकोदयो भवति, नान्यदेत्यलं विस्तरं । नारकदेशादुद्योग्यद्विभक्तः सागरोपमाणि पूर्वोक्तिविभागाधिकाभ्युत्थं स्थितिः, पूर्वोक्तिविभागाऽत्रावाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । मनुष्यतिथ्यागुपेरेतु ग्रीणि एतयोपमानि पूर्वोक्तिविभागाधिकाभ्युत्थं स्थितिः, पूर्वोक्तिविभागाऽत्रावाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेक इत्युक्ता उत्तरा स्थितिः । साम्प्रतमेनामाभोत्तरादुत्थोनां जगत्या स्थितिरुच्यते-तत्र ज्ञानावरणपञ्चवर्धनवरणचतुष्कलोभसञ्ज्वलनान्तरायपञ्चकलसज्जानां पञ्चदशमकुनीनां जगत्या स्थितिरन्तर्मुहूर्तम्, अन्तर्मुहूर्तं चावाधा, अवाधोना च कर्मस्थितिः कर्मनिषेकः । पञ्चानां निद्राणा-

१ वस्यते तस्य भगवत्तत्पृथीयमेवेत्यप्युक्तमित्या ।

मसातवेदनीयस्य च जयन्या स्थितिः पत्न्योपमासद्व्येयभागहीनाः सागरोपमास त्रयः सप्तभागाः अन्तर्मुहूर्तमयाथा,
तदूना च कर्मस्थितिः कर्मनिष्कः । एवमुत्तराण्यथाधानिषेकी वाच्यौ । सातवेदनीयस्य द्वादश मुहूर्ताः । मिथ्यात्तरय
पत्न्योपमासद्व्येयभागहीन सागरोपमम् । सञ्ज्वलनज्वर्यकषायद्वादशकस्य पत्न्योपमासद्व्येयभागहीनाः सागरोपमस्य चत्वारः
सप्तभागाः । सञ्ज्वलनकोथमानमायानां यथासद्व्यं मासद्वयं एको मासो अर्द्धमासश्च जयन्या स्थितिः । पुरुषवेदस्याष्टौ वर्षाणि ।
पुरुषवेदज्वर्यनोक्तपापाष्टकमुप्यद्विरुतिर्येग्निकजातिपञ्चकोदारिकद्विर्जनसकामणसंस्थानपट्टसंहननपट्टवर्णादिचतुःकागुरुलघू-
पयातपरयावोच्छ्वासातपोद्योतविहायोगतिदिरुयन्ः कीर्त्तिरजयं यसादिविद्यतिनिर्माणनीचगोत्रक्षणाणां पट्टपेष्टः प्रकृतीनां
द्वौ सागरोपमसप्तभागौ पत्न्योपमासद्व्येयभागहीनौ । अत्र च पूर्वं यत्र सागरोपमं तद्व्यागा वा प्रोक्तास्तत्र सर्वत्र पर्याप्तना-
द्वैकेन्द्रियो बन्धको द्रष्टव्यः । शेषाणां तु यथासम्भवमनिष्टचित्तिवादरसुहसम्परायगौ बन्धकाविति । देवद्विरुत्तरकद्विरुत्तरिय-
द्विकलसणनकृतिपट्टस्य सागरोपमसहस्रस्य द्वौ सप्तभागौ पत्न्योपमसद्व्येयभागहीनाः संस्त्रिपञ्चैन्द्रिये जयन्या स्थितिलभ्यते ।
आहारकद्वितीर्थिकरानात्रोस्तु जयन्यापि स्थितिः सागरोपमान्तःकोटीकोटिरेव, केवलमुत्तुष्टरन्योक्तान्तःकोटीकोट्या इयं
सद्व्येयगुणहीना भवत्या । यशःकीर्त्युच्चैर्गोत्रयोराष्टौ मुहूर्ताः । देवनारकपुत्रोत्रयन्या स्थितिर्दशवर्षसहस्राणि । मनुज्य-
तिर्यगायुपोस्तु शुलुकभवाग्रहणम् । अवाधा च जयन्यस्थितौ सर्वानन्तर्मुहूर्तमेव, तदूना च कर्मनिष्कः सर्वत्र वाच्य इति
स्थितिप्ररूपणा अवसिता । साम्प्रतमस्या एव स्थितेः साध्यादिसरूपणार्थमाह—

भा० अह तैचीगाए विं नहन्ना निसामह जहुचं । वसस्त्योयं विवे मोहावरणे मुहुचं तु ॥ ३० ॥ पेयणि-

यस्त उ वारास नामागोयाण अट्ट उ मुहुत्ता । सुद्धाभाषवगहणं विद्दिं जहन्ना उ आउस्स ॥ ३१ ॥ सुत्ताणुत्ताओ
विद्दि उतरपपढीण जेट्ठपरोओ । विद्दिओ य भणिज्जंती इह गंये सोवयारित्ता ॥ ३२ ॥ नाणंतरायदसगं दंसजनवगं
असायवीत्तेसिं । सायादयीप्पुदुग पन्नासा भिच्छि सत्तारिया ॥ ३३ ॥ सोलस फसाय च्चा नंउसअइभयसोगदुगुच्छा ।
नयत्तिरिदुगगपिंदिपत्तसयारअधिरपज्जत्ते ॥ ३४ ॥ येववोराल्लुगे नव नामधुये उ सासपरयाए । उज्जोयासत्यगई
भायराणाएउजदूरए ॥ ३५ ॥ वायरदूभयअमुभा पत्तेयं अजसनीयवीत्तेसिं । ऐउट्ठुदुसहिया तेयालाए स नायवो ॥ ३६ ॥
देउदुगं पिरमुभगे मुहमुस्सराएज्ज तहय जमक्किती । हासरंपुंणए सत्त्यगई उद्यगोए य ॥ ३७ ॥ संघयजे संगणे पढमे दस
अपरकोदकोदीओ । वारस चोहम मोल्लस विपत्तिचोत्तय ति एएत्ति ॥ ३८ ॥ वागणक्कीलियविपत्तिचउरिदियजाइ
एत्ति उगोमा । माहासपज्जत्ते मुहुमे अट्टासमा हुंति ॥ ३९ ॥ अंतोकोडाकोदी तित्थयराहारदुगयित्त येनेया । एत्तो आ-
उयउत्ते वोत्थामि विद्दि तु उट्ठोमं ॥ ४० ॥ तित्तिरआउत्तिपत्ता य पुहकोदीतिभाषअभरिया । उक्कोसठी तदूणा तु
पुयकोदीतिभागेण ॥ ४१ ॥ होइ अयाहकालो जो फिअ कम्मसा अणउदयकालो । कम्मविइअयाहूणा कम्मनित्तो चि
कम्माण ॥ ४२ ॥ दळ्ळिराणाउ जं फिअ येउग्ग उदयपत्तयं कम्मं । सुत्तासयआउज्जं तेत्तीसयराणि पुवाणं ॥ ४३ ॥
कोदीए तिभागेणं अहियाइ होइ ति उट्ठोसा । पुहकोदित्तिमागो अयाह तह पुवफोदीए ॥ ४४ ॥ भागतिगेण ऊणा
कम्मनित्तो चि होइ कम्मविद्दिं । सवण्य एत्थ मागर-कोडाकोदीइ एयाए ॥ ४५ ॥ वरिसाण सयं एणं होइ अयाहा तओ
उ जेत्तिं तु । कम्माणे जाइया अयरानं कोदिकोदीओ ॥ ४६ ॥ भणिया तत्तियमेत्ताणि होइ वरिसम्मयाणि उ अयाहा ।

आवाहकालकृणा कम्मविई कम्मनिससो ॥ ४७ ॥ सवत्य वि भणियवो तित्याहारगट्टाण पुण भणिया । अंतो कोढाकोढी
 अंतमुहुत्तं च आवाहा ॥ ४८ ॥ आवाहणा कम्मविईओ होई उ कम्मनिससो । नणु वद्धस्स उ तित्य-गरजाइम्मस्स
 उदओ उ ॥ ४९ ॥ तइयमवे किर होई अंतमुहुत्तं तु एत्य उ अवाहा । भणियातोन्तमुहुत्ता अणंतरं तस्मि वेव भये ॥ ५० ॥
 पावइ विवागड्ढओ उ तित्यकरनामस्स पत्थाइ । नदि आवाहाविममे आगच्छंतेव कम्माणि ॥ ५१ ॥ उदयं किं पुण
 कम्माणि जइ विवागेण उदयमार्यंति । तत्तो उ अवाहाए परिकल्पणेव कम्माणि ॥ ५२ ॥ आगच्छंती उदए अओ अवाहा-
 वत्तएण पत्थुयए । इह दोत्तेणं तहवि विवागलदयजोमया इवइ ॥ ५३ ॥ तां संतीए तीए जस्स जया देसवेत्तकालाई ।
 सामगगी होइ तया विवागलदओ उ हो एवं ॥ ५४ ॥ रुवसोहगंवलमाइसंपयानियजइअणुसार । जा दीसइ सा तित्यं-
 कारनामविवागलदओ चि ॥ ५५ ॥ अंतोकोढाकोढी तित्याहाराण जेद्विद्वंथो । जं भणियं तदि अंतो कोढाकोढीए
 मज्झम्मि ॥ ५६ ॥ पोवा य बहुतराणा विईविसेसा उ हुंति ते तत्य । ते सेवेवि हु अंतोकोढाकोढी चि सत्राए ॥ ५७ ॥
 भनंति तव तइए मवपि तित्ययरकम्भुणो उदओ । जो सो वि होइ अंतोकोढाकोढो य मज्झम्मि ॥ ५८ ॥ अन्ने भणति
 अस्सकइतार्ण अंतकोढिकोढि चि । वंथो जा तइयमवं तोत्येइ जइस्रठो वोच्छं ॥ ५९ ॥ नाणं तरायदसणे दंसणचट्ठाग्गि
 लोहंसजलणे । जहन्नेणंतमुहुत्तं ठी अंतमुहुत्तमावाहा ॥ ६० ॥ आवाहज्जणिया पुण सा कम्मविई उ कम्मनिससो । सवत्यवि
 भणियवो पणनिदअसायवेयणिए ॥ ६१ ॥ अयरस्स सत्तभागीरुयस्स उ भागतिगं ति पल्लस्स । अस्संत्वभागज्जणं अंतमुहुत्तं
 च आवाहा ॥ ६२ ॥ तयज्जणा कम्मविई कम्मनिससो चि एवमुत्तरओ । आवाहा य निससो भणियवो सायवेयणिए ॥ ६३ ॥

पारस इति मुहृता पद्मस्त अंसवभागदोणं तु । सागरसेगं मिच्छे आद्रभारसकसायाणं ॥ ६४ ॥ पद्मासंस्त्रियभागेण ऊ-
 णिया सत्तभागविद्वियस्त । अयरस्त चन्द्रयागा क्रमेण संजलणनामाणं ॥ ६५ ॥ कुहमाणामायाणं मासदुगं मास अद्रमासो य ।
 पुंए अद्र गरिमा सेसद्वय नोक्कसाया य ॥ ६६ ॥ पंवेव य जाईओ तिरिदुगसंठाणसंधयणसवे । मणुदुग ओरालदुगे परया-
 उरसासउज्जोए ॥ ६७ ॥ आयगविहगगइदुगं जसरज्जतमाईसयेए उ । नामस्त य नव य धुवा नीयागोरेयं च छासद्वी ॥ ६८ ॥
 पयदीणं अपरास उ सत्तविभागोक्रयस्त दो भागा । पद्मासंस्त्रियभागैहि हीणया विउविछस्त ॥ ६९ ॥ अयराण सहस्त उ
 सत्तविभागीरुयस्त दोभागा । पद्मासंस्त्रियभागैहि हीणा जियअसन्निस्त ॥ ७० ॥ पंचिदियस्त लब्धइ हीणद्वि तत्पहार-
 गदुगस्त । सागरअंतोकोदीनाहीमंलेयणदीणा ॥ ७१ ॥ जसकिचीउचाणं अट्टुद्धा उ होइ हीणउडि । अह पंचो
 आऊणं एउ नदग्नद्विं योच्छं ॥ ७२ ॥ दसवाससइस्सां नारगदेवाउयाण विद्येयं । सुहागभयपमाणं मणुविरियाऊण उ
 नदो ॥ ७३ ॥ नरग्नद्विए अवाहा अंतमुहुचं तु होइ सवत्थ । इह जत्थ जत्थ पुंवं पवत्रिया स्मसरविभागा ॥ ७४ ॥ वडि
 सवत्थ यि पञ्जोयायरएगिदिओ चि विस्सेओ । सेसाणं जहसंभन-भनियदिसुहुभाउवयणा ॥ ७५ ॥ भणिया डिइओ अह-
 गायापयदीण वल्लणादो । मूलविई गाहाजुगेण पभणइ मुत्तइ ॥ ७६ ॥

मूलविंणजहण्यो सत्तणं माइयाइओ यन्धो । सेसतिगे दुविगप्पो आउचउक्कवि दुविगप्पो ॥ ७३ ॥

टी० इह कर्मणां स्थितिवन्धतुर्दा भवति, जघन्योऽजयन्य उन्तहोऽनुत्कथ्येति । तत्र यस्मादन्यो हीनतरयन्यो नास्ति
 न जगान्यः । ततः परं समपट्टिदिमादीं कुर्या थावदुरदुरतावत्सर्वोऽप्यजयन्य इति । जघन्याजयन्यप्रकारद्वयेन सर्वेऽपि

स्थानिन्दीयाः सद्गोनाः । यतोऽन्यो बृहत्तरवन्थो नास्ति, स वत्कृष्टमन्थस्ततोऽधस्तात्समयहानिमादौ हृत्वा यावज्जघन्यव-
 न्यन्तात्सर्वोऽप्यनुत्तरे इति । अहृष्टानुत्तरेणकाराभ्यां वा सर्वेऽपि स्थितिविदेषाः सद्गोताः, तत्र 'मूल' इति अप्युर्यैर्मूल-
 मङ्गनीनां सप्तानां सम्यन्त्रिन्यो याः स्थितयस्तासां यो जघन्यो वन्थः स साधादिर्भवति, सादिस्नादिषुबोऽध्ववेति च-
 तुर्वित्येवोऽपि भवतीत्यर्थः । तथा हि-एतासां मङ्गलीनां मध्ये मोहनीयस्य क्षपकानिष्टचिदादरचरमस्थितिवन्थे जघन्यस्थिति-
 वन्थः प्राप्ये । नेपमृतिपदस्य तु क्षपकस्यसम्परायचरमस्थितिवन्थेऽसौ लभ्यते । अतोऽन्यः सर्वोऽप्युपशमश्रेण्या-
 न्यन्त्रवन्थो भग्युपशमकस्यापि क्षपकाद्विगुणवन्थकत्वादजघन्य एव भवतीति भावः । ततश्चोपशान्तमोहायस्यायामजघन्य-
 कन्धस्यान्यत्रो भूत्वा यदा प्रतिपत्य पुनरापि प्रस्तुतकर्मसप्तकरयाजघन्यं वप्त्वाति, तदाऽजघन्यः सादिर्भवति, वन्थव्यव-
 नेष्टानन्तरं तत्प्रत्ययतया ग्रंथ्यमानत्वात् । उपशान्तमोहायवर्षां चाऽप्राप्तपूर्वाणां वन्थव्यवच्छेदाभावेन अनादिकालाद्भिर-
 न्तरं न यमानन्तरात् अनादिः । अंभव्यानां ध्रुवोऽभाविर्पयन्तत्वाद्भ्रव्यानामध्रुवोभाविर्पयन्तत्वात् । 'सैततिगे दु विगप्पो'
 ति नेपमिकं नाम जघन्योत्तरेणानुत्तरेण । तत्र प्रकृतकर्मसप्तकरय द्विविकल्पः, सादिश्चुवध वन्थो भवतीत्यर्थः ।
 तथा त्रेतेषां क्रमेणां भये मोहस्य क्षपकानिष्टचिदादरचरमस्थितिवन्थे, श्रेयाणां तु क्षपकस्यसम्परायचरमस्थितिवन्थे
 जघन्यो वन्थोऽन्तस्वरमेरोक्तः, स चावद्धपूर्वोऽजघन्यवन्थादवतीर्ये वत्प्रत्ययतया तस्मिन्नेव समये धन्यत इति सादिस्ततः
 परं शीघ्रमोहायस्यायां सर्वथा न भवतीत्यधुव इति द्वावेव विकल्पो सम्भवतो न श्रेयो । उत्कृष्टस्तु प्रियत्सागरोपमश्रीदी-
 कोदयादिकः सर्वसदिग्गुणिव्याहृष्टिपर्याप्तिसिद्धिष्वेन्द्रियस्य लभ्यते, सचानुत्कृष्टव्यादवतीर्ये कदाचिदेव वच्यते, न सर्वेदेति

सादिः, अन्तर्मुहूर्ताच्च परं नियमादमुहूर्तं चतुर्वाङ्मौ निवर्त्तते इत्यर्थः । चतुर्वाङ्मौ त्रिविधत्वात्तुल्यं चतुर्वातीत्यनुत्कृष्टोऽपि सादिस्त्वतः परं जगन्मनोऽन्तर्मुहूर्तं नोत्कृष्टतत्त्वनवोत्सापिष्यसर्पिणीपर्यन्ते पुनस्तुल्यं चतुर्वाङ्मौ, अतोऽनुत्कृष्टो निवर्त्तत इत्येवमुहूर्तमुहूर्तमुहूर्तं चतुर्वाङ्मौ परिभ्रमन्तीति द्वयोरपि अनादिश्रुत्वत्तासम्भवः । 'आजचक्रे वि दु विगणो'ति आद्युपः सम्बन्धि यद्दन्वमाश्रित्य चतुर्वाङ्मौ जगन्माजगन्मनोत्कृष्टतत्त्वाभरणम् । तत्र चतुर्वाङ्मौ द्विविधः सादिश्चतुर्वाङ्मौ भवतीत्यर्थः । आयुषो हि जगन्पारिवर्त्यो वंशमानाधुरासिभागादौ प्रतिनियतकाल एव वध्यमानतयात् सादिस्तर्मुहूर्ताच्च परमव्यङ्ग्यपरम इत्यर्थः इति गायार्थः ॥ ५२ ॥ साम्यतमुचरयच्छुनीनां साद्यादिभूषणमाह—

मा० इह विद्वदो चउदा जहन्नभ्रहन्नुहोऽस्ससज्जुकोसो । तत्त्व जहन्नो जचो अ(न)न्नो वंशो त्ति(त्य) हीगण्यो ॥ ७७ ॥ नो(तो) सम्यमाह किञ्चा उकोसा आओ उ अजहन्नो । तत्र जतो नो वंशो गहन्नो 'अस्यो स उकोसो ॥ ७८ ॥ नो सम्यदाणिमाई जा हीणो ताव हो अणुकोसो । तत्त्व य सत्राद्वेण विमदिया सबे द्विविसेसा ॥ ७९ ॥ मोहाउरज्ज उक्रम्मास्त खगो दसमगुणा अंते । वंशे जहन्नदिई मोहस्त उ खगनवमगुणी ॥ ८० ॥ अंते उ जहन्नदिई वंश एया परो उ अजहन्नो । जयसमसेणीए विहु जहणखगणा उ उवसमगो ॥ ८१ ॥ किंर होइ हुणुणवंशो तो उयसंलो अवंशो होउ । अजहन्नयंस्त जया पडिय गुणो सत्तकम्माई ॥ ८२ ॥ वंशेण अजहणेण वंशे तोऽजहन्न इइ साई । होई वंशच्छेयाणंतरयं उज्झमाणत्ता ॥ ८३ ॥ उवसंतमपत्ताणं वंशच्छेया अभावओऽणाह । अपवजिणायण धुवो भवजीवाणं हो अशुववंशो ॥ ८४ ॥ जहन्नुकोमियरत्तिगे आऊहीणाण सत्तकम्माण । साईअशुवो वंशो तत्त्व य मोहस्त किंल खगो ॥ ८५ ॥ नवमगुणी

परिमि निदं देजहन्नंयभो होइ । सो पुण अरुहुवो अजहन्नंयाउ अवयरिउं ॥ ८६ ॥ तथ्यद्रमनया तम्मि समयम्मि नेर गच्छे साई । तो इइ खीणमोहो पुण न भवइ तो अधुवयो ॥ ८७ ॥ उक्कोसंवंधो पुण सुसंक्किलिहंमि भिन्धदिहंमि । पम्मनगिनिदिमिम्म नन्धइ अणुमस्ता ॥ ८८ ॥ वंधा अक्करिय क्काइ वज्झई तेण सो भवे साई । अंतमुहुत्ता उवरि अणुमे केअओ अपुरो ॥ ८९ ॥ अणुसोसंवंधो पुण उक्कोसा पडियणुक्कं पुण पि । वंधंतो साई तो जहन्नेणं अंतमुहुत्ता ॥ ९० ॥ उक्कोसओ अणेतयकालाईवयस्स उक्कसं । न भवइ अणुक्कसो तो अधुवो सेमं दुगं च भवे ॥ ९१ ॥ आउव-
उत्ते जहन्नपभिंदंयो चउहिरोपि इहं । होइ जहन्नेणाउयतिभागमाइम्मि पडिनियए ॥ ९२ ॥ काळम्मि चैव संवज्झमाण-
भागाउ तो भवे साई । अंतमुहुत्ता इरि उवरमए तो भवे अधुवो ॥ ९३ ॥ एतो उत्तरपण्डित्तु सायाइवन्नं तहिं च पयं ।

अद्वारस्स पण्डोणे अजहन्नो कंय चउचिगप्पो उ । साइ अ अधुवबंधो सेसतिगे होठ बोधवो ॥ ९४ ॥

ही० ज्ञानारणपञ्चफदर्थनारणवत्तुत्तसञ्जवलनचतुष्कान्तरायपञ्चकलक्षणानं अष्टदशमकुमीनामजयन्यो वन्यः साद्यादिः
गृहीकनगोऽपि भवति । तथाहि-अमीषां पूर्वोक्तयुक्ति एवोपदमश्रेणी वन्यव्यवच्छेदं कृत्वा प्रतिपत्य पुनरजयन्यं ग्रन्थनः
सादिलक्षणस्तत्तत्तानमशमत्पूर्वस्यानादिर्धुगेऽभ्यव्यानामध्रुगो भव्यानामिति । सर्वसिद्ध पूर्ववदेव भावनीयम् । एतासांमेव प्रकु-
तीनां नेपथिकं जयन्योत्पष्टानुत्पष्टलक्षणो सादिरग्रुवय वन्यो भवतीति बोद्धव्यस्तथाहि-सञ्जवलनचतुष्टयस्य सप्तकानिदृति-
पादरे आत्मोपाधीयवन्त्यन्यारनेद्रसमये जयन्यो वन्यः । नेपच्छतुर्दशानां सूक्ष्मसम्परायचरमस्थितिवन्ये जयन्यः स च
तत्समयमनया घट्टमानत्वात् सादिस्तत ऊर्द्धं न भवतीत्यग्रव इति [वैरहिकाः १] । उत्पष्टानुत्पष्टेवप्यारोहणावतरणकु-

१ [सीयरहिक ?] सि. सैपचएवलोका प्र.

वृत्तां जन्तूनां साधधुवत्वं तथैव भावनीयमिति गाथार्थः ॥५४॥

भा० अद्वारस पयदीणं ईधुचोचा पुण इमाओ ॥९४॥ नार्णतरायदस संजलणदंसअठेव ईद अद्वारा । ततय अजइवंधो
चउमेओ पुवइतीओ ॥ ९५ ॥ वंधच्छेयं उवसम-सेदीए करिय पटिय अजहसं । वंधतस्स उ साई तमपत्तस्स उ पुण अणाई
॥ ९६ ॥ अभयभरियाण धुवअधुवाऊ संधंणि पुवधिव मेयं । जइह्महोसियरतिगे साईअधुवो पुणो एवं ॥ ९७ ॥ संजलणाण
वउन्नं खवगो नवमे गुणंमि वंधंते । सेसाण वउदसन्हं मुहुभगुणंते जइवंधो ॥ ९८ ॥ होई तपदमतया वि वज्जमाण-
तणे उ साईतो । उवर्णि अधुवंधो एवं उप्पिइरंयेसु ॥९९॥ आरोहणअवरणे दुवंतणं नियाण सायधुवा । पुवंव भावणीया

उकोसाणुकोसो जइह्मजइह्मगो य ठिइवंधो । साईयअधुवंधो सेसाणं होइ पयदीणं ॥ ५३ ॥

टी० भणिताष्टादशकृत्तिभ्यः शेषाणामुदरितानां प्रकृतीनामुत्कृष्टोऽनुत्कृष्टो जघन्योऽजघन्यश्च स्थितिवन्धः सादिर-
धुवधु भवंति । तथा हि-निद्रापञ्चकर्मध्याताद्यादशकपायभयलुप्तसातैजसकर्मणवर्णादिचतुष्कारुल्लूधूपातनियोजलभ-
णानामेकोनविंशत्प्रकृतीनां सर्वविशुद्धवादरपर्यायैकेन्द्रियो जघन्यं स्थितिवन्धं निर्वर्त्तयति । ततोऽन्तर्मुहूर्त्तविस्फुट्टो
भूत्ताऽजघन्यं वशाति । ततस्त्वत्रैव ध्वे भवान्तरं वा विशुद्धिमासाद्य पुनरपि जघन्यं स एव वज्जमातीत्येवं जघन्याजघनयोः
पारावृत्तिर्भवतीति दावयेती जघन्याजघन्यौ साधधुवौ भवतः । उत्कृष्टवन्धं पुनरेतासां सर्वसंहित्कृष्टसंक्षिप्येन्द्रियो निर्वर्त्त-
यत्यन्तर्मुहूर्त्तं पुनरप्यनुत्कृष्टवन्धं रचयति, ततः पुनरपि कदाचिदुत्कृष्टमित्येवं परावृत्ति एतावपि साधधुवौ भवतः ।

नेपाणां त्वष्टुरग्न्यनीनां साक्षात्तादिसंज्ञातिमृच्छतीनां जघन्यादिस्यितिवन्याः सर्वोऽप्यब्रुवन्निन्वत्वादेव सादिरध्रुवयेति
मायार्थः ॥ ५५ ॥ तदेयं कर्मस्थितेः साक्षादिरूपणा कृत्वा । साम्प्रतं तस्या एव शुभाशुभप्ररूपणां विभागेनाह—

तेसां नृद्विहो वंयो ॥ ४०० ॥ साईअधुवो य भवे त्वा हि पुणनिदवारसङ्गसाया । आइमया मिच्छे भयदुल्लवना-
मधुरवेदी ॥ १ ॥ इयपुणतीसयदीण सुदपज्जत्तवारयेगिदी । निन्वत्तद् द्वीवंपं जहन्नयं तोऽन्तरसुहत्ता ॥ २ ॥ अबिसुद्धो
तोऊणं अनरत्तयं फंदो को तम्मि । जम्मे मयंतरे वा होउं सुद्धो पुण जहन्नं ॥ ३ ॥ वंधइ ई जहन्नाजहन्नापरियत्तमाणया होइ । एवं
एए दो त्ति सु साई अधुवा पि हु भवंति ॥ ४ ॥ उक्कोसगवंपं पुण एयासि अंसुद्धसन्निपच्चिदी । पकरत्तोऽन्तरसुहत्ता पुण
अणुत्तोमं कुणई वंयं ॥ ५ ॥ तो पुणरपि उक्कसं कुणइ क्वाई उक्किट्ठयराय । एवं परिवसीए भवंति साई अधुवया य ॥ ६ ॥
सायासायाईणं सेसाणं अधुवयं पियदीणे । तेवचरिणं कयो जहणाईओ चवंविहो वि ॥ ७ ॥ अधुवसा देवभवे साई अधुवो
य तत्त भावणिपा । दुग्गमा अमुभमुभा वोच्छं सव्वासिं ति गाहाए ॥ ८ ॥

सव्वासिं पि. ठिईओ सुभासुभाणं पि होति अमुभाओ । माणुसतिरिवत्तदेवा-उयं च मोत्तूण सेसाणं ॥ ५६ ॥
सर्पाणां शुभानामशुभानां च मृच्छतीनां स्थितयोऽशुभा एव भवन्ति, सद्दुक्खलक्षणस्य तत्कारणस्याशुभत्वात्, स्थितीनां
हि कारणं सद्दुक्ख एव कर्पायोदय इत्यर्थः । “‘ठिई अणुभायं कसायओ कुणइ’” इति वचनात् तत्तद्वैवश्रुतं भवति सर्वासां शुभा-
नामशुभानां च मृच्छतीनां स्थितयः सद्दुक्खलक्षणी वदन्ते, तदपचाये तपचीयन्त इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां सद्दुक्खमेव स्थितयो-

१ 'स्थिरानुभावं कगयत्त करोति ।'

अनुबन्धोऽस्य शुभाः, अशुभकारणत्वादशुभद्रव्यनिष्पन्नघृणुणादिद्रव्यवत् । ननु यदेवं १० विअनुभाणं कसायओ कुणतोऽत्य-
त्रानुभाणोऽपि कसायजन्य एवोक्तस्तथाप्यप्यशुभकारणत्वादशुभ एव ग्रामोति ? नैवम्, अभिप्रायपरिहानात्, सत्यपि हि
कसायजन्यत्वेऽनुभागाः कषाघट्टावशुभमकुतीनामेव वर्द्धन्ते, शुभानां तु हीयन्ते । कषायमन्दतया तु रसः शुभानां वर्द्धते, अशुभानां तु
हीयते । स्थितयस्तु शुभानामशुभानां च मकुतीनां कषायघट्टौ नियमाद्वर्द्धन्ते तदपचये तपचीयत इत्येकान्तेन कषायस्वरूपानु-
विधायित्वादशुभा उच्यन्त इति । अथवा शुभमकुतीनां यथा यथा स्थितिवर्द्धते तथा तथा शुभरसो हानिं याति, परिगलितरसे-
षु यद्युक्तस्यानि शुभरसाणि भवन्तीत्यर्थः । अशुभमकुतीनां तु स्थितिघट्टौ तत्सम्बन्धी अशुभरसो वर्द्धत इत्यतोऽपि कारणात्
स्थितीनां अशुभत्वं तद्वद्देः शुभरसस्यैतदुत्पादशुभरसवृद्धिहेतुत्वाच्चेत्यलं विस्तरेण । अनुभागस्तु शुभोऽशुभश्च वक्ष्यत इति भावः ।
अत्र स्थितीनामशुभत्वेऽतिप्रसङ्गमाहोक्त्याह—
माणुसं त्यादि मनुष्यविर्यदेवायुषां स्थितिः शुक्त्वा शेषस्थितीनामेवाशुभत्वं
द्रव्यम् । एतस्मिन् स्थितिः पुनः शुभैव भवतीत्यर्थः, विधुद्विद्विषणस्य तत्कारणस्य शुभत्वान्मनुष्यतिर्यगायुषोर्हि वृद्धिद्विषण्यो-
पमावसाना, देवायुगस्तु वृद्धिद्विषण्यस्त्रिभुवन्तारागोपमावसाना, विधुद्विद्विषण्यस्त्रिभुवन्तारागोपमावसाना, विधुद्विद्विषण्यस्त्रिभुवन्तारागोपमावसाना,
शुभा, शुभकारणमभवत्वाच्छुभद्रव्यनिष्पन्नघृणुणादिद्रव्यवदिति । अथवा मस्तुतयुष्कत्रयस्थितिवृद्धौ रसोऽपि वर्द्धते, स च
शुभाः, सुखनकलादित्यवोऽपि मस्तुतयुष्कस्मिन् शुभत्वम्, तद्वद्देः शुभरसवृद्धिहेतुत्वादिति भावार्थः ॥ ५६ ॥ तदेवं
शुभाशुभभरूपणा अवसिता । साम्यं प्रत्यपरिस्पर्शार्थमाह—

भा० मुमभमुभाणं पि हुंति अमुभाओ इव पयस एमत्थो । अमुभा कसायज्जया ही वुदीहणिओ हुंति ॥ ९ ॥

लेणं अमुभसुभाणं पयडीणं विईकसायवुडीए । वट्टे त्तसि अबवए उ तावो विहीयंति ॥१०॥ (इ)ईसवपयारेहिं अयुवअसुभ
कसायवंपणओ । सत्ताओ वि विईओ अमुभाओ चिय ईह यंवति ॥ ११ ॥

सत्त्वट्ठिणमुकोसगो उ उकोससंकिलेसेणं । विवरीए उ जहन्नो आउगतिगवज्जसेसाणं ॥ ५७ ॥

टी० सर्वासां ज्ञानावरणादिमूलमकृतिस्थितीनां प्रतिज्ञानावरणाद्युत्तरमकृतिस्थितीनां चोत्कृष्टस्थितिवन्धः उत्कृष्टसङ्के-
शेनैव बध्यते । एतदुक्तं भवति इह ये ये विवक्षितमूलोत्तरमकृतीनां बन्धकास्तेषु मध्ये यो यः सर्वोत्कृष्टसङ्केशः स तत्तद्वि-
क्षितकर्मस्थितिवन्ध सर्वोत्कृष्टं रचयति, एतच्च बन्धस्वाधित्त्वप्रतिपादकानन्तरायासु सर्व व्यक्तीभविष्यतीति । 'विवरीए उ
जहन्नो' अस्ति इह भगिताः सर्वोत्कृष्टसङ्कलेशादिपरीते सर्वविधुद्भिर्भवति, तस्यां सत्यां स्थितिवन्धो जघन्यो भवति । इदमुक्तं
भवति, इह ये ये विवक्षितमूलोत्तरमकृतीनां बन्धकास्तेषां मध्ये यो यः सर्वोत्कृष्टविधुद्भियुक्तः स तत्तद्विषितकर्मस्थितिवन्ध
सर्वजघन्य करोति । किं सर्वत्रायमेव न्यायः ? नेत्याह, अनन्तरोक्तमयुक्तिकं तिर्यग्ननुप्यदेवायुलक्षणं मुक्त्वा शेषमकृतीनां प्रकृष्ट-
सङ्केशाविधुद्भिभ्यां स्थित्युपचयापचयी द्रष्टव्या । प्रस्तुतासुस्रयस्य तु तद्वन्धकेषु सर्वोत्कृष्टविधुद्भिरुत्कृष्टे स्थितिवन्धं करोति । सर्व-
सङ्कलेशस्तु सर्वजघन्यमिति विपरीतं द्रष्टव्यमिति गार्थायः ॥ ५७॥ उक्ता प्रत्ययरूपणा । साम्प्रतं कासां स्थितीनां बन्धे का-
स्वामोति निरूपणार्थमाह-

भा० सवगाहाए पचयपरूवणा पचओ य संकेसो । जेट्टेयरेहिं दुविहो सेसं सुगमं अह भणेइ ॥ १२ ॥

स उकोससिङ्गं मिच्छदिही उ बघगो मणिओ । आहारगतित्थयरं देवारं वाचि मोत्तुणं ॥ ५८ ॥

द्वी० सर्वासां मूलप्रकृतीनामुत्तरप्रकृतीनां च या उत्पृष्टा स्थितयस्तामां सर्वपर्याप्तिपर्याप्तः शुभाशुभप्रकृतीनामासीया-
सीत्यन्यत्राले सर्वसद्विग्रहो विध्यादृष्टिकर्मको भविष्यः, तीर्थकरणवधैरिति । स्थितिर्हि पूर्वप्रथमा प्रोक्ता, सदृष्टेशमन्यया
च । सद्विग्रह्य सर्वमन्यसु मये विध्यादृष्टिरेव भवतीति यावत् । अत्र च प्रयोदृष्ट्या सर्वसद्विग्रहस्तुच्यते । यावता तिर्य-
क्ममुप्यापुषी इन्द्रो तन्मासोम्यतिशुद्धौ बध्नातीति द्रष्टव्यम्, तयोः शुभपरिविच्छादेन विशुद्धिजन्यतस्यानन्तरसेवेक्तत्वात् ।
भयाह-न्तु यदि विशुद्धित इदमाशुष्यद्वयं वश्यते, तर्हि विध्यादृष्टेः सकाशात् सास्वादनो विशुद्धतरः प्राप्यते, स कस्मादेत-
द्वन्यकृतेन नांक्तः ? न च वक्तव्यं, तिर्यकमुप्यापुषो सास्वादनो न वदन्ति, तद्वन्धस्य वन्धस्वामित्वादिव्यस्यानुज्ञातत्वात्,
तस्याद्विदमाचार्यस्याज्येनं स्तुलितमिव लक्ष्यते, नैतदेवम्, सत्यामपि हि सामान्यायां मनुष्यतिर्यगायुर्वेदानुज्ञायामसंख्येय-
पर्यापुष्कपोतयमुत्पृष्टं प्रसक्तयुद्धं सास्वादनो न निवर्त्तयिष्यते, अस्य गुणप्रतिपाताभिमुखत्वेन गुणायिमुखविशुद्धिमध्यादृष्टेः
तत्तादात्तं विशुद्धयाधिरपस्यानवगम्यमानत्वाच्छास्त्रान्तरेऽपि च विध्यादृष्टेः सकाशाद्विरतादय एव ययोत्तरमनन्तगुणवि-
शुद्धाः पञ्चान्तं, नाप्यम् । किञ्चेतद्वचनान्यथानुपपन्नैरपि प्रसक्तमायुर्द्वयमुत्पृष्टस्थितिकं सास्वादनो न वदन्ति । विध्यादृष्टिस्तु
फणिगयाविधिविशुद्धयादिसामग्र्योत्तरमात्रं प्रसक्तमायुर्द्वयं वदन्तीत्यसं कितरेण ! तस्मिन्नेव वेचस्मिनो विदन्तीति । अतिमस्रे
सत्यपत्रादमाह-‘आहारो’ इत्यादि आहारकण्डेनाहारकद्वयं श्रूयते । तत्तथाहारकद्विकं तीर्थकरणाम चामो संयमसम्पत्त्यदि-
वत्तत्तस्य वदन्ति । देवायुर्कर्मसीहोत्पृष्टं प्रसक्तम्, तच्चानुत्तरयुगयोगं संगमिन एव वदन्ति, न विध्यादृष्टिरिति । एतानि
चत्वारि वर्जयित्वा नेपथोद्वोत्तरकृतस्यैव कर्मणामुत्पृष्टस्थितिरुपको विध्यादृष्टिरेवेतीति गायार्थः ॥ ५८ ॥ यद्येवं तर्ह-

तासामाहारकादिपञ्चतीर्नां क उत्कृष्टस्थितिवन्धकः ? इत्याह—

भा० वीरंपरसामितं तदिह सव्युपभिवचहि गाहादि । उक्तसद्विदसामितं यणेइ सुममं च तं किं तु ॥ १३ ॥

देवाउयं पमतो आहारगमपमतचिरजो ल । तित्थयं च मणूसो अचिरसम्मो समज्जेइ ॥ ५९ ॥

टी० ॥ १३ पूर्वकोट्यायुः प्रमत्तमेयतोऽप्रमत्तभावाभियुक्तो वेद्यमानपूर्वकोटिलक्षणाद्युपो भागद्वये गते तृतीयभागस्यादिसमये उत्कृष्टस्थितिकं पूर्वकोटिप्रमाणधिकत्रयस्त्रिंशत्सागरोपमलक्षणं देवायुवध्नाति । पूर्वकोटिप्रमाणस्य च छितीयादिसमयेयु वध्नातोऽनुत्कृष्टं लभ्यते, अवाधायाः परिगलितत्वेन मध्यमत्वमोतिरित्यादिसमयग्रहणम् । अप्रमत्तभावनाभियुक्ता विशेषणं तर्हि किमर्थमिति चेत् ? उत्पत्ते, शुभेयं स्थितिर्विशुद्धया वध्यते, सा चारयाममत्तभावाभिमुखस्यैव लभ्यत इति । तर्ह्येवमत्त एव कस्मादेतद्व्यक्तत्वं नोच्यत इति चेत् ? उच्यते, अस्यसुर्वेक्यारम्भनिवेधात्, प्रमत्तनवारन्ध्रमायुर्वेक्यप्रमत्तः कदाचित्समर्पयत इत्युक्तत्वादिति । आहारकद्विकस्य त्वप्रमचयतिः प्रमत्तभावाभिमुख उत्कृष्टां स्थितिं रचयति । अमुभा रीयं स्थितिरित्युत्कृष्टसद्विज्ञेनैवोत्कृष्टा वध्यते, तद्वन्धकथामप्रमत्तः प्रमत्तभावाभिमुख एवोत्कृष्टसद्विज्ञेययुक्तो लभ्यत इतीत्यं चिक्षिप्यत इति । तीर्थेकान्नास्त्वविरतसम्पद्विर्गम्युप्यः पूर्वं नरकवद्धाद्युक्तो नरकं जिगमिषुरवश्यं मिथ्यात्व यत्र समये प्रतिपद्यते, ततोऽनन्तरेऽर्वाक् स्थितिवन्धे उत्कृष्टां स्थितिं समर्जनयति—वध्नाति । तीर्थेकरान्नाम्नो ह्यविरतादयोऽपूर्वेकरणावसाना कथका यवन्ति, किन्तुत्कृष्टा स्थितिरित्युत्कृष्टसद्विज्ञेन वध्यते । स च तीर्थेकरनामवन्धकेनविरतस्यैव ययोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यत इति शेषव्युदासेना-
इ 'नो' स्ति.

स्ववोपादानमिति भावः । तत्र त्रिविधस्तोत्रकरनाम्नः पूर्वप्रतिपन्नाः प्रतिपद्यमानकाश्च भवप्रत्ययेनैव (न) भवन्तीति मनुव्यग्रहणम् ।
वदनीर्यकरनामकर्मणां च पूर्वमस्मद्भनारकायुर्नारकं न व्रजतीति पूर्वं नारकवन्त्ययुक्तस्य ग्रहणम् । क्षायिकसम्पदद्विष्टश्च श्रेणिकादि-
चत्तसम्पत्स्योऽपि कथिन्नारकं याति, किन्तु तस्य विमुद्धत्वेनोक्तद्विष्टस्यैव नारकं वादः, तस्या एव चेह प्रकृतत्वात् नासौ
गृह्यते । अतः प्रस्तुतस्मर्त्तद्विष्टस्य विवन्त्यकत्वात् नारकात्वात् ग्रहणमिति गार्थार्थः ॥५९॥ इह पूर्वं सद्द्विष्टो मिथ्याद्विष्टः
षोडशोत्तरकृतिद्विष्टस्योक्तद्विष्टस्थितिवन्त्यकः सामान्येनैवोक्तः, स च नारकादिभेदेन चिन्त्यमानयदुर्दा भवति । अतो नारका-
स्तिर्यञ्चो मनुष्या देवाश्च विख्यातद्वयः पृथक्पृथक् कर्मणां स्थितोक्तद्विष्टा वदन्तीति भेदवर्धितयन्नाह—

भा० देवादपमचो जं घुत्तं तर्हि सुभाजमुकोसं । नेय इहारा इयराजयंति वंथंति मिच्छाद् ॥ १४ ॥ पुवकोडाऊसाह अप-
मचाभाअभिमुहपमत्तो । आउयतिभागसमए वंथद् आउं समुकोसं ॥ १५ ॥ आहारमपमत्तो पमचभावस्स अभिमुहो वंथे ।
वित्तगरं उकोसं मणुस्स सम्मो अविरओ य ॥ १६ ॥ पुव नरए वदाउओ ति नरयम्मि गच्छमाणो उ । नियमा गच्छद् मिच्छं
नंधो तित्ये तर्हि नेहो ॥ १७ ॥ अयस्य सो वि सम्मो तहाएणहसत्तउट्टमणुणिणो । वंथंति मज्झिमहिं देणं ते मज्झसंकेसा
॥ १८ ॥ वदंतिथयरकम्मो पुवं अउदनाराऊ य । नरगम्मि न वेक्खं इयवद्धा ऊकयगहणं ॥ १९ ॥ तह वउगइगो मिच्छा वोटु
कम्माण वंसि उकोसं । ठीवंथं त मेएण थणद् पन्नरस्साहणं ॥ २० ॥

पन्नरसण्ह ठिउमुकोसं वंथंति मणुयतेरिच्छा । छण्हं सुरनेरइयाईसाणं ता सुरा तिण्हं ॥ ६० ॥

१ वत्सम्पत्स्येऽपि प्र.

टी० देवायुर्ज्यमायुःकनयं देवद्विकं नरकद्विकं द्वित्रिचतुरिन्द्रियजातयः वैक्रयद्विकं सुहृत् अपर्याप्तं साधारणमित्येतासां पञ्चदशमठनीनामुच्छ्रां स्थितिं तिर्यग्मनुष्या एव विध्यादृष्टयो वदन्ति, न देवनारका, ते ह्येतासां मध्ये तिर्यग्मनुष्यायुद्वयं मुत्तंवा शेषास्त्रयोदश मृच्छतीर्भूतप्रत्ययेनैव न वदन्ति । तिर्यग्मनुष्यायुपोरपि देवकुर्वीदियायोग्य उत्कृष्टस्त्रियत्योपमलक्षणः स्थिति-
कन्या मरुतः, तत्र देवनारका भगवत्प्रयादेव नोत्पद्यन्ते इत्येतद्वन्त्योऽप्यमीषां न सम्भवति, तस्मादेते तिर्यग्मनुष्यायुपो उत्कृष्ट-
स्थितिं पूर्णोदयायुपस्त्रियंमनुष्या विध्यादृष्टयस्तत्सायोग्यविशुद्धाः स्वायुषिभागाद्यसमये वर्तमाना वदन्ति । सम्यग्दृष्टे-
रिति विशुद्धमिध्यादृष्टं देवायुद्वयः स्यादिति विध्यादृष्टित्वतत्सायोग्यविशुद्धविशेषणद्वयम् । नारकायुपस्येत एव तत्सायोग्यस-
दृशिष्टा वाच्याः, अत्यन्तशुद्धस्यात्यन्तसदृष्टिदृश्य चायुर्वन्धस्य सर्वथा निषेधादिति । नरकाद्विक्रयद्विकयोस्त्वेत एव सर्व-
सदृशिष्टाः पूर्वोक्तोत्कृष्टस्थितेर्न्यक्ता वाच्याः । निष्कलजातित्रिसूक्ष्मात्रिकयोस्तु तत्सायोग्यसदृष्टिष्टा द्रष्टव्याः । अतिस-
दृशिष्टा हि मस्तुवमठतियन्मृच्छन्त्य नरकप्रायोग्यमेव निर्वर्त्तयेयुर्विशुद्धास्ते विशुद्धिवारतम्यात्पञ्चैन्द्रियतिर्यक्प्रायोग्यं वा मनु-
ष्यप्रायोग्यं वा देवप्रायोग्यं वा रचयेयुरिति तत्सायोग्यं सदृष्टेग्रहणम् । देवद्विकस्यापि तत्सायोग्यसदृष्टिष्टा वाच्याः, अति-
सदृष्टिष्टानामथोव स्थितमनुष्यादिमायोग्यकन्यमसद्वादिशुद्धौ उत्कृष्टवन्धभावादिति भाविताः पञ्चदशपि मरुतयः । 'छन्द मुर-
नेरइय'ति तिर्यग्दिकौदारिकाद्विकस्तेवाचोद्योतलक्षणानां पट्टमठनीनामुत्कृष्टस्थितिवन्धकाः सुरा नारकाश्च भवन्ति, न मनुष्य-
तिर्यग्वाः । ते हि तत्सायोग्यकन्यासदृष्टेर्न्ये वर्त्तमाना एषां कर्मणामुत्कृष्टवोऽप्यष्टादशकोटीकोटिलक्षणांमेव मध्यमां स्थितिमु-
परचयन्त्यथाभ्यपि कसद्लेशो वर्त्तमाना यत्तेस्त्वैहि मस्तुवकर्मवन्धमतिक्रम्य नरकप्रायोग्यं सपरचेयुः, देवनारकास्तु सर्वोत्कृष्टसदृ-

केशा अपि विप्रेनाग्निप्रायोग्यमेव बध्नन्ति, न नारकाग्निप्रायोग्यं तत्र तेषामुत्पत्त्यभावात्, तस्मादेव नारका एव सर्वसङ्कष्टिः।
मत्तुगद्रूपं विश्वविमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुलुप्यां स्थितिं रत्यन्ति। अत्र च सामान्योक्तावपि सेवाचोदिरिकाङ्गो-
पावलक्षणमहनिदपसोत्कृष्टस्थितिकथका देवा ईशानादुपरि सनत्कुमारादय एव द्रष्टव्याः, नेशानान्ताः। ते हि तत्प्रायोग्यस-
द्वत्सो वर्तमानाः। मरुतकर्म्यदयस्योत्कृष्टतोऽप्यद्यादृशकोटीकोटिलक्षणां मयमापेव स्थितिं बध्नन्त्यय सर्वोत्कृष्टसङ्केशा-
पुद्गले, तर्हि एकेन्द्रियप्रायोग्यमेव निर्वचयेयुः। न चैकेन्द्रियप्रायोग्यमेव एते कर्मणी वध्यन्ते, तेषां संहननाङ्गोपाहाभावात्। सनत्कु-
मारादपस्तु सर्वसङ्कष्टिः। अपि पञ्चेन्द्रियवियक्तप्रायोग्यमेव बध्नन्ति, चैकेन्द्रियप्रायोग्यमेव, तेषां तेषूपत्त्यभावात्तरमाप्रकृतक-
र्मद्वयस्य विश्वविमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुलुप्यां स्थितिं सर्वसङ्कष्टिः, सनत्कुमारादय एव बध्नन्ति, नापरतनाः। 'ईसा-
नता दुरां निम्' इति एकेन्द्रियजात्यातपर्यावालक्षणप्रकृतिचरयोत्कृष्टां स्थितिं ईशानोऽन्ते येषां ते ईशानान्ता भवन्परयादय
ईशानपरिगतानां देवाः सर्वोत्कृष्टसङ्केशा बध्नन्तीत्यर्थः। तथाहीशानादुपरितना देवा नारकाद्येकेन्द्रियेषु नोपपद्येरित्येकेन्द्रिय-
प्रायोग्यत्वेनानि न बध्नन्त्येवेति तस्मिन्नेव। तिर्यग्न्युप्यास्तेतावति सङ्केशो वर्तमाना एतद्वन्धमतिप्रस्य नारकाप्रायोग्यमेव
बध्नन्तीति तेषामपि निषेधः। ईसानान्तास्तु देवाः सर्वसङ्कष्टिः। अयमेकेन्द्रियप्रायोग्यमेव बध्नन्त्यवस्त एव मत्तुगद्रूपं प्रकृतिप्रय-
स्य विश्वविमागरोपमकोटीकोटिलक्षणासुलुप्यां स्थितिं बध्नन्तीति गार्थः॥ ६० ॥ तनु पूर्वं विध्यादष्टिः सामान्येन पोटयो-
त्तरमहनिदपसोत्कृष्टस्थितिवचक उक्ता, विशेषणनम्रमेव तयापि चतुर्विधैवेवास्मां बन्धक उक्ता। येषमरुतीनां का वातस्याह-

आ० निरस्यभिरनराजनिं वेदवियक्तपिण्डवियगे च। सुदुर्गं अपञ्चसाधारणं च एषा उ पञ्चल ॥२१॥ निरिदुर्गबो-

रालदुर्गं छेवद्वुजोय होइ छकं तु । एग्निदियावरणं आयावं हुंति तिष्ठेव ॥२२॥ पद्मरसानुक्कोसं ठिई निबंधंति तिरिनराएव ।
 नो निरयमुता ते जेण तिरियमुयाउयदुगं ति ॥ २३ ॥ मोसुं तेरस अन्ना पयही भवपक्षया न वर्धति । तिरिनराऊणं पि
 य उक्कोसठिई तिक्कोसं सु ॥ २४ ॥ संभवइ तिपछोवमआउसु दराय वि य देवनेरइया । मवपक्षयओ नो जंति तेण एसिपि नो
 बंधो ॥२५॥ तिरियमुया मिच्छा पुह-कोटिआऊ विमुद्धया किचि । आउयतिआगपयिइ आइयसमयमि वद्धता ॥२६॥ उक्को-
 सठिप तिरियमुयाउं (वा) बंधयति एएवि । किचि किलिद्धा किची मिच्छा बंधंति नरायउं ॥२७॥ तिरिदुगविउवियदुगं बंधंति
 इमे वि आवसंकिद्धा । तत्पाओगकिलिद्धा बंधंती मुहुयविमलतिगं ॥२८॥ तज्जोगसंकिलिद्धा बंधवी सुरदुगं पि उक्कोसं । तिरि-
 मणुयभावणेसा अइ दुरनरएसु किसेमि ॥ २९ ॥ छन्ह सुरनेरइया उक्कोसठिई बंधणा यणिया । ते जेणं सबकिट्ट-संकिसेण
 तिरिओग ॥ ३० ॥ बंधती विसइ अवाकोहीकोहीउ पशुयासेह । वममछवरस जिहुठीई सामहेण भणिण वि ॥ ३१ ॥
 छेवद्वोदारिय अंगुबंधा पयहीदुगरस जेद्वठिई । तइय मुरालयपभिई देवा बंधति नो तददो ॥३२॥ जेण सणंकुमारि(ए)पभिई
 नेग्निदिपसु गच्छंति । अविमुद्धा वि पणिदियतिरिपाओगं निबंधंति ॥ ३३ ॥ ईसाणता देवा तिन्हं निवचयति जेद्वठिई ।
 नोवरिममुरा नेरइयाय ते जेण विर जीवा ॥ ३४ ॥ नो गच्छंती पणिदिपसु तो इह एग्निदिपाओग । बंधती कम्मतिगं
 तिरियमुया अइकिलेसम्मि ॥ ३५ ॥ नरयमाईपाओग बंधती तो निसेहिया ते वि । ईसाणता एव बंधंती कम्मतिगयेयं ॥३६॥

पद्मरसाईयानं इय भावणिया समासओ भणिया ।

सेसाणं चउगइया ठिइमुक्कोसं करंति पयङ्गीणं । उक्कोससंविहेसेण ईसिअहमज्झिमेणावि ॥ ३७ ॥

टी० भणितचतुर्विंशतिप्रकृतिभ्यः शेषद्विन्वतिप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टयश्चतुर्विका अप्युक्त्यां स्थितिं वदन्ति । तत्रैतासु मध्ये पूर्व “उत्तराप्यदोष्टु तदा धुनिगणं वचचलविगमो य” इत्यादि गाथाविवरणस्वरूपाणां ध्रुवबन्धिनीनां सप्तचत्वारिंशत्-प्रकृतीनामपि मध्ये, तथाऽध्रुवबन्धिनीनामपि मध्योऽध्यातारविशोकनपुंसकवेदपञ्चेन्द्रियजातिहुण्डपराधालोच्युत्साशुभवि-हायोगतिप्रसबादृश्यमिदमस्यैकास्मिन्नाशुभदुःस्वदुर्भेगानादेयावशक्तीनिर्बोत्रलक्षणानां विग्रहेः प्रकृतीनां सर्वोत्कृष्टसङ्के-शेनोत्कृष्टां स्थितिं चतुर्गतिं का अपि मिथ्यादृष्टयो वदन्ति । शेषाणां त्वध्रुवबन्धिनीनां सातहास्परतिस्त्रीपुंवेदमनुष्यद्विक-सेवात्तत्त्वसंज्ञनपञ्चरुण्डवर्ण्यसंस्थानपञ्चरुधुमविहायोगनिस्तिरादिपद्वोचिर्गोत्रलक्षणानां पञ्चविंशतिप्रकृतीनां तद्वन्यंशेषु सर्वसङ्क्षिप्तास्त एवोत्कृष्टां स्थितिं रचयन्ति, तत्प्रायोग्यसङ्क्षिप्ता इत्यर्थः । ननु कैः स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानुच्यते । ततश्चेदमुक्तं भवति-स्थितिनिर्वचयेन इत्याह-“उक्तोसंसर्गलोभेने”त्यादि, इह सङ्केतशब्देन स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानुच्यते । ततश्चेदमुक्तं भवति-इह ज्ञानावरणादिकर्मणाः सर्वमवगम्यया अपि स्थितेर्निर्वचकानि यवोत्तरं विशेषदृढान्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि स्थितिबन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । एतैश्च सर्वैरप्येकैव जगन्प्रा स्थितिर्नाज्ञोवात् कालभेदेनैकं वा जीवमाश्रित्य जन्यते, पूयानेकवस्तुपुंवेतबहुपुंवेतवैवाशाशरेण निर्वस्यमानकटाक्षेऽकार्यवत् । ॥१॥ समयोत्तरां स्थितिं यानि निर्वर्तयन्ति, तान्यपि ययोत्तरं विशेषतु दान्यसङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यन्यानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति । केवलं पूर्वभ्यो विशेष-पाधिकानि । वतो द्विसप्तयोत्तरां स्थितिं निर्वर्तयन्ति यानि तान्यनन्तरंभ्योऽपि विशेषाधिकानि । त्रिसप्तपाधिकां तु तां नि-

वर्त्तयन्ति यानि तानि तेभ्योऽपि विशेषाधिकानि । चतुस्समयाधिकां तु निर्वर्त्तयन्ति यानि तानि तेभ्योऽपि विशेषाधिकानि ।
एवं तारत्रेयं यावत्सर्वोत्कृष्टां स्थितिं यानि निर्वर्त्तयन्ति तान्यपि समयोनोत्कृष्टस्थितिजनकाध्यवसायस्यानेभ्योऽप्यन्यानि
विशेषाधिकानि असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणानि यथोचरं विशेषवृद्धानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि भवन्ति ।
एतानि स्याप्यमानानि विष्मचतुरस्रं क्षेत्रमास्तुगन्ति । तदथा—
द्रष्टव्यानि, किन्त्वसत्कल्पनया चतुःसङ्ख्यात्वेन दर्शितानि । द्वितीयादिपङ्क्तिषु तान्येव विशेषाधिकानीति पञ्चादित्वेन
दर्शितान्येताद्वैवं पङ्क्त्यो जयन्यायाः स्थितेरारम्भ यावदुत्कृष्टा स्थितिस्वावत् ये समया भवन्ति, तावत् प्रमाणा असङ्ख्येया
द्रष्टव्याः, असत्कल्पनया च पञ्च दर्शिताः । तत्रैतत् स्यात् इहैकस्थितिजनकान्यप्यध्यवसायस्थानानि असङ्ख्येयानि परस्परं
विचित्राध्यव्युत्पन्नान्यन्ते, तद्विचित्र्याव्युत्पन्ने च स्थितिरपि वैचित्र्यं प्राप्नोतीति, तदयुक्तम् । तानि ह्येकस्थितिजनकान्यपि
सन्ति सैव कालानुभाग[योग]योगादिवैचित्र्याद्विचित्राण्युच्यन्ते, न स्थितिमाश्रित्य, तेषामेकस्थितिजनकत्वाविशेषेण वैचित्र्या-
सिद्धेर्हित्वलं विस्तरेण । प्रकृतमुच्यते-इह सर्वोत्कृष्टस्थितिजनकानि चरमपङ्क्तिनिर्देशितानि यानि स्थितिवन्धाध्यवसाय-
स्थानानि तेषां मध्ये यद्येवमाध्यवसायस्थानं तदुत्कृष्टसङ्ख्येयं उच्यते, इह तेषामेवावामीपत् उच्यते, उपयान्तरालवर्त्तीनि तु
मध्यमानि, तत्रैतद्वैरीपन्मध्यमोत्कृष्टैः स्थितियन्धाध्यवसायस्थानैरुत्कृष्टा .स्थितिविध्यते । अथवा चरमस्थितिवन्धाध्यवसाय-
स्थानमुत्कृष्टसङ्ख्येयं उच्यते तेषाणि तु चरमपङ्क्तिनिर्देशितानि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानानि ईषन्मध्यमान्युच्यन्ते । तैश्चरमपङ्क्ति-
निर्देशितैः सर्वोत्कृष्टस्थितिजनकैः सर्वैरपि स्थितिवन्धाध्यवसायस्थानैरुत्कृष्टा स्थितिवर्जन्त्य इति याव इति गाथार्थः ॥ ६ ? ॥

उक्तमुत्तरे स्थितिवन्धवाभिरुपिदात्रीं तदेव जयन्यधुन्यते—

करणम्

आ० सेसाणं दुग्गनउरं पयदीणं चत्तगइण जीवा ॥ ३७ ॥ उक्कोरुविदं वंधति तस्य धुवसत्तचत्तपुत्तुत्तं । तीए तह अणु-
वाणं ऋक्षे अरसाअरुसोमं ॥ ३८ ॥ न्युबंधिदिदयाई हुंढं परययुसासअमुया य । विहगगइतसत्तअयिर-छंङ्कं नियगो-
त्त रक्खीत्तं ॥ ३९ ॥ एयासि पिय पण-एण सददविट्ठसंक्खित्तेण । उव्विट्ठिइ पिच्छा चत्तगइया विय निवंधति ॥ ४० ॥
सेसाण अणुवपपीण सायहससइनरदुगपुमिथी । अंतिमवज्जासंययणबंधवत्तेव संठाणे ॥ ४१ ॥ सुभविहगइपिरुत्तम-
उक्कगोयएयाउ हुंति पणवीसं । एयासि तत्तोगगइसंक्खित्ठि उ उक्कोसं ॥ ४२ ॥ विदं विरयति अह केदि ठाई वंधरु-
वसायडाणगेदि इमं । उक्कोसविदं वंधइ । भन्नइ दुह(अह)संक्खित्तेण ॥ ४३ ॥ इह संक्खित्तेसठसंसेण सहकभाण य दिदं वंधरस ।
अवक्खवसायडाणं भन्नइ तदि जहक्खवीएवि ॥ ४४ ॥ असंत्तलोगअवर-एएसमाणेण दिदं वंधरस । अवक्खवसायडाणाणि हुंति
सवेदि तदि पि ॥ ४५ ॥ एगेव जहक्खवीरं नाणा जीये पदुव किर होइ । एयाई ठावगयो विक्खेओ सयगविचीओ ॥ ४६ ॥
जहक्खविदं वंध-सामिच्चमिन्हं आहारगाहुयत्तेणं । यण्णइ

आहारगतित्थयरं नियदि अनियदि पुरिससंजलणं । वंधर सुत्तुमसरागो सायजसुक्खावरणविधं ॥ ४७ ॥

दी० जयन्यमिति पदं द्वितीयागायातोऽत्र सम्बध्यते । आहारकदिकं तीर्थस्नानम् च निवृत्तिः—अपूर्वकरणः सपकस्तद्ध-
न्धस्पर्श चरमस्थितिवन्दे वसंभानः स्थितिमाश्रित्य जपन्यं वप्नोति, तदन्धन्धेस्पर्शैवानिबिधुदत्वाद् । तिर्यग्मनुष्यदेवायुर्वज्यकर्मणां
जन्मन्धस्पर्शैर्विशुद्धिर्दिप्तत्वात्तेन पूर्वमेवोक्तत्वादिति । पुरुषदेवस्य सम्बन्धलनचतुष्टयस्य चानिष्टादिवादः सपकस्तद्धन्धस्य

यथास्य चरमस्थितिकन्ये वर्त्तमानो जयन्य स्थितिकन्यं करोति, तद्वन्येष्वस्यैवातिविशुद्धतात् । सातं यशःकीर्तिरक्षौर्गात्रं
 'आवरण' इति, ज्ञानावरणञ्चकं दर्शनावरणचतुष्कं, 'विग्नं' इति विग्नपञ्चकं च क्षपकद्वयसम्भारायधरमस्थितिकन्ये वर्त्तमानो
 जयन्यस्थितिकन्यं वप्राति, तत एव हेवोरिति, गार्थार्थः ॥ ६२ ॥

भा० तदि आहारग इयाश्गारा सुहृद्वोहा ॥४७॥ किंतु आहाराण्युलं तित्यमणुवो पुं च नल(सं)जलणा । अनियद्दी सुहुमो
 सायजसुधं वा तहा विन्यं ॥४८॥ पणनाणदंसनचक जहन्नवर्षं इमंमिगुणतियगे । तन्वंधगअसुद्धा करिति सेसं पुणो सुगमं ॥४९॥

छणहमसण्णी कुणइ जहन्नठिइमाउगाणभन्नयरो । सेसाणं एज्जतो बायर एगिदियविसुद्धो ॥ ५३ ॥

टी० 'छणमसन्नो' इति देवद्विकनरकद्विकवैज्यादिकलसणप्रकृतिषट्स्य तिर्यगसञ्ज्ञी पञ्चेन्द्रियः सर्वपर्याप्तिभिः पर्याप्तो
 जयन्यां स्थितिं करोति, नरकद्विकस्य तत्प्रयोग्यविशुद्धः, शेषवर्म्मवत्तुयस्य तु सर्वविशुद्धो वाच्यः । एतानि हि षट्
 कर्माणि यथासम्भवं नरवैवलोकप्रयोग्याणि वध्यन्ते । तत्र च देवनारकाऽसिद्धिप्रनुर्व्येकेन्द्रियदिकलेन्द्रिया नोत्पद्यन्त इति
 तेषामेतद्वन्थासम्भवः । तिर्यग्मनुष्यास्तु संक्षिप्तः स्वभावादेव प्रस्तुतकर्मषट्स्य स्थितिं मध्यमास्तुष्टां वा कुर्वन्तीति तेषोपो-
 पेक्षिताः । 'आलगाणपण्यरो' इति अन्यतरशब्देनेह सञ्ज्ञी असञ्ज्ञी वा प्रकशब्दभ्यते । ततश्चतुर्णामायुषां सञ्ज्ञी असञ्ज्ञी वा
 जयन्यां स्थितिं करोति । तत्र नारकदेवायुषोः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याः, मनुष्यतिर्यग्मायुषोरतु एकैन्द्रियादयो जयन्यस्थिति-
 कर्तारो द्रष्टव्याः । 'सेसाणमि'त्यादि, भणितशेषप्रकृतीनामेकेन्द्रियो वादरः पर्याप्तातद्वन्त्येषु सर्वविशुद्धः, पर्ययोपमासद्वल्येय-
 भागहीनसागरोपमादिसप्तभागादिकां जयन्यां स्थितिं करोति । अन्ये ह्येकेन्द्रियास्तयाविधिविशुद्धयभावाद्बहुतरां स्थिति-

मुपकल्पयन्ति । विकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियेषु तु शुद्धिरपिष्ठाऽपि लभ्यते । केवलं तेऽपि स्वभावदेव प्रस्तुतकर्मणां महती स्थिति-
मुपचरन्तीति शेषपरिहारेण यद्येकैकैन्द्रियस्यैव ग्रहणमिति गगार्थः ॥ ६१ ॥ इति स्थित्विन्धः समाप्तः ॥

भा० छन्दोगेण चित्रविद्यलक्षणे तदि तिरिपणिदि असन्नो । पञ्चचीपञ्चो पकरइ जहशविबन्ध ॥ ५० ॥ नरगदुग्
तज्जोगियविमुद्धकृमो उ सेसचउंगं ति । सव्वियुद्धो वंइ मुनररगार्इण पावोगं ॥ ५१ ॥ इय कम्मछंगं एयं च नरयसुर-
अमगमणुय इगदिगमा । नो वेयंती ते जेण समनरएसु नो णेति ॥ ५२ ॥ तिरियणुया उ सन्नो इयकम्मछगससीइ मज्झिमय ।
उक्कोसं वा पकरइ तेण ते वेयं नो गहिंया ॥ ५३ ॥ आळणं जन्नयरो असन्नि सन्नो य पकरइ जहंजं । गीबंथे गीबंथे दारं
एयंपि सम्मत्तं ॥ ५४ ॥ ठीबंथो सम्मत्तो ॥

टी० इदानीमुपागकन्यस्यावसरोऽनुभागो रसोऽनुभाव इत्यनर्थान्तरं तस्यानुभावस्य किं तावत् स्वरूपमित्युच्यते ।
एह हि गम्भीरभग्नभोधिभयविपरितर्को रागादिसचिवो जन्तुः एषकसिद्धानामनन्तभागवर्त्तिभिरभवेभ्योऽनन्तशुभैः
परमाणुभिर्निष्पन्नान् स्मरन्वान् प्रतिसम्यं वृद्धति । तत्र च प्रतिपक्षमाशुक्लपायविशेषान् सर्वजीवानन्तशुणाननुभागस्या-
विभागान् पलिच्छेदान् करोति । केवलमिदमपि विवक्ष्यते । परमनिष्ठोऽनुभागंशोऽविश्वस्तयाऽह न ददाति
सोऽविभागपलिच्छेदस्तदुक्तं “ बुद्धीं छिज्ज्याणो जणुभांगं सो ण देइ जो अद्धं । अविभागपलिच्छेओ सो इह अनुभावं-
वम्मि ॥ १ ॥ तत्र समावसांशानां परमाणुमेका वर्णना, एकेन तु रसांशेनाधिकानां द्वितीया वर्णेनत्यादिवर्णना-

१ बुद्ध्या छिपमानोऽनुभागंशो न ददाति योऽद्धय । अविभागः पलिच्छेदः स इहानुभागकन्ये ॥ १ ॥

सार्द्धकक्रमेण ययाऽयमनुभागः पूर्ववन्निष्ठचिदादराणस्थाने अत्रैवोक्तस्या द्रव्यः । अयं चानुभागो द्विधा भवति, वक्ष्य-
 माणशुभ्रकृतीनां सम्बन्धी शुभोऽशुभ्रकृतीनां तु सम्बन्धी अशुभः । पुनरेकद्वित्रिचतुस्स्थानिकमेवादुभयरूपोऽपि चतुर्धा ।
 तत्राशुभो घूर्सेदिकानिम्बादिरसतुल्यत्वेन द्रष्टव्यः । यथा हि- घूर्सेदिकापिनुमन्दाद्यशुभवनस्पतीनां सम्बन्धी
 नहुजोऽकथितः कटुको रस एकस्थानिक उच्यते । स एव क्वथितोऽर्द्धवर्तितः कटुकर्तरो द्विस्थानिकः । स एव भागद्वये
 आवर्तितं तृतीयभागे त्वशेषे कटुकतमस्त्रिस्थानिकः । स एव भागत्रये आवर्तिते चतुर्थे त्ववशेषेऽतिशयकटुकतमधतुस्स्या-
 निकोऽभिधीयते । अत्र चैकस्थानिकः सहजरसो जललवविन्दुचुलुकार्देचुलुभ्रष्टत्यज्जलिकरककुम्भद्रोणादिसम्बन्धान्मन्दमन्द-
 तरादिबहुमेदत्वं प्रपद्यते । एवं द्विस्थानिकादिकेष्वपि बहुमेदत्वं भावनीयम् । एवमेवाशुभ्रकृतीनां रसस्यैकस्थानिकादित्वं
 मन्तव्यम् । शुभ्रकृतिरसस्तु सैरिभिरीरेष्वादिरसतुल्यत्वेन त्रदृष्टव्यः । यथाहीशुक्षीरादिरसः सहजोऽर्द्धवर्तितो
 द्विभागावर्तो भागत्रयार्धवन्तुर्भागावर्तश्च यथासद्वल्यं मधुरो मधुरतोऽतिमधुरतमश्च सद्देकद्वित्रिचतुस्स्थानिक
 उच्यते । अप्यपि पूर्वजलप्रसेपाद्बहुमेदत्वं प्रतिपद्यते, एवं शुभ्रकृतिरसोऽप्येकस्थानिकादिरसमेदो वाच्य इति । ननु कर्मतया
 समानेष्वपि पु दूगलेषु कुतः शुभाशुभादिरसवैचित्र्यम् ? उच्यते, अव्यवसायविशेषात् । यथा हि निम्बाद्यशुभ्रसस्वरूपात् क्षीरादि-
 शुभ्रसस्वरूपाच्चापिथ्रयणविशेषाच्चन्दुला रसवैचित्र्यं प्रपद्यन्ते, तथा शुद्धगलेष्वप्यव्यवसायविशेषाच्चैव चित्र्यं भावनीयम् । तदेवं
 लेखतो दक्षितमनुभागस्वरूपः । साम्प्रतं त्वमेव साधादिरूपप्रत्ययरूपणाशुभाशुभ्ररूपणावन्धस्वामित्वरूपणायात्या-

धातिप्ररूपणस्थानप्ररूपणाविषयकप्ररूपणाद्वारविचार्यते, तत्र मूलमहत्वीनां तावत्साधनादियत्प्ररूपणमाह-

भा० अह भक्त इ अणुभागो रसो चि इह सव एव जीवो उ । सिद्धाणन्तभागे अमवनिपणंतशुणिर्एहि ॥५५॥ परमा-
 पूर्हि निपत्राओ निगदइय कम्मत्तंयाओ । तत्थ य पटिपप्पमाणुं करेइ अणुभागपलिच्छेयं ॥ ५६ ॥ सहकसायविसेसे सवजी-
 वाणन्तशुणि ए । तत्थय मेवल्लिपन्नाए छिज्जाणो उ किर जो उ ॥५७॥ परमनिक्खित्तो अणुभागअसओ किर अईव सुहुमतया
 । अदे न देइ सो इह भणिओ अविभागपलिच्छेओ ॥५८॥ एत्तं च-चुदीएँ छिज्जाणो अणुभागं किर न देइ जो अदं । अवि-
 भागपलिच्छेओ सो इह अणुभागंयमि ॥५९॥ तत्थ समाणरसा जे पस्याणू तेसि वमणा एका । एव्वेण रसेणं पुण अहियाणं
 वीयवज्जणया ॥६०॥ इच्चाइवमणेहि निक्खइ फइय य तरस्सं । सवगजुच्चाओ नयं सो अणुभागो दुहा होइ ॥६१॥ सुभप-
 यदीणं तु सुभो अमुमपयदीण होइ अमुभो उ । पुण एव्वेको चउहा इग-गणिगमाइमेएहि ॥ ६२ ॥ निवसरसाइतुछो अमुभो
 खीराइसरिसओ उ सुभो । तत्थय सहजो अकडिओ रसो उ इगवाणिगो भणिओ ॥६३॥ अद्धावद्धो दुहाणिगो उ भागं दुगंमि
 आवद्धे । भागतिगं अवसेसो विट्ठाणो तह तिभागेसु ॥६४॥ आवट्टिएसु तुरिओ इगभगवसेसए उ वचभागे । अज्झवसाय-
 विसेसे रसमेयच इमं नेयं ॥६५॥ एगट्ठाणाणं रसाण तुल्लागाइसल्लिपवत्तेवे । भंदाइरसविसेसे एव्वेके हुंति गंताओ ॥ ६६ ॥
 एत्तो शुभागवंधे अट्ट दुवारइ तत्थ सायई । दारं पक्कपदारं सुभअमुभरूपवणा वेव ॥ ६७ ॥ वं वसाभिन्नत्तं चायाइदारा-
 द्वाणदारं च । पक्कपदारविवाग-वारं इह अट्ट दारइ ॥६८॥ त्वेवीसां गाहाइ भगिरसइ तत्थ मूलपयदीणं । घाइपमिंदगाहा-
 जुगेण सायाइवज्जणया ॥६९॥ पुव्वं पुत्तपयदीण अट्टगादाएँ तह य अधुवाणं । उकोसमागाहाए सायई वज्जणा तह य ॥७०॥

सुभगाहाए पक्षय-परुवणा असुभसुभपवन्नयणा । वायालागाहाए तद आयवमाइगाहाहिं ॥ ७१ ॥ चउहिं लकोसबंध-सामित्तं
चोइसाइगाहाहिं । पंचहिं जहन्नवध-रसापिचं केवलाईहिं ॥ ७२ ॥ तिहिं गाहाहिं घाईवन्नयणा तदणुभागठाणणं । आवरणगा-
हाए पन्नवणा चउपंचगाहाए ॥ ७३ ॥ पक्षयकणं चउविहविवागयहीण पंचयभिंइहिं । तिहिं गाहाहिं भणिस्सइ अह एत्तो
संपवन्नोमि ॥ ७४ ॥ साईयाईपरुवण-विसयहार तहिं च किर पदमं । घाईणं अजहन्नो इवाईगाहदुगमत्थि ॥ ७५ ॥

घातीणं अजहन्नोणुकोसो वेयणीयनामाणं ! अजहन्नमणुकोसो गोए अणुभागबंधम्मि ॥ ६४ ॥

साई अणाइ धुवअदुवो य यघो ल मूलपयहीणं । सेसम्मि ल दुविगण्णो आउचउक्के चि दुविगण्णो ॥ ६५ ॥

टी०-ज्ञानदर्शनचारित्रदानलाभादिगुणान् श्रुन्तीत्येवंशोलाणि यातीनि ज्ञानावरणदर्शनावरणमोहनीयान्तरायानि, तेषा-
मजघन्योऽनुभागाः, साद्यादिचतुर्विकल्पो भवतीति द्वितीयगायायां सम्बन्धः, कर्मणां हि रसो यस्मादन्यो हीनो नास्ति स
सर्वजघन्यस्तत्र ऊर्ध्वमेकं रसंश्चमादौ कृत्वा यावत् सर्वोत्कृष्टं तावत् सर्वोऽप्यजघन्य इति । अनन्तभेदभिन्नोऽप्यसौ जघन्या-
जघन्यप्रकारद्वयेन कोटीकृतः । तथा यस्मादन्योऽधिको न वध्यते स उत्कृष्टतत एकरसांशहानिमादौ कृत्वा यावत्सर्वजघन्य-
स्तावत्सर्वोऽप्यनुत्कृष्ट इति । अनेन वा प्रकारद्वयेन अनन्ता अपि रसविशेषाः सङ्गृहीताः । तत्र निर्दिष्टस्वरूपस्य कर्म्यचतुष्टयस्य
सम्बन्धो अजघन्यो रसः साद्यादिचतुर्विकल्पोऽपि भवति । तथा ह्यशुभप्रकृतीनां सवजघन्यं शुभप्रकृतीनां तु सर्वोत्कृष्टमनु-
भागे यः कश्चित् तद्वन्धकेषु सर्वविशुद्धः स एव निवर्चयति, तत्र ज्ञानदर्शनावरणान्तरायलक्षणकर्म्यत्रयस्याशुभत्वात् सपक्वः
सूक्ष्मसम्परायथरसमये जघन्यं रसं निवर्चयति, तद्वन्धकेष्वमेवातिविशुद्ध इति कृत्वा । मोहनीयस्य त्वनिर्वाचिवादमेव याव-

द्वयोः भवतीति स एव क्षपकप्रसरसमयेऽस्य जघन्यं रसपुष्कलपतीति, वदन्त्येकैस्त्वैवातिविशुद्धत्वात् । इतश्च स्यानादन्यत्र सर्वत्रोपशमश्रेणावपि प्रकृतकर्मचतुष्टयस्यानुभागोऽजघन्य एव वचनेन, उपशमकानापि क्षपकैर्मन्यो विशुद्धया अनन्तागुणीन-
त्वात् । तदर्थोपपन्नान्मोहः सूक्ष्मसम्भरायश्च यथा निर्दिष्टप्रकृतकर्मचतुष्टयसम्वन्धिनोऽजघन्यानुभागस्यावश्यको भूत्वा प्रतिपत्य
यदा पुनस्तं वधाति, तदा अजघन्यन्यानुभागः सादिर्येवति, इन्वव्यवच्छेदे कृते तत्प्रथमतया वध्यमानत्वात् । यैस्तुपशान्त-
मोहान्नवस्या नाद्यापि शास्त्रा नेषमनादिकालादारभ्याचिच्छिन्नं वध्यमानत्वादनादिः । ध्रुवोऽप्यव्ययानामभाविपर्यन्तत्वात् । अध्रुवो
भग्यानामरसपर्यभाविपर्यन्तत्वादिति । तदेवमजघन्यन्यो भावितः । शेषे तु जघन्योत्कृष्टानुत्कृष्टक्षणोऽनुभागे द्वितीयगायादौ प्राह-
'सैसम्भि त दुर्विगण्यो' चि भणितशेषो जघन्यादिकोऽनुभागो द्विविक्त्यः-साद्यन्नुत्कृष्टक्षणो वन्त्यो बोद्धव्यः । त्रयाहि-प्रकृत-
कर्मचतुष्टयकर्म्ये मोहनोपरयसावजघन्यन्यानुभागः क्षपकनिवृत्तिवातरचरमसमयेऽनन्तरमेवेति । क्षेपकर्मत्रयस्य तु क्षपकभूतसम्य-
रायचरमसमये असायुक्तः । स चानादिकालेऽपि पर्यट्वा जीवेन पूर्वं न वद इति तत्प्रथमतया तत्रैव वक्ष्यमानत्वात् सादिः ।
सीगमोहायस्स्यां च प्राप्तस्य निपाशाक्ष भविव्यवृत्तिस्य ध्रुवः । अनादिरस्तु न भवति, पूर्वं कदाचिदपि तद्वन्धाभावादौ । ध्रुवोऽप्यसौ न
भवत्प्रपञ्चानां तद्वत्प्रत्यय दुरोत्सारितत्वादिति । उत्कृष्टानुभागं तु प्रकृतकर्मणामधुभवात् सर्वे सङ्कटिहो विध्याहाष्टिः पर्याप्तसञ्चि-
पक्षेत्रिप एकं द्वौ वा समयो यावद्वशाति न परतः, स चानुत्कृष्टावधतीर्यं वच्यत इति सादिः । जघन्यतः समयादुत्कृष्टतस्तु
समयप्राप्त्यनुसरत्यनुभागकथं भवत्योत्कृष्टोऽध्रुवो भवत्यनुत्कृष्टतुसादिः, पुनरपि जघन्यवोऽन्त्येमुहूर्त्तचनोत्कृष्टतस्वनन्ता-
नन्ताभिरत्सपिण्यवसपिणीभिरुत्कृष्टसद्वृत्तेशं प्राप्योत्कृष्टानुभागं यत्रवोऽनुत्कृष्टोऽध्रुवतां व्रजतात्वेवमुत्कृष्टानुत्कृष्टेषु जन्तवो

भ्राम्यन्तीत्युभयत्र साधद्रवत्व सम्भवति, नेतरविकल्पद्वयमिति घातिकर्मणां जघन्यादयश्चत्वारोऽपि विकल्पाः भाविताः ।
 साम्यतमयातिकर्मणां चतुरस्रान् विभावयितुं राह- 'अणुकोसो देयणीयनामाणं' ति वेदनीयान्मोनुल्लोऽनुभागवन्धः
 साधादिचतुर्विकल्पोऽपि भवति । तथा ह्यनयोः कर्मणाः सातयशःकीर्तिलक्षणां तदन्तरगतप्रकृतिद्वयमाश्रित्य सर्वोत्तरसः
 सपक्षद्वयसम्परापचरमसमये प्राप्यते, ततोऽन्यः सर्वोऽप्युपशमश्रेणावपि पूर्वोक्तयुक्तितोऽनुल्लोऽस्ततश्चोपगान्तमोहावस्थया
 तस्यापि वन्धो न भवति, पुनरपि च ततः प्रतिपत्त्य तमेव वदन्तोऽनुल्लोऽनुभागः सादिः । उपशान्तमोहावस्थां त्वमाप्तपूर्व-
 स्यानादिरनादिकालाद्व्यमानत्वात् । ध्रुवऽभव्यानामपर्यन्तत्वात् । अध्रुवो भव्यानां सपर्यन्तत्वात् । शेषे तुल्लोऽनुपन्याज-
 वन्धयस्से किञ्चिन्त्याह-द्वितीययायायां 'सेसमि उ दुविगणो'चि एतत्पदं पूर्वसम्बन्धि तमप्याहस्या अत्रापि सम्बध्यते, प्रवृत्त-
 रत्रापि सम्भवत्यतः । भणितशेषे जल्लोऽनुपन्याजघन्यलक्षणानुभागे द्विविकल्पः साधद्रवत्वलक्षणो वन्धो भवति । तथा
 तुल्लोऽनुपन्याजघन्यो वेदनीयान्मोऽन्तरमेव प्रस्तुतकर्मवन्धकत्वतिविशुद्धत्वात् सपक्षद्वयसम्परायो वदन्तीत्युक्तम् । स च
 तत्त्वधर्मतया वध्यमानत्वात् सादिः । क्षीणमोहावस्थायां तु नियमान्न भविष्यतीत्यध्रुवः । जघन्यानुभागं त्वनयोः कर्मणोः
 सम्यग्दृष्टिर्मिथ्याहृष्टिर्वा भध्यपरिणामो वदन्ति । सर्वविशुद्धो ह्यन्तर्कर्मद्वयग्रहणहीतानां सातयशःकीर्त्यादिद्विलक्षणप्रकृतीना-
 मुल्लोऽनु स्वल्पं शुभरसं कुर्यात्, स इल्लोऽनु असातनरकगत्यादिमकृतीनामुल्लोऽनु स्वल्पमभुभारसं कुर्यादिति मध्यपरिणामग्रहणम् ॥
 अथ च जघन्यानुभागोऽजघन्यादवतीर्य बध्यत इति सादिः । पुनर्जघन्यतः समयादुल्लोऽनु सम्यक्चतुष्टयादजघन्यानुभागं
 वदन्तो जघन्योऽध्रुवोऽजघन्यस्तु सादिः, पुनस्तत्रैव भवे भवान्तरं वा जघन्यं वदन्तोऽजघन्योऽध्रुव इत्येवं जघन्याजघन्यानुभाग-

कन्ययोः परिभ्रमतामस्तु यतामृषयश्च साद्यन्त्रवैव सः भवति । 'अत्राहृद्रभुक्तोसो गोष अणुभागवर्धमिति गोत्रे अनुभागकमे विचार्यमाणेऽजयन्योऽनुत्तुष्टश्च तद्वन्धः साधादिवृत्तविकल्पोऽपि भवतीत्यत्रापि उत्तरगाथायां सम्बन्धः । तथा 'सैसमि उ दुविगण्यो'ति एतदपीह सम्बन्धते, भणित्तमेने जयन्योऽनुत्तुष्टपक्षद्वये द्विविकल्पः साधप्रवरूपो बोद्धव्यः । तत्रोक्तुष्टानुत्तुष्टावतु-
भानकन्यौ प्रत्येकं द्विचतुर्विकल्पो यथा वेदनीयनान्नोस्तथा निविशेवं भावनीयो । इदानीं जयन्याजयन्यौ भाव्येते । तत्र कश्चित्समभनरकृच्छीनारकः सम्यक्त्वाभिमुखो यथापट्टादीनि शीषि करणानि कृत्वा मिथ्यात्वस्यान्तरकरणं करोति । तस्मिन् कृते मिथ्यात्वस्य स्थितिद्वयं भवत्यन्तर्दुष्टेप्रमाणाधरवनी शेषा दूषितनी । स्थापना । तत्र चापस्तनीं स्थितिं प्रति-
सम्यं वेदयन्यस्मादनन्तरसमये सम्यक्त्वं प्राप्स्यति, तत्र चरमे समये रचयमानो नीचैर्भेदमाश्रित्य गोत्रकर्मणि जयन्यानुभागं
चरति, अन्यस्यानवर्चीं शेषावस्थां विशुद्धीं वचमान उच्चैर्भेदजयन्यानुभागान्वितं वद्रीयादिति शेषपरिहारेण सम्यक्त्व-
नारकस्य ग्रहणम् । अयं हि यावत्किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावद्वक्तव्येनैव तिर्यक्यायोग्यं नीचैर्भेदं च चरति । स चान्यदा
बहुमिथ्यात्वावस्थायामग्रगण्यरसं निवर्त्तयति, प्राप्तसम्यक्त्वोऽप्युच्चैर्भेदस्याजयन्यानुभागं कन्यातीति तद्वन्धेऽप्यतिविशुद्धत्वा-
द्योक्तविशेषाविशिष्टस्य सम्भ्रमत्वाभिमुखस्य ग्रहणम् । अयं च जयन्यानुभागस्तत्त्वमयतया कथ्यमानत्वात्सादिलिङ्गसस्य-
क्त्वस्तु स एवोच्चैर्भेदमार्गश्रयाजयन्यानुभागं रचयतीति जयन्योऽप्युच्चैर्भेदजयन्यानुभागस्तु सादिरतश्च स्थानमप्राप्तयेत्या-
नादिः, अभव्यानां प्रवो यथ्यानामप्रव इति जयन्याजयन्यानुयामौ गोत्रकर्मणः प्रत्येकं द्विचतुर्विकल्पाविति । 'आज-
उक्तेवि दुविगण्यो'ति आर्यपि नारक्तविर्यमानुष्यदेवापुष्कराणि तेषां चतुर्लेऽपि साद्यन्त्रलक्षणो द्विविकल्पो कन्यो भवति ।

तथा हनुभयमानादृष्टिभागादौ प्रतिनियतकाल एवायुषो वध्यमानत्वात्सादिलात्तदनुभागास्यापि जघन्यादिरूपस्य सादित्य ।
 अन्तर्द्विचि परत आयुर्वन्धोऽवश्यमुपपद्यते इति तस्याधुवत्वात् तदनुभागवन्धस्याप्यधुवत्वमिति गाथाद्वयार्थः ॥६४॥ ६५॥
 तदेवं मूलमकृतीनामनुभागवन्धस्य साद्यादिरूपयानुकृता । साम्यतस्तु त्वरप्रकृत्यनुभागवन्धस्य तामाह-

भा० तस्स पयानं एवं संबधो दोऽपदमगाहाए । पदमपयं दुइयाए आरमयं वयणतियं योजं ॥७६॥ तह पदमाए दुइए
 पर्यमि दुइयाएँ पदमदणतिमं । तह पदमाए अंतिम-पयजुयसे दुइयमाहाए ॥७७॥ आरमयं वयणतियं तह दुइयाए पुणोवि
 अंतपयं । मणिदे पयसंबंधो एसि अह भावणा एवं ॥ ७८ ॥ हेसमि उ दुविगप्यो दुइलगाहाए जं पयं तइयं । त एत्यं
 वारतियं भणियं तरस य इमो अत्यो ॥ ७९ ॥ पदमघाराएँ जइहु-धोसियरतिगं ति दुइयवाराए । जइहानहकुकोसं तइयाए
 जइनुकोसदुगं ॥८०॥ सुभपयहीणुकोसं रत जइहं तु असुभपयहीणं । निहचइ तवंधमपसे जो किर अइविमुद्धो ॥८१॥
 आवरणविग्यकम्मत्तियस्स सुहुमो उ तवमसुहुमंते । मोहरस नियंते सुद्धो पकाइ जइहसं ॥ ८२ ॥ एयट्टाणा अब्बपु-
 वसमत्तेदिणं धाइकम्मार्णं । अजइहसरसो वज्झइ तो सुहुमोवसमगा जइया ॥८३॥ अजइहसरसस अबंधगाड होउं पढिपु पुण
 जइया । वंधती अजइहं तइयाए सो भवइ साई ॥ ८४ ॥ तवसंताइहाणं अपत्तपुव्वाण सो भवेऽणार्इ । अभवाण धुवो भव-
 जीवाणं सो भवे अधुवो ॥ ८५ ॥ सेसे जइहउकोसइयरवंधे उ तवगनवपंते । मोहरस सेसकम्म-त्तियरस तवगो उ सुहुमंते
 ॥८६॥ पुवमवद्धो वज्झइ साई अधुवो न अरियइ अधुवो । धुवणार्इ न घंहेती उक्किट्ठसंतु याइणं ॥८७॥ अइसंकिळिट्ठमिच्छो
 सत्ती यज्जो पणिदिओ एग । समयं अहवा उ दुगं वा वधइ नेव परओ तो ॥ ८८ ॥ अवयसिय अणुकिट्ठा वज्झइ साई तओ

जह्येने । समयाओ उक्तेसा समयदुगा पुण वि उक्किहं ॥८१॥ वंथतस्स रसं तो उक्किहो अहुवो भवे वंथो । अणुक्कस्सो पुण सार्हं तदेव पुण अंतमुदुत्ता ॥९०॥ कालो जणंतवो वा उक्कोमरसं तु वंथमाणस्स । अणुक्कस्स रसो होहं अधुवो एवं अधुवसार्हं ॥९१॥ याइण जह्नाई विगण्णचउगं भणितु अवाइणं । कम्भाण अह चउरो जह्नाई भावइस्सामि ॥९२॥ वेयणिपनाप्रणुक्कस्स रसो उ सायाइचउविगणो वि । सायजसाणं उक्कस्स रसो उ खवगस्स मुहुपेते ॥९३॥ तस्सन्नो पुवक्का अणुक्कस्सो तोवसंतमोहस्स । तस्स वि वंथो न भवइ पुण निवडिय तं निवंधयओ ॥९४॥ अणुक्कस्स रसो सार्हं उवसंतइस्स सो भवेइणाई । पुवअधुवा पुवंपिच तेसुक्कसजहअजहन्ना ॥९५॥ पुवक्का मुहंते वेयणिनामाण उक्कस्सो सार्हं । वीणेइधुवो जह्येने रसं तु जससायकम्माणं ॥९६॥ सम्मो विच्छो व मज्झिम-परिणागो वंधइ अह विसुद्धो संकिद्धो विविय सुमअसुभमेव वंधइ अओ भणियं ॥९७॥ मज्झिमपरिणागेणं रसे जह्येने निवंधइ तस्य । अजहन्ना अवयरितं जह्येने इवइ सार्हं ॥९८॥ पुण जह्येने समया उक्केतेणं तु चउवसमयकाला । अजह्येने वंधतस्स य जह्येने भवे अधुवो ॥९९॥ अजह्येने पुवंपि च सार्हं पुण तमिप अन्नहिं व भवे । वंधतस्स जह्येने अजह्येने वो भवे अधुवो ॥१००॥ गोयस्से अजह्येने अणुक्कोसो साइयाइचउवओ । तेसे जह्येने तेसे पत्तेयं साइ अधुवो नि ॥ १ ॥ तसुक्कोतणुक्कोसो पत्तेयं दुगचउकथेणं । जह वेयणिनामाणं भणिया तद इह वि भणियथा ॥ २ ॥ जह्येने दुविणया इह एवं भणिया इहं जहा कोइ । सत्तमणहिनइओ सम्माभिमुहो चरमसमए ॥ ३ ॥ नीयागोत्तस्स जह्येने रसं निवचेइ तदवरो उवं । अजह्येने वंधइ इय सत्तमणेइयगहणं ॥ ४ ॥ वहुमिच्छो नेरइओ भवणयओ उ नीयगोयस्स । अजह्येने वंधइ सम्मज्जुओ उच्चगोयस्स ॥ ५ ॥ अजह्येने वंधइ सम्मत्ताअभिमुहो अओ

भणियं । एसो उ जहवरसं पडमं वंइ तओ साई ॥ ६ ॥ सम्मत्तजुओ सो वि हु उचं वंइ तओ भवे अयुवो । अजहने
 पुवंपि व साई तद्वाणमगयस्स ॥ ७ ॥ सो जाई युवअयुवा पुवंपि व इह वि हुंति दट्ठा । आळाणि पसिद्धचउमो पुण जह-
 वरसं व साई तद्वाणमगयस्स ॥ ८ ॥ तस्य पुणो पचेयं साई अयुवा य दो विगणं ति । वळ्ळंते आउंसि साई उवरिं तु पुण अयुवो ॥ ९ ॥
 सज्जहन्नाई ॥ ८ ॥ तस्य पुणो पचेयं साई अयुवा य दो विगणं ति । वळ्ळंते आउंसि साई उवरिं तु पुण अयुवो ॥ ९ ॥

मूलपयनीण भणियं सायाइवन्नणं तओ उवरिं । उवरपयन्निमु एतो भणामि सायाइवन्नणं ॥ १० ॥

अट्टणहम्भुकोसो तेयालाणमजहन्नो वंधो । नेओ हि चउविगप्पो सेसतिगे होइ दुविगप्पो ॥ ६६ ॥
 डी० तैजसकामेणशरीरद्वयं प्रसरवर्णगन्धरसस्पर्शा अणुरलघुनिर्माणमित्येतासामष्टानामुत्तरप्रकृतीनामनुत्कृष्टोऽनुभाग-

वन्धः सायादिचतुर्विकल्पोऽपि द्वयो बोद्धव्यः । तथा हेतासायुत्कृष्टमनुभागवन्धं सप्तकापूर्वकरणो देवगतिमायोग्याणां
 त्रिगुणतः प्रकृतीनां वन्यव्यवच्छेदसमये करोति । एता हि शुभमकृतयोऽत एव तदुत्कृष्टानुभागं सर्वविशुद्ध एव रचयति,
 तद्वन्धकेषु त्वमेव सर्वविशुद्धः । एतस्मात्पुनरन्यत्रोपशमश्रेणाव्यनुत्कृष्टोऽनुभागवन्धो लक्ष्यते, स चोपशान्तमोहाद्यवस्थायां
 सर्वथा न भवतीति ततः प्रतिपतितैर्नन्धुभिर्वध्यमानस्सादिस्तच्च स्थानमप्राप्तपूर्वाणां सदावस्थमानत्वादिनादिश्रुवोऽभव्यानाम-
 ध्रुवो भव्यानामिति । ‘सेसतिगे होइ दुविगप्पो’ति भणितशेषे उत्कृष्टजन्मजावन्धानुभागविक्रं द्विविकल्पः सायाध्रुवलक्षणो
 वन्धो भवति । तथा दास्य प्रकृत्यष्टकस्योत्कृष्टानुभागवन्धोऽनन्तरमेव सप्तकापूर्वकरणे प्रोक्तः । स च तत्समयतया वध्यमान-
 त्वात्सादिः । एकं च सम्यं भूत्वाऽग्रेऽवश्यं न भवतीति अत्रुवः । जघन्यानुभागं त्वेतासां शुभमकृतित्वाद् सर्वोत्कृष्टसङ्कलेशे
 वर्तमानो मिथ्यादृष्टिः पर्याप्तः सङ्क्षिप्यञ्चिन्द्रियो वक्राति, पुनरपि जन्यतः समयादुत्कृष्टतः समयद्वादावश्यं स एवानयन्य-

ब्रह्माति, पुनः कानान्दरे वा एवोत्पद्यते इत्येवं प्राप्य ब्रह्मन् ब्रह्मवीत्येवं जगत्याजयन्तेषु परावर्त्तमानानां जन्तूनामुभयत्र साध-
 पुनैव गम्यन्तीति । त्रियाद्यामनरन्मनो वयो'सि श्रानावरणपञ्चसदृशेनावरणनवरङ्गमिथ्यात्वक्यायोदककृतमयजुगुप्सापञ्च-
 न्नवरणादिवदुद्वेगोपयानान्नरापञ्चकज्ञानानां चिन्त्वारिस्तुमृद्वीनामनन्यानुभागः साद्यादिचतुर्विक्त्योऽपि हेयः ।
 तथाहि-ज्ञानावरणपञ्चकपञ्चुरापरिणेतव्यं ज्ञानावरणचतुष्कान्तरायापञ्चकसत्त्वज्ञानां चतुर्दशमृद्वीनां तामदशुभत्वात् सप-
 दगृह्यतः परावदरसे ममये त्रफ्यानुभागं ब्रह्माति, लक्ष्यकेत्यमेव संप्रतिष्ठतिथिदिशमिति न त्वा । ततोऽन्यः सर्वेऽप्युपपन्न-
 मनेणात्पत्यन्त्ये भाव्ये स चोपपन्नानावस्थायां संस्था न भवति । तस्मादितः प्रतिपश्य कथमानः सादित्वां भजते । उप-
 नान्तरायां वामासत्पूजात्मनादिः, धुताधुरी पूर्ववत् । सत्त्वजनचतुष्टयस्य तूत्तरेवोत्तरसत्त्वकानिष्टानिचिदादरो यथास्त्वं कथय्य-
 न्तेष्टुममये एतत्तं तमये जगन्मानुभागं ब्रह्माति । ततोऽन्यः सर्वोऽनन्यस्वस्य चोपपन्नमथेनौ कथय्यन्तेष्टुदे कृते प्रतिपश्य-
 पुनरादरे ब्रह्मः सादित्वे कथमावस्थानं वा माहर्षीस्थानादित्वं धुताधुरी उदैव । निद्रामयलाग्नास्तवर्णादिचतुष्टोपपया-
 मयजुगुप्सानासत्त्वानां नवमृद्वीनां तापकापूरंकरणो यथासं कथय्यन्तेष्टुदकाले एतत्तं तमये जगन्मानुभागं ब्रह्माति ।
 ततोऽन्यः सर्वोऽनन्यस्वस्य चोपपन्नमथेनौ कथय्यन्तेष्टुदे कृत्वा प्रतिपश्य पुनस्तवेव ब्रह्मः सादित्वे कथमावस्थानं
 जानामर्षीस्थानादिनां धुताधुरी पूर्ववत् । चतुर्णां यत्साहचर्यानां रक्षणानां देवगिरतः मयमयतिपस्यमिष्टुतोऽत्यन्तविशुद्धः स्व-
 गुणगयानम्य परमममये सर्वेधानो जगन्मानुभागं ब्रह्माति । तस्मान् स्थानतः पूर्वं सर्वोऽनन्यः । चतुर्णां यत्साहचर्यानां रक्षा-
 नादिरितममममयति साधित्वात्म्यस्य ममये च गुणतन्निष्पन्नुत्पत्त्यन्तविशुद्धः स्वाध्यास्यानन्यस्वस्येवं ब्रह्मानो जगन्मानुभागं

वयावीति ततश्च पूर्व सर्वोऽजयन्वः । सत्यानर्द्धि त्रिकमिथ्यात्वानन्तानुबन्धितुष्टयलक्षणानामष्टानां प्रकृतीनां मिथ्यादृष्टिः सम्य-
 कत्वे समयं च युगपत्प्रतिपिष्टुः सर्वविशुद्धो मिथ्यात्ववेदमस्य चरमसमये वर्तमानो जयन्यधनुभागं वध्नात्येतरमाद्यान्यत्र
 सर्वोऽजयन्वः । एते हि देशविरतादयस्तत्तद्व्यव्यतिविशुद्धत्वाद्यनिर्दिष्टकर्मणां जमन्यधनुभागं वध्नन्ति । ततश्च संयमादीन्
 गुणान् प्राप्य पुनरपि प्रतिपश्य यदाऽजयन्यानुभागं वध्नन्ति, तदाऽयमजयन्यानुभागः सादिः । एतानि च स्थानान्यप्राप्त-
 पूर्वाणामनादिध्रुवोऽभ्ययानामपर्यन्तत्वादध्रुवो भव्यानां सपर्यन्तत्वादिति । तदेव त्रिचत्वारिंशतः प्रकृतीनामजयन्यानुभागो
 भावितः । ज्ञेयत्रिके तु किमिरयाह—‘सेसतिने होइ दुविगण्यो’ति यजितशेषे जयन्योत्कृष्टानुत्कृष्टानुभागत्रिके द्विविकल्पः
 साधयुल्लक्षणो बन्धो भवति । तत्राजयन्यानुभागभग्नमसद्वेन सर्वासां जयन्यानुभागोऽपि सूक्ष्मसम्परायादिगुणस्थानेषु
 स्यान्तो निर्दिष्टः । स च तत्र तत्तत्सम्यक्तया बध्यमानत्वात्सादिः । सीगमोहाद्युपवृत्तिनावस्थामु चावश्यं न भवतीत्यध्रुवः ।
 उत्कृष्टं त्वनुभागमेवासां त्रिचत्वारिंशतः प्रकृतीनां मिथ्यादृष्टिः सर्वोत्कृष्टसद्वेनैः पर्याप्तसंज्ञिष्वेन्द्रियो बध्नात्येकं द्वौ वा समयौ
 यावत्ततः परं पुनरप्यनुत्कृष्टं बध्नाति, कालान्तरे च पुनरुत्कृष्टं सद्बलेशमासाद्योत्कृष्टानुभागं रचयतीत्येवमुत्कृष्टानुत्कृष्टानुभागेषु
 सञ्चरतो जन्तूनामुभयत्रापि साधध्रुवतैव सम्भवति, नेतरविकल्पद्वयमिति गार्थः ॥६६॥ तदेवं ध्रुवबन्धिनीनां जघन्यादिषु
 चतुर्वर्षि भेदेषु साधादिप्ररूपणा कृता । साम्यतयध्रुवबन्धिनीनां तेषु तामाह—

अट्टण्हति चत्ताए करेण वंधो अणुल्लसज्जहन्तो । साह्याई चल्हा अट्टतिचत्ता य पुण एवं ॥ ११ ॥ तेयाक्कमाणुल्लहु-
 निम्माणपसत्यवन्नचउ अट्ट । नाणंतरायदसगं देसजनवमोहपयदीओ ॥ १२ ॥ वेथतियहासचउसम्य-मीसरहिया उ अमु-

प्रवक्षन् । उवाचैष संहिया देवाद्या एत नायवा ॥ १३ ॥ अट्टहं उक्त्वा सं सवणाऽबुवो उ वीसपयदीर्ष । सुरगणोपायोगां
 वंशे पक्रुर्दं वंशं ॥ १४ ॥ एषुर्वरि उवसमसेविष नि लम्भद् अणुक्ताशुभागो । तोउवस्ते न भवद् होई तप्यदिय जेतुं ॥ १५ ॥
 तो साई तपपचाण सो अणार्ई धुवायुवा देवि । युवपि न विज्ञेया सेसतिगं निद्राहन्विपरं ॥ १६ ॥ तत्युक्त्वा सो सायाहखवगे
 वृश्निओ तजो एगं । समयं होई न भवद् तो अयुवो जहन्नपुभागं ॥ १७ ॥ एयासि सुमपयदित्ताउ उक्त्वा संसिकेसस्मि ।
 वंदूवो वंशद् पिच्छपत्तपचिदिओ सन्नो ॥ १८ ॥ पुण एगदुसमया वा कजेण जहन्निपरकालओवस्सं । वंशद् अजहन्नवं
 पुण उक्त्वासा जहणपप ॥ १९ ॥ यदुहा परिवत्ताणा तहि साई अयुवया सुगम्मेव । देवाद्या साईपमियां पुण भयंतेव ॥ २० ॥
 मियावरणे दंसण-चउक्क इय चउदसणपयदीर्णं । अमुहत्ता सवगो सुहुमचरिसमए जहन्नस्सं ॥ २१ ॥ वंशद् ततो अन्नो उव-
 समसेविषयवि होई अजहन्नो । तो उवस्ते न भवद् तप्यदियस्स उ पुणो साई ॥ २२ ॥ उवसंतपपचाणं सो य अणार्ई धुवायुवा
 सुगमा । संजलणचवक्कस्स उ सवगो नवमे गुणे कप्तो ॥ २३ ॥ वंशे एगेणं समयं जहन्नं स्सं नियंते । ततोऽन्नो
 अजहन्नो सोवसमपुम्मि वंशतो ॥ २४ ॥ निवदिय पुणो वि वंशत्तस य साई तरोवसापित्ते । अप्पत्ताण अणार्ई तद् चैव
 इवंति धुवअयुवा ॥ २५ ॥ निवाहुअपसत्तावअवउत्थयदुहुउवथायं । नवपयदीर्षं सवगोऽपुवमि गुणे जह् कजेण
 ॥ २६ ॥ वंशे एगेणं समयं वंशद् जहन्नअपुभागं । ततोन्नो-अजहन्नो सोवसमपुम्मस्स वंशंतं ॥ २७ ॥ कानं पदिय पुणो विहु
 वंशद् साई तरपुवसापित्ते । वंशं तस्स अणाद् इरंनि पुवं न पुवअयुवा ॥ २८ ॥ पववत्ताणचउक्के देसजइसंजमाभिमुह-
 चित्तो । साणवचरिसमए तस्मिऽपुभागं वंशद् जहन्नं ॥ २९ ॥ तट्ठाणाओ पुवं सवो अजहन्नो तद् चउणं । अप्पवत्ताण

चउगस्त अविरओ सम्मदिहो जो ॥ ३० ॥ जुगवं पवज्जिउमणो साइयसम्मं तरेव चारिचं । अचंतविमुद्धो सगुणद्वानंतेमि
 वंटो ॥ ३१ ॥ जहन्नगुभागं वंधइ इय पुबिं होइ सन्नु अजहन्नो । शीणतिगमिच्छवउरोणंतणुवंपी य इय अट्ट ॥ ३२ ॥
 पयदी उ सबसुद्धो मिच्छो जुगवंपि सम्मवरणाइ । पडिवज्जिउकामो बिच्छवेयअंतंमि वंटो ॥ ३३ ॥ निवत्तेइ जहन्न
 रसमत्तय अजहन्नओ सबो । तो संजमपधिगुणे पाविय परिवडिय अजहन्नो ॥ ३४ ॥ निवत्ते तस्स रसे अजहन्नवंपो तवो
 भवे साइ पयदाणा अ अपसयाणडाइ भवे वंपो ॥ ३५ ॥ पुवअपुवा पुवं व जहन्नकोसेयर ति सेसतिगे । साइ
 अयुवो तरय यं अजहन्नमणयसंगाओ ॥ ३६ ॥ जहन्नसत्त्वं भणियं सुहुमाइगुणेषु सो तहि पढयं । वज्जमाणत्तणाओ साइ
 खीणाइहुं अयुवो ॥ ३७ ॥ उकोसें अणुभागं मिच्छो अइसांकिलिट्ठपत्तपो । वंनिर्पणिदिय वंधइ पुगं वा दुसमयं जाव ॥ ३८ ॥
 पुग अणुकोसें वंधइ पुण उकोसें तहिं अयुवसाइ । दुन्नवि भवंति न भवइ अणाइवंपो तहाव दुवो ॥ ३९ ॥ धुववंधिणीण
 जहन्नाइवजसु सायाइवन्नणा भणिया । अह अयुववंधिणीण जहन्नाइसु तं भणिस्तामि ॥ ४० ॥

उकोसमणुक्कोसो ज हन्नमजहन्नमोवि धणुभावो । साइ अद्धवंधो पयदीणं होइ सेसाणं ॥ ६७ ॥ प्रकृतय
 वकीसमणुक्कोसो ज हन्नमजहन्नमोवि धणुभावो । साइ अद्धवंधो पयदीणं होइ सेसाणं ॥ ६७ ॥ प्रकृतय

टी० दोषाणां प्राग्दशितानामयुवबन्धिनानां त्रिसप्तत्रिंशत्तृतीनास्तुष्ट्योऽनुभावन्यः सादिरध्रुव एव च भवति । प्रकृतय
 एव हेता अयुवबन्धिताद् साधध्रुवास्तत्तस्तत्तचानुविधायी जयन्यादिरूपस्तदनुभागोऽपि ययोक्त एव भवति, न त्वनादि-
 ध्रुवो वा इति गायार्थः ॥ ६७ ॥ तदेवं साधादिप्ररूपणाऽवसिता । साम्यं वन्याधिकृत विश्वत्पुत्रप्रकृतिशते याः प्रकृतयः
 भूमा याथाशुभास्तासां पृथक् २ उत्कृष्टवधून्यानुभागी केन प्रत्ययेन केन हेतुना जन्ते इति प्रत्ययप्ररूपणामाह

भा० संसारं अपुनितु-त्तरीण उकोसगएचयेओ । साअपुवो सुगओ अणइयुवया असिदे व ॥ ४१ ॥ उकोसपिइ-
गारा सुगया उद दुपसुभाग पत्तेयं । उकोसवाएणुभागो य वउद केहि हेजहि ॥ ४२ ॥

सुभपपडीण. विसोदीएँ तिवमसुभाण संकितेसेणँ। विवरीए उ जहन्नो अणुभागो सवपयहीण ॥ ६८ ॥
दी० अनन्तरमेव वक्ष्यमाणशुभमकृतीनां ' विसोदीएँ' चि विशुद्धया 'विबो'सि तीव्रकुट्टमनुभागं वक्ष्मातीति गरयते
एवमुक्तं भवति-शुभमकृतीनां सर्वासामपि यः कश्चिद्व्ययं क्वचित् विशुद्धः स सर्वोत्कृष्टमनुभागं करोति, नान्यः । 'असुभाण
संकितेसेणं' इति अनन्तरमेव निर्बोध्यमाणशुभमकृतीनां तु सद्यदेन तीव्रमनुभागं वक्ष्मातीति सम्बध्यते, तद्व्ययेषु यः कश्चित्
संसिद्धः स एवोत्कृष्टमनुभागमेतासां वक्ष्मातीत्यर्थः 'विवरीए उ' इत्यादि उक्तवैपरित्ये तु सर्वासां शुभाशुभमकृतीनां
नान्योऽनुभागो भवति शुभमकृतीनां वद्व्ययकेषु यः कश्चित् सर्वसिद्धः स लघन्यमनुभागं वक्ष्मात्यशुभमकृतीनां तु यः
कश्चित्सद्व्ययं सर्वं विशुद्धो भवति, स जपन्यानुभागं वक्ष्मातीति तात्पर्यमिति भाष्यार्थः ॥ ६८ ॥ कृता शुभाशुभमेदंभिन्नानां
मकृतीनां रासत्ययमरूपणा, तत्र क्रियत्यः किं स्वरूपा वा ताः अदेकं शुभाशुभमकृतय इति न ज्ञायते । अतस्तत्परिज्ञानार्थं
मकृतीनां शुभाशुभमरूपणमाह-

भा० शुभपपरिणाइ सुगमा सुभाय अमुभाय ता पुण एमाओ ।

भापालं पि पसत्था विसोहिणुणसद्वस तिवारो । वासीइमप्यसत्था मिच्छुद्धसंकिट्टिइस ॥ ६९ ॥
व्याख्या-सातवन्दनीयं तिर्यग्मनुष्यदेवागूणि मनुष्यदिकं देवदिकं पञ्चेन्द्रियजातिः पञ्चमरीराणि सप्तचतुरस्रसंस्थानं

वज्रपथनाराचसंहननं श्रीण्यङ्गोपाङ्गानि प्रशस्तवर्णादिचतुष्कं अगुरुषु पराधातं उच्छ्वासं आत्मपं उद्योतं प्रशस्तविद्यायोगविश्व-
सादिदशके निर्माणं तीर्थकरं उच्चैर्गोत्रमिति । अपिञ्चव्यस्येवकारार्थत्वादेवा एव द्विचत्वारिंशत्प्रकृतयः प्रशस्ताः—शुभा एताव
विशोधियुगेन य उक्तः—प्रकृतस्त्वस्यैव तीव्रतरसा उत्कृष्टरसा भवन्ति, तदुक्तम्—“सायं तिरिमणुदेवाज्यं च नरसुरदुगाइ
दो चेव । पंचदियजाईति य पंचसरीराद चउरंसं ॥ १ ॥ संवयणादिसुभगतिवंगोवगाइ अगुरुपराधातं । सुभवन्नाइचउकं
ऊसासं आयवुज्जोपे ॥ २ ॥ तसवायरपज्जचं प्रचेययिं सुभं च सुयगं च । सुस्सराइज्जजसं निमेण तित्यपरसुचं च
॥ ३ ॥ वायालीसं रया उ चेव जाणाहि पुण्णपगइओ । वंधति बहुरसाओ विसोहिणुज्जकडा जीवा ॥ ४ ॥” एच्च ज्ञाना-
वरणानि नव दर्शनावरणानि असातं मिश्रसम्यक्स्वपुञ्जज्जमोहपाद्विद्यतिनरिक्कापुनरुक्तिं तिर्यदिदं एकदिनिचतुरिन्द्रिय-
ज्ञापः आद्यवर्जानि संस्थानसंननानि अप्रसस्तवर्णादिचतुष्कं उपधातं अप्रशस्तविद्यायोगतिः स्यावरादिदशकं नौवैर्गोन-
मन्तरायपञ्चकमित्येतास्तु द्वचशीतिप्रकृतयोऽप्रशस्ता अथुमा विज्ञेयास्ताश्च मिथ्यादोस्त्वष्टसंवेद्यस्य तीव्रा उत्कृष्टरसा भवन्तीति

१ सातं तिर्यदमनुष्यदेवायुष्कं च नरसुरद्विके द्वे चैव । पञ्चेन्द्रियजातिरपि च षड् शरीराणि चतुरक्षम् ॥ १ ॥ आदि-
संबतनं शुभ(ब)गतिरङ्गोपाङ्गान्यगुरुषु पराधातम् । शुभवर्णादिचतुष्कमुच्यमासातपमुचोतम् ॥ २ ॥ प्रसमादरपयोने
प्रत्येकं स्थिरं शुभं च सौभाग्यं च । सुस्वरादेयवयः निर्माणं तीर्थकरमुचो(गोत्रं)च ॥ ३ ॥ द्विचत्वारिंशदेता तु चैव जानीहि
पुण्यप्रकृतयः । वदन्ति बहुरसाः विशोधिणुज्जोत्कटाव जीवाः ॥ ४ ॥

सम्पद्यते । तदुक्तं “पंच व नाणावरणा नव दंसणणोहपयडिछवीसं । अस्सायं निरासं निरयदुगं विरिदुगं वेव ॥ १ ॥ इमिविगल्लिदियजाई आइमवज्जा उ पंच संठाणा । पंपयणा पंचेव उ अमुमा वण्णाइया चवरो ॥ २ ॥ उववायमपसत्था विह-
गाई यावर् च मुहुमं च । अण्णज्जे संहारणं च अकिरं च अमुयं च ॥ ३ ॥ दुग्गं नामं तह दूसरं न णादिज्ज अज्जसकि-
त्ती य । नीयागोयं च तहा पंचेव य अंतरायाणि ॥ ४ ॥ एयाओ सत्ताओ बासीई हुंति पावपयदीओ । वज्जेने विवरसा भिच्छु-
व्वसंक्खिसेणं ॥ ५ ॥ इति । अत्र च विशुद्धिसत्त्वलेद्यप्रत्ययजन्यत्वं पूर्वीकमपि प्रसङ्गत उक्तमित्यदोषः । आह ननु शुभा-
द्विवर्त्तारिशुद्धा अशुभास्तु द्व्यशीतिरिति मोक्षितायतुर्विशुत्तरं प्रकृतिरुक्तं भवति, कस्ये तु विशुत्तुत्तरमकृतिगतमेवाधिक-
यो, तत्कथं न विरोधः ? नैक्य, अभिप्रायापरिज्ञानात्, इह हि वर्णादिचतुर्लोकैकमपि सत्यज्ञात्वाप्रशस्तमेवेनोपपन्नमपि गृहीतमिति
न दोष इति गार्थः ॥ ६९ ॥ तदेवं कृत्वा शुभाशुभरूपणा । तत्र च शुभप्रकृतयो विशुद्धया उत्कृष्टरसा बध्यन्ते, अशुभास्त-
विशुद्धया इत्यनुभागवत्प्रसंगमिदं सूत्रं कृत्वा । साम्प्रतं तु क्रममाप्तं तदेव न्यक्षेणोच्यते—

‘मा० पयदीओ अइ शयाले पिप वासीय ता य इमा ॥ ४३ ॥ सा उचे पंचवणू अंगोवंग तथापवृमसो । नरतिरिदेवाज-

- १ पञ्च च ज्ञानावरणानि नव दर्शन(आवरणानि) मोक्षप्रकृतयः पर्दिशति । अस्मात् तरकायुर्नेरुकादिकं त्रियेतिवृत्तं विव-
॥ १ ॥ एकविकलेन्द्रियजातयः आदिमवर्जानि तु पञ्च संस्थानानि । संवृतानि पञ्चैव रथशुभानि वर्णादोनि चत्वारि ॥ २ ॥
उपयातमनशरता विहायोंगतिः स्यावरं च सूक्ष्मं च । अपरांतं साधारणं चास्विरं चाद्युमं च ॥ ३ ॥ दुर्गमं नाम तथा दुःस्व-
रं चानादेयमयशक्तीचिष । नोचेमांश्च च तथा पञ्चैव चान्तरायाणि ॥ ४ ॥ एताः सर्वाः द्व्यशीतिः भवन्ति पापप्रकृतयः ।
वध्यन्ते तीव्ररसाः मिथ्याहरेरुत्कृष्टसत्त्वलेधेन ॥ ५ ॥

णि च उज्जोगपसत्थचक्रचक्र ॥ ४४ ॥ संघपणे संघाणे पढवं पंचिदिजाइसत्यगई । तसदसंगं निम्माणं गुरुलहुवित्थयरपरघायं
 ॥ ४५ ॥ देवदुगे मणुग्गदुगं वायालं चिय सुभाउ पयडोओ । सेसाओ असुभाओ चासीई हुंति नायवा ॥ ४६ ॥ चउदस आ-
 चरणे चिग पंच मोहे छरीस अस्साये । नरयाउ नरयतिरिगुगइयवित्तिचउरिदिजाइओ ॥ ४७ ॥ आइमरहिया पंच उ संघपणे
 आगिई उ पंचेव । अपसत्थचक्रचउगअपसत्थविह गगइ उचघायं ॥ ४८ ॥ याउदसंगं नीया गोयं एयाउ हुंति वासीई । पाव-
 पयडोइ एया वज्झती संक्खित्तेणं ॥ ४९ ॥ वायाला वा सीई जोगे चउरीसअहियसयेणं । होई कंचे उ पओयेणं तु वीमुत्त-
 रसएणं ॥ ५० ॥ तो फइमेयं भउइ वउाइ चउकयं इहेगं पि । उभयत्थ वि संगहिंयं अपसत्थपसत्थयेणं ॥ ५१ ॥ वज्झंतुक्को-
 सरसा सुभअसुभाओ विसोइसंकेसा । इइ रसवंघस्सामित्ठणस्स इइ सूयणेव कया ॥ ५२ ॥ अणुभागवंघसापित्त-मिन्हिकपपचयं
 भणीहामि ।

अयव नानुज्जोपं माणुसतिरियाउयं पसत्थासु । भिच्छस्स हुंति तिवा सम्मदिट्ठिस्स सेसाओ ॥ ५० ॥

टी० आतपनाम उद्योतनाम मनुष्यायुः तिर्यगायुरित्येताः प्रशस्त्वास्तु प्रकृतिषु मध्ये चक्राः प्रकृतयस्तीना उत्कृष्टरसा
 मिथ्याद्येरेव भवन्ति, न सम्यग्दृष्ट्या द्वावपौद्योतव्यायुषां तावत्सम्यग्दृष्टेर्व्य एव नास्ति, एता दि तिर्यक्ष्वेत्येतिपत्तुः
 प्राणी वशादि, न च सम्यग्दृष्टिस्तैर्ब्रूतवन्त इति उद्वन्यस्याप्यभावः । मनुष्यायुरपि तिर्यग्यनुष्याः सम्यग्दृष्टयो न वदन्ति,
 तेषां तत्रोत्पत्त्यभावात् । देवनारकास्तु सम्यग्दृष्टयो मनुष्यायुर्ब्रूवन्ति, केवलं सदृश्येववर्णयुक्त्योग्यं मध्यमरसं च । अत्र त्वत्स-
 दृश्येयवर्णायुषां योग्यमुत्कृष्टरसं तत्प्रकृतं, तत्तुनरसी अपि न वदन्त्यसदृश्येयवर्णयुक्तेष्वेतामुत्पत्त्यभावादतस्तेषामप्येतद्वन्धा-

सम्भनः । तस्मात्प्रसक्तुमकृतिचतुष्टयस्योत्पन्नानुभाग मिथ्यादृष्टिरेव वद्वन्कैवलिचिदुदो निर्वचयति । 'सम्भदिद्विस्स सेसाउ'-
ति भणिन्नोपा अद्यानिदुत्तु पुण्यप्रकृतयस्वीत्रा उत्तुष्टरसा सम्यद्वोरेव भवन्तीति गायार्थः ॥७०॥ तदेतन्मिथ्यादृष्टिसम्यदृष्टिल-
क्षणभेदपत्रेण शुभप्रकृतीनामेवोत्पन्नानुभागवन्धनामित्युक्तम् । साम्भतं त्वेतासामेव शुभप्रकृतीनां विरोपितवरं तद् विभणि-
पुरशुभप्रकृतीनां रत्नकुटूबं तस्मिन्निषिपादयित्वा-

भा० तर्हि सुप्रपयदीमग्ना जं आयवमाह चलगं तं ॥६३॥ मणुयाळ रक्षित्तिगं मिच्छो तिरियमइए य गंतु मणो । वंधइ
नराउयं पुण निरिनसम्भा न रंति ॥ ६४ ॥ तेसि तत्पुणत्ती अभावओ देवनराया सम्मा । मणुयाउं वंधवी संवेज्जाऊण
जोगति ॥ ६५ ॥ मणिधमरसमेयमसंसतिरियआऊण जोगजेद्वरसं । पणयं तं पुण तत्पुणत्तीइ अभावओ एए ॥ ६६ ॥ नो
वंधेनी तम्हा पत्तुपक्कम्माण वेद्व अणुभागं । मिच्छो अइसुयिदुदो निवत्तइ वह निओ सम्मो ॥ ६७ ॥ सेसा अट्टचीसं उ-
म्भिरसाओ पुट्टपण्णओ । वंधइ अहं णि रसं वित्तेसिवरं मणिउ कामो ॥ ६८ ॥ असुभपयदीण अभणिपयुव्वं तं भणिउ
कामओ आइ ।

देवाउमप्पमत्तो तिनं रवगा करेति धत्तीसं । वंधति तिरियमणुपा एक्कारसमिच्छभावेण ॥ ७१ ॥

टी० देवास्तीत्रमुत्तुष्टसं अमयत्तयतिर्नाति, अपरेभ्यो देवायुर्वन्यक्रमिष्याद्युधविरतसम्यग्दृष्ट्यादिभ्योऽप्यनन्तगु-
णविशुद्धत्वात् । तथा सातदेवद्विक्रमञ्चिन्द्रजातीविक्रियादिस्वाहारकद्रवैरनसकर्मणसमचतुरस्रपञ्चदशवर्णादिचतुष्कागुल्लुपुपरा-
नोच्छ्रसमप्रसन्निहायोगविप्रसादितदृग्गनिर्याणतीर्थकरोच्छ्रगोलक्षणानां बाविदता प्रकृतीनामुत्पन्नानुभागं यथासम्भवं संपक्वौ

सूक्ष्मस्पर्शप्राप्यैकरणलक्षणां कुरुतः । अपूर्वकरणो मोहनीयमक्षयं यद्यपि योग्यतया क्षपक उक्त इति श्रुत्यम् । तत्र सातयशः-
 कीर्त्युर्ध्वगोत्रलक्षणमकृतिवयस्य क्षपकसूक्ष्मस्पर्शप्राप्यै वृत्तमान उत्कृष्टानुभागं वदन्ति, स्वगुणस्थानोपसमयेभ्योऽन्ये-
 भ्यश्च तद्व्यक्त्येभ्योऽप्यनन्तगुणविशुद्धत्वादिति । शेषाणां तेषां न विदुः । प्रकृतीनां क्षपकापूर्वकरणो देवगतिमायोग्यवन्-
 न्ववच्छेदसमये वर्त्तमानस्त्रीश्रमनुभागे वदन्ति, तद्व्यक्त्येभ्योऽप्यनन्तगुणविशुद्धत्वादिति । 'वदन्ति तिरियमण्ये' इत्यादि नारकति-
 र्यमनुभ्याप्यपि नारकद्विकं विकलत्रिकं सूक्ष्मपर्याप्तं साधारणमित्येतासां प्रकृतीनां मध्याभावेनोपलक्षिता मध्या-
 दृष्ट्यस्तित्यमनुभ्या एवोत्कृष्टानुभागं वदन्ति, न देवनारका इत्यर्थः । तथा हि-तिर्यग्मनुभ्याप्युर्वर्जा नवप्रकृतीर्भवन्त्येतेनैव
 देवनारका न वदन्ति । तिर्यग्मनुभ्याप्युपी अप्यत्र भोगभूमियोगे उत्कृष्टस्ते प्रकृतेऽस्तेऽप्यपी न वदन्ति, कुतस्तेषां तदनु-
 भागवन्त्यसम्भवः । तस्मात्संज्ञिनो मिथ्याऽप्यतिर्यग्मनुभ्या एव तत्प्रायोग्यविशुद्धा एते आयुपी वदन्ति । नरकाद्युपस्तु तत्प्रा-
 योग्यसंज्ञिता उत्कृष्टास्तं वदन्त्यतिसङ्घट्टिष्यत्युर्ध्वनिषेधात् । नारकद्विकं त्वेत एव सर्वसङ्घट्टिता वदन्त्येकं द्वौ वा समयौ
 यावदुत्कृष्टसङ्घट्टेनैव न वन्त्याश्रयात् । शेषाणां तु विकलत्रिकसूक्ष्मपर्याप्तलक्षणानां पदप्रकृतीनामेत एव तत्प्रायोग्यस-
 ङ्घट्टिता उत्कृष्टानुभागं वदन्ति, सर्वसङ्घट्टिता ह्यपी प्रातुवप्रकृतिवन्त्युत्कृष्टं नरकप्रायोग्यं निवर्त्तयेयुरिति तत्प्रायोग्यसङ्घट्टे-
 शप्रहर्गमिति गार्पायः ॥ ७२ ॥

पंच सुरसम्महिद्वी सुरमिच्छो तिसि जगद् पयडीओ । उज्जायं तमतमगा सुरनेरइया भवे तिण्हं ॥ ७२ ॥

टी० मनुष्यद्विकौदारिकद्विकवर्त्तमानाचलक्षणानां पञ्चानां प्रकृतीनां सम्यग्घट्टिद्वौऽप्यनन्तविशुद्ध उत्कृष्टानुभाग-

मेकं द्वौ वा समयौ यावद्वर्त्तानि, मिथ्यादृष्टेः सम्यग्दृष्टिरनन्तराविशुद्ध इति सम्यग्दृष्टेर्ग्रहणम् । नारका अपि च विशुद्धाः सन्त एताः प्रकृतीर्भ्रान्तिः, केचन वेदनानिवहविहलोलोक्ततादमरसत्प्रयाग्नियनननीर्पकरादिसमृद्धिसन्दर्शनतद्वचःश्रवण-
नन्दीभरादिस्त्वदर्शनसम्भवाच्च तयाविधिविशुद्धयभावात् तेषामिहग्रहणम् । निर्गमनुष्णाणां त्वतिविशुद्धानां देवगति-
प्रायोग्यन्यरुत्तात्तद्व्योपमस्तुप्रकृतिवन्वासम्भवा इति सर्वबुद्धासेन देवस्यैवोपादानम् । 'सुरविच्छेदो' इत्यादि एकेन्द्रियजा-
त्यापस्यारलक्षणप्रकृतिरयस्य सुरो मिथ्यादृष्टिस्तदनुभावं वप्नोति । अत्र चाग्निशेषोकावपि सुर ईक्षानान्त एव द्रष्टव्यः,
उपरितनानामेकेन्द्रियेषूपरप्रभावात्, तद्व्योपम प्रस्तुतप्रकृतिरयमन्धासम्भवात् । अयमपि चैक्षानान्तो देव एकेन्द्रियजातिस्त्वाव-
रयोरस्तदनुभावं सरसद्वृत्तिशो वध्नास्यानपस्य तु तत्प्रायोग्यविशुद्ध इति द्रष्टव्यम्, इदं हि शुभप्रकृतित्वाद्विशुद्धा उत्कृष्टरसं
जन्त्ये । सापि विशुद्धिर्यत्र चिह्नरा गृह्येत, तदा पञ्चेन्द्रियनिर्यमप्रायोग्यं मनुष्यप्रायोग्यं वा वक्षीयात्, न चातपं तत्प्रायोग्यन्ये
वप्यते, एकेन्द्रियप्रायोग्यतादेत्यालोच्य तत्प्रायोग्यविशुद्धत्वमिषोपणोपादानम् । आह, ननु भवत्वेदं, किन्तु मिथ्यादृष्टिर्देव
पदैनास्ति उत्कृष्टरसाः करोति, नान्य इत्यन किं निरन्यन्नम् ? अगोच्यते, नारकाणां तावदेवा एकेन्द्रियप्रायोग्यत्वाच्चोत्तरप-
भावात् वन्य एव नामच्छन्निः, निर्गमनुष्णास्तु यास्यां विशुद्धौ वर्त्तमाना आनपस्युत्कृष्टसं कुर्वन्ति, तावत्यां विशुद्धौ
वर्त्तमानाः पञ्चेन्द्रियनिर्यमादिप्रायोग्यन्यत्वाच्चिच्छुभनरं रचयेयुः । यावति च सद्गुणो वर्त्तमानोऽसावेकेन्द्रियजातिस्त्वावर-
योस्तदनुभावं वप्नोति, तावति सद्गुणे स्थिता अभी नररुग्निप्रायोग्यं निर्मितेषु । देवास्तत्कृष्टसद्गुणोऽपि भवत्यया-
देकेन्द्रियप्रायोग्यमेव वप्नन्ति, ननु नररुग्निप्रायोग्यमपि प्रकृतरुग्निप्रयोक्तृद्वानुभावन्यरुत्तात्तद्वचः, सुरोऽपि

सम्यग्दृष्टिर्भुव्ययोग्यं वदतीति मिथ्यादृष्टिग्रहणम् । तस्मादीशानानो मिथ्यादृष्टिर्देवो यदा आतपस्य सर्वलक्ष्मीं स्थिति-
मुपकल्पयति, तदा तद्वन्धयेवतिविशुद्धोऽस्योत्कृष्टानुयागं करोति । यदा उत्कृष्टसंक्लेपो वर्तमान एकेन्द्रियजातिस्वावरयोः
सर्वोत्कृष्टां स्थितिं करोति तदाऽनयोत्कृष्टानुभागं रचयतीति स्थितम् । 'उज्जोयं तमत्रमग' चि तमस्तमायः सप्तमनरक-
पृथ्वी तदाधारा नारक्षास्नमस्तमका उच्यन्ते । अगो उद्योतनासकर्म्येण उत्कृष्टानुभागं वदन्ति । तथाहि—रुधिरं सप्तमपृथ्वीनारको
यथाप्रवृत्तादीनि त्रीणि करणानि कृत्वाऽनिवृत्तिरूपस्थितो मिथ्यात्वस्याऽन्तरकरणं करोति, तत्र च (तस्मिन्) कृते मिथ्या-
त्वस्य पूर्वदक्षितन्यायेन स्थितिद्वयं भवति । तत्र मिथ्यात्वाद्यः स्थितिकेदनस्य चरमसमये उद्योतस्योत्कृष्टानुभागं वदन्ति । इदं
हि शुभमकृतित्वादिशुद्ध एवोत्कृष्टरतं करोति, तद्वन्धयेषु त्वयमेव सर्वविशुद्धोऽन्यस्यानवर्चो हेतावरणां विशुद्धौ वर्तमानो
मनुष्यमायोग्यं देवमायोग्यं वा बध्नीयादिदं तु तिर्यग्गतिप्रायोग्यमव्यसदचरितमेव वक्ष्यते इति सप्तमपृथ्वीनारकस्यैवोपादानम्,
तत्र हि यावत् किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावत्तत्रानुभावत एव तिर्यग्मायोग्यमेव वक्ष्यत इति भावः । 'सुरतेरश्या भवे
तिष्णू'नि तिर्यग्द्वयसेवात्सर्तसंहननलक्षणप्रकृतिश्रयस्य सुरा नारका वा अत्यन्तसङ्कलिता उत्कृष्टानुभागवन्धका भवन्ति ।
तिर्यग्मनुष्या हेतावति सङ्कल्लेपो वर्तमाना नरकगतिप्रायोग्यमेव निवर्त्तयेयुः, न च तयोम्या एताः प्रकृतयो वध्यन्त इति
तद्विशुद्धासेन देवनारकाणां ग्रहणम् । ते हि सर्वसङ्कलिता अपि तिर्यग्गतिप्रायोग्यमेव वदन्तीति । इह च व्याख्यानतो
विशेषमतिपतेः तेषांचैश्वर्यानादुपरि सनत्कुमारादयो देवा उत्कृष्टानुभागं वदन्तीति नवीशानान्तास्ते हतिसंक्लिष्टा एकेन्द्रि-
यमायोग्यमेव रचयेयुर्न च तयोम्यामिदं वक्ष्यत इति गार्थायः ॥ ७२ ॥ तदेवं द्वित्वारिष्टत्वं शुभमकृतीनां चतुर्दशानां त्वशुभ-

शत्रुभागं वध्नन्ति । तत्र हारयारतिस्त्रीपुर्वेदाद्यन्तवर्जसंहननसंस्थानलक्षणा द्वादशमकृदीवर्जयित्वा शेषाः षट्पञ्चाशत्प्रकृती-
 रक्तुष्टरसाः सर्वोत्कृष्टसङ्केशा अभी वध्नन्ति । निर्दग्धितद्वादशमकृदीरक्तुष्टरसास्तस्यायोग्यसङ्क्षिप्ता वध्नन्तीति द्रष्टव्यम् । सर्वो-
 त्कृष्टसङ्केशो हि तावद्वाः स्थरतिशुगलपविश्रम्यारतिशोकशुगलमेव रचयति । स्त्रीपुर्वेदो त्वत्किम्य ननुसकवेदं निवर्त्तयति ।
 संस्थानसंहननेनैवपि सर्वसङ्क्षिप्तो विंशतिसारोपपकोट्यकोटोरिस्थितिके हुंढसेवात्वं निवर्त्तयति । ततो विंशद्वोऽष्टादश-
 सारोपपकोट्यकोटीस्थितिके वामनकीलिके रचयति । ततो विंशद्वरः षोडशसारोपपकोट्यकोटीस्थितिके कुन्जार्दननाराचे
 वध्नन्ति, ततोऽपि विंशद्वयतुल्यदशसारोपपकोट्यकोटिस्थितिके सादिनाराचे निवर्त्तयति । ततो विंशद्वो द्वादशसारोपप-
 कोट्यकोटिस्थितिके न्यग्रोधपथनाराचे वध्नन्ति । ततो विंशद्वो दशसारोपपकोट्यकोटिस्थितिके समचतुरस्रवर्षमनाराचे
 वध्नन्ति । तस्मादाद्यन्तवर्जसंस्थानचतुष्टयस्य तथाद्यन्तवर्जसंहननचतुष्टयस्य चात्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितिवन्धकाले तत्प्रयोग्य-
 संक्षेपशुक्ता अभी उत्कृष्टानुभागं वध्नन्ति । हीनाधिकसङ्केशे अन्यन्यवन्धसम्भवात्, तत्प्रयोग्यसङ्केशप्रहणमिति
 भावः । आद्यन्तसंस्थानसं हननवर्जनं किमर्थमिति चेत् १ उत्त्यते-हुण्डसंस्थानं तावत् अस्यामेव गायायास्तुक्तुष्टसङ्केशेनैव गृहीतम् ।
 समचतुरस्रसंस्थानं तु "देवाऽलमप्यमृतो" इत्याद्यन्तनन्तरगायायां भावितम् । वज्रपथनाराचेसर्वार्त्तसंहननद्वयं "पञ्चसुरसम्भविद्वी-
 त्याद्यन्तनन्तरगायायामेव भावितमिति पारिशेष्यान्वयसंस्थानचतुष्टयं मध्यमसंहननचतुष्टयं च तत्प्रयोग्यसङ्केशेनैव वर्त्तमानाश्चतु-
 र्गतिना मिथ्याष्टयो जीवा उत्कृष्टरसं कुर्वन्तीत्युक्तमित्यलं विस्तरणेति गार्थार्थः ॥ ७३ ॥ अक्तमुत्कृष्टानुभागवन्धस्यामित्यम्,

इदानीं जपन्यानुभागवन्धस्वामित्वं विभक्तिपुराह-

अथ-
॥८९॥

आ०-मिलिपु छण्णन्नाणं उक्कोसरस्स सप्पिणो भणिया । तह सेसाणं सद्दा तेणं अडसदि सा एव ॥ ७० ॥
आरणादिमोहे चोद्दस पणं उवीसपयदोवो । अस्सायमाअंतेहिं रिदिहिसंहणचउणं ॥ ७१ ॥ आइमरहिया संठाणं-
व वत्ताइ चउमपसत्थं । उवपायसत्थविहगइ अपिरउम नोयमदसद्धी ॥ ७२ ॥ वंधंति विरियणुयाइं पभियद्वाइयाण गाहाण ।
भाराणिया तत्थ य त्तिरिनराउ वज्जाओ नवपयदी ॥ ७३ ॥ गइपचयसुरनरया वंधंती नेव तह विरिनराण । आऊणि भोग-
भूमीनोगुक्किहे स्ते पाए ॥ ७४ ॥ फइ वेसि वंधभाओ तन्हा विरियणुयसक्किणो एव । तं वंधं वंधंती तज्जोगियसंक्किसेणं
॥ ७५ ॥ नरगाइ वंधंती तज्जोगिक्किलिइया विरियणुया । अइक्किट्टु नरगदुणं उक्कोसरसं पवंपति ॥ ७६ ॥ एणं दोसमया
वा वेदुक्किलेसो उ वक्किओ चेव । भणिओ तह विगलतिणं सुदुमतिग वेदुअणुभाणं ॥ ७७ ॥ तज्जोगसंक्किलिइया सबक्किलिइया दि
आसि पाइणं । वंधमइच्छिय निरिगइजाणं तं ते नियंति ॥ ७८ ॥ पुबुत्ता पणपाई सुदो सम्मो सुरो उ जेद्वरसं । वंधइ
इणं दुस्सयं नेरइया वि हु अइसुदो ॥ ७९ ॥ एए पयदी वंधंति किंहु अरवेयणाभिभूयचा । जिणअइंसणओ वा तहविहसुदो
अभाराओ ॥ ८० ॥ तेसि इह अग्गहणं अइसुदो विरिनरा सुगरइए । गच्छंति तओ एयाण पंचपयदोण किंर सय ॥ ८१ ॥
बंधो नो तंभवइ य अग्गहणं तेण विरिनराण इह । सुरभिच्छो विजेत्थं ईसाणवो सुरो चेव ॥ ८२ ॥ दद्वो च उवसिया नेव
एणिदिपसु गच्छंति । तो पपायं पाइतिगं वंधंती नेव तह एसो ॥ ८३ ॥ ईसाणतो वि सुरो सन्नुक्किओ इणिदिपावरयं ।
जेद्वरसं वंधइ आयवस्स तज्जोगसुविमुदो ॥ ८४ ॥ अइसुदो पुण विरियणुजाणं वंधइ न आपवं तत्थ । किंतेणिदिपु एवो

भण्यं तज्जोगमुविमुदो ॥ ८६ ॥ तद् नारया इगिदिसु नो गच्छंतिय तयो न तगहणं । विरिमुणया पुण एत्तिणं सुदीए
 सुपरं वंथं ॥ ८६ ॥ निवत्तत्ति त्तेगिदियावरणं चउपरिणयोच । संसे उक्कोसं करंति तावद् किलेस चिय ॥ ८७ ॥ एए
 नरगइजोगं वंथंती तद् सुरा उ जह भणिया । उक्कोसकिलेसा विहु भवपचयओ इगिदीणं ॥ ८८ ॥ पाओगं वंथंतीय नरगइ-
 जोगंयं न वंथंति । तिरियतराण वि पत्थुयकम्माण पगिदुरसंवंगो ॥ ८९ ॥ न घहइ सुरो वि सम्मो नरपाओगं च वंथए
 जोगंयं न वंथंति । तिरियतराण वि पत्थुयकम्माण पगिदुरसंवंगो ॥ ९० ॥ अइमुदो उक्कोसं रसं निवचेइ आयवस्सेह । उक्कोससंकिलेसे एगिदिय-
 तेणं । मिच्छइदीगहणं तन्नेसाणंनओ देवो ॥ ९० ॥ अइमुदो उक्कोसं उज्जोयं समुत्पत्तीइ कालम्मि ॥ ९२ ॥ मिच्छ-
 पावरणं च ॥ ९१ ॥ सव्वुक्किट्ठं ठिं करेइ उक्किट्ठरसगयं तह य । तमतमगो उज्जोयं समुत्पत्तीइ कालम्मि ॥ ९२ ॥ मिच्छ-
 सेयणंतो उक्कोसरसं विहेइ सुविमुदो । अन्नो हि एत्तियाए सोदीए वट्टमाणो उ ॥ ९३ ॥ मणुदेवगंजोगं वंथइ एयं तुं.
 तिरिगइजोगं । यज्झई तो सत्तम-पुढविनारगस्सेव इह गहणं ॥ ९४ ॥ जा क्किचि तत्थ मिच्छं समत्थिता खेत्तभावओ
 केव । तिरिगइपाओगं चिय वज्झइ सुरनारया तिन्हं ॥ ९५ ॥ पुव्वुत्ताण क्किलिद्धा उक्किट्ठरसस्स वंथगा भणिया । तिरिमुणया
 एयमी संक्किलेसम्मि वट्टंठा ॥ ९६ ॥ नरगइजोगं चिय निवत्तंती य नेव तज्जोगं । एयपयदी उ यज्झंति तन्निरासेण इह
 गहणं ॥ ९७ ॥ देवाण नाराणं ते च क्किलिद्धा वि तिरियगइजोगं । वंथंति तहा एत्थ वि एस विसेसो इमो नेव ॥ ९८ ॥ छेवट्ठ-
 स्सेसाणववरिपदेवा उ उक्कसणुभाणं । वंथंति न हेट्ठिमया ते हि अइसंक्किलिद्धा उ ॥ ९९ ॥ एगिदियजोगं चिय कम्मं विरयंति
 नेव तज्जोगं । एयं वज्झइ अह अट्ठसट्ठिपगइओ भावेमि ॥ १०० ॥ तत्थ य दासइवीपुमाइअंतवज्जसंठाणा । संहणणाइय वारस
 वज्जिय सेसा उ छणत्ता ॥ १ ॥ पयई उक्किट्ठरसा सव्वुक्किट्ठंमि संक्किलेसम्मि । वट्टंठा चउगइया वंथंति भाणियपगइओ ॥ १२ ॥

वास उच्छिद्रसं तज्जोगियगिदुया निर्वधति । सन्धुकिद्विक्लेसो एवाओ अइच्छिय पराओ ॥ ३ ॥ अत्राओ बज्जंती किंवी
तन्मावणा व विओओ । जेया आइयअनिपसंयणमीण आवणिया ॥ ४ ॥ एतयं सुए भणिया एयाणं तप्यओमसंकेसो ।
वटंता चउगएया उकोसरसं पकुवंति ॥ ५ ॥ भणियदुकोसपणुयाग-यंसामिचमिन्ह जइवस्स । अणुभागस्सु वि वंससामिसे
भणित कामाह ॥ ६ ॥

वोपससरगाचरिमे पंचमनियदिनिपट्टिएकारं । सोलसमंदुणुयागा संजमणुणयत्थिओ जयइ ॥ ७४ ॥

टी० क्षानावरणपञ्चकदंभुनावरणचतुःक्षान्तरावपञ्चकलक्षणानां चतुर्दशप्रकृतानां सप्तकदंभसम्परायधरसमये व-
र्जमानो जयन्यानुभागं वज्ज्वाति । एता दशप्रकृतयोऽष्टमप्रकृतीन्द्रं च सर्वविशुद्ध एव जयन्यानुभागं वज्ज्वाति, प्रस्तुत-
प्रकृतिवर्णकेषु तयमेव सर्वविशुद्ध इति भागः । अयं च हंतुरुपरथापि वाच्यः । पुरुषवेदसञ्ज्वलनचतुष्टयलक्षणप्रकृतिपञ्चक-
स्पृककस्मिन्मात्रावकंन्यव्यवच्छेदसमये सप्तप्रानिहृतिवादो जयन्यानुभागं वज्ज्वाति । निवृत्तिसप्तकापूर्वकारणो निद्रापञ्चला-
प्रशरदुर्गुर्गादिचतुष्कोपधातदास्यरतिभयदुग्धसालक्षणानामेकदशप्रकृतीनामेकैकस्मिन्मात्राधीयात्पीयकपञ्चव्यवच्छेदसमये जय-
न्यानुभागं वज्ज्वाति, हेतुः स एव । स्त्वानदित्रिकमित्र्यातवसञ्ज्वलनवर्जकपायदादशकलक्षणाः पौदशप्रकृतोर्मिन्दानुयागा जयन्य-
रसा अनेकार्थत्वाद्यतने करोति क इत्याह-“संजमणुणयत्थिओ”ति संयमणुणं प्रस्थितोऽधिसुखीयदुः संययणुणमस्थितः । स वेइ
मित्र्यादष्टिरविरतो देशविरतय शुद्धो । वरं स्त्वानदित्रिकमित्र्यात्वात्तान्तानुबन्धितचतुष्टयलक्षणानामष्टानां प्रकृतीनां चरमसमये
मित्र्यादष्टिरन्तरसमये सम्यन्तरं संयमं च युगपद्वं प्रतिपितुमैयन्यानुभागं वज्ज्वाति, हेतुः स एव । अपत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य

तद्विरतसम्यग्दृष्टिः, प्रत्याख्यानावरणचतुष्टयस्य तु देशविरतः पृथक् २ स्वगुणस्यानवरसमये वर्तमानोऽनन्तरमेव संयमं
मतिपिसुजयन्यानुभावं यच्चाति, उद्धन्येकैष्विविविशुद्धत्वसंपन्नो हेतुः सर्वत्र गन्ध इति गार्थायः ॥ ७४ ॥

‘कोऽस सुहुमसरागे (चोद्दससरगचरिसे) ईषमिद्गार्हपचने जे जे । जण्यद्विबधगा हुंति ताओ पयडिओ पिडियया
॥ ७ ॥ जाता पिडियओच्छतो चउदस पण इगार सोलसगं । दुहुसोलतिदुहुपनरसदुअहुवेवीसई ठाणा ॥ ८ ॥ संपइ एयाओ
चिय अहुन्नुभागाउ पयडिओ अहयं । दंसियकणेण विनरेमि वा इयाओ पुणो एवं ॥ ९ ॥ नागंतरायदसगं दंसण चउ
हुंति चउदसो एवं । पुं संजलणा पंच उ अपसत्ययधन्या चउरो ॥ १० ॥ निहा पयल्लयया हासचउकं च हुंति एकारा ।
चारसकसाय मिच्छे थीणसिगं सोलसा एए ॥ ११ ॥ अपमचपमचाणे दुगं दुगं हवइ तस्य किर कमसो । नेयमाहारजुयलं
अदंसो गो य ई जुयलं ॥ १२ ॥ विगलतिगं ःउद्वियछक सुईमविगआलगचउकं सोलसुरलहुउजोवं विन्नी नीवि-
रिदुगं त्रिभि ॥ १३ ॥ ‘पंचिंदियजातेयगकमं सुल्लहुपसत्यवनाई-चउगं परपूसासं तसाइचउगं सनिम्माणं ॥ १४ ॥
पन्नसैए भणिया । इत्थीय नपुसगं च दो एए । सायासायं थिरसुभजसजुयला हुति अट्टव ॥ १५ ॥ मणुदुगविह-
गदुगुचं सुभागसुरअएल्लजुयलाई । संघपणा संठाणा सवैवि य एस तेवीसा ॥ १६ ॥ अंतं मंदणुभागं विदेइ एया हि
अहुमपयदीओ । एयासिं-उद्विसुद्धो मंदणुभागं किल विदेइ ॥ १७ ॥ पत्थुयपयदीवंपे एसेव विसुद्धओ इमो होज ।
पत्थुचरे वि नेओ पण एत्तरा उ सुगमाओ ॥ १८ ॥ सोलसमंदणुभागं संजमणपत्थिओ जयइ सुत्ते । अत्थि पयं तस्सत्थो
पव्वनं सेगदिउकामो ॥ १९ ॥ मिच्छो वा विरओ वा विरयाविरओ व पत्तरई तस्य । मिच्छअणवंधियीणतिगितिच अट्टण्ह

पयदीनं ॥ २० ॥ मृत्सिद्धमिच्छादिद्विजन्तरसपर्ययि संलग्नं सम्मं । जुगवपि गह्विकायो मंदंशुभागाओ पकरइ ॥ २१ ॥
हेन स एव अनिरयदिद्वी वीदियकसायचगरस । वदयकसायचगरस देसजई अंतयो वंयं ॥ २२ ॥ मंदंशुभागा पकरइ

[illegible]

यादिति तत्तत्प्रयोगसङ्केतग्रहणमेवमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् । वैकृत्यद्विकस्यापि शुभप्रकृतिन्वात्राकगतिकव्यसहितां सर्वोत्कृष्टां
रिपिर्नि वन्नन्तो जगन्मानुभागं निवर्त्तयन्ति । विकलत्रिष्टम्भपरिकृत्योत्त्वयुग्मकृतितत्तत्प्रयोगविधुद्धा अभी सर्वजय-
न्यानुभाग वचनन्त्यविधिद्वया यनुष्यादिप्रयोग्यं वचनन्तीति तत्प्रयोग्यविधुद्विग्रहणमिति भाविताः पोटश्यापि प्रकृतयः ।
‘मुग्नारगतमपमा विद्मि’ त्ति निस्तः सुरनारकादितस्तथ तमस्तथका जगन्परसाः कुर्वन्तीति प्रत्येकं सम्बन्धस्तत्तदेदमुक्तंभवति
औदारिकद्विकोद्योतलक्षणास्तिस्रः प्रकृतीः सामान्यतः सुरा नारकाथ सर्वोत्कृष्टसङ्केते वर्त्तमानास्त्रिर्यक्यायोग्यं वचनतः सर्व-
जगन्परसाः कुर्वन्तीति केवलमौदारिकापोषाद्विप्रधानादुपरितनाः सनद्विधारादय एव देवा जगन्परसं कुर्वन्ति, नेशानान्तराते
हि सर्वोत्कृष्टसङ्केते वर्त्तमाना एवंन्द्रिययोग्यमेव वचनन्ति । ऐक्येन्द्रियाणां चाद्वोषादं न भवत्यत ईशानान्वेदानां
जगन्परसाद्वोषाद्विप्रधानमवग्यासम्भवेन तज्जगन्परसवचनकृत्वासम्भवः । अत्रत्येवं किन्तु तिर्यगमुष्याः कस्मादिदं प्रकृतिरयं
जगन्परसं न कुर्वन्त्यरोच्यते, एतत्प्रकृतिरयं तिर्यगतिप्रयोग्यवन्धसङ्घटितं जगन्परसं उच्यते, तिर्यगमुष्यास्त्येतावति
सङ्केते वर्त्तमाना नरकगतिप्रयोग्यमेव रचय्युरिति तेषामिष्टग्रहणम् । तिर्यक्दिकनीचैर्गोत्रलक्षणास्तिस्रः प्रकृतीर्जगन्परसा-
स्वामस्तमकाऽथःसप्तमपृथ्वीनारकाः कुर्वन्ति । तथाहि कथितं सप्तमपृथ्वीनारकः सम्यक्त्वाभिमुखो यथाप्रवृत्तादीनि त्रीणि
करणानि कृत्वाऽनिवृत्तिरूपस्य चरमसमये मिथ्यात्वस्य चरणदुर्गलान्वेदज्यकुत्रकृत्वयस्य जगन्मानुभागं वध्नाति ।
अस्य हि प्रकृतिरयस्याधुमत्वात् सर्वविधुद्धो जगन्मानुभागं करोति, वद्वन्धेषु तत्रमेव सर्वविधुद्ध इति सम्यक्त्वा-
भिमुखादिविरोपणोपादानम् । अन्यस्थानवर्चो तेषावत्यां विधुद्धा वर्त्तमाना उच्चैर्गोत्रं यनुष्यद्विकारिदुष्कृत्वाधीयादिति

सप्तम पृथ्वीनारकस्यैव ग्रहणम् । अस्यां हि यावत्किञ्चिदपि मिथ्यात्वमस्ति तावद्भवत्ययादेव नीचैर्गोत्रसहचरितस्त्रिये-
नानियमयोग्य एव वन्द्यो भवतीति याव इति गायार्थः ॥ ७५ ॥

भा० अयमचर्जं ओ परिचरिष्यामि । सिम्बं यमत्तभावं मिनिहकामो किर निहं ॥ २३ ॥ मंदरसं आहारग-जुयलं
पयदीजुगं च पयं तु । मुंदररुचचाओ पाणी सविहगो खेव ॥ २४ ॥ मंदणुमाग एकद तव्यधकरेसु एस अकिहो ।
अरंसेग-अपमन-भावसमुहो पमत्तर्जं ॥ २५ ॥ सोलसुन्नुचाओ माणुसतिरिया जयति मंदरसा । एतथ तिरिनिराज-
दुगं वज्जिपसेताओ चरदत्तओ ॥ २६ ॥ भववसओ न निरसुरा बंधवी तिरिनिराजदुगंवि । जइया जहन्नविहं
यःप्रा तइया जहन्नरा ॥ २७ ॥ रिज्जह मुनेरइया बंधति न तं जहन्नअणुभागं । तद्विहपसुं तेसिं उपपत्ति अमावओ
तम्हा ॥ २८ ॥ बंधति न निरयसुरा सोलस निरयाज्यसस अमुभचा । सुविमुदा तिरिनिरा मंदरसत्तं जहन्नंमि ॥ २९ ॥
रीरि ए वंपत्ताले बंधवी सेताआजयतिगसस । सुभपयदिचा किह तिरिनिरा वंधयति रत्तं ॥ ३० ॥ मंदं नरादुगसस
उ नुगिमुदा मंदविह वंधसस । समयंमि असुभमत्ता मंदरसत्तं निवर्त्तति ॥ ३१ ॥ देवदुगसस सुभत्ता उकिह्तिदिहंएव वंधकाल-
म्मि । तप्पाओगकिह्तिह मंदणुभागं निवर्त्तति ॥ ३२ ॥ अइसंकिहो नराइजोगयं वंधयं वेणं तु । तज्जोगेहेसगहणं एव
अतत्तपपि नेय ॥ ३३ ॥ पिउविदुगसस सुभचा नराइववेण सहिय उकोमं । ठींधओ मंदं रत्तं निरत्तेद विगज्जति ॥ ३४ ॥
मुमुमतिंगिउसुभत्ता बंधवी तणओमसुविमुदा । भणिया सोलस पवटी मुरनारगत्तभावा निज्जि ॥ ३५ ॥ इय मुत्तसय अमत्तो
निज्जो मुरनारागा तहा निज्जि । तमत्तमागा संबंधो इय पत्तेय इवइ कज्जो ॥ ३६ ॥ तस्य य मुनेरइया उरल्लदुगज्जो य विज्जि

पण्यो । उद्विष्टस्त्रिलेसे वट्ना विरिगदजोमे ॥३७॥ बंधतो मंदरसा बुढती किं तु सणहुमाराई । सरल अंगोवंगं वंयि चि
 मुरा न विट्ठिया ॥ ३८ ॥ ते उद्विष्टमिलेसे बट्ना एगअवखजियजोम । वंधति इंगिदीणं अंगोवंगं न संभवइ ॥ ३९ ॥ तो
 अंगुंगअसंभनाओ मंदे रसोमि तविसए । बंधो न घटइ निययं इंसाणनाथ देवाणं ॥ ४० ॥ तह एयं पयडितिनं विरिगइ-
 दाओमयं प्रसन्नचरियं । मंदरसं वरइइ तिनिरा उ पयणमाधंमि ॥ ४१ ॥ बट्ठा उ किलेसे निरयगंजोमेव वंधति । तो
 एय निरिनराणं अमाएणं तह य समतमसा ॥४२॥ बुढती मंदरसा विरिगुनीगोचरित्ति पयडीओ । जह फिर कोई सत्तम-
 पुढवीए नारगो सुद्धो ॥ ४३ ॥ मिच्छत्तचरियपुगलंदंयणसमयंमि अभिमुहो सम्मे । एयुयपयडीण. निग विहेइ मंदाणुभा-
 रीत ॥ ४४ ॥ एयं फिर पयडितिगं असुमचा करेइ मंदअणुभागं । सहासिमुद्धो तम्हा सम्माभिमुहो तिई भणियं ॥ ४५ ॥
 अतो एय विमुद्धोइ वट्माणो उ मणुयदुगउच्चं । वंधइ एचो गहणं तमतमयनारगस्सेह ॥ ४६ ॥ सो पुण जा मिच्छजुओ
 नीगोएणं सहर रिरियगं । जोगं अंध भवपत्तया ओ एसोत्थ परयत्थो ॥ ४७ ॥

पणिंदिययावरयं मंदणुभागं करीति ति गईया । परियत्तमाणमजिहम-परिणामा नेरइयवज्जा ॥ ७६ ॥

दी० नागमान् पर्जयित्वा शेषमतिश्रयवर्त्तिनो जीवाः परावर्त्तमानमध्यपरिणामा एकेन्द्रियजातिस्थावरयोर्जय-
 न्दानुभागं धनन्ति । इदं हि शकृत्विद्वयमशुभं तत्रापि सद्धिष्टो जन्तुरनयोस्तृष्टानुभागं वध्नात्यतिविशुद्धस्तिदमुल्लङ्घ्यो-
 रग्राणुभागे पञ्चेन्द्रियगतिश्रसनाग्नी वध्नातीति आलोच्य मध्यमपरिणामिग्रहणम्, अयं च मध्यमपरिणामो यदैकस्मिन्नन्त-
 र्मुहूर्ते एकेन्द्रियगतिस्थायवरनाग्नी वट्ठा पुनर्द्वितीयेऽपि अन्तर्मुहूर्ते ते एव वध्नाति तदपि भवति, केवलं तदा अवस्थितपरि-

लोमे तयानिवा निगृद्धिर्न लम्पेने इति म. गणपरिणामस्यापि परार्चमानाविशेषणं, इदमुक्तं भवति । यदैकेन्द्रियजातिस्वा-
 नरे यद्वा पञ्चेन्द्रियजानिग्रसनात्मनी कर्मानि, ते अपि यद्वा पुनरेकेन्द्रियजातिस्वाचरे वन्नाति, तदेवं परावृत्तं परावृत्त्य वदन्
 परार्चमानस्य परपरिणामसंस्तरायोग्यविगृहः प्रस्तुतवक्तुं निदृश्यस्य जन्मानुभावं वदन्तीति । अत्रत्येवं तयापि नारकवर्जने
 निमर्षमिति चेत् ? उच्यते, नारकाणां स्वभावादेव प्रस्तुतप्रकृतिद्वयान्तरनासम्भवादित्यलं विस्तरेणेति नापार्थः ॥ ७६ ॥
 'मा० एतिद्विपरारमं ईगादाए उ मञ्जरिणिमा । ने भाणयं तस्य इयो भावस्यो पयदिदुग्मेयं ॥४८॥ अष्टुभं औकिक्लिहो
 एयुभाणं निहइ उरिदि । अष्टुदो उ पणिदिय तसं च एयं पयडिजुयलं ॥४९॥ उकोसं अणुभाणं निहइ इ मज्झिमस्त इइ गहणं ।
 पयिउत्तमाणया पुण रिभायिउडा इहं एव ॥५०॥ जइया इमिदियार-उयलं उंथिणु पुणयि रंयेइ । पंचिदियजाहनसं पुणो वि
 एणिदियारमं ॥५१॥ वं इ तया उ पयिउत्त-मागया इइ च सो उ वल्लोणे । सुविमुद्धो पयडिदुग्मेयं पंदणभाणं विहइ ति ॥५२॥
 आसोत्तुमायाये अवियरयमणुओ य जयइ तित्थयरं । नउगइ उकड मिच्छा पतरसदुवे विसोहीए ॥७७॥
 टी० इह सीगममप्रदयेन समथेणिव्य रस्वित्तवादीमानोऽपि मृषो । तत्राय भावत्वादेव ईशानपर्यन्ता देवास्त-
 द्भूतान् सर्वान्दृष्ट्वा एकेन्द्रिययोग्यं व-नन्द आननम मयनानुयागमुक्तं वन्नित, अथ हि शुभयकृतिस्वात् सर्वसद्दृष्टि
 एव जगन्पानुभावं पज्जाति, तद्वन्मेषु चैत एव सर्वसद्दृष्टि लभ्यते । तिर्यग्मानुष्या वतागति सद्दृष्टो वत्तमाना नरकादि-
 मायोग्यं स्वोपुर्नात्माः सन चूपारादिदेवाश्च भवप्रत्ययोदेवैतन्न गन्तव्येति शेषपरिहारेण ययोक्तेवानामेव ग्रहणम् । 'अत्रि
 रयमणुभो य जयइ नित्ययार्थेन चकारोऽनुक्तविशेषणसूचकस्त्वया । रितसम्पदमिदमेकं वदामुक्तो नारकोऽयमपि भिषुवोऽनन्त-

तेन मिथ्यात्वं प्रतिपितुर्मनुष्यस्तीर्थरत्नान्मो जयन्यानुभागं वञ्चाति, तद्वन्धकं यमेव सर्वसङ्कष्ट इति कृत्वा । विशेष-
 जवद्वत्स्य तु साफल्यं ययोः कृष्टस्य तिवन्वाधिकारे 'देवाउयं प्रमत्तो' इत्यादिगाथाविवरणेऽस्यैव कर्मणो विचारे भावित
 तयानपि भावनोपयम् । 'चदमदकडपिच्छा पद्मरस' अचि पञ्चेन्द्रियजातिजसकामणप्रभस्तवर्णादिचतुष्टकागुल्लघुपराधातो-
 च्छासतसचादरपर्याप्तकृत्यैरुनिर्माणमित्येतासां पञ्चदशप्रकृतीनां चतुर्गतिका अपि जीवा मिथ्यादृष्टयः सर्वोक्तसङ्ख्या
 जयन्यानुभागं कुर्वन्ति । एता हि शुभप्रकृतित्वात् सर्वोक्तसङ्ख्यैर्गैव्यपरसाः क्रियन्ते, तत्र त्रियद्व्यनुष्णाः सर्वोक्तसङ्ख्ये
 वत्तमाना नरकगमिसदृशिता एता वञ्चन्तो जयन्यरसाः कुर्वन्ति । आरका देवादेवानादुगरि वत्तमानाः सनत्कुमारादयः सर्व-
 सङ्कल्पाः पञ्चेन्द्रियवैकल्यायोग्या एता वञ्चन्तो जयन्यरसाः कुर्वन्ति । ईशानान्तास्तु देवाः सर्वसङ्कल्पाः पञ्चेन्द्रियजाति-
 तस्यर्गाः शेषास्त्रयोदशप्रकृतीरेकैन्द्रियप्रायोग्यं वञ्चन्तो जयन्यरसाः कुर्वन्तीति । पञ्चेन्द्रियजातिवत्तमानास्तु विष्टुद्धा अमी
 वञ्चन्तीति जयन्यरसो न लभ्यते इति तद्वर्जनं 'दुवे विसोहीए' अचि स्त्रीनपुंसकसङ्कलने द्वे प्रकृती चतुर्गतिका अपि मिथ्या-
 दृष्टयो ज्ञेया 'निसोहीए' अचि अशुभलादनयोस्तप्रायोग्याविष्टुद्धया जयन्यरसे कुर्वन्ति, अतिविष्टुद्धः पुरुषपदेवन्धकः स्यादिति
 तत्प्रायोग्यविष्टुद्धिग्रहणमिति माथार्थः ॥ ७७ ॥

भा० आसोहोममभण्णा ईसानंता व भवणपभिर्द्विजो । तन्धगेष्टु किद्धा एमिदियजोगमायावं ॥ ५३ ॥ सुमपयइणसंकिद्धो
 मंदणुभागं विदेइ इयमाण । संजेमे विरियनरा वंशहि नरगाइजोगंति ॥ ५४ ॥ भवणकयं न दंथंति नारया नेव सणंकुमारार्इ ।

अविरयस्मो नरो वद्धाक तत्पुपचीष ॥५५॥ सम्बुद्धो मिच्छं पद्विज्जिबुल्लुओ भाणुसो च मंदरस । पक्कद तित्थगारणं गोतं
तव्वंयणस्सेसो ॥ ५६ ॥ अइक्खिदोई किञ्चा एत्थ वहुविसेसणसाफुल्लं । देवालयं पभचो ईगाहाविवरणे जेट्ठे ॥ ५७ ॥ वीव-
पाहिगारे विभावियं तेण एत्थ भावणिया । नो यणिया संद पुण पवरस दु अट्ठ तेवीसं ॥ ५८ ॥ पवरसाइयाणं क्रमेण
अह भावणा तहि एया । पवरसविण सुभवा सव्वुक्खित्तंविसेसिहि ॥ ५९ ॥ मंदरसा किञ्चि तहि तिरियमणुया उ
सव्वकिट्ठाव । नरागंसइचरिया एयाओ वंयंताओ ॥ ६० ॥ मंदरसा कुवति निरयतइयसुराल्लयाइया देवा । सव्वकिट्ठा
पंचकवतिरियजोना उ वंधीत ॥ ६१ ॥ एया मंदरसाओ क्वंति ईसाणअंतया किट्ठा । पंचिदित्तविहीणा एया वेरसंवि
पयहोओ ॥ ६२ ॥ एमिदि यणओमं इंधंतु ते वरंति मंदरसा । पंचिदित्तं तु इमे सुद्धा वंधंति तो तस्य ॥ ६३ ॥
मंदरसो नो लब्ध यीनरुसा दो विसोहीए । असुभत्ता तल्लोमिय सुद्धा उ विंति मंदरसा ॥ ६४ ॥

सम्मदिद्वी मिच्छोव अट्ठपरियत्तमजिझसो जायइ । परियत्तमाणमजिझसमिच्छदिदी उ तेवीसं ॥ ७८ ॥

दी० सातासात्रस्थिरास्थिराभयमशब्दीन्त्यक्षः कीर्त्तिलक्षणा अष्टप्रकृतीः सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्वा परावर्त्तना-
न्मध्यपरिणामो जन्यरसाः करोति । कथमिति चेत् ? उच्यते, इह पूर्वं सातस्य पञ्चदश सागरोप्यकोटीकोटय उत्कृष्टा
स्थितिरुक्ताऽसातस्य तु त्रिंशत् । तत्र प्रपञ्चसंगततत्तायोग्यविशुद्धोऽसातस्य सम्यग्दृष्ट्योग्यस्यातिपु सर्वजन्यायन्तःसागरोप-
यकोटाकोटीप्रमाणां सिध्दिं यन्नाति, ततोऽन्तर्मुहूर्त्तं परावृत्तं ज्ञातं यन्नाति, पुनरप्यसातमित्येवं देशविरचितविश्रसा-

१ माश्रित्य ।

स्वादनमिथ्यादृष्टयोऽपि परावृत्त्य २ सावासाते वन्नन्ति, तत्र च मिथ्यादृष्टिः सावासाते परावृत्त्य तावद् वध्नाति, यावत्
 सातस्य पञ्चदश सागरोपमकोटीलक्षणा उत्कृष्टा स्थितिः । ततः परतोऽपि सद्दृष्टिद्वारः संदृष्टितमोऽसातमेव केवलं
 तावद्धन्नाति, यावन्निरासागरोपमकोटीकोटयः । प्रमत्तादपि परतोऽप्रमत्तादयो विशुद्धा विभुदतराः सातमेव केवलं वध्नाति,
 यावत् सुप्तसम्पराये द्वादश मुहूर्तस्तिदेवं व्यवस्थितं सातस्य समयोनपञ्चदशसागरोपमकोटीलक्षणायाः स्थितेरारम्भासा-
 तेन सह परावृत्त्य वध्नातो जघन्यानुभागवन्धोचितः परावर्त्तमानमध्यपरिणामस्तावच्छ्रभ्यते, यावत्प्रमत्तगुणस्थानकैऽन्तःसागरोप-
 मकोटीकोटिलक्षणा सर्वजघन्याऽसातस्थितिः । एतेषु हि सम्यग्दर्शिमिथादृष्टियोष्येषु स्थितस्थानेषु प्रकृतेः प्रकृत्यन्तरसङ्क्रमे
 षद्ः परिणामो जघन्यानुभागवन्धयोम्यो लभ्यते नान्यत्र । तथाहि-येऽप्रमत्तादयः सातमेव केवलं वध्नान्ति, ते विभुदत्वात्त-
 स्य प्रभूतमनुभागगुणरूपं तल्पयन्ति । योऽपि मिथ्यादृष्टिः सातस्योत्कृष्टां स्थितिमतिक्रान्तोऽसातमेव केवलमुपरचरयति, सोऽप्यति-
 सद्दृष्टिदत्तावत् तस्य प्रभूतं रसमभिवर्त्तयति । सागरोपमसप्तभागवयादिरूपदेदनीयस्थितिकथंकेन्द्रेन्द्रियादिवपि जघन्यानु-
 भागवन्धो न सम्भवति, तथाविद्याध्यवसायाभावात्, तस्माद्यथोक्तस्थितिविषय एव जघन्यानुभागवन्धसम्भवस्तथाविधपरि-
 णामसद्भावादित्यलं विस्तरण ! इति अपरिसमाधायश्चःकीर्त्तीनां विद्वत्सागरोपमकोटीकोटयः स्थिरशुभयशःकीर्त्तीनां
 तु दश सागरोपमकोटीकोटय उत्कृष्टा स्थितिः पूर्वमेवोक्ता, तत्र प्रमत्तसंयतस्तत्प्रायोग्यविशुद्धोऽस्थिराशुभायशःकीर्त्तीनां
 सम्यग्दृष्टियोष्यस्थितिषु सर्वजघन्यामन्तःसागरोपमकोटीकोटिलक्षणां स्थितिं वध्नाति । ततोऽन्वमुहूर्त्तद्विभुदः पुनरपि स्थि-
 रादिकाः प्रतिपक्षभूताः वध्नाति, ततः पुनरस्यस्थिरादिका इत्थं परावृत्त्य तावद्धन्यो लभ्यते, यावन्मिथ्यादृष्टिगुणस्थाने स्थि-

रादीनामुत्तरा ध्वनिः । एतेषु च सम्पद्यदृष्टिष्विष्यादृष्टिभ्योऽपि स्थितिस्यानेषु जगत्यानुभागान्बो लभ्यते, नान्यत्र । दशसा-
नरोपपन्नोदाक्रोष्टिपतो प्राप्तिरादय एषाधुमभ्रवृत्तयो बहुरसा वक्ष्यन्ते । अममत्वादयस्तु विबुद्धाः स्मिरादिकाः शुभमक्रुशीरेव
बहुरसा निरर्चयन्ति इति नान्यत्र जगत्यानुभाग आसां लभ्यत इति । शेषभाजना तु सातासातश्चाख्या । 'परित्यक्तमाणः
इत्याद्युत्पादौ मनुष्यद्वित्तस्थानपदसंहननपद्विहायोगनिदिकृष्टुभगदुर्गममुन्वदःस्वरादेयानादेयोच्चैर्गन्तव्यलक्षणलक्ष्योवि-
द्वनिमहतीः परादृश्य २ मन्त्रनयवर्गविका अपि पिथ्यादृष्टयो ध्वन्यपरिणामा जगन्परसाः कुर्वन्ति । सम्पद्यदृष्टीनां हेतसासां
परादृष्टिर्नास्ति । तथाहि-निर्गमपुण्यान्नाससम्पद्यदृष्टयो देवद्विक्रमेव वदन्ति, न मनुष्यादिद्विक्रानि, संस्यानेषु तु समन्ततुरस्-
नेन रचयन्ति, न शेषाणि, संहनन तु किञ्चिदपि न वदन्ति, तथा शुभविहायोगतिष्ठुभगमुस्वरादेयोच्चैर्गन्तव्येन च वदन्ति,
न मन्त्रिपसात् । देवनारका अपि सम्पद्यदृष्टयो मनुष्यादिक्रमेव वदन्ति, न निर्यद्विक्रानिदिकम् । संस्यानेषु तु समन्ततुरस्मेव रच-
यन्ति, न शेषाणि, संहननेषु तु वर्णभनाप्राचयेन, विहायोगत्यादिका अपि भुवा एव वदन्ति न प्रतिपसभूता इति तेषां
परादृश्यभारान्मध्यपादृष्टिग्रहणम् । तत्र मनुष्यद्वित्यस्य पञ्चदशसागरोपपन्नोदाक्रोष्टय उत्कृष्ट स्थितिः । प्रशस्तिरिहायोगनि-
दुभगमुस्वरादेयोच्चैर्गन्तव्यमनासमचतुरसाणां तु दृष्ट । एताः शुभमक्रुशयो आत्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितिरारम्य प्रतिपसभ-
वृत्तिभिः सह तात्पर्यादृश्य २ गच्छन्ते, यावत्तासांमेव मन्त्रिपसभकृतीनां सर्वजनयन्तःसागरोपपन्नोदाक्रोष्टिलक्षणा स्थितिः ।
एतेषु स्थितिस्यानेषु परार्चमाणमन्यपरिणाम एतासां जगत्यानुभागं वदन्ति । हुण्डसेसात्तयोरेपि जगन्मन्त्रीलिरूपोत्कृष्ट-
स्थितैसारम्य तात्पर्यादृष्टिर्गच्छन्ते यावत्तासांयात्मीयजगन्मन्यस्थितिः । शेषसंहननसंस्यानानामप्यात्मीयात्मीयोत्कृष्टस्थितैसारम्य

सम्भवदितरसंस्थानसंहननैः सह परावृत्तिस्त्वानन्दलुम्बते, यावदात्मीयात्मीयजन्यस्थितिः । एतेषु स्थितस्थानेषु मिथ्यादृष्टिः
परावर्त्तमानपरमपरिणामो जनन्यानुभावं व नातीति गार्थार्थः ॥ ७८ ॥ उत्तमुत्कृष्टतरमेदभिन्नमनुभागवन्वस्यामित्वभिदानीं
घाल्यायातिप्रकृतिप्ररूपगावसरस्त्रत्र प्रकृतयः सामान्येन तावन्निष्ठा भवन्ति । सर्वघातिन्यो देवाघातिन्योऽघातिन्यश्च तत्र सर्व-

घातिनीस्त्वावदाह--

भा० सम्मद्विद्वो मिच्छो व अट्ट एयस्स भावणा एवं । तण्णाभोगविमुद्धो जं पमचो असायस्स ॥ ६५ ॥ सम्मद्विद्वोबंध
आसज्ज जहन्नियं तु अयराण । अंतो कोडाकोडी वंधइ तत्तोन्तरमुहुत्ता ॥ ६६ ॥ परियट्ठिय पुण सायं पुण अस्सायं
इमेण नाएण । पच्छणुपुवीए देसविरयणभिइ उ पंचवणा ॥ ६७ ॥ परियट्ठिय परियट्ठिय सायासाए करंति तिहि
मिच्छो । तत्तो वंधइ जा किल सायस्स उ पन्नरस संखा ॥ ६८ ॥ अयराण कोडिकोडी उक्किट्ठिइ तथोय परओ वि ।
न्निद्वो किट्ठयरो विय अस्सायं केवलं वंध ॥ ६९ ॥ ता जाव तीससागरकोडाकोडी पमच परओ य । अपमत्ताइं सुद्धा
सुद्धयरा सापमेवं ॥ ७० ॥ वंधंति जाव सुहुमे वारमुहुत्ता तथो य एय ठिए । समयूणपन्नरस सागरकोडाकोडिसायस्स
॥ ७१ ॥ ठीएण आरग्गिय असायपयदोतिबंधयंतस्स । मंदरसबंधवचिओ परियचयमाणमच्चियओ ॥ ७२ ॥ परिणामो
ता लभइ जाय पमत्ते गुणंमि अयराण । अंतो कोडाकोडी सबभइहा असायठिइ ॥ ७३ ॥ एयसु सम्ममिच्छा उवचियठि-
इठाणपगइसंकमणे । मंदइवसाओ मंदवधमो गो उ संगवइ ॥ ७४ ॥ तह अपमचाइया सुविमुद्धा सायमेव वंधंति । ते तत्य
पभूयरसं करंति जायेस किर मिच्छो ॥ ७५ ॥ केवलमसायकिट्ठो विहेइ सो विय पभूयअणुभावं । अइकिट्ठत्ता पकरइ तह वेय-

नियस्त दुनिरस्त ॥ ७६ ॥ नरव्रवीर्भगेषु एमिदियाइसुवि जहनअणुभागे । नो वंशो सम्भवद् तद्विहपरिणामविरहाओ ॥
 ७७ ॥ अथिरागुभजसाण वि नई पयत्तो विदेह पंदरमं । इह भागजियापायं वेयणियस्सेव सखावि ॥ ७८ ॥ चउगाइया मि-
 च्छजिया तेतोसं पुवमणियसईओ । पंदरमा पकरंतो तय नराणं दुमस्सेह ॥ ७९ ॥ उक्कोसडिई पनरस कोडाकोही तथा
 पसत्थाई । मुसराएज्जं सुभगं गोउच्चं आहसडणं ॥ ८० ॥ आइयंपयपणं सउ एवासिदसेव कोट्टिकोहीओ । एया सुभप-
 यदीओ एयासिमुसोसगडिणं ॥ ८१ ॥ आरम्भ विपत्तगणयडियाई परिपचिऊग सह ताओ । वज्जंही जायेयासिमेव पडिववत्त
 पयदीणं ॥ ८२ ॥ सखजइहा अंतो कोडाकोहीओ लउत्तणा य विई । डिइणनेसुं सवेसु सयपपरियत्तमाणेण ॥ ८३ ॥ मज्झि-
 मपरिणामेणं पंधइ एवासि पंदअणुभागं उमहुंइवापणकोल्लियजिइणगडिईओ ॥ ८४ ॥ आरम्मि य परविची लउभइ
 नारण्णो नइतडिई । एरं सेसेसुवि भारणेइ सवत्थ कायखा ॥ ८५ ॥ उक्किट्ठेयरभिन्नं भणियं अणुभागवंधसामित्तं । अइ
 सेसंपराई अयाएयदी उ कित्तेमि ॥ ८६ ॥

कैवलनाणायरणं दंसगछकं च मोहयारसगं । ना सव्यघाइसद्वा हवंति मिच्छत्तवीसइमे ॥ ७९ ॥

टी० कैवलज्ञानावरणं निद्रापञ्चक्रेतलद्वन्द्वानारणलक्षणं दम्भनपट्टकं मोहनीयरूपेण । सध्वनिनः सङ्गवलनवर्जा
 द्वादश कृपाया इत्येतेनविशतित्तसारदिगुतितयं तु भिव्यात्वमेता विशतिपठव्या समंथाविंसखा भवन्ति, स्वाचार्याणं सर्व-
 मपि यातयन्तीति हला । तथाहि-कैवलज्ञानारणस्य कैवलज्ञानलक्षणो गुण आचार्यसं च सर्वमेव तदावृणोति, कित्तेकोऽन-
 न्धभागः तस्य सर्वनीयानामनाहत एवास्ते, तदावरणे अस्य सामर्थ्याभावात् । तर्हि कथं सर्वधावित्तं तस्येति चेत् उच्यते,

यथा रहलमेरुपटले समुद्रने वहावृत्तत्वासर्वापि सूर्यचन्द्रमसोः प्रभाज्जेनावृत्तेति वचः प्रवर्त्तते । अथवाद्यापि काचित् सत्यभा-
 प्रसरति । “सुदृ वि नेहसमुदरे होइ पहा चंदमुराणि” इति वचनात् अनुभवसिद्धत्वाच्च, यथा वा राज्ञाऽस्य सर्वस्यापहारः कृत-
 इति वचनप्रवृत्तावपि किञ्चिद् गृहगरीरादिकं यत्रोदरितं दृश्यते, एवमत्रापि प्रबलकेवलज्ञानावरणावृत्तस्यापि केवलज्ञानस्यैकोऽ-
 नन्तभागोऽवतिष्ठते, यदि पुनस्तथप्यावृणुषात् तदा जीवोऽजीवत्वमेव प्राप्नुयात् । सोऽपि चोदरितस्तदनन्तभागो मेधावृत्तेश्चो-
 पस्योद्विमेरुमृदुद्वयादिभिर्नृपापहृतोदरिवट्टसारमिव वा द्यावादिदिग्भिर्निश्रुतावधिर्भनप्ययज्ञानावरणैराश्रित्यते, तथापि
 च काचिन्नगोदारस्यायामपि ज्ञानभात्रावतिष्ठत एवान्यथाऽजीवत्वप्रसङ्गात् । मतिज्ञानादिविषयभूताध्यान्यत्र जानाति स
 केवलज्ञानारणोदयो न भवति, किं तर्हि मतिज्ञानावरणाशुदय एवेति । केवलदर्शनावरणस्य समस्तवस्तुसामान्यावबोध आवा-
 यस्तं सर्वं हन्तीति सर्वथासुच्यते । तदनन्तभागं त्यज्यमपि सामर्थ्याभावाद्वाहणेति । सोऽपि चानावृत्तोऽनन्तभागश्चक्षुरचक्षु-
 रवधिदर्शनावरणैराश्रित्यते, शेषो मेघघटान्तादिचर्चस्तर्थात् । चक्षुर्दर्शनादिविषयभूताध्यान्यत्र पश्यति, स केवलदर्शनावरणोदयो
 न भवति, किं तर्हि चक्षुर्दर्शनावरणशुदय एव । यद्येवं तर्हि केवलज्ञानकेवलदर्शनावरणस्येऽपि मतिज्ञानादि-चक्षुर्दर्शनादिविषया-
 णामयानाभेय बोधो न प्राप्नोति, तदन्यज्ञानविषयत्वादिति चेत् ? अयुक्तम्, केवलालोकलाभे शेषबोधलाभान्तर्भावात्, ग्रामलाभे
 क्षेत्रलाभान्तर्भावादिति । निद्रापञ्चकमपि सर्वं वस्तुवबोधमावृणोतीति सर्वथाति । यच्च निद्रावस्थायापि किञ्चिच्चिकेत (चेतति)
 तत्र मेघघटान्तादिचर्चस्तर्थात् । कृपायास्तु-यथोक्ता द्वादशापि सर्वविरतिरूपं चारित्रं सर्वं व्रन्तीति सर्वथातिनो, यत्तु तेषां प्रव-

१ सुदृष्टिमेघसमुदये भवति प्रभा सूर्यचन्द्रमसोरिति । २ ‘भिन्नज्ञा’ इति सि.

लोदयेऽप्ययोग्यादारादिविरमणे दृश्यते, तत्र मेधादिद्वयान्तः । विध्यात्वं तु सर्वज्ञवर्णीवत्त्वश्रद्धानं सर्वमुपहृतोति सर्वयाति । यत्र तस्य मरलोदयेऽपि मधुप्यदेव्यादिश्रद्धानं निविदेकतो यमनि, तत्रापि मेधादिद्वयान्त इति गाथाभिः ॥ ७९ ॥ इदानीं देवयानिन्य उच्यन्ते—

भी० सवर्गाईरलगाहाए तह य देसघाईओ । नाणाईगाहाए तहावसेसाहाहाए ॥ ८७ ॥ अन्याईव भणिससइ अह फेालनाणलरओ व गुणो । जाहिं किर पयदोहिं आगरियद सवपाएण ॥ ८८ ॥ नवरं अणवभयो केवलनाणस सए-
जीराण । अण आगरिओ चिद्धे तया वि किअ तसस भावसा ॥ ८९ ॥ सवघाईतणो विहु कोद गुणो पसरई उ जे अणिये ।
सुठुनि मेहसगुदए होइ पहा चंदरूराण ॥ ९० ॥ जहाया भूयेणं सखददरणे कएणि किंविचिय । निहिसारं वदरिये दीसइ
तह रेखससाणि ॥ ९१ ॥ लद्धिओ चिद्धएणवपाणसेसो तओ य मेहेहि । आगरियचंदघाईण जइ पमा छुट्टिमाईहि ॥ ९२ ॥
निमईहि हरियगेहे मेहसारं य मोचियाईहि । यइसुयओहीमणएजोहि नाणेहि तह एत्य ॥ ९३ ॥ जोमस आगरिजइ तहावि
किंनो निगोवससा जा । होइ वरिपि चिद्धे नाणलवो फोवि बीकस ॥ ९४ ॥ एवहेसाभाये जिओवि पातेइ किर अजी-
पंच । मनुनागाईसिए अये निर जइ यागाइ ॥ ९५ ॥ सो केवलनाणससा-रणो वदओ न होइ गुण फितु । मनुनागा-
रणसस रि उदओ एरं बुहा चिति ॥ ९६ ॥ केवलंदसण आरण-यंवि सामयओ य वरूणं । जं किर बोहावरणं तं केवल-
दंगणवरण ॥ ९७ ॥ तसस वि अणवभाणो चरसुअचमपूरुही आगरियो । मेहाइदिहता तदेन एत्यरि य भुणियवा ॥ ९८ ॥
रेखलनाणंदसण-सयमिग भइचरसुमाइयेयाणं । अजवोहो पास नइ गाभुअलंभमि वरूण ॥ ९९ ॥ तेनाईण वि छाओ-

संभरई तह य निदपणगरस्स ! सवथाइत्तणे वि हु निदावत्थाए जं किंचि ॥ ७०० ॥ वेणई मेहाई दिट्ठना हुति एत्थ ते केव । निदापणत्थेवल्लदंसणाणं इय उक्कयं भणियं ॥ १ ॥ संजलणवल्लसेसग-कसायवारस उ मोहवारसगं । सवनिईयत्थेव हणेइ संघेपि चारित्ति ॥ २ ॥ तत्थुदए वि अ जोग्गा-हाराइणं नियस्स जा विरई । होइ तहिं मेहाई दिट्ठवा एत्थ विट्ठेया ॥ ३ ॥ पिच्छत्तं जीसाइत्तत्तणे सवहाणत्थं । तं सवं उवहाणइ जं पुण तस्सवि उदयस्मि ॥ ४ ॥ जीवो नराइदहं सवहरई तस्य मेहदिट्ठनी । पुवं व भावणीओ अह भणई देसयाईओ ॥ ५ ॥

नागावरणचउक्कं दंसणत्तिगमंतराइए पंच । पणुघीसदेसघाई संजलणा नोकसाया य ॥ ८० ॥

टी० केवल्लज्ञानावरणवर्ज्यानि गतिश्रुतावधिमतःपर्यायज्ञानावरणरूपाणि चत्वारि ज्ञानावरणानि, केवलदर्शना-
वरणवर्ज्यानि चक्षुरचक्षुरवधिदर्शनावरणरूपाणि त्रीणि दर्शनावरणानि, पञ्चान्तरायाणि, चत्वारः सञ्ज्वलनाः, नवनोक-
पाया एताः पञ्चविंशतिप्रकृतयो देशयातिन्यो विद्महेयाः । तथा हि मत्याद्यावरणचतुष्कं केवलज्ञानावरणमुक्तं ज्ञानदेशं हन्तीति
देश्याति ज्ञानचतुष्टयविषयभूतानर्थान्यत्र पश्यति, स हि मत्यावरणाद्युदयस्तद्विषयभूतांस्त्वन्तर्गुणान्यत्र पश्यति, स केवलज्ञा-
नावरणस्यैवोदय इति । चक्षुरचक्षुरवधिदर्शनावरणान्यपि केवलदर्शनावरणानावृतदर्शनैरुदेशयावृण्वन्तीति देशयातीनि । तथा
हि चक्षुरचक्षुरवधिदर्शनविषयभूतानेवायनितदुद्यान्न पश्यति, तदविषयभूतांस्त्वन्तर्गुणान् केवलदर्शनावरणोदयादेर न पश्य-
ति । दानान्तरायादीनि पञ्चान्तरायाण्यपि देशयातीन्येव । तथा हि दानलाभभोगोपभोगानां तावद्ग्रहणधारणयोग्यान्येव
द्रव्याणि विषयस्त्वानि च समस्तपुद्गलास्तिकायस्थान्तर्भागरूपे देश एव वर्तन्ते । अतो यदुदयात्तानि पुद्गलास्तिकायदे-

श्रुतं निद्रयाणि दातुं लब्धं भोक्तृशुभोक्तुं च न शक्नोति, तानि दानलाभभोगोपभोगान्तरायाणि तावद्देश्यातीत्येव ।
यसु सर्वलोकायार्त्तानि द्रव्याणि न ददाति न लभेत न मुह्येते नापुण्यमुह्येते तत्र दानान्तरायादुद्यात्, किन्तु तेषामेव ग्रहण-
धारणाभियन्तेनाशयानुष्ठानत्वादिति प्रवक्ष्यम् । वीर्यान्तरायमपि देशयात्वेन तदुद्येऽपि हि-निमोदनीवानादौ कृत्वा याव-
त्तीर्णमोहस्तीर्थकृतादिस्नानाद्यौक्त्यं बहु शततरं बहुतमं च तावत्सम्प्राप्तयेति देशयातीत्यम् । यदि पुनः सर्वयाति-स्यात्
तदा यथैव मिथ्यात्ययस्य कृपायद्वादकस्य वा उद्ये तदारायस्यस्त्वगुणं संप्रगुणं च जगन्मपि न लभते, तथैव तदुद्येऽपि
तदाचार्यं जगन्मपि वीर्याणं न लभेत, न चैवं, तस्मादिदमपि देश्यातीति स्थितम् । सः क्वलना नौरूपायाश्च लब्धस्य चा-
रितस्य देश्यातीति एव, मृशोचरागुणाविचारजनकत्वात् । तदुक्तं-‘सर्वे वि य अदयारा संजलणां तु उदयओ हुंति । मूल-
चेज्जे पुण होइ वारसणं कसमाणं ॥ १ ॥’ इति गायार्थः ॥ ८० ॥

‘भा० केवलनागरिदिपं नाणावरणचउक्यं भणियं केवलदंसणरहिं भणियं दंसणविग्गे वेत्थ ॥ ६ ॥ मइना-
णावरणं केवलभावरणमुक्क नाणस्स । देत्ते इणं देम-याइ तह नाणचउगस्स ॥ ७ ॥ विसए भूए अत्थे जं नो पेसवइ
तत्थ त्तिर उदओ । मइनाणपभिणं अविस्सयभूए उ पुण वेत्ति ॥ ८ ॥ अत्थे उ जं न पस्सइ सो केवलनाणवरणओ उदओ ।
एवं केवलदंसण-उ(ए)कं नाणस्स देत्ते तु ॥ ९ ॥ इणइ वो देसयाइ विसए दंसणतिगस्स अत्थे उ । जं नो पस्सइ तत्थ उ दंस-
णाडिपामस्स उदओ ॥ १० ॥ तेत्ति अविस्सयभूए पंतगुणे जं न पस्सए जीवो । तहि उदओ केवल-दंसणस्स नाणीहि त्तिर

१ सर्वेऽपि पातिधाराः संश्रयलनानां दूदयतो भवति । मूलच्छेपं पुनर्यथेति द्वावृत्तानां कथायाणाम् ॥ १ ॥

भणिओ ॥ ११ ॥ तद् अंतरायपणो आइयवल्गसस जे उ फ़िर दवे । गहणयारणजोने ते विसए हुंति किर ते बि ॥ १२ ॥
 बुद्धि जलपणे सम्ययपोगलनिस्तयस्वस्स । नो ताई दवाई दाउं लद्धं वदा भोचुं ॥ १३ ॥ नो सक्क वो भदइ आम्भयं
 भंगराइपचउकं । देसग्याई जं पुण लोगपवचाणि दवाणि ॥ १४ ॥ नो देई नो लअ नो शुंवे नोवशुजए तन्न । दाणलभा-
 इयाने उदओ पुण कितु तेत्ति पि ॥ १५ ॥ गहणस्स धारणस्स य निविसयचं इहं समवसेअं । अहवा विहु असक्काणु-ट्ठाणा-
 ओ पि मिओ ॥ १६ ॥ निरियतराइयं पि हु देसग्याई जओ तदुदयम्मि । जीवा निमोयमाई किआ जा खीणमोहो ति ॥ १७ ॥
 त्रियगराई तत्र उ अणा बहुयाइया बहूयेया । वारतेयेणं हुंति (य) संजलणा नोकसाया य ॥ १८ ॥ लद्धस्स चरित्तस्स उ मूल-
 तारणुणइयारभागाओ । देसग्याई भवंतो सुचम्मि इयं जओ भणियं ॥ १९ ॥ सवे वि य अइयारा संजलणार्णं तु उदयओ हुंति ।
 मूरुत्तं पुण दोइ वारसणं कसायाणं ॥ २० ॥

अवसेसा पयवीओ अघाइयाघाइयाहि पलिभागा । ता एव पुत्तपावा सेसा पावा सुणेयवा ॥ ८१ ॥

टी० भणित्तेषा वेदनीयायुर्नामोऽप्रकृतयो ज्ञानदर्शनचारित्रादिगुणानां मध्ये न किञ्चिद् गुणं घातयन्तीत्य-
 पातिन्य उच्यन्ते । तेषलं 'धाइयाहि पलिभाग'चि स्वयमयातिन्योऽप्येता घातिनीभिस्सह वेद्यमानास्तत्तुल्या दृश्यन्त इत्यर्थः ।
 यथा स्वयमत्तरकरमात्रोऽपि तस्करैः सह वर्तमानस्तस्कर इव दृश्यते । एवमेता अपि घातिनीभिः स्सह वेद्यमानास्तद्दोषा
 इव भवन्तीति भावः । 'ता एव पुण्यपाव'चि ता एव यातिस्वरूपाः प्रकृतयः काचित्साताया द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्रकृतयः
 काचिदसातायाः पापमरुतयो भवन्ति । शेषास्तु पूर्वोक्ताः सर्वदेवयातिन्यः पापप्रकृतय एव दृषितव्याः । अयं च पुण्यपाप-

तासां चिन्तायात् सर्वसद्विष्टोऽपि दिव्यानिर्गम्य रसं करोति । येषु तु मन्त्रयोगव्यवस्थानेषु भुवमकृतयो ब्रूयन्ते, तेषु तासां चिन्तायादिरूपं न एव रसो बध्यते, नैकस्याविकृतो मध्यमपरिणामत्वादेवेति न स्वापि भुवमकृतीनामेकस्यानिकरस-सम्भार इति गायत्रीः ॥ ८२ ॥ तदेवं कृता स्यान्मूल्यपणा । साम्प्रतं प्रत्ययनिरूपणार्थमाह—

‘भा० शंभुदे आरणाई गाराणभानद्वारा भणइ । तदि नाजवरणें देसयाईसख्येसु ॥ २७ ॥ कंदलरज्जा चउरी नाजे नाजमि देसणा तिनि । चनतुअचाराउओही एखणी देसयाईणि ॥२८॥ एण अंतरायसंगलणचउगपुरिस च ईई रातरा । चउतिहभासपरिणया इकपयसेस भास्यो ॥२९॥ इह हुंवेगरसाई चउरसा सचसेर पयहोओ । सेसा सुहासुहाओ निपरिणया इगरसे गोपुं ॥ ३० ॥ अह हेकरगरनाम लखिया पचयपकणया ।

चउपचयगमिरुछत सोलस दुपचयया य पणतीसं । सेसा तिपयया खलु तित्ययराशारचज्जाओ ॥ ८३ ॥

दो० एना राकरपुणा महुमिनुभत्यया मिथारराविरतिरुपापयोगलक्षणैश्चतुर्भिरपि प्रत्ययैर्दध्यत इत्यर्थः । यथारि-नातं मिथ्याहृदी बध्यत इति मिथ्यातमन्यपम, नेषा अपि अविश्यादयस्तु ये प्रत्ययान्न सन्ति, केरले मिथ्याहर-रूपेण वा रात्रिनेष्टरात् तदनर्गतत्वेन विविक्षिता, एतदुचरयामि । तदेव सातं मिथ्यात्वाभावेऽप्यविरतिमस्तु सासादनादितु पचयत इत्यविरतिमत्यं दोषं तु पणायपोभत्यपद्वयं पूर्वरुदन्तर्गतत्वेन विरस्यते, तदेवं मिथ्यात्वाविरत्यमोऽपि कृपाययो-गवरतु ममयादितु गुरुभक्तप्रपरायामानेषु कथ्यत इति कृपायमत्यं योमप्रत्ययस्तु पूर्वरुदन्तर्गतो विरस्यते । तदेवोपशान्तादितु येनन्योगवस्तु मिथ्यातराविरतिकृपायामोऽपि बध्यत इति योगमत्यमित्येकेषा सातलक्षणा महुमिनुभत्यया । ‘मिच्छत

‘सोलस’चि इह पूर्वं प्रकृतिवन्धविचारे ‘सोलसमिच्छर्चता’ इत्यादिगाथावृत्तौ यासां मिथ्यात्वादिषोडशप्रकृतीनां मिथ्यादृष्टा-
 चन्त उक्तस्ता मिथ्यात्वप्रत्यया भवन्तीत्यर्थः । तदभावे वक्ष्यते, तदभावे वृत्तरत्र साक्षादनादिषु न वक्ष्यते इत्यन्वयव्यतिरे-
 क्ताभ्यां मिथ्यात्वमेवासां प्रधानं कारणम्, शेषप्रत्ययत्रयं तु गौणमिति भावः । ‘दुषद्यथा य पणवीसं’ ति पूर्वमेव सास्वादनेऽ-
 विरते च यासां पञ्चानिग्रहः प्रकृतीनां बन्धव्यवच्छेद उक्तत्वा द्विप्रत्ययाः । मिथ्यादृष्टौ वक्ष्यन्त इति मिथ्यात्वप्रत्यया एताः ।
 सास्वादनादिष्वपि वक्ष्यन्त इत्यविरतिप्रत्ययाः, शेषप्रत्ययद्वयं तु गौणम्, तद्भावेऽप्युत्तरत्र तद्वन्धाभावादिति भावः । ‘सेसा
 तिपचयेऽस्यादि’ वीथिरुनामाहारकं च वर्जयित्वा भणितशेषाः सर्वा अपि प्रकृतयस्त्रिप्रत्यया भवन्ति । मिथ्यादृष्टिविरतेषु
 सङ्ख्यायेषु च सर्वेषु सूक्ष्मसम्परायावसानेषु यथासम्भवं वक्ष्यन्त इति मिथ्यात्वाविरतिरूपायलक्षणा प्रत्ययत्रयनियन्धना भव-
 न्तीत्यर्थः । उपशान्तमोहादिषु केवलयोगवत्सु योगसद्भावेऽप्येतासां बन्धो नास्तीति योगप्रत्ययो न विवक्ष्यते, अन्वयव्यतिरे-
 कसमधिगम्यत्वात्, कार्यकारण भावयेनि हृदयम् । तीर्थहराहारकूनाम्नोस्तु प्रत्ययः ‘सम्पन्नगुणनिमित्तं तित्थयमि’त्यादिना
 पूर्वमेवोक्त इतीह तद्वर्जनम्, अपरं चेह पूर्व-‘चैरण्वद्वो वंधो’ इत्यादिना मिथ्यादृष्ट्यादिसुस्थानेषु बन्धप्रत्यया उक्ताः ।
 साम्प्रतं तु प्रकृतीरेषाश्रित्यामी चिन्तिता इति न यौनस्त्वयमाशङ्कनीयम् । आह-भवत्वेवं तथाऽप्यनुभाववन्धे विचार्यै प्रकृतीनां
 प्रत्ययनिरूपणमप्रस्तुतम्, सत्यम्, किन्त्वेवं मन्यते यासां प्रकृतीनामिह ये मिथ्यात्वादयः प्रत्यया उक्तास्तत्सम्बन्धिनोऽनु-
 भागस्यापि त एव प्रत्यया द्रष्टव्यास्तदव्यतिरिक्तत्वात्तस्येति प्रकृतीनां प्रत्ययनिरूपणद्वारेण तदनुभागस्यैव प्रत्यया निरूपिता

श्रुत्या इति गार्थः ॥ ८३ ॥ उक्तं मत्पक्षे ॥ साभ्यन् निपाकान्निभासो दुर्गन्ताह—

भा० भण्ड चउपचायै गाहाए तत्य किल एगं ॥ ३१ ॥ सायं चउपचदयं पिच्छाविईकसायजोगेहि । हेऊहि
गउह इह अइ भगियं तहमि एसस्यो ॥ ३२ ॥ साय पिच्छदिही नयई पिच्छयकयं चैव । होइ तहिं च किर अवरियाया
ऊण तियगपि ॥ ३३ ॥ तस्यस्य केवलं इह पिच्छचंजनयवचणनेव । एतं विचिक्खया परमुत्तराया वि नायहा ॥ ३४ ॥
तह पिच्छअभावे रिहु अकिरइयोसु सासणासु । साय जेण निरज्झइ ती अविरयपचयं भणियं ॥ ३५ ॥ एतयवि उवरि-
मजोग-पचपहुयलं तु गोणरिणीए । गणयइ तह पिच्छउत्तअविईयावा सजोगेसु ॥ ३६ ॥ सकसाएसु पमत्ताईसु सुहमं-
एणु वागेसु । वज्झइ फसायोज इहंमि तु जोगेऊजो ॥ ३७ ॥ सोत्तरागभोत्ति उवसम माईसु जोगपचओ चैव । चउप-
पायं सायं एतय इया भायणाए कया ॥ ३८ ॥ पिच्छउवसोल एतं सोलसकम्यत्यस्मि जा उता । पिच्छउत्तपचयाओ तन्मावे-
नेर वउहेनि ॥ ३९ ॥ वससाभायस्मि सासणावगणेसु नेर वउहेति । सेतं तु पचवतिग-होइ परं किंतु तं गोणं ॥ ४० ॥
दुपयपणजीसं तत्पय पणवीससासणे पयदी । दस अरिरयस्मि मिळिया पणवीसं ता दुपचइया ॥ ४१ ॥ पिच्छो वंयइ
पिच्छत पचया सासभासुं एवं । वज्झेइं अरिरइपचइया ताउ निदयंति ॥ ४२ ॥ अविरयहेउत्ताओ सेतं पचयदुगेवि-इह-
गोणं । तन्मावेमि किर उचात्य वया अपावाओ ॥ ४३ ॥ सेता सवाओ निय विपचया-पिच्छअविरएसुं च । सकसाएसु
य सेणुसु सुदुभठणागसाणेसु ॥ ४४ ॥ पिच्छाविरयकसाया हेऊत्तिगंभरोत्ति वरि वंयो । उवसंताइसु केवलजोगपमवो-
जादि वंयो ॥ ४५ ॥ अतिव तहादि विक्कला एतं न कया वयो इहं भणियं । सेता विपचया सखु तित्थयराहाए पुण हेऊ-

॥ ४६ ॥ सम्मत्तगुणनिमित्तं वित्तयारं एवमाद्बुधं पि । भणियं अओ उ भणियं तित्तयराहारवज्जाओ ॥ ४७ ॥ चउपवओ
 देओ पयिं गाहाहिं वंधदारम्मि । पुबि गुणठाणेसुं पवन्निया पक्कया इह उ ॥ ४८ ॥ पयडी आसज्ज इमे निचित्तियातो न-
 पत्त पुणउत्तं । विद्धेयं तह पयडी पच्चययइणेण तासिं पि ॥ ४९ ॥ जे अणुभागो वेसिं पि पच्चययाते वि वेव दट्ठवा । पय-
 डीणपुभागणं एतत्ताओ इमं नेयं ॥ ५० ॥ भणियं पच्चयदारं चिवागदारं पि संपयं भणिमो । तत्त इमा पयडीओ चउहा-
 विनामा इत्तेदे ॥ ५१ ॥ पुगलविवागिणीओ भक्खेचविवागिजियविवागीओ । तेहि पंचयअगुल्लहूपभिं गाहाण जुय-
 लेण ॥ ५२ ॥ पुगलविवागिणीओ यणिही आऊणिमाए गाहाए । भक्खेचजियविवागीण भणिहिहो किंचि वि सत्थं ॥ ५३ ॥

पंचग छत्तिय छप्पंच दुअ पि पंचय हवंति अट्ठेव । सरिराई फासंता, पयडीओ आपुपुवीए ॥ ८४ ॥

* अगुल्लहूपराधायोययायउज्जोवआयंनिमेणं । पत्तेयथिरसुमेयरनामानि य पोगलविवागा ॥ ८५ ॥
 टी० श्रीराधाः स्पर्शपर्यन्ताः श्रीरसंस्थानाद्रोपाहसंहननवर्णगन्धरसस्पर्शलक्षणा अष्टौ पिण्डमकृतयो भव-
 न्तीति पूर्वोद्धे त्रिया । कथम्भूता भवन्तीत्याह-पुद्गलविपाका इत्युत्तरगाथान्ते सम्बन्धः । उत्तरयेदानाश्रित्य क्रियद्भेदाः
 सन्त्यस्ताः पुद्गलविपाका भवन्तीत्याह-६ बंधनेत्यादि आनुपूर्व्या यथासद्वत्त्वं पञ्चरूपदिभेद इत्यर्थः । एतदुक्तं भवति-पञ्च-
 श्रीराणि, पट्, संस्थानानि, त्रीण्यहोपादानि, पट् संहननानि, पञ्च वर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्च रसाः, अष्टौ स्पर्शा इत्येताः प्रकृ-
 तयः पुद्गलेष्वेव विपच्यन्ते इति पुद्गलविपाका बोद्धव्याः । श्रीरपुद्गलेष्वेवास्मीयां शक्तिं दर्शयन्तीत्यर्थः । तथाहि-श्री-
 रनाभोदयान्च्छरीरतया पुद्गला एव परिणमयन्ति । संस्थाननाभोदयादपि तेप्येवाकारविशेषो भवत्यहोपाद्रोदयादपि तेप्येव

शिरःपादादिभिर्भागो भवतीत्यादि स्वभिया चान्यम्, यावत्संशयोऽन्यादपि तेष्वेव शरीरपुद्गलेषु कर्मकादिः कश्चित्स्पर्शो भवत्यत एताः पुद्गलविपाकाः । किमेता एव ? नेत्याह-अगुरुलघुपरागतोपघातोचोततत्तन्निर्माणानि प्रत्येकादिचित्त-
शब्दस्य प्रत्येकप्रपिप्तम्बन्धात्प्रत्येकसाधारणस्थिरास्थिराभास्तृपनामानि च पुद्गलविपाकानि भवन्ति, सर्वेषामप्यमीषां शरी-
रपुद्गलेष्वेव स्वविपाकदर्शनादिति गायद्वायथः ॥ ८४-८५ ॥ शेषप्रकृत्यस्तर्हि किं विपाका इत्याह—

भा० तर्हि पचयगाहाए सरीरंस्तंवाणांशुदंमाणं । संययणवक्त्रगघो रसफासा अटुपयदीणं ॥ ५४ ॥ अयं क्रमसो
नेया सत्ता पंचय इमाए ताहाए । तह एतं सरिराई फासंता ज्ञावि किर भणियं ॥ ५५ ॥ तह विहु वंषणसंयापणाउ एतं
न हुंति गणिपवा । कंये केषं ते किर सरीरगहणेज वी महिया ॥ ५६ ॥ तह पंचयगाहाए चालीसं अगुरुलघुयगाहाए । पारस
दोहि वि मिलिएहि होइ सखावि दाववा ॥ ५७ ॥ जाई एए मज्जे वज्जाई दोसई किर सयतिथि । तहि वज्जाइ चडरो मग्ग्या
सोलस न घेत्तवा ॥ ५८ ॥ पुग्गलनिवाणिपयदो हो छवीसं हवीमिइ संत्ता । जा अन्नस्य पटिज्जाइ सा किर परमएविचीए ॥ ५९ ॥

आज्जणिमविवागा खिचाविवागा य आणुपुवीओ । अवसेसा एयहीओ जीवविवागां मुजेयवा ॥ ८६ ॥

टी० भवन्ति जन्तवोऽस्मिन्निति भरो नारकादिपरितिविषेपः, स च त्रिग्रहभेदाभ्य द्रष्टव्यो 'नेरए नेर-
इणस उवज्जाइ' चि वचनान्, तस्मिन् भव एव विपाक उदयो येषां तानि भवविपाकानि नारकादीनि चत्वार्यप्यायूषि भव-
न्ति, यथासम्भवं प्रागभवे ब्रह्मन्याग्राणिभि भवे विपच्यन्त इति भावः । तेभ्योऽप्युक्त उदयो ताः तेजविपाका-

१ नैरयिको नैरयिकेभ्योऽवबते.

धृतसोऽत्यानुपूर्व्यां विग्रहगतावेव तासामुदयो भवति, नान्यत्रेतिभावः । अवशेषः—भणितशेषा ज्ञानावरणादिप्रकृतयो जीव-
 एव विपाकः स्वयन्व्याविर्भूवलक्षणो यासां ता जीवविपाका ज्ञातव्यास्तथाहि—ज्ञानावरणोदयाज्जीव एवाह्वानी स्यात् न पुनः
 श्रीरुद्रगुलेषु तत्कृतः कथिदुपधावोऽनुग्रहो वा भवति । एवं दर्शनावरणोदयादपि जीव एवादर्थो भवति । सातासातोदया-
 दपि स एव दुर्लभो वा दुःखी वा भवति । मोहोदयादप्यद्वयन्यचारिणी वा स एव भवति । एवं गतिज्ञात्युच्छ्वासविहायोग-
 तिसमतिपक्षसबादरपर्याप्तस्मृभगमुस्वरदेयशःकीर्त्तिवीर्यकरो वैर्वाचैर्गोत्रान्तरायपञ्चकलक्षणानामपि प्रकृतीनां उदये सति
 तदनुभावाज्जीव एव तं तं भावमासादयति, न शरीरुद्रगला इत्येताः सर्वा अपि जीवविपाकाः, या अपि पुद्गलभवत्तत्रवि-
 याका उक्तास्ता अपि वस्तुनो जीवविपाका एव पारंपर्येण जीवस्यैवानुग्रहोपधातकारित्वात् । केवलं तत्तद्विपाकस्य मुख्यतया
 तत्र २ विवक्षितत्वाच्चद्विपाकन्यपदेव इति गार्थार्थः ॥ ८६ ॥ अनुभागवन्धः सम्प्राप्तः ॥

मा० एत्यपि समष्टि एव तो संदेहो न एत्य कायवो । भवत्सेतविवागीओ मुग्धा अह जियविवागीओ ॥ ६० ॥
 चलगद् ४ विशदुग २ जाई ५ तसतिग ३ यावरतिगं ३ चऊसातं । सुभगदुभगद् ४ चउचउ नीउचै सायमस्सायं ॥ ६१ ॥
 तित्यं सम्मं मीसं पणयालीतं च घाइपयदीओ । इय अढहचरि पपही जीवविवागा मुणैयहा ॥ ६२ ॥

अणुभागवंधो सम्मत्तो ॥

टी०-इदानीं कर्मभाः प्रदेशवन्त्य सच्यते-तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि तद्यथा-कर्मप्रदेशादानविधिः, भाग्यरूपणा, साधादिप्ररूपणा, स्वाधित्वरूपणा चेति । तत्र कर्मप्रदेशादानविधौ-

भा० भगिर्धो शुभागवधो संपद वसरो एषसंबन्धस्य । तस्माणुओगद्वारा चचारि ह्वति ते इमे ॥६३॥ कर्मस्य पप-
साणं आयाणविधौ भागकिचणया । साइयाइपरुवण-सामितपरुवणे केव ॥ ६४ ॥

एगएएसो गाढं सव्वएसेहि कम्भुणो जोगं । बंधइ जहुत्तहेउं साइयमणाइयं वाचि ॥ ६५ ॥
पंचरसंपंचधनेहि संजुयं दुविहगंधचउफासं । दवियमणंतपपंतं सिद्धेहि अणंतयुणहीणं ॥६६ ॥

टी० इह पुद्गलद्रव्यं जीवो बध्नातीति योगः । कवभूतमित्याह-‘एगएएसो गाढं भूत एकस्मिन् प्रदेशेऽवगादमेकत्र-
देशावगादम् । यत्रैव जीवस्याभ्रप्रदेशास्तत्रैव यदवगाढं तदेव बध्नाति, न पुनरन्यत्तत्रानीय बध्नाति, इत्यर्थः । ययाहि दहनः
स्योत्तत्रमेव दाहमात्मसात्करोति, न व्यवहितमेवं जीवोऽपि स्वोत्तत्रमेव द्रव्यमादत्ते, नहि बहिर्वर्त्तीति भावः । तच्च सर्वैर-
प्यात्मीयप्रदेशैर्दध्नाति, नत्येकेन द्रवादिभिर्वा, एतद्रुक्तं भवति समस्तलोकाकाशप्रदेशराशिप्रमाणा एकस्य जन्तोः प्रदेशा भवन्ति ।
मिथ्यात्वादिव्यक्कारणोदये च सति सर्वे स्वस्वाभ्रप्रदेशेभ्यो युगपदेव कर्मद्रव्यं गृह्णन्ति, परस्परं च सर्वेऽप्युपकुर्वन्ति ।
निविहमुपार्णमृष्ट्वावतपरस्परसम्यद्धत्वादेकस्मिन् प्रदेशे चैष्ट्यापि सर्वेषामपि चेष्टुनादतः सर्वैः प्रदेशैः सर्वप्रदेशसन्निहितं द्रव्यं
जीवो बध्नातीत्यर्थः । पुनरपि कवभूतं तदित्याह-कर्मजो योगं कर्मवर्णनानर्गतमित्यर्थः । ननु तस्मिन् सहेतुकं बध्नाति,

निर्दुक्तं वा ? इत्याह—‘अदुर्लभं’ इति यथोक्तहेतुयं पूर्वं मित्यात्वादयः सामान्यविशेषा इव वाः प्रोक्तास्तैर्वशाति न निर्दुक्तमिति
मासः । एतच्च सादिकमनादिकं च यथाति । ‘न यो वन्यव्यवच्छेदं कृत्वा प्रतिपत्य पुनस्ता एव प्रकृतीर्वाति, तस्य सादि-
र्धन्योऽतुत्रव्यवच्छेदश्च त्वनादिः । अपिशब्दादभव्यो प्राबं भव्योऽप्राबं वदनातीत्यपि द्रष्टव्यम् । तच्च द्रव्यं प्रतिस्कन्धं
कृत्वादिप्रवर्णपितं विक्तादिरसपञ्चक्युक्तं सुरभीवरद्विगन्धं चतुःस्पर्शं च गृह्णाति । वत्र पृथुलपुलक्षणं स्पर्शद्वयं तावदवस्थितं
भवत्यपरी च स्निग्धोष्णौ स्निग्धशीतौ वा रूक्षोष्णौ रूक्षशीतौ वा द्वावविरुद्धस्पर्शौ भवतः । प्रज्ञप्त्याद्यभिप्रायास्तु स्नि-
ग्धरूक्षशीतोष्णा भवन्ति । कियत्प्रमाणं गृह्णातीत्याह ‘अणतपस्सं’ इति अनन्ताः प्रवेशाः पुद्गलाः स्फुटा यत्र तदनन्तप्रवेशम् ।
तत्रानन्तकस्य बहुभेदत्वात् विशेषयन्ति । ‘सिद्धेहि अणितगुणदोषं’ इति उपलक्षणत्वादभव्येभ्योऽनन्तगुणं सिद्धेभ्योऽनन्तगु-
णहीनं द्रव्यं गृह्णातीत्यर्थः । एतदुक्तं भवत्यभव्येभ्योऽनन्तगुणैः सिद्धेभ्योऽनन्तगुणहीनैः परमाणुभिर्निष्पन्नैकैकं कर्मस्फुटं
गृह्णाति । तानपि स्फुटान् प्रतिपद्यमानेभ्योऽनन्तगुणान् सिद्धानामनन्तभागवर्चिन एव गृह्णातीति गथाद्वयार्थः ॥८८॥
८९ ॥ अत्राह—नन्याद्यगणायाम् कर्मणो योग्यमिति द्रव्यस्य विशेषणं कृतं तर्हि कर्मयोग्यमपि किञ्चिद् द्रव्यमस्ति । यैरेवं
विचिन्त्यते सत्यमस्ति, तथाहि—कर्मयोग्यायोग्यमपि द्रव्यविधायकत्वादेव सजातीयपरमाण्वेदि द्रव्यसमुदायरूपा वर्गणाः
मरूप्यन्ते—इह समस्तलोकाकाशमदेशेषु ये केचनैकाकिनः परमाणवो विवन्ते । तत्समुदायः सजातीयत्वादेका वर्गणा, इयं च,
स्वभावाज्जीवानां ग्रहे नागच्छतीति अग्रहणवर्णनेत्युच्यते । एवं दिग्देशिकस्फुटवर्गणप्राग्रहणवर्गणा । एवं त्रिचतुष्यञ्चादि-
ग्देशिकस्फुटानामपि वर्गणा दान्याः, यावत्सङ्ख्यातमादेशिकस्फुटानामपि वर्गणा अग्रहणवर्गणाः, एवमसङ्ख्यातमादेशिक-

कस्कन्धानामीति । अनन्तानन्तप्रदेशिकस्कन्धवर्गेणा अप्यनन्ता अनिक्रम्यान्तरेऽनन्तानन्तौव परमाणुभिर्निष्पन्नानामे-
कोत्तरष्टादिभाजां रूपाणां समुदायस्या अनन्ता औदारिकशरीरनिष्पत्तिहेतुभावा औदारिकवर्गेणा भवन्ति । तदनन्तरं
द्रव्यमोक्षित्य वृद्धानां परिणाम त्वाश्रित्य सूक्ष्माणामेकोत्तरष्टादिभाजां स्कन्धानां समुदायस्या वैक्रियशरीरनिष्पत्तिहेतुभावा
अनन्ता वैक्रियवर्गेणा भवन्ति । तदनन्तरं द्रव्यतो वृद्धानां परिणामं त्वाश्रित्य सूक्ष्मवर्णामेकोत्तरष्टादिभावावैव स्कन्धानां
समुदायस्या आहारकशरीरनिष्पत्तिहेतुभावा अनन्ता आहारकवर्गेणा । अत्र च जयन्यवर्गेणारम्भकस्कन्धस्यानन्तभागे याव-
न्तोऽणवस्तत्प्रमाणेन विशेषेणैकवृत्तवर्गेणारम्भक एवैकस्कन्धोऽधिको यन्मन्यः, एवमौदारिकवैक्रियवर्गेणास्वपि जयन्यवर्गेणा-
रम्भकस्कन्धेभ्य उत्कृष्टवर्गेणारम्भकस्कन्धानां विशेषाधिकारं वाच्यमिति । तदुपरि रूपाधिकस्कन्धैसारव्या जयन्या अग्रहण-
वर्गेणा, जतीतवक्ष्यमाणाद्वारकतैजसयोरयोमेति कृत्वा । एवमेता अपि योचरं एकोत्तरष्टादिभूतस्कन्धारव्या अनन्ता अग्र-
हणवर्गेणा भवन्ति । एव जयन्यवर्गेणास्कन्धेभ्योत्कृष्टवर्गेणा स्कन्धा अनन्तगुणपरभाधारव्या द्रष्टव्याः । स च गुणकारः
सिद्धानामनन्तभागेऽभ्यन्तरेऽनन्तगुणो द्रष्टव्यः । वर्गेणा अयेता एतदगुणकारद्वयपरमाणुराशिसद्व्योपेता द्रष्टव्याः । एव-
मुत्तरत्रापि यावन्तो निजनिजगुणकस्केवजवो वदन्ते, वर्गेणा अपि तत्सद्व्या द्रष्टव्यास्तदुपरि रूपाधिकस्कन्धारव्या तैज-
सशरीरनिष्पत्तिहेतुभावा जयन्या तैजसवर्गेणा । ततो योचरस्केकष्टादिभूतस्कन्धारव्या एता अप्यनन्ता वर्गेणा वाच्याः ।
जयन्यवर्गेणारम्भकस्कन्धपरमाणुभ्यर्थोत्कृष्टवर्गेणारम्भकस्कन्धपरमाणवो विशेषाधिकारः, स च विशेषो जयन्यवर्गेणास्कन्धस्या-
नन्तभागलक्षणस्तदनन्तरं रूपाधिकस्कन्धैसारव्या जयन्या अग्रहणवर्गेणा, जतीतवक्ष्यमाणतैजसभाषाभ्योभ्यन्तरेता अपि सगु-

णकारान्नैजसाहारकान्तराजगणादनन्ता वाच्याः, तदुपरि रूपाधिकस्कराख्या जग्न्या भाषावर्गणा । तत् एकोत्तराष्ट्र-
 मरुत्कराख्या एता अपि भाषानिष्पत्तिहेतुता अनन्ता भाषावर्गणा मन्व्याः । जग्न्यस्कराख्यादुष्टास्कराख्यस्य च विशेषाधि-
 यत्वं नैजमरगणादाख्यम् । तदुपरि भाषानापानमर्गणाऽयोग्यत्वात् पूर्वोक्ताग्रहणमर्गणात् समुणकारा अनन्ता अग्रहणमर्गणा
 योद्धव्याः । तदुपरि भाषावर्गणास्तु अनन्ता आनापानमर्गणा ज्ञेयाः, जग्न्यादुष्टास्कराख्यस्य विशेषाधिकृत्यमपि तथैव, ततोऽ-
 ष्णुपर्यनापानमर्गणाऽयोग्यत्वात् पूर्वोक्तसमुणकारा अनन्ता अग्रहणमर्गणा वाच्याः । तदुपर्यनापानमर्गणावगमनोनिष्पत्तिहेतुका
 अनन्ता मनोमर्गणा अयत्तेषां, विशेषाधिकृत्यमरुत्कराख्यानो तथैव । तदुपरि मनःकर्ममर्गणा अवगन्तव्याः । विशेषाधि-
 न्ता अग्रहणमर्गणा ज्ञातव्याः । तदुपरि च ज्ञानाग्रणादिहेतुता मनोवर्गणावदनन्ताः कर्ममर्गणा अवगन्तव्याः । विशेषाधि-
 कृत्यमरुत्कराख्यानो तथैव । ततो रूपाधिकस्कराख्यारब्धा जग्न्या ध्रुवा अचित्तवर्गणा, तत्र एकोत्तराष्ट्रमरुत्कराख्या
 एता अप्यनन्ताः । जग्न्यमर्गणारम्भकस्कराख्यादुष्टाग्रमर्गणारम्भकस्कराख्य अनन्तसमुणकारः सर्वजीवभ्योऽनन्त-
 गुणः । एताश्च वर्गणा न कदाचिन्नोके न भवन्त्यनो ध्रुवा उच्यन्ते । चैतन्यरहितत्वेन तच्चिताः । मध्ये च कृतमिदं विशेषणं
 पूर्वमुक्तम् च द्रष्टव्यम् । सोऽस्यापि शुद्धगलराशेरवितस्तादिति । ध्रुवमिशेषणं तु प्रायपि सर्वत्र द्रष्टव्यम् । तासांमपि सर्वदेव
 भोके सद्भावात्, उच्यते त्विदं न सम्भवति, फासांचित्तदाचिदसत्त्वादपि । तथाहि-तदुपरि रूपाधिकस्कराख्या जग्न्याऽष्ट-
 याचित्तवर्गणा भवति । ततो रूपाधिकस्कराख्यारब्धा एता अप्यनन्ता ध्रुवाचित्तवर्गणारत्समुणकारा वाच्याः । लोके च
 पदाचिदेता न भवन्त्यपीत्यधुना उच्यन्ते । तदुपरि त्वेकोत्तराष्ट्रमरुत्कराख्यानोऽनन्ताः शून्यवर्गणा भवन्ति । गुणकारः सर्वजीवान-

न्युणः पूर्ववदाच्यः । एताश्च प्रलूणामागन्-द्रव्यस्याभावात् । प्रलूयन्ते तर्हि क्षिप्रमिति चेत् ? उच्यते, अप्रुवोचिचोत्कृष्टवर्ग-
णाया अनन्तरवर्गस्यापणमस्यैकद्वारीजघन्यवर्गणायाश्चान्वरे-यधेकोत्तारुद्धया द्रव्यं लभ्यते, तदुत्तरत्यो वर्गणा उचिष्टुन्त-
इत्यन्तरालमहस्वल्पापनार्थमेताः प्रलूयन्ते, न पुनत्र द्रव्यमस्त्यत एताः शून्यवर्गणाः, एवमुत्तरास्वपि शून्यवर्गणासु समा-
धानं वाच्यम् । तदुपर्येकोत्तारुद्धिस्तस्मात्समुदायैरारब्धा अनन्ताः प्रत्येकद्वारीरवर्गणा-वाच्याः । अत्र च जघन्यवर्ग-
णारूपाण्युन्य उत्कृष्टवर्गणास्तस्याणवोऽसहस्येयुणाः, स च गुणकारः क्षेत्रफल्योपमासूख्येयभागवर्जिप्रदेशराशिरूपः ।
एताश्च प्रत्येकद्वारीरभिः पृथिव्यादिकोत्तरैर्यथासम्भवं यदुपात्तमोदारिकादिद्वारैर्यज्जर्दतभूतमौदारिकवैकियाहारकतैजस-
कर्मणामकर्म तदाश्रयेण वर्तन्ते, तदाहस्य निष्ठान्ति । यथा भूमिकादिषुदुसलाः पर्वताश्रयेणेत्यतः प्रत्येकद्वारीरवर्गणा
उच्यन्ते । तदुपरि पुनः साक्षेपरिहराः शून्यवर्गणास्तथैव वाच्याः । केवलमत्र गुणकारोऽसहस्येयलोकाकाशप्रदेशराशिरूपः ।
तदुपरि त्वाधिकैर्योत्तरैकोत्तारुद्धैश्च रूपाण्यारब्धा अनन्ता वादरनिगोदवर्गणा वाच्याः । जघन्यस्तन्मेभ्य उत्कृष्टानामनू-
नाश्रित्यासहस्यतागुणहृत्स्वम्, स च गुणकारः क्षेत्रफल्योपमासूख्येय भागः । इह च वादरनिगोदजीवानां यान्यौदा-
रिकादिद्वारोत्तरामकर्मणि सम्भवन्ति, तदाश्रयेणैवा वर्तन्त इति वादरनिगोदवर्गणा उच्यन्ते । तदुपरि पुनरप्यनन्ताः
शून्यवर्गणाः, जघन्यवर्गणारूपाश्चोभयोत्कृष्टवर्गणास्तस्या अपनूनाश्रित्यासहस्यतागुणाः । स च गुणकारोऽहृत्स्वलासहस्येय-
भागवर्जितैश्चैव यावन् आगलिकसहस्येययोगे समयास्तावन्ति वर्गमूलानि गृह्यन्ते । तत्र चरमवर्गमूले यावन् आकाशप्रदे-
शास्तदसहस्येयभागरूपो द्रष्टव्यः, आक्षेपरिहारौ पूर्ववत् । तदुपर्यनन्ताः सूक्ष्मनिगोदवर्गणाः । जघन्यवर्गणारूपास्तन्मेभ्य-

श्रोतृष्टवर्गणास्कन्धा अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणाः । स च गुणकारः आचलिकाऽसङ्ख्येयभागवर्तिसमयराशिमानः, एताश्च
 मूर्धमनिगोदजीवानां यान्यौदारिकतेजसकार्मणानामकर्मणि सम्भवन्ति, तदाश्रयेण वर्चन्ते इति मूर्धमनिगोदवर्गणा उच्यन्ते ।
 तदुपरि पुनरप्यनन्दाः शून्यवर्गणा जघन्यवर्गणास्कन्धेभ्यश्चोत्कृष्टवर्गणानां स्कन्धाः अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणवृद्धाः, स च गु-
 णकारोऽसङ्ख्येयकाशश्चेमिमेद्वराश्विमानः प्रतरासङ्ख्येयमाग इति यावदाक्षेपपरिहारी तथैव । तदुपरि रूपाधिकस्कन्धैरा-
 रब्धा जगत्या महास्कन्धवर्गणा, तत एकोपचद्विषद्वस्कन्धारब्धा एता अप्यनन्ता वाच्याः । जघन्यवर्गणारम्भकस्कन्धेभ्य
 तदुत्कृष्टवर्गणारम्भकस्कन्धा अणूनाश्रित्यासङ्ख्यातगुणाः, स च गुणकारः क्षेत्रपत्योपमासङ्ख्येयभागः 'सङ्ख्येयभाग' इति
 पात्रान्वरं' एताः महास्कन्धवर्गणा भूभृत्कृत्कृत्काराद्याश्रयेणैव वर्चन्त इति प्रतिपत्तव्यम् । अत्र च अघन्यौदारिकवर्गणास्कन्धा
 अप्यभ्येभ्योऽनन्तगुणैः सिद्धानन्तभागवर्तिभिः पुद्गलैर्निर्गता, वर्गणा अपि औदारिकायाः सर्वत्रानन्ता उक्ता इति यथा-
 स्थित्या दर्शयितुमश्रयस्त्वाद् पञ्चादिपरमाणुनिष्पन्नान् स्कन्धान् मत्लेकं त्रिमणा वर्गाश्च परिकल्प्य विनैयानुग्रहार्थमौदारि-
 कवर्गणा आदौ कृत्वा स्यादना दक्ष्यते । (षष्ठ १०६ (२))

अत्र च सिद्धान्तिका दृढचूर्णानुसारेण कर्मग्रन्थिकाश्च केचिदौदारिकवैक्रियाहारकवर्गणानामप्यन्तरद्वयेऽग्रहण-
 वर्गणा इच्छन्ति, युक्तं चैतल्लक्ष्यते, यत औदारिकवर्गणाभ्यो वैक्रियवर्गणास्ताभ्योऽपि चाहारकवर्गणाः मदेक्षतोऽसङ्ख्येयगुणा
 इव्यन्ते, एतच्चान्नरालेऽग्रहणवर्गणाऽन्तरेण नोपपद्ये, परं कर्मपकृष्टादिषु केनाप्यभिप्रायेण नोक्ता इत्यस्माभिरपि नाभिहिता इ-
 त्याद्यन्यदपि सिद्धान्तिकमतमेदादिकं यहन वक्तव्यं ततु नोच्यते ग्रन्थविस्तरप्रयादू गमनिकायाः कलत्वात्प्रयासस्येति । तदेवमेत

७	७	१०	१०	१३	१३	१६	१६	१९	१९	२२	२२	२६	२६	२८	२८
६०	६	९	९	१२	१२	१५	१५	१८	१८	२१	२१	२४	२४	२७	२७
६	६	८	८	११	११	१४	१४	१७	१७	२०	२०	२३	२३	२६	२६
औद्योगिकवर्गणा															
वैय्यवर्गणा				आहारवर्गणा				अग्रहणवर्गणा				भाषावर्गणा			
३१	३१	३१	३३	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७	३७
३०	३०	३०	३३	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६
२९	२९	२९	३२	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५	३५
आमपानवर्गणा				मनोवर्गणा				अग्रहणवर्गणा				समोवर्गणा			
५५	५५	५५	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८	५८
५४	५४	५४	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७	५७
५३	५३	५३	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६	५६
प्रत्येक शरीर-वर्गणा				पादरनिगोद-वर्गणा				सुखवर्गणा				सुखनिगोद-वर्गणा			

कर्ममार्गान्तरूपं द्रव्यं कर्मण्यो योग्यं, शेष त्वयोग्यमित्यस्य व्यवच्छेदार्थं कर्मणो योग्यमिति विशेषणम्, तदेवमवसितः कर्ममार्गेशाननिर्णयः । सान्द्रतं भागपरूपणाया अवसरः । तत्र य उपशान्तमोहादिकं वेदनीयमेव वन्द्याति, स यत्किमपि द्रव्ये गृह्णाति, तदेकस्य वेदनीयस्यैव भवति, अन्यस्य तत्र वन्द्याभावात् । यस्तु सूक्ष्मसम्परायः पटुविधं वन्द्याति, तेन गृहीतं द्रव्यं पटुभिर्भागैः परिणमति । सप्तविधवन्धकस्य सप्तविधमिष्टविधवन्धकस्य त्वष्टभिर्भागैः परिणमति । अत्राह-
ननु ते भागाः कर्मणाम् सप्ता भवन्ति, विपक्षा वा इति शिष्याजिज्ञासायां निमगाद-

भा० एगपएसोताड ईगादुवेण यदसदारंति । वस्तेइ वत्य कम्मं जइ गिण्हइ वव किर भणइ ॥ ६५ ॥ इह एगस्सं त्रियस्स उ लोगागासप्पएसपरिमाणा । हुंति पएसो वे पुणं पिच्छाईवंधेऊण ॥ ६६ ॥ उदए सवेहिं पिय निययपत्तेहिं वेसए जीवो । नउ एगदुगार्हिं एगपएसोताडंति ॥ ६७ ॥ जयेव उ जीवस्सउ निययपएसो तहिं च किर तेत्ते । जं अत्ताडं दव्वं तं गिण्हइ न पुण वाहरियं ॥ ६८ ॥ एगपएत्ते वावरमाणे सव्वेसि होइ वावारी । अइमिअहिंसंफल-
गदियाणोवेन्नजुत्तारं ॥ ६९ ॥ तइ कम्मवग्गणाणं मउत्तमयं विति कणुणो जोगे । इह गहणजोगे अगहणवग्गणाणं च भांजयो ॥ ७० ॥ सयास्स उ विचीओ कम्मप्पयदीओ वा विउत्तेहिं । विघेयं अइ साइय-गणाइयं वावि इयवयो ॥ ७१ ॥ अरिसइआओ अपुयं भयो उ भुवं च वंधइ अभवो । चउफास्समेत्तय मिउलहुफासदुग्गमवट्ठियं वेव ॥ ७२ ॥ अत्तं च निद्धउत्ता निद्धासीया व रउवसीया य । रउत्ता उत्ता अविउत्ताफासजुयसंहियचउफासा ॥ ७३ ॥ पत्तचीभिपाया निंदेयरसीयउण्ठ चउफासा । हुंतिहिं भागपरूपणवत्तदारं पवत्तेइ ॥ ७४ ॥

आद्यभागो धेवो नामे गोए समो तओ अहियो । आवरणमंतराए तुल्लो अहियो य मोहे वि ॥ ८९ ॥

सबुवरि वेयणीए भागो अहियो य कारणं किन्तु । सुहदुवस्कारणचा ठिईविसेसेण सेसाणं ॥ ९० ॥

टी० इसादुन्यकालेऽष्टविधं ध्वन् प्रतिसमयं यदन्तस्त्वन्यात्मकं द्रव्यं शुद्ध्यति, तन्मध्यस्थत्वंस्तोको भाग आयुक्त-
रूपतया परिणमति । नागोत्ररूपतया तु यः परिणमति, स स्वस्थाने द्योरापि सर्वत्र आयुक्तभागान्वधिको विशेषाधिक
इत्यर्थः । 'आवरणमंतराए'ति ज्ञानांतरदर्शनवरजान्तरापररूपतया तु यो भागः परिणमति, स स्वस्थाने प्रयाणापि
तुल्योऽधिकश्च, नामगोत्रापेक्षया विशेषाधिक इत्यर्थः, 'मोहे वि'ति न केवलं पूर्वोक्तकर्मणां भागो विशेषाधिको भवति,
मोहनीयेऽपि कर्मणि यो द्रव्यभागः परिणमति सोऽप्यधिक इतीदृशं सम्बध्यते, अनन्तरोक्तकर्मत्रयभागोऽस्य विशेषाधिक
इत्यर्थः । 'सबुवरि वेयणीए भागो अहियो य'ति वेदनीयकर्मणि यो भागः परिणमति, स सर्वेषामपि शेषकर्मभागानाहु-
परि वस्ते । इदमुक्तं भवति-पूर्वोक्तकर्मभागानां सर्वेषामपि तावन्मोहनीयभाग उपरि जातस्ततोऽपि वेदनीयभाग उपरीति,
क्षयम्भू इत्याह-अधिको मोहनीयभागापेक्षयापि विशेषाधिक इत्यर्थः । चक्रारः पूर्वोक्तभागेभ्योऽपि विशेषार्थ एव 'कारणं
किन्तु'ति अत्र च शिष्यः पृच्छति, किं पुनरिह कारणं येनोक्तक्रमेण कर्मणां भागाधिकत्वं भवतीत्यत्र वेदनीयस्य तद्भागा-
पियस्य कारणमाह-सुहदुवस्कारणत्वे'ति सुहदुवस्कारणत्वं हि वेदनीयं तद्भागपरिणताश्च पुद्गलाः स्वभावादेव प्रचुराः
सन्तः स्वभावकार्यभूते सुहदुवस्ते स्फुटवरीकर्तुमलं, शेषकर्मपुद्गलास्तस्या अपि स्वकार्यं निवर्तयन्ति, दृष्टं च पुद्गलानां
स्वकार्यजनने अल्पबहुलवैचित्र्यं । यथा हि-पृष्ठचादिकदशनं बहुतरपुष्पमुक्तं तमिलक्षणं स्वकार्यमावरोति । मृदीकादिक

तल्पमपि भुक्तं वृत्तिमुपकल्पयति, यथा वा विपं स्वल्पमपि गारणादिकं कार्यं साधयति लेष्मादिकं तु प्रचुरमित्येवमिहाप्युपनयः
 कार्यः, तस्मात् प्रभूता वेदनीयदुर्गलाः सुखदुःखे साधयन्ति इति सुखदुःखकारणत्वादेदनीयस्य महान् भाग इति स्थितम् ।
 शेषकर्मणां यागस्य हीनाधिकत्वे कारणमाह—‘विद्विसेषेणं सेसाणं’ इति वेदनीयाच्छेषकर्मणामप्युक्तादीनां भागस्य हीनत्वमा-
 धिवय वा चिदेष, केनेत्याह—स्मिद्विसेषेण हेतुभूतेन, यस्य नाभगोच्चाप्युक्त्याद्यपेक्षया महती स्थितिस्तस्य तदपेक्षया भागोऽपि
 महत्, यस्य तसौ हीना तस्य सोऽपि हीन इति हृदयम् । आह—ननु यदि स्थित्यनुरोधेन द्रव्यवृद्धिस्तर्ह्यप्युक्त्यस्थितेर्नाम-
 भोगप्रस्थितिः सद्ख्यातगुणवृद्धेति, त्रयोद्वन्द्वभागोऽपि सख्यातगुणवृद्धः प्राप्नोति, कथं विशेषाधिक उक्तः ? सत्यमेवत्, किन्तु
 नारकादिभ्रमायोग्यः सर्वोऽपि नरकगत्यादिकर्मनिवह आयुष्कोदयमूलस्त्वदुदय एव तस्योदयादत आयुष्कं प्रधानमराद्ध-
 हुदन्यं लभते । यद्येवं तदपेक्षया प्रधानत्वात् नाभगोत्रयोर्भागस्य विशेषाधिकत्वं नोपपद्यत इति चेत् ? सत्यम्, किन्तु नामगोत्रे
 ध्रुववन्धितत्वात् तदपेक्षया बहुतरं द्रव्यमशानुतः, आयुष्कं तु कादाचित्कवन्धितत्वात् तदामोति । एतदुक्तं भवति—शेषकर्मोद-
 याक्षेपकत्वेन प्रधानत्वात् स्थित्यनुरोधेन सद्ख्यातगुणहीनताप्राप्तावपि नामगोत्रापेक्षया किञ्चिन्मनमेव भागमायुष्कं लभ्यते ।
 नामगोत्रे त्वमथानतया हीनताप्राप्तावपि ध्रुववन्धितत्वात् तदपेक्षया विशेषाधिकमेव भागं लभत इति । ननु तयापि ज्ञानावरणी-
 याद्यपेक्षया मोहनीयस्य सप्ततिसागरोपमकोटाकोटिलक्षणा स्थितिः सद्ख्यातगुणेति भागोऽपि तस्य सद्ख्यातगुणः प्राप्नोति,
 कथं विदोषाधिक उक्तः, सत्यम्, किन्त्वेकस्या एव दर्शनमोहलक्षणाया पित्यात्वप्रकृतेः सप्ततिसागरोपमकोटाकोटिलक्षणा
 स्थितिश्रित्यमोहनीयस्य तु कषायलक्षणस्य चत्वारिंशत्सागरोपमकोटाकोटिलक्षणैव स्थितिरिति तदनुरोधेन विशेषाधिक एव

तत्राग उक्तो, दर्शनमोद्भव्य तु चारिमोद्भव्यस्यानन्तभाग एवैवैत इति न द्वित्रितेन वदेत इति । युक्तिमात्रं चैतद्विशिष्ट-
यत्तस्तु सर्वज्ञवचनमात्राण्यदेवातीन्द्रियायप्रतिपत्तिः । भवत्वेन तथाऽप्येकस्मिन् समये गृहीतद्रव्यस्य क्वयमष्टया परिणामः १
कथं चेत् भागादिकल्पना ? इति चेत् ? उच्यते—अचिन्त्यत्वाज्जीवशक्तैर्विचित्रितान्त्र्यं पुद्गलधारिणामभ्य, जीवव्यतिरिक्ता-
नामपि तत्रेन्द्रगुरादिपुद्गलानां विचित्रा परिणतिर्दृश्यते, मिथुन ! जीवधारिगृहीतानामित्यलं विश्वेणेति । तदेवं सूत्रकृता
मूलमन्त्राणां भाग्यरूपया कृता । उत्तरप्रकृतीनां तु श्रव्यविस्तरप्रयादिकात् कुत्रचित्कारणाचेनासौ न कृतेति । सोपयोगत्वा-
दिनेयानुग्रहार्थं सहस्रेष्वनो वयमेव तां नूयः । तत्र ज्ञानावरणस्य पञ्च तावदुत्तरप्रकृतयः, केवलज्ञानावरणलक्षणा एका सर्व-
यातिनी, क्षेपास्तु भवितज्ञानावरणाद्याशक्तो देशवातिन्यः । तत्र ज्ञानावरणभागे यद् द्रव्यभागच्छति, तन्मये सर्वयातिनां
वीत्रसेन युक्तं यद् द्रव्यं तदल्पं शेषद्रव्यस्यानन्तभागवर्षेभ्यः, तच्च केवलज्ञानावरणभागवयैव परिणमति । शेषं तु देशवातिद्रव्यं
पटुभिर्भागैर्भूता शेषमकृतिचतुष्टयरूपतया परिणमति । दर्शनावरणस्य तु केवलदर्शनावरणं निद्रापञ्चकं वेति यद् सर्वयाति-
न्यशब्ददर्शनावरणाद्यास्तु शेषास्तिस्रो देशवातिन्य इति सर्वा अपि नवीत्तरप्रकृतयः । तत्र दर्शनावरणभागे यद्भागच्छति द्रव्यं
तत्र येऽपि सर्वयातिरसयुक्तं शेषस्यानन्तभागवर्षेभ्यः, तच्च बहुभिर्भागीः सम्भूय सर्वयातिपद्मकृतिरूपतया परिणमति, शेषं
तु देशवातिरसयुक्तं शेषदेशादिप्रकृतिरूपतया परिणमति । वेदनीयस्य सातासातस्थे द्वे उत्तरप्रकृती । अत्र चैकस्मिन्
कालेऽनयोरेकं वध्यते । ततो वेदनीयभागसंख्यं द्रव्येभिरुत्था एव श्रव्यमानप्रकृतिः सर्वा भवति । मोहनीयस्य मिथ्यात्वं द्वादश
रूपायाश्चाद्याः सर्वयातिनश्चत्वारः सञ्ज्वलना नव नोदकायाश्च देशवानिन इत्येताः पटुविश्रुतिकरप्रकृतयो वध्यन्ते । तत्र

मोहनीयभागे यद्द्रव्यमागच्छति तन्मध्येऽपि सर्वथाविरसयुक्तं द्रव्यं शेषस्यानन्तभाग एव लभ्यते । तन्मध्यादर्शनमोहलक्षण-
 स्य मिथ्यात्वस्यैको भागो भवति, द्वितीयस्तु चारित्रमोहस्य, स पुनराद्यकषायद्वन्द्वकस्यैवं द्वादशभिः भागैः परिणमति ।
 शेषं तु देशमातिद्वयं द्विधा परिणमति, कषायरूपतया, नोक्तपायरूपतया च । कषायरूपतया यत्परिणतं तत्पुनरपि
 शेषं तु देशमातिद्वयं परिणमति । नोक्तपायस्तेकस्मिन् काले पञ्चैव वच्यन्ते । तत्राद्य-चेदत्रमध्यादेको वेदो, हास्यरत्नरति-
 सुज्वलनचतुष्टयमेदाश्चतुर्द्वौ परिणमति । नोक्तपायस्तेकस्मिन् काले यत्परिणतं द्रव्यं तत्पञ्चभिर्भागैः परिणमति ।
 श्लोक्यगल्योर्मध्येऽन्यतरयुगलम्, भयम्, जुगुप्सा चेत्पतो नोक्तपायरूपतया यत्परिणतं द्रव्यं तत्पञ्चभागलब्धं द्रव्यं
 आयुक्तस्य नारकायुक्तायाश्चतस्र उत्तरप्रकृतय एतासु च मन्थे एकस्मिन् काले एकैव वच्यते, अत आयुक्तभागलब्धं द्रव्यं
 वच्यमानाया एकस्या एव प्रकृतेर्भवति । नाग्नस्तु सप्तपष्टित्तरप्रकृतयो वच्येऽधिक्रियन्ते । तत्र चैकस्मिन् समये त्रयोविंश-
 त्यादिकाः पूर्वोक्तस्वरूपाः प्रकृतयो वच्यन्ते । अतो यावत्स्य एकस्मिन् काले वच्यमानाः प्रकृतयो भवन्ति, तावच्चिर्भागैर्ना-
 मभागलब्धं द्रव्यं परिणमति । वर्णगन्धरसस्पर्शानां च भागे यदागच्छति, तत्पुनरपि विंशत्या भागैः परिणमति । ते हि विंश-
 तिमैदा अपि केवलज्ञानावरणादिवद् द्रव्यवन्धित्वात् सदैवं वच्यन्त इति । गोत्रस्योच्चैर्नचिर्गोत्रलक्षणे द्वे एवोत्तरप्रकृती । अन-
 योद्वैकरिमन् काले एकैव वच्यते, अतो गोत्रभागलब्धं द्रव्यं वच्यमानाया एकस्या एव प्रकृतेः सर्वं भवति । अन्तरायस्य तु
 दानान्तरायाद्याः पञ्चोत्तरप्रकृतयः सदा वच्यन्ते इत्यन्तरायभागलब्धं द्रव्यं पञ्चभिर्भागैः सम्पद्यन्त इति । इह च यस्या उत्त-
 रप्रकृतेर्वन्धो व्यवच्छिद्यते, तद्भागद्रव्यं यावत्समानजातीया एकापि प्रकृतिर्विच्यते, तावत्तस्या एव तद्भवति, यदा तु समान-
 जातीया अपि सर्वा व्यवच्छिद्यन्ते, न च मिथ्यात्वादिरिवापरासमानजातीया प्रकृतिरिति, तदा तद्भागद्रव्यं सर्वमपि स्वमू-

लक्षकृत्यन्तर्गतानां विजातीयप्रकृतीनामपि भवति । यदा तु ता अपि व्यवच्छिद्यन्ते, तदा सर्वमप्यन्यस्या मूलप्रकृतेर्भवेति ।
आ निदर्शनं यथा स्यान्नदित्रिकवन्त्ये व्यवच्छिन्ने तन्नामद्वयं समानजातीयत्वादिद्रष्टव्यमयोरुपैवति । तयोरेपि बन्धव्यव-
च्छेदे स्वमूलप्रकृत्यन्तर्गतानां चक्षुर्दंशनावरणादीनां विजातीयानामपि भवति । वैषामपि अन्यव्यवच्छेदे उपशान्तावस्थायां
सर्वं वेदनीयस्यैव भवति । मिथ्यात्वादेस्तु सामानजातीया प्रकृतिर्नास्त्यवस्तद्व्यवच्छेदे तन्नामद्वयं विजातीयप्रकृतीनामेव
क्रोधादीनां भवत्येवमन्यथापि स्वधियाऽभूताभित्यत्र बहु वक्तव्यम्, तत्तु अन्यविस्तरभयाशोच्यत इति गाथाद्र्वायथः ॥८९॥
९० ॥ तदेवमवसितं भागद्वारम् साम्बलं सायादिरूपज्ञां विक्रीपुराह—

आ० आउपभासो इबाइ गाहलुखेण तत्य उवसंतो । आई धरितु सवे येयणिं चैव कंधंति ॥७५॥ येयणियक-
म्मद्वं येयणियस्सेव होइ नत्तेसि । वह सुहुमत्तंपरायो य छविदं वंयए कम्मं ॥७६॥ तेण गिहीयं दवं भागेहि छवि उ परि-
णमइ वह य । समदविहवंधणं सगह्मर्गेहि परिणमइ ॥७७॥ अद्विहवंधं यइ आउपभासो इमाइ गाहलुगं । मूलपय-
दीउ आसल्ल वक्षिंयं भागद्वारंति ॥७८॥ वरिं योनेत्ते तुल्लतंमि अहिरत्तंमि चालणया । भावत्यलुयं सवं उत्तरादाणाइयं
तर-य ॥७९॥ उत्तरपयदीणं पिहु भागाइपवत्तणे उ सवावि । संसेवओ नओत्ता सा नेया सयगविन्तीओ ॥८०॥
किंची गुण विउत्तेहि समईए एतय ऊहियवंति । एत्तो भयेमि संपइ सायाइएत्त्वणादरं ॥८१॥

छण्हंति अणुक्कोसो पपसवंधे चउविहो वंधो । सेसतिगे दुविगण्यो मोहाउयसवोहे चैव ॥९१॥

टी० अपिशुद्ध एवकाराणो भिन्नक्रमश्च । यणां धानावरणदंशनावरणादेदनीयनाम्नोत्रान्तरात्पलक्षणानां कर्मणामनु-

उक्त एव प्रदेशवन्ते चतुर्विधः साधनादिप्रवाप्रवलक्षणां वन्तो भवति । इह तावद्यत्र सर्ववहवः कर्म्मस्कन्धा गृह्यन्ते स उत्कृ-
 ष्टप्रदेशवन्त्यस्ततः स्कन्धहानिमाश्रित्य यावत्सर्वोक्तकर्म्मस्कन्धग्रहणं तावत्सर्वोऽप्यनुकृष्ट इत्युक्तश्रुत्युक्तप्रकाराभ्यां सर्वोऽपि
 प्रदेशवन्तः सङ्गृहीतः । यत्र सर्वोक्तकर्म्मस्कन्धग्रहणं स जयन्त्यप्रदेशवन्त्यस्ततः एकस्कन्धद्विदिमादौ कृत्वा यावत्सर्ववहु-
 स्कन्धग्रहणं तावत्सर्वोऽप्यन्य इति । जयन्त्याजयन्त्यप्रकाराभ्यां वा सर्वोऽपि प्रदेशवन्त्यः सङ्गृहीत इत्यनया परिभाषयाऽ-
 मीपां पण्णां कर्म्ममाणानुक्तः प्रदेशवन्तः साद्याद्विचतुर्विकल्पो भवतीत्यर्थः । तथा हि-प्रस्तुतकर्म्मपट्टविषयः सप्तकस्याप-
 श्वकस्य वा सूक्ष्मसम्परायस्य सर्वोक्तप्रयोगे वर्तमानस्यैकं द्वौ वा समयौ यावदुक्तः प्रदेशवन्तः ग्राह्यते । सूक्ष्मसम्परायो
 हि मोहनीयायुःकर्म्मद्वयं न बध्नाति, किं त्वेवैव प्रस्तुतकर्म्मपट्टं बध्नात्यतो मोहनीयायुर्भूमिपयोरत्रैव कर्मण्डू मधेशाद्रुद्रव्यमिह
 लभ्यत इति सूक्ष्मसम्परायग्रहणम् । उक्तश्च प्रदेशवन्तो बध्यमाणानोत्पा उत्कृष्टेनैव योगेन भवतीत्युक्तप्रयोगग्रहणम् ।
 उत्कृष्टयोगावस्थानकालधीतावानेव भवतीत्येकद्विसमयग्रहणम् । एवं चोक्तप्रदेशवन्तं कृत्वा उपशान्तमोहावस्थयां चास्या पुनः
 प्रतिपत्त्योक्तप्रयोगाद्वात्रैव प्रतिपत्त्य यदाऽनुकृष्टं प्रदेशवन्तं करोति, तदाऽसौ सादितेव स्थानमप्राप्तपूर्वणिगमनादिः, सदा
 निरन्तरं बध्यमानत्वात् । ध्रुवाध्रुवावगन्धामन्यथोः पूर्ववत् । 'सेसतिगे दुविगणो' चि भणितदोषे जयन्त्याजयन्त्योक्तप्रदेश-
 वन्त्यलक्षणे त्रिके द्विविकल्पः साद्यप्रवलक्षणां वन्तो भवति । तत्रानुक्तप्रमाणमसंज्ञेनोक्तः सूक्ष्मसम्परायेऽनन्तरं दर्शितः ।
 स च तत्प्रथमतया बध्यमानत्वात् सादिः । उपशान्ताद्यवस्थायां पुनरुक्तप्रवन्त्यगमने वाऽवस्थं न भवतीत्यध्रुवः । जयन्त्यः पुन-
 रमीपां पण्णां कर्म्मणां प्रदेशवन्तोऽप्यप्राप्तस्य सर्वपण्डवीकलविकल्पस्य सप्तविधवन्धकस्य सूक्ष्मनिगोदस्य भवाद्यसमये लभ्यते ।

अन्यप्रदेशान्यो हि जन्ययोगेन भवतीति वक्ष्यति । स चास्यैव यथोक्तविशेषणविशिष्टस्य लभ्यते । द्वितीयादिसमयेषु त्व-
साप्तसङ्ख्येयगुणद्विना वीर्येण वर्द्धत इति श्रवाशसमयग्रहणम् । द्वितीयादिसमयेज्यमन्यजन्यं बध्नाति, पुनः सङ्ख्या-
तेतासङ्ख्यातेन वा कालेन पूर्वेक्तजन्ययोगे माप्य स एव जन्यं श्रदेशक्यं करोति, पुनरजन्यमित्येवं जन्याजन्यप्रदे-
शक्ययोः संसरताममुमतां द्वावप्येतां साधधुवौ भवतः । 'शोहाउयसवहि चैव ऋत्ति मोहापुणोः सर्वस्योक्तोऽनुक्तो जयन्ये-
ऽजन्ये च प्रदेशक्ये 'दुविगणोऽभीहापि सम्यज्यते, द्विविक्त्वः साधधुवकृत्तण एव जन्यो भवति । तत्र पिथ्याहृष्टिः सन्य-
महिनीऽनिष्टातिवादरान्तः समविधक्यकाले उत्कृष्टयोगे वत्तमानो मोहनीयस्योक्तप्रदेशक्यं करोति, पुनरुत्कृष्टयोगे प्राप्या-
नुक्तप्रदेशक्यं करोति, पुनरुत्कृष्ट पुनरप्यनुक्तमित्येवमुत्कृष्टानुक्तप्रदेशक्ययोः संसरतां जनूनां मोहस्योक्तानुक्तप्र-
देशक्यौ द्वावपि साधधुवौ भवतः । जन्याजन्यौ श्रदेशक्यौ यथा सूक्ष्मनिगोदादिषु संसरतां जनूनां कर्मपदस्यानन्तरमेव
भावितां, तथात्रापि निर्विशेष भावनीया । जायकस्य ध्रुवबन्धितादेव तत् प्रदेशक्यं उत्कृष्टादिचतुर्विक्तयोऽपि साधधुव एव
भवतीति गार्थ्यः ॥ ९१ ॥ वदं कृता मूलभक्तानीनां साधादिमूलपणा, साम्भते उत्तरभक्तानीनां तामाह-

भा० छन्दं गाहाप छन्दं शोहाउयविरहिषाण षयदीण । अणुकोसबोवे (पणस) क्वे सायडचउविहो वंधो ॥८२॥ शोइ तस्य
य स्वसागगस स्वगसस वा वि दसमगुणे । उक्कमाई वंक्कयसस मोइणियआऊणे ॥८३॥ यागाण कम्मवधम्मि संयवेसाउ
पत्तय बहु दंभ । लंभइ तो दसमगुणे भब्बुकोसग्गि जोगम्मि ॥ ८४ ॥ वट्टमाणस्स एगं दुगं च समयाच जाव उक्कोसो । होई
पणसवंधो पणसवंध वट्टकोसं ॥ ८५ ॥ पक्कस्सिो स्वसागगकसागयो चिय पुण नि परिवट्ठिय । अहवा तस्येव ठिओ उक्कोस-

नोपा उ परिवर्तिय ॥ ८६ ॥ योत्र पणसंबंधं तस्स कस्तिस्स साइओ धंधो । तं ठाणमणत्तस्स उ अणाइबंधो गुणयवो ॥
 ८७ ॥ सेतहिने उक्कोसे जइअअजइअयम्मि बंधतिगे । दुविगणो साइअ-धुवलसखो होइ किर बंधो ॥ ८८ ॥ तत्थ अणु-
 किट्ठयण-एसेगओ सुइअसगपरायम्मि । भणिओ पणसंबंधो उक्कोसो सो य किर पढमं ॥ ८९ ॥ बंधतस्स उ साइ तहो-
 वसंवाउ परिवर्तवस्स । तत्थेओकिट्ठजोगओ य अणुकिट्ठजोगम्मि ॥ ९० ॥ गच्छतस्स उक्किट्ठो न होइ तो तत्थ अधुवओ
 बंधो । होइ जइअओ पुण छण्डं कम्माण एएत्तिं ॥ ९१ ॥ होइ पणसंबंधो सुइअनिगोयस्स अप्पजत्तस्स । सवअइअंदवीरिय-
 लदीजुत्तस्स तत्तस्स ॥ ९२ ॥ सच्चिदं धंधगस्स उ अजइअजोगित्ठे पढपाम्मि । मवसमयम्मि जइओ पणसंबंधो पुढं
 होइ ॥ ९३ ॥ तस्सेग तिगोयस्स उ भवदुविट्ठुरियाइएसु समएसु । अजइओ सो होइ असंखणविरियजुत्तस्स ॥ ९४ ॥ तो
 पुण संतोजेण असंखल्लेण वा वि पुत्तुत्त । पाविज्जजइअजोगं स एव बंधं जइअं तु ॥ ९५ ॥ एकरइ पणसंबंधं पुण अजइअं इयाए
 सीए । संसारम्मि अण्ठे परिअमंभाण जीवाणं ॥ ९६ ॥ अजइअजइओ पणसंबंधे य दोवि किर हुंति । साइय अधुवबंधो अइ
 पयणइ मोइआऊणे ॥ ९७ ॥ तत्थय किर मोआउयसवहिं केव इय पणसत्थो । सवत्थ य उक्किट्ठे अणुकिट्ठजइअजइओ
 ॥ ९८ ॥ सेसतिगे च इइं पि य दुविगणो साइअधुवओ होइ । वेहि भिच्छो इयरो वा अनियट्ठी बायरो जात्र ॥ ९९ ॥
 सत्तचिइअंधकाले उक्कोसजोगम्मि वट्ठमाणो उ । मोहणियस्सुक्कोसं पणसंबंधं किर विहंइ ॥ १०० ॥ पुणरवि अणुकिट्ठं पि य
 जोग पाणिनु इणइ अणुकिट्ठं । बंधं पुण उक्किट्ठं अणुकिट्ठं पुण वि वयेइ ॥ १०१ ॥ एवं उक्किट्ठे अणुकिट्ठएसु दोसु वि पणसंधेसु ।
 साइअजुवस्सा दोवि विगप्पा भवंतेव ॥ १०२ ॥ जइ सुइअनिगोयाइसु एत्थ जीवाण संसारंताण । अजइअ जइअबंधा एत्थेवाण-

तरं छन्दं ॥ ३ ॥ क्रमाणं परिक्रिया तदेव गोदे वि निविसेसेणं । विवेया दुविगणा आरं पुण अधुववंयता ॥ ४ ॥ उक्किट्टाई चउरिह-एत्तवंयं पि साअधुवेहि । दोरि विगप्पेहि जुयं जीवाण वंथंति संसारे ॥ ५ ॥ सायाइएत्तवणत्तिच मूलपयदीण एणगादाए । भणिगा संयइ उचर-पयदीणं सा परूवेइ ॥ ६ ॥

तीसणहमुक्कोसो उत्तरपयदीसु चउविहो वंयो । सेसतिगे दुविगणो सेसासुं चउविगण्यो वि ॥ ९२ ॥

टी० ज्ञानतरणपञ्चस्त्यानदिभिक्कवर्जनेनावरणपद्धानन्वाभुवन्यिचर्जं रूपयदादशकभयजुगुप्सान्तरायपञ्चकलक्षणानामुत्तरसकृतिषु मध्ये निश्चयः मकुनीनामप्यनुत्कृष्टो कन् इत्युच्यते । ततथानुरक्तो यन्धः-प्रदेशकन्धः । 'चउविहो' वि सायनादिषुचाधुवयधुर्विक्कलोऽपि भवतीत्यर्थः । तथाहि-ज्ञानतरणपञ्चकस्थान्तरायपञ्चकस्य चानुत्कृष्टप्रदेशकन्धो यथा मूलप्रकृतिपट्टस्य साद्यादिवतुर्विकृत्यो भाधितस्यथा भावनीयः । चक्षुरचक्षुरवधितैरलदर्शनावरणचतुष्कस्येति तथैव । केवलं वर मोदनीयापुर्भागलाभाधिसुमेनोक्तमत्र तु न्द्रापञ्चकभागलाभाधिव्यपि वाच्यम् । निद्रादिकस्य त्वविर-तमम्यग्रद्वयादयो अपूर्वत्तान्वाः सर्वोत्कृष्टयोगवृत्तयः सप्तविषयवृत्तकाले 'एकं दी वा समयावुत्कृष्टप्रदेशकन्धं कुर्वन्ति । आपुर्द्वयभागोऽधिको लभ्यत इति सप्तविषयवृत्तग्रहणम्, स्त्यानदित्रिकं सम्यग्द्वयो न वदन्ति, अतस्तद्भागलाभोऽपि भवतीति सम्पत्तीनामेव ग्रहणम्, मिथ्यादृष्टिसाद्यादयो स्त्यानदित्रिकं वधीत इति नेह गृहोक्ती, मिश्रस्त्वैतन्न वधाति, नेत्रल वक्ष्यमाणनीत्या तस्मोत्कृष्टयोगो न लभ्यत इति सोऽपि नेहाधिकृतः एते चाविरतसम्यग्द्वयादयो यदेतत्कृष्टयोगाहान्य-व्यवच्छेदाद्या प्रतिपत्तानुत्कृष्टं प्रदेशकन्धमुपकल्पयन्ति, वदाज्जसौ सादिः । सम्यक्त्वसहितं चोत्कृष्टयोगमाप्तपूर्वाणिमानादिः

द्रुताद्भुतो तथैव । अमत्याख्यानावरणरूपापचतुष्टयस्योत्कृष्टयोगोऽविरतसम्यग्दृष्टिः सप्तविधबन्धक उत्कृष्टं प्रदेष्टव्यं
 करोति । मिथ्यातामनन्तानुबन्धनधासौ न वध्नात्यतस्तदुभाग्रव्यमधिकं लभ्यत इत्यस्यैव ग्रहणम् । मिथ्यादाष्टिमिथ्यात्वमन
 न्वानुबन्धिनश्च, सास्वादनस्त्वन्तानुबन्धिनो वध्नातीति तयोस्तग्रहणम्, मिथ्यास्त्वेतानि न वध्नाति, किन्तु तद् ग्रहणे कारणं
 पूर्वोक्तम् । देशविरतादपरत्तस्याख्यानावरणान्न वध्नातीति शेषव्युदासेनाविरतसम्यग्दृष्टिरेवाधिकृतः । प्रत्याख्यानावरण
 चतुष्टयस्योत्कृष्टयोगो देशविरतः सप्तविधबन्धक उत्कृष्टप्रदेशबन्धं करोति, अमत्याख्यानावरणानामप्यसाधनबन्धकोऽतस्तद्भा-
 गोऽधिको लभ्यत इति कृत्वा । भयजुषुस्तयोः सम्यग्दृष्टिर्विरतादिरपूर्वकरणान्त उत्कृष्टयोगे वर्त्तमान उत्कृष्टं प्रदेशबन्धं
 करोति । मिथ्यात्वभागो लभ्यत इति सम्यग्दृष्टिग्रहणम् । कृपायभागः पुनः सनातित्वात्कृपायाणामेव भवति, नैतयोः ।
 मिथ्याहृदिस्तु मिथ्यात्वं वध्नातीति मिथ्यात्वभागो न लभ्यत इति तस्येहाग्रहणम् । सास्वादनमिश्रयोरस्तु लभ्यते मिथ्यात्वभागः,
 वंद्यं वक्ष्यमाणनीरया तयोस्त्कृष्टयोगो न लभ्यत इति तत्रापि नेहाधिकृतौ । अपूर्वकरणोपरिवर्त्तनस्तु भयजुषुप्ते न वध्ना-
 नीत्यपूरंकरणान्तविशेषणम् । सञ्ज्वलनक्रोधस्यानिष्टिचिदादरः पुनर्देशबन्धव्यवच्छिन्ने सञ्ज्वलनक्रोधादिवत्तुष्टयं बन्ध-
 दात्कृष्टयोगे स्थित उत्कृष्टं प्रदेशबन्धं करोति, मिथ्यात्वाद्यकृपायद्वादशभागः सर्वेनोक्तपायभागश्च लभ्यत इति कृत्वा ।
 मानसञ्ज्वलनस्य स एव सञ्ज्वलनक्रोधवन्धे व्यवच्छिन्ने मानादिसञ्ज्वलनत्रयं वध्नन्नुत्कृष्टं करोति, क्रोधभागो लभ्यत
 इति कृत्वा । स एव मानवन्धे व्यवच्छिन्ने पाषाणोभौ वध्नायाया उत्कृष्टं करोति, मानयागोऽपि लभ्यत इति कृत्वा ।
 स एव मायावन्धे व्यवच्छिन्ने लोभमेक वध्नास्तस्योत्कृष्टं करोति एकं द्वौ वा संभयी । एतच्च विशेषणं प्रागपि द्रष्टव्यम् ।

समस्तभोदनीयभागस्तत्र लभ्यत इति सोमबन्धकस्त्वेव प्राणय । तदेवमविरतमभ्यष्टयादिस्थानेन्यमत्याख्यानानवरणादि-
प्रकृतीनामनुकृष्टः प्रदेशकयोर्दक्षिणः । एते चाविरतादयस्तत्प्रकृतीनां बन्धव्यवच्छेदादनुकृष्टयोगाद्वा प्रतिपत्त्य यदा पुनानु-
कृष्टप्रदेशकयन्त्रं कुर्वन्ति, तदाऽसौ सादिस्तत्स्थानमप्राप्तपूर्वाणामनादिध्वाध्वौ पूर्ववत् । तदेव त्रिशतः प्रकृतीनामनुकृष्टः
प्रदेशकयः साधादिषुर्विकल्पोऽपि भावितः । शेषे जयन्यादी प्राह-‘सेसतिगे दुविगण्यो’चि मणितशेषेऽनुकृष्टजघन्याजय-
न्यप्रदेशकयलक्षणो त्रिके द्विविकल्पः । साधधुरलक्षणो बन्धो भवतीत्यर्थः, तत्रानुकृष्टभणनबन्धोऽनुकृष्टबन्धविशतोऽपि
प्रकृतीनां सूक्ष्मसम्परायादिषु दक्षिणः । स च त्रयमपगतया वयमानत्वात् सादिः । सर्वथा बन्धाभावेऽनुकृष्टबन्धसम्भवे
चाऽदश्ये न भवतीत्यध्वनः । जयन्याजयन्यप्रदेशकयोर्त्वासां त्रिशतोऽपि प्रकृतीनां यथाक्षस्मिन्निर्गोदादिषु संसरतामसुमतां
ज्ञानावरणादिभूतप्रकृतीनां साधध्वनौ भावितौ, तथाऽत्रापि भावनीयौ । ‘सेसाधुं चडाविगण्यो चि’चि मणितत्रिशतः
नेपासु स्थानाद्विचक्रमिध्यात्वानन्तानुबन्धिचतुष्टयवर्णादिचतुर्जनैतसकर्मिणागुल्लघूपयातनिर्माणलक्षणासु सप्तदशसु ध्रुव-
ग्न्यनोऽपि पूर्वोक्तरूपासु च त्रिसप्तत्यध्वन्यन्यनीगुल्लघूपयान्याजयन्यलक्षणयत्तुर्विकल्पोऽपि प्रवेक्ष्यन्तो ‘दुविगण्यो’चि
इत्येतदत्रापि सम्बध्यते, द्विविकल्पः सादिध्रुवश्च यवति । तथा साधध्वन्यन्यनीनामध्वन्यन्ध्वन्यन्ध्वन्यन्ध्वन्यन्ध्वन्यः
सर्वोऽपि साधध्वन्य एव यवति । स्थानाद्विचक्रमिध्यात्वानन्तानुबन्धिन्यां सप्तविषयव्यक्तं अनुकृष्टयोगे वर्तमानो मिध्याष्टि
रनुकृष्टप्रदेशकयन्त्रमेकं द्वौ वा सप्तथो यावत्करोति सम्यग्मर्षित्येता न यज्जातीति मिध्याष्टिप्रमाणम् । मिध्यात्ववर्जान्येतानि
सास्तादनोऽपि यज्जाति, परं वक्ष्यमाणनीत्योत्तुष्टयोर्गो न सम्यग्न इति वक्ष्याम्यत्रापि । अनुकृष्टयोगस्यैवावानेव काळ इत्येक-

द्विसप्तम्यनियमः । अन्तुष्टुयोगात् मतिपत्य स एवानुलुप्तप्रदेशवन्धं करोति, पुनः स एवोत्कृष्टं पुनरुलुट्यमित्येवं द्वावप्येवौ
साधध्रुवौ । जयन्यमदेशवन्धं पुनरेवासां सर्वजपन्यवीर्यलब्धिर्भावाद्यसमये वचमानः सप्तविधं बन्धनपयासिद्धस्यानिगोदः करोति ।
द्वितीयादिसमयेषु च स एवाजपन्यं करोति, कालान्तरेण पुनः स एव जयन्यमित्येवावधि द्वौ साधध्रुवौ भवतः । विशेषण-
साफल्यदिभावना तत्र मूलप्रकृतिबद्धाऽऽद्याः । शेषवर्णादिप्रकृतिनकस्याप्युत्कृष्टानुत्कृष्टौ जयन्याजपन्यौ च प्रदेशकन्यौ
साधध्रुवौ एवमेव वाच्यौ । नवरसुलुट्ययोगो मूलप्रकृतिस्मकवन्धको नाम्नस्त्रयोविंशतिमुत्तरप्रकृतीर्बध्नन् मित्याद्वष्टिरुत्कृ-
ष्टप्रदेशवन्धको वाच्यः, शेषं तथैव । नाम्नो वि यज्ज्विद्वत्यादिकवन्धग्रहणे बहवो भागा भवन्तीति त्रयोविंशतिवन्धग्रहणमिति
गाथायै ॥ ९१ ॥ तदेवं कृता साधादिप्रकृषणा, साग्रतस्तुलुष्टेतरप्रदेशवन्धरयैव स्वामित्वं चिन्तयन्नाह-

भा० तीस्रं गाहाए नाणपणन अंतराहए पंच । अणवंधिचउगारहिंयं सेसकसायाण वारसणं ॥ ७ ॥ धीणतिग-
ररियदंसण-छगं दुणुंण भयं च इय तीसं । एएसि अणुकोसो सायाइचउविहो वंधो ॥ ८ ॥ होई जहएत्तप मूलप-
यडिउकससणुसवंपो । पुंवि भणिओ तहय इह निहिसेसोंतरायस ॥ ९ ॥ नाणस्स य चउंधेओ विंधेओ दंसणस्स
चउणे वि । एसेव विही नवरं ठहि मोहणिवाउभाणं ॥ १० ॥ लाभस्स उ अहिणत्तं उत्तं एत्थं तु निदपणगस्स । लाभस्स
वि अहिगत्तं भणियहं तत्थिसो भावो ॥ ११ ॥ निदुहुगस्स अविरयसमाइया अपुवकरंता । मच्चविहंयकाले सव्वुको-
सम्मि नोगम्मि ॥ १२ ॥ वट्ठा एणं दो वा समया उक्कसं पणसाणं । वंरं करंति तत्थ य आउयभागो तर्हि अहिणो ॥ १३ ॥
लभइ ततो महणंय सच्चविहंयगस्स इह पंकयं । धीणदितिगं पुण सम्मदिट्ठिणो नेव वंधंति ॥ १४ ॥ धीणतिगभा-

गाणे लाभो वि य जेण होइ फिर अहिगो । तेणें एतें समाइयाणगहणें कयं नेयं ॥ १५ ॥ तह-धीणतिंगं मिच्छो सासाणो
 दि य एवंथए जेण । तेजात्य ते न चुत्ता मिस्सो वि न वंधए एयं ॥ १६ ॥ धीणतिंगं नवरं वक्खमाणनीइं तस्स उक्कोसो ।
 तोलो न सम्भरि इ सो विप जेवेत्थ अहिगरिओ ॥ १७ ॥ एरं ठिए अविरयपभिणो उक्कोसजोगओ जइया । तन्वथेयओ
 वा परिट्टियअणुत्तं भंध ॥ १८ ॥ पक्कति तथा वंधो सो साइं सम्मसहिपुक्कोसं । जोगं अपचुछाणं होइ अणाइ इह वंधो
 ॥ १९ ॥ पुंविपि पुवअधुवा वंधा नेया चहा कसायाण । अपवत्ताणाण चउकगस्स उक्कोसजोगजुओ ॥ २० ॥ अविर-
 यसम्मो सत्तविहरंणो उणत्तं कुणइ वंधं । एसो नो मिच्छत्ते पटमकसाया य वंधेइ ॥ २१ ॥ वा तन्भायो अहिओ लब्भइ
 एतं अओ इमो गहिओ । जेण मिच्छो मिच्छे थंधेइ पटमिगकसाया ॥ २२ ॥ साओ पटमकसाए वंधइ तेणें इमे उ नो गहिआ ।
 गोमदिट्ठिस्स ओ भणिणं अमाहणे कारणं पुव ॥ २३ ॥ देसविरयाइया णुण वोयकसायाओनेर वंधति । इय सेसजियचाएण
 सम्मदिट्ठी इ गहिओ ॥ २४ ॥ तइयकसायवउकस्स देसविरओ उ जोमउक्कोसो । सचविरयणो सेविइइ उक्कोसगं
 वंधे ॥ २५ ॥ दुइयकसायाण अयंणो उ एसो अओ उ तन्भायो । एतं अहिओ लब्भइ देसविरयस्स उ नो गहणं ॥ २६ ॥
 अविरयसम्भारिया अणुवकरणं तथा उ वंधतो । वि दुगुच्छमए उक्कोसजोगया उक्कोसं वंधं ॥ २७ ॥ वंधति मिच्छभागो
 सम्भरि सम्मदिट्ठिगो गहणं । नियजाइचा होइ कसायाणो कसायाणं ॥ २८ ॥ मिच्छदिट्ठो मिच्छस्स वंधणो नो लोइ
 तन्भागे । इय तस्सागहणं मिस्स-सासणे पुण लहेत्ते ॥ २९ ॥ मिच्छवीयं भागं नवरं इव वक्खमाणनीइं । तेसि उक्कजनेगो
 नो यन्मइ तेण ते एतय ॥ ३० ॥ नो भणिणा अनियट्ठिपमीइया यपदुगुच्छपट्टीओ । नो वंधवीइ तजो अपुवकरणं तथा

भणिया ॥ ३१ ॥ संजलणम्मियकोहस्सऽनियदी पुरिसंवधुच्छेण । संजलणं कोहाईचक्कयं किर पवंधवो ॥ ३२ ॥ उक्कस-
 वोगम्मि ठिओ पएसवंधं तु उक्कसं कुणइ । मिच्छात्ताइयवारसकसायभागो वहिं अहिओ ॥ ३३ ॥ लब्भइ तहेव सत्ताण नोक्क-
 सायाणमविय भागं सो । लहई अनियदी विय कोहपंधम्मि वोच्छिजे ॥ ३४ ॥ संजलणयाणाईतिगं तु वंधंतओ उ माण-
 स्स । संजलणस्सुक्कोतं उक्कसजोगो कुणइ वंधं ॥ ३५ ॥ सोविय वोच्छिन्नम्मि वंधे माणस्स मायलोभाओ । वंधंतो मायाए
 इक्कोर्म पकरइवंधं ॥ ३६ ॥ अरिओ उ माणंभागो लब्भइ सो चेव मायवंधम्मि । वोच्छिन्नम्मि एणं वंधंतो संजलणवंधं
 ॥ ३७ ॥ एणं दो वा समया लोभस्सुक्कोसगं कुणइ वंधं । एयं विसंसनं पुण पुवंपि य होइ विज्जेयं ॥ ३८ ॥ सव्वस्स
 मोहणीयस्स तस्य भागो उ लब्भई अहिओ । तो लोभवंधगस्सेव एत्थ गहणं कयं एयं ॥ ३९ ॥ एवं अविरइयसम्माइएसु
 अपएवल्लणवभिर्झणं । पयदीणं उक्कोसो पएसवंधो इमोभिहिओ ॥ ४० ॥ एए य अविरयाई ताणं पयदीण वंधवुच्छेया । उक्कोसग-
 जोगा वा परिवडिय जया पुणो ते वि ॥ ४१ ॥ कुवति अणुकोसं पएसवंधं तया उ सो साई । तं तं टाणं अपत्तपुव्वगाणं पुण
 अणाई ॥ ४२ ॥ धुवअधुवा पुवंपि व एवं तीसाइ एत्थ पयदीणं । सायांचउविगप्पो भणिओ वंधो अणुकोसो ॥ ४३ ॥
 तेसत्तिगे दुविगप्पो इय वयणे सेसओ चि उक्कोसो । जइओ अजइओ विय पएसवंधो विहा एत्थ ॥ ४४ ॥ पत्तेयं दुविगप्पो
 तत्थ अणुकोसभणणएअभओ । उक्कोसो विहु भणिओ पयदीणं एत्थ तीसाए ॥ ४५ ॥ सुहुमणुणटाणाइसु टाणेसु तेसु
 तेसु सो भणिओ । सो पुण तणइतया विवज्जमाणो हवइ साई ॥ ४६ ॥ अणुकिट्ठवंधमाये वंधाभावेव सदहा अधुवो । जइ-
 पएसवंधोअइवंधो य एयासि ॥ ४७ ॥ तीसाए पयदीणं सुहुमणिगोएसु संसरताणं । जइ जंतूणं नाणा-वरणाई मूल-

पयदोणे ॥ ४८ ॥ पत्तये दुविगण्यो साईअधुवण्येयओ धणिओ । तह भणियवो'एत्यपि सोवओगेहि निस्सेसो ॥ ४९ ॥
 सेसायु चउविगण्यो इयवयणा सेसियाउ तीसाए । अन्ना चा पयदीओ वामुं हवइ चउविगण्यो ॥ ५० ॥ ताओ पुण पय-
 दीओ धीणदिनिं तेहव भिच्छने । अणंताणवंधिचउणं वत्ताइचउकयं च वहा ॥ ५१ ॥ तेयकम्मायुल्लहुउवयायनिम्माण इई
 ससरसा । धुवंधिणी उ एया अदुवंध्यो उ'पुण एया ॥ ५२ ॥ उल्लविउवाहारा २ दुंगाणि मइ ४ जाइ ५ खगइ २ अणुपुवी ४ ।
 संययणा ६ गी ६ तसवीसु २० भास २ तित्वा १ य डुरेज्जोयं १ ॥ ५३ ॥ परयायं'वेणियाउगोय २ हासाइडुज्ज-
 लत्तिनेयं ३ । विम्यावरण विणा एया तेवत्तरि अधुवंध्या ॥ ५४ ॥ इय नई पयदीओ उक्किणुकिट्ठजइअअजइओ । चउविह-
 पएसवधो पत्तेयं इहो दुविगण्यो ॥ ५५ ॥ साइअधुवण्येया तस्य य पयदोण अधुवंध्याणि । अदुवंध्याताओ उक्किट्ठाई
 चउविहो वि ॥ ५६ ॥ वंधो दु(वउ)विगण्योपि ई अविस्सदाउ होइ दुविगण्यो । साई तह अधुवो वि तह पीणतिगस्त भिच्छस्त
 ॥ ५७ ॥ अणुबंधीचउगस्त'य'भिच्छो सत्तविहंधमो ओवो । उक्कसजोगो णं दो'वा समय-कुणइ वंधं ॥ ५८ ॥ सम्मो
 पुण एयाई नो यंध' तेण भिच्छगहणंति । सासायणो वि 'एयाणि भिच्छरहियाणि वंधेइ ॥ ५९ ॥ नवरं उक्कसजोगो न
 लभए वरसमाणनीईए । इय तस्स वि अगहण इगदुसमयनियधओ ओ पुणो ॥ ६० ॥ उक्कसजोगिस्सेव उक्कोसजोगस्त
 एत्तिओ फालो । उक्कसजोगओ परिउडिनु सो चेव अणुकोमं ॥ ६१ ॥ वंधं करेह पुण सो उक्किट्ठ पुणुकिट्ठयं वंधं ।
 एवं साई अधुवा दुवे वि वंधा हवेंतं ॥ ६२ ॥ एयासि पि य पयदोण अप्पनिविरियल्लिंसजुओ । भवपदमे समयम्यो
 वट्टो सत्तविहंधो ॥ ६३ ॥ अहमपएसवंधं मुदुगणिओओ करेइ सो वि जिओ । भववीयाइसु समयसु करेइ वंधं अहमियं

॥६४॥ कालंतरेण पुनरपि सो वि जहलं पुणो वि अजहं । साईअधुवपयेया पत्तेयं हुंति दुवगण्णा ॥६५॥ एतथ विसेसण्णे
 फरण्णी फारणहु रिद्धेयं । मूलपयदीणमिय सेसयवदाइस्स नवगस्स ॥६६॥ उक्खिन्नाणुकिट्ठो जहन्नअजहन्नओ चउविहो वि ।
 पत्तेयं दुगिगल्लो साई अधुवो य पुवं व ॥६७॥ विवेओ नवरं आउ-वज्ज सत्तन्दमूलपयदीणं । वंषो मिच्छो उत्तर-पयदीणं
 नामत्तद्वानं ॥ ६८ ॥ तेरीसए वंषं कुवंतो उक्केसु जोगेसु । वट्ठवो उक्केसिग-एएसवंधस्स कारिचि ॥ ६९ ॥ भणियवो
 तेमं पुण तदेव नामस्स एव तेवीसा । पुर्वि भणिया नामस्स पंचवीसाइगहणेणं ॥ ७० ॥ फिर हुंति बहुभागा ईई तेवीस-
 पेयगणंनि । इय तीमनं गाहा वसत्ताया तस्समचीए ॥ ७१ ॥ भणिया सायाइएरुवणाउ अह उक्कसस्स वंधस्स । तदियर
 वंधस्सेयं य सामिते एतथ पभगेइ ॥ ७२ ॥

आउक्कस्स पएसस्स पंच मोहरस्स सत्त ठाणाणि । सेसाणि तणुक्कसाओ वंधइ उक्कोसए जोगे ॥ ९३ ॥

टी० 'आउक्कस्स पएसस्स पंच'ति आणुप उत्कृष्टप्रदेशन्यस्य पञ्चस्वामिनः, एवमुक्तं भवति-मिथ्यादृष्टयविरतदेश-
 विरतमप्यामत्तलक्षणाः पञ्चैव जनाः 'संघो उक्कइयोगी'त्यादिगाथायाणि व्युत्पन्नसम्भवदिशेषणविशिष्टा आणुप उत्कृष्टप्रदेश-
 न्यस्युपकल्पयन्ति । मिथोऽपूरीकरणद्वयायुर्न वध्नन्ति इति नेह गृहीताः । सास्वादस्तत्त्वार्थयुर्वेदात्वेव स किमिति न गृहीत
 इति चेत् ? उत्पत्ते, तत्रोत्कृष्टप्रदेशनिबन्धनोत्कृष्टयोगाभावात् । तथाहि पूर्वमन्तानुबन्धिनानुत्कृष्टोऽनुत्कृष्टश्च प्रदेशबन्धो भि-
 ध्यादृष्टौ साधयव एवोक्तो, यदि तु सास्वादनेऽप्युत्कृष्टयोगो लभ्येत तदा असावप्यनन्तानुबन्धिनो बध्नात्येवातो यथाऽऽवि-

रतादिज्वरदराख्यानावरणादिप्रकृतौनामुत्प्रेक्ष्यप्रदेशबन्धसम्भावोऽनुत्प्रेक्ष्यप्रदेशकथः साद्यादिवचतुर्विधस्योऽभिहितस्तथैवान्ना-
नुयन्यनां मिथ्यात्वपागलाभात् सास्वादने चत्प्रेक्ष्यप्रदेशबन्धसम्भावोऽनुत्प्रेक्ष्यः साद्यादिवचतुर्विधस्योऽपि स्यान्न चैवं निर्दिष्टः
तस्याज्ञायते अस्फुल्लभायित्वेन तथाविधप्रयत्नायादादन्यतो वा कुनन्निदेतोः सास्वादनस्योत्प्रेक्ष्ययोगो नास्ति । किञ्चा-
नन्तरमेवोचरनकृतिस्वामिने प्रतिज्ञानारणादिप्रकृतौनां भस्के संक्षेपसम्भारायादिपूतप्रेक्ष्यप्रदेशबन्धमभिधाय भणितद्वेषप्रकृतौनां
मिथ्याद्विप्रेयोत्प्रेक्ष्यप्रदेशस्याभिने निर्देश्यति, न सास्वादनं यद्वयति । 'संसर्गसमुक्तदम्बिच्छो'ति अंतोऽपि ज्ञायते नास्त्य-
स्योत्प्रेक्ष्ययोगसम्भारः । अतो ये सास्वादनमप्याद्युप चत्प्रेक्ष्यप्रदेशबन्धस्याभिने सप्तमुपस्थानान्यधिक्रियन्ते, इदमत्र हृदयम्-मोहनीयं तादृनिवृत्ति-
सत्त ठणाणि 'ति मोहनीयस्योत्प्रेक्ष्यप्रदेशबन्धस्यागिते सप्तमुपस्थानान्यधिक्रियन्ते, इदमत्र हृदयम्-मोहनीयं तादृनिवृत्ति-
यादरान्ता नव वध्नन्ति । तत्र सास्वादनमिथौ वर्नयिमा शेपाः सप्तभना चत्प्रेक्ष्ययोगे वर्नमानाः सप्तविषयवन्ता मोहस्योत्प्रेक्ष्य-
प्रदेशबन्धं वध्नन्ति । अन्ये तु सास्वादनमिश्रावपि सद्गुण "मोहस्त नव च ठणाणि 'ति पठन्ति, तच्च न युक्तियुक्तम्, यतः
सास्वादनस्योत्प्रेक्ष्ययोगो न लभ्यत इत्युक्तमेव, मिथेऽप्युत्प्रेक्ष्ययोगो न लभ्यते, तथाहि-द्वितीयरूपायाणामुत्प्रेक्ष्यप्रदेशबन्धस्याभि-
नमविरतमेव निर्देश्यति, यद्वयति 'अनई वीयकसाए'ति । यदि तु मिथेऽप्युत्प्रेक्ष्ययोगो लभ्यते, तदा सोऽपि तस्याभि-
तया निर्दिश्येत न च वक्तव्यम्, मिथाद्वयनस्यकृतिवन्धोऽविरत इत्यमेव गृहीतः । यतोऽविरतोऽपि मूलप्रकृतौनां सप्त-
विषयबन्धस्तत्र गृहीयते. मिथोऽपि सप्तविषयवन्धक एव, उत्तरप्रकृतौनरपि मोहस्य सप्तद्वयाविरतो वध्नान्ति, मिथोऽप्येनान-

तीरेव । तस्मादुत्कृष्टयोगाभावं विहाय नापरं तत्परित्यागे कारणं पश्याम इति । मिथोऽुत्कृष्टयोगाभावात्समेव मोहोत्कृष्ट-
 प्रदेयन्यरा इति स्थित्ययम् । भगवतोपाणि हानावरणदर्शनावरणवेदनीयनामगोचान्तरायलक्षणाणि पञ्चम्यानि तदुक्त्यायः-
 सूक्ष्मसम्परायाः, उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेयान् वध्नाति । सूक्ष्मसम्परायो हि मोहायुषी न वध्नाति अतस्तत्रागोऽधिको
 लभ्यत इति अस्यैव ग्रहणमिति गायार्थः ॥ ९३ ॥ तदेवमुक्तं मूलप्रकृतीनामुत्कृष्टप्रदेयवन्धस्वामित्वमिदानीं तासांमेव जघ-
 न्यप्रदेयवन्धस्वामित्वमाह-

भा० तस्यावस्तसति गाराय मूलप्रयदीण सामियबंधे । उक्कोसगमि धक्षति आउकम्मस्स पंच जणा ॥ ७३ ॥
 तेय पुणो मिच्छअविरय-देसविरयाइविधिं पंच । पज्जत्ता सज्जुक्कजोगे वंधति उक्कोसं ॥ ७४ ॥ जीवा पणसबंधं मिस्सो तह
 पुब्बत्तरणमाईया । नो पंधती आउं कइयावि हु तेण नो भणिया ॥ ७५ ॥ सासाणो पुण एवं वंधइ नवरं तु अप्पकालसा ।
 पणसवधस्ता उ अभावा ॥ ७७ ॥ सासायणो न होई सत उ द्वाणाणिमाणि मोहस्स । मिच्छउणमिई अनियद्धिवायेता उ नव-
 द्वाणा ॥ ७८ ॥ तं यज्जा दुइयतइयगुणढाणा मोचुं सैसगा जे उ । सच्छाणा तत्थ वियाओ सत्तवि जणा वंधं ॥ ७९ ॥ उक्कोसं
 पविईती वउत्थकम्मस्स तह य सैसाणं । आइमुदुइयछसत्तअट्ठमाणं तु कम्माणं ॥ ८० ॥ पणयुक्कसाओ सुट्ठयो उवक्कस-
 ओगमि वट्ठमाणो उ । उक्कोसगंधं संविहेइ सुट्ठयो हि मोहाउं ॥ ८१ ॥ नो वंधइ वो तेस्सि भागो अहिगोत्थ लभई ।

६ भाष्य ९५ वृत्तीयपादः ।

ईं मुद्रुपस कयं गहणे चक्रकोसवंधसाभिचं ॥ ८२ ॥ मूलपयदीण एयं वुतं अह तेसिमेव पभणेइ । जहक्षपएसबंधाण सायिकचं समासेणं ॥ ८३ ॥

सुहृदमनिगोयापज्जगसस्स पढमे ज्वहन्नए जणे । सत्तण्हं तु जहन्ना आउगबन्धे वि आउस्स ॥ ९४ ॥

टी० सुहृदमनिगोदस्यापयपिक्तस्य भवमयसमये सर्वजन्ययोगे च वर्तमानस्यायुर्वर्जसप्तकर्मणामेक समयं जपन्य-
प्रदेशवन्धो भवति । विशेषणसाफल्यं पूर्ववदान्यम् । 'आउगबन्धे वि आउस्स' अचि अपिच्छन्दो भिक्काक्रमे, आयुपोऽपि जघन्यः
प्रदेशवन्धोऽयैव भवति । कदेतथाह-आयुर्वन्धकाले, एतदुक्तं भवत्यथमेव सास्यापयपिक्तनिगोदस्सकिजायुपो भागद्वयमतिवाहा-
वदिप्यद्विभागस्याद्यसमये आयुः सहितमप्यविधं बध्नायुषो जघन्यदेदवन्धं करोति । स्वाद्युषः प्रयथयाद्वये जीवा आयुरेव
न बध्नातीति तद्वर्जनम् । अविशिष्टद्वित्रिभागस्यापि द्वितीयादिसमयेष्वसद्वैख्येयुगद्वयेन वीर्येणापयपिक्कास्सर्वेऽपि वर्द्धन्त
इत्याद्यसमयग्रहणमिति माधार्थः ॥ ९४ ॥ तदेवं मूलप्रकृतीनामृच्छृष्टकस्य जघन्यस्य च प्रदेशवन्धस्वामिनि उक्ताः । इदानीमुत्तरम-
कृतीनां तस्य दानमिधिरसुराह-

भा० सुहृदभागाद्यै सर्वं सुगमं नवरं तु सुहृदमनिगोथो । अप्यज्जचिज्जो नियआउगरस्स भागद्वयेव यए ॥ ८४ ॥
संययभागस पढमे समयमि आउसहिमद्विचिहं । दयं वंधतो आउ-गरस जहनं कृणइ वंधं ॥ ८५ ॥ सत्तण्हं पुण पढमे जं
भणियं तं भवस्स पढमम्मि । समए एवकं समयं जहन्नबंधं दुणइ जीवो ॥ ८६ ॥ चकिट्टेयज्वहक्षपएसबंधस्स सामिणो म-
णिया । मूलपयदीणं अह उत्तर-पयदीणं भुवंधे ॥ ८७ ॥ उविट्टेयमेयाण सामिणो अह कमेण पभणेइ ।

सत्तर सुहृत्सत्तारो पचगमनियदि संमगो नवगं । अजहं वीर्यकसाए देसजई तइयए जयइ ॥ ९५ ॥

टी० ज्ञानावरणपञ्चकदर्थनावरणचतुष्टयसत्तरेदनीययश्चःकीर्त्युच्चैर्गोत्रान्तरायपञ्चकलक्षणानां सप्तदशप्रकृतीनां सू-
क्ष्मसम्पराय उत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टप्रदेशकथं करोति । मोहायुषी जसौ न वध्नातीत्यत्र तद्भागो लभ्यते । अपरं च दर्श-
नावरणभागो नायथाशब्द सर्वोऽपीह यथासङ्ख्यं दर्शनावरणचतुष्टयस्य यथाःकीर्त्तेश्वरस्य भवतीति सूक्ष्मसम्परायस्यैव ग्रह-
णम् । 'पचगमनियदि' इति पुरुषदेवसञ्ज्वलनचतुष्टयलक्षणप्रकृतिपञ्चकस्य सर्वोत्कृष्टयोगोऽनिष्टविद्यादर उत्कृष्टप्रदेशं वध्नाति ।
तत्र पुरुषदेवस्य पुनरेवसञ्ज्वलनचतुष्टयात्मकं पञ्चविध वध्नात्मसावुत्कृष्टं प्रदेशकथं करोति । हास्यरतिपयजुःसाभागो लभ्यत
इत्यस्यैव ग्रहणम् । सञ्ज्वलनचतुष्टयस्य तु यथा साधादिप्रख्यायां त्रिशत्प्रकृतिभावनाप्रक्रमे यावना कृता, तथैव द्रष्टव्या ।
'सम्मनो नवगं' इति सम्पन्नच्छति ज्ञानादिशोषणार्थं इति सम्पन्नाः सम्पन्नदृष्टिरुत्कृष्टयोगे वर्तमानो निद्रादिकहास्यरत्परति-
शोक्तभयजुःपुसावीर्यकरनामलक्षणं प्रकृतिनवरुत्कृष्टप्रदेशं वध्नाति । तत्र निद्रादिकभावना यथा त्रिशत्प्रकृतिमध्ये साधादि-
प्रख्यायां कृता, तथाऽत्रापि सर्वा कार्या । हास्यादिपदस्य तु ये ये सम्पन्नदृष्टयोऽविरताश्चतुर्वर्णान्तानां मये तद्वन्वका-
स्ते ते उत्कृष्टयोगे वर्तमाना उत्कृष्टं प्रदेशवन्वमपि निवर्त्तयन्ति । मिथ्यातभागो लभ्यत इति सम्पन्नदृष्टिग्रहणम् । तीर्थकरना-
म्नोऽप्यविरताश्चतुर्वर्णान्तः सम्पन्नदृष्टिर्मुलप्रकृतिस्माभिवन्वको, नाम्नास्तु भूयस्कसादिविन्वात्रसरे दर्शितस्वरूपां देव-
विमायोऽन्यां तीर्थकरनामसहिवात्मकोनत्रिशत्तुत्तरप्रकृतीर्वैश्वरुत्कृष्टयोगे वर्तमान उत्कृष्टं प्रदेशकथं करोति । मिथ्यादृष्टितत्र
वध्नातीति सम्पन्नदृष्टिग्रहणम् । तीर्थकरनामसहिवात्रयोऽत्रिशत्त्यादिकाः पूर्वोक्तरूपा नाम्न उत्तरप्रकृतयो न वध्यन्ते । त्रिश-

देहनिशङ्कन्यो तु पूर्वोक्तनीत्या तीर्थस्नानावसाहितौ वच्यते, केवलं तत्र भागवानुल्यादुल्लुप्यदेशवन्धो न लभ्यत इति शेषव-
निर्देशेनोन्नतिशक्त्यवतिष्ठन्ग्रहणम् । ‘अनं वीरकसाण’ इत्यादि, अयतिः-अधिरतसम्यग्दृष्टिर्द्वितीयानप्रत्याख्यानावरण-
कषायान्, देशयति देशविरहितरीयान् प्रत्याख्यानावरणकषायान्, यतौ अनेकार्थसाध्यास्तुल्यदृष्टिर्द्वितीयानप्रत्याख्यानावरण-
न्यवे । भावार्थस्त्वह सर्वोऽपि यथा सायादिरूपणायां विंशत्यनुनिषधे प्रोक्तस्तथा वाच्य इति गायार्थः ॥ ९५ ॥

भा० सत्तरसमाइयाहिं नादाहिं चरहि संसेवा ॥ ८८ ॥ किंच नानावरणे पणनं दंसणचउक सा उड्ड ।
जसकीचि सचरसनं सुहुमो उक्किडजोगे य ॥ ८९ ॥ वहुमो उक्कोसं पणसकंधं कोइ मोहाजं । नो वंयइ तो वेसि णं
लम्भइ तह य तेसदस ॥ ९० ॥ अब्वज्झमाणदंसणपणसं, भागो उ दंसणचउके । तेसनायदस भागो जसकिचोए
इय अहिमो ॥ ९१ ॥ इय हेऊमो सुहुसगहणे पुयेयसंजलचउक । इय पणसस निपट्टी उक्कजोगो उ उक्कोसं ॥ ९२ ॥
वंधं विरेइ तरय य इय पवणपयडिक्कमो वंधं । पुंयेयसुक्कोसं वंधं पकरइ तस्य विय ॥ ९३ ॥ हासरइयदुगुछा भागो अहिमो
उ लम्भइ तस्य इविमाणं संजलणं सायाइइरणम्मि ॥ ९४ ॥ जह तीसइपाईणं कइणवसरम्मि भावणा पकपा । वह
इइं पि दु नेपा तह सम्मो पगडिन्नगसस ॥ ९५ ॥ निइदुगं हासाइउकं वित्तयसेव नवंगति । उक्कोसयदसं संनिहेइ तदि
निदिनिइदुयगसस ॥ ९६ ॥ जह तीसइ पगटीणं झड्डे सायाइइहजसरम्मि । धणिओ भागो वह इह सवो वि हु होइ धणि-
यसो ॥ ९७ ॥ हासाइउन्नगसस उ न्वे ते सम्माइनियदिगताणं । यज्झम्मियतवंधं करंति ते वे उ उक्कोसे ॥ ९८ ॥ जोगम्मि
वदपाणा उक्कसकंधं करंति तस्य ठिया । पिच्छविभागो लम्भइ ईसम्मदिहिणो महणं ॥ ९९ ॥ वित्तयसरस उ अवित्तयपभिइ

जीवो अपुङ्गवः । सम्यो मूलप्रमहोसगविहवमि उज्जुतो ॥ ९०० ॥ भूयकाराद्विता-वसरे नामस्स दरितियस-
स्वे । देवगंदाओगं तित्यपरमुनामसदियाए ॥ १ ॥ एगुणवीसं उचरफणद्वंमि चट्टमाणो उ । उक्कडजोगो उक्कस-
पएसवंपे किर विदेई ॥ २ ॥ मिच्छदिट्ठी एया न वंघइ तेण सम्मानियगहणं । तित्यपरनामसदिया तेवीसइपमिइया पुवं
॥ ३ ॥ जाओ भगिया नाम-सुत्तरपयदीओ चा न वञ्जते । तीसिगवीसइधुओ पुवं भगियाइ नीइए ॥ ४ ॥ तित्य-
परनामसदियाओ धवंपी नवरि तस्य भागणं । बाहुल्ला उक्कसपएसवंधो न लभइ तो ॥ ५ ॥ ईसेसगपरिहारा इइ एगुण-
वीसइए गइणीति । एक्कयं अजओ वीए देसअई तइयए जयइ ॥ ६ ॥ धाळण अणेगस्यचणओ जयइ सि धंयई जीवो । उक्को-
सपएसं इइ भाव्यो तीसपयदीणं ॥ ७ ॥ मज्झे सायाईणं रुहणावसरे जइव किर भगियो । वंघ्य इइपि हु वच्चो
तेरस महुप्पएसा सम्मो भिच्छो च कुणइ पयहीओ । आहारमप्पमतो सेसपएसुक्कडं भिच्छो ॥ ९६ ॥

टी० असत्तवेदनीयमुप्यायुर्देवायुर्देवादिक्कसमचतुरस्रमर्पभनाराचयश्चस्त्वविशयोगातिसुभगसुस्वरावेयलस-
यात्त्रयोदश मरुवीः सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टिर्वा बहुमदेवाः-उत्कृष्टमदेवाः कुरेति । एषा त्रयातं यथा मिथ्यादृष्टिः सप्तविध-
न्यको वधाति, तथा सम्यग्दृष्टिर्पि सप्तविधव्यक्त एवैवद्वाधात्यतः सकृत्तिलागवादिविशेषाभावाद्दुःकृष्टयोगी द्वावयंवदुःकृष्ट-
मदेवग्रन्थं कुरुतः । देवमुप्यायुषोऽप्यष्टविधव्यक्तौ उत्कृष्टयोगे रचमानौ द्वाप्यविशेषेणोत्कृष्टमदेशबन्धे कुरुतः । शेषास्तु
वज्रर्पभनाराचवज्रा नवनाममकुलयो नाम्नोऽप्यविशदिव्यव्यक्तौ एव वन्यभागच्छन्ति, नाथस्तनेषु पूर्वोक्तरेषु त्रयोविशवि-
पञ्चविशतिपद्दविशदिव्यव्यक्तेषु । तां चाप्यविशतिं देवगतिप्रायोग्यां सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टिश्च ब्रह्मात्येवावत्यो देवगतिप्रायोग्या-

पदाविशतिव्यसृचरिता एता नव प्रकृतौ निर्वचयन्तौ सप्तविधव्यक्तौ द्वावप्युत्पद्ययोगावविशेषेणोत्पद्यप्रदेशा विधत्तः । अ-
ष्टाविंशदेषरितित्वेकोनत्रिंशदादिकथ्येव्ययेना नव प्रकृतयो वदन्ते । केवलं तत्र भागबाहुल्यादुत्पद्यप्रदेशवन्धो न सम्भ्यत
इत्यष्टाविंशतिसहचारित्वेन ग्रहणम् । वज्रपमनाराचस्यापि सम्यग्दृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्ना स्मविधवन्धो नाम्नो वज्रपमनाराचस-
हितामेकोनत्रिंशत निर्वचयन्नुत्पद्ययोगेन उत्पद्यप्रदेशग्रन्थं करोति । एकोनत्रिंशतोऽथस्वनवन्धेऽपि न वयते । त्रिशद्वन्धे
तु वध्यते, केवलं भागबाहुल्यात् तत्रोत्पद्यप्रदेशवन्धो न सम्भ्यत इत्येकोनत्रिंशद्वन्धस्यैव ग्रहणमिति सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टयोर-
विरोधेन भावितस्त्वयोदशानामपि प्रकृतीनामुत्पद्यः प्रदेशवन्धः । 'आहारमप्यवो भूति अप्रमचग्रहणेनाप्रमचयतिरपूर्वकरणाश्च
गृह्यते, द्योतपि प्रमादरहितत्वाविशेषात् । ततश्चैतौ द्वावपि देवद्विद्वज्चेन्द्रियजातिवैकृत्यद्विकसमचतुरत्तपराधातोच्छासप्रश-
स्तविहायोगविनसबादपर्याप्तप्रत्येकरित्यशुभसुभसुस्वरादेययज्ञः कीर्तिरित्येता एकोनत्रिंशतिवर्णादिचतुष्कृतैजसकर्मिणा-
शुक्लधूपचाविनर्माणमित्येता नाम्नो नव प्रवचन्यन्व आहारकद्विकं चेत्येतदेवगतिप्रायोगं त्रिशद्वाभोत्तरप्रकृतिकदम्बकं
वदन्तौ उत्पद्ययोगे स्थितौ आहारकद्विकुत्पद्यप्रदेशं वदन्तः । तीर्थकरनामसहितौ एकत्रिशद्वन्धेऽप्येतद्वध्यते, किन्तु तत्र
भागबाहुल्यात्त गृह्यते । 'सेसपएसुकहं पिच्छो भूति मणितचतुःशब्दाश्रयकृतिभ्यः शेषाणां स्थानादित्रिकमिथ्यात्वानन्तानु-
यन्विचतुप्यस्त्रीनपुंसकवेदनारकर्तियोगाशुभनरकद्विकविर्गद्विकमप्य द्विकजातिपञ्चकोदारिकद्विकैजसकर्मिणादिवर्जसंस्थान-
सहननदशकर्मणादिचतुष्काशुक्लधूपचातपराधातोच्छासातपोधोतप्रशस्तविहायोगविसमतिपञ्चननादपर्याप्तप्रत्येकास्परशुभा-
नि दभेगदुस्तरानादयापञ्चकीर्चिनिर्माणनैर्चैवापि चेत्येतासां षट्षष्टिप्रकृतीनां कदम्बकं प्रदेशोत्कटमुत्पद्यप्रदेशं

मिथ्याहृदये करोति । तथाहि- मनुष्यद्विषयश्चेन्द्रियजात्योदाहरि तैजसकायैव वर्णयति चतुष्कांशुं लघूपातपराधातो-
 च्छासतसवादस्य सप्तमेकस्विरासि शराशुभाश्रयशक्तीच्छिनिमणिलसणा पञ्चविंशतिप्रकृतौर्षित्वा शेषा एकचत्वारिंश-
 तसम्पदद्वयेन एव नागच्छन्ति । सारवादनातु कार्शद् बध्नाति, परं तस्योक्तुष्टयोगो न लक्ष्यते । अत एता एकचत्वा-
 रिंशत्प्रकृतौ मिथ्याहृदिरेवोक्तुष्टयोगे वर्चमानो मूलप्रकृतीनां नामोत्तरप्रकृतीनां च यथासम्भवपल्पतरुबन्धक इत्कुष्टप्रदेशाः
 करोति । अपि चोक्तस्वरूपाः पञ्चविंशतिप्रकृतयः सम्पदद्वयेनैव समागच्छन्ति । तास्वपि मध्ये औदारिकतैजसकामर्षव-
 र्णादिचतुष्कांशुलघूपपातवादस्मदैकास्विराशुभाश्रयशक्तीच्छिनिमणिलसणानां पञ्चदशप्रकृतीनामपर्याप्तिकेन्द्रिययोग्यो नाम्न-
 त्वपर्याप्तिमकृतिनिरपन्नो यः पूर्वं दक्षिणो बन्धादेनैव सह बध्यमानानामुक्तुष्टः प्रदेशबन्धो लभ्यते, नोत्तरैः पञ्चविं-
 शत्यादिवन्धैर्भासिग्राह्यत्वात् । शेषाणां तु मनुष्यद्विषयश्चेन्द्रियजात्योदाहरिकांशोपाश्रयपराधातोच्छासतसप्तपर्याप्तिस्विरशुभलक्षणानां
 दक्षप्रकृतीनां, यथासंभवं पर्याप्तिकेन्द्रियापर्याप्तसंयोगं पञ्चविंशतिकर्षणैव सह बध्यमानानामुक्तुष्टः प्रदेशबन्धो लभ्यते,
 नोत्तरैः पञ्चविंशत्यादिवन्धैर्भासिग्राह्यत्वादेन । नाप्यधस्तनेन त्रयोविंशतिकर्षणेन, तत्रैतासां बन्धाभावादेव । तौ च त्रयोविं-
 शतिपञ्चविंशतिबन्धौ सम्पदद्वयेनैव भवतो देवपर्याप्तमनुष्यमायोम्यबन्धकत्वात् तस्येति । अत एतासामपि पञ्चविंशतिप्रकृतीनां
 ययोक्तप्रकारेण त्रयोविंशत्या पञ्चविंशत्या च सह बध्यमानानां सप्तविधबन्धक इत्कुष्टयोगो मिथ्याहृदिरेवोक्तुष्टः प्रदेशबन्ध-
 करोतीति युक्तमुक्तम् । 'सप्तपदसुप्तमृदं मिच्छे' चीति गायार्थः ॥ १५ ॥ 'तदेवमुत्तरप्रकृतीनामुक्तुष्टप्रदेशबन्धस्वाभित्वमुक्त-
 सिद्वानां तासामेव जगन्मय देशबन्धस्वाभित्वं क्रमप्राप्तमप्यनभिधाय विविचत्वात् अन्यकारभणित्वानां कीदृशो जन्तुः कुटुम्बप्रदेश-

एते हृतेतीति कीदृशं जगन्व्यमित्येतसामन्यलक्षणं तावद्वचः-

‘मा० भद्र नेरमर्ह गाहाए ॥ ८ ॥ अस्तायणमुपदेनावदेवदुविउरियजुपलसमचरं । आहमसंयगं सुभग सुभगं
गुमराएअं ॥ ९ ॥ एयांसि पयरोणे सग्गो मिच्छोव दक्कते वंथे । कुण्हे ताव असाये जह मिच्छो सत्तविहवंधो ॥ १० ॥
वंथइ इह तग्गो सि इ एरिमभो वेय वंथइ एयं । उक्कसन्नोभो गह देण-भणुयआऊण अट्टविहो ॥ ११ ॥ अट्टविहं वंधंभो
वांभो उट्टमिमि नोगमि । उट्टमएएगवंथं पडुण्णवी सम्मिच्छजिया ॥ १२ ॥ सेमा आहमसंयणं-वज्जिया नव उ नाप-
एयरोभो । आगच्छंती के अट्टवीसवंपराले नि ॥ १३ ॥ नो देट्टिमंमु नियणछवीसावंथएमु सा य पुणो । अट्टवी-
सा एउगत्तोणा सग्गो य मिच्छो य ॥ १४ ॥ वंधंभी वो सुगह पाउगदवीसांथसहरिया । एया नव पयदीओ फरेइ
उट्टिउवंथो उ ॥ १५ ॥ तावंथुद्धमनोभो सग्गो मिच्छोय इण्णवीसाइ । वंधेसु नि नवपयदी एया वंधेइ नवरं तु ॥ १६ ॥
भागाण बहुणभो गत्तुहोभो न तज्जए वंधो । ओ अट्टवीसा सहारिमारभो एसि गहणे तु ॥ १७ ॥ आहमंयणत्स
वि गग्गो मिच्छो य पुसगुणुभो । नारायसरिणनामंसेणुणनीसाउ पयदीओ ॥ १८ ॥ वंधंभो उओते के पकरेइ इण्ण-
वीसाए । सिद्धगन्तेणु एय नो पग्गइ भोगवंथे तु ॥ १९ ॥ वन्धइ नवरं तु तहि भागाण बहुवणाउ उओसो । नो वंधइ
छत्तइ इण्णनीसावंथगगति ॥ २० ॥ भागाणपयसो पत्त्य उ अपवन्नपणभो न्यिट्ठो । अपमन्नो विय गहिभो दोल्लि
वि एए उ नामम ॥ २१ ॥ भासाएउणउमरियाओ भीमं पयरोभो निविट्ठा । वंधंभा आहारम-दुगत्तय उओसये वंधे ॥ २२ ॥
पडुवंथुद्धमन्नोणा निमपएउणंमि पट्टीमाए । वंधंमि वन्धइ इवं नवरं भागाण बहुवणा ॥ २३ ॥ नो नत्थ भनिय-इमि

तेतपपयुक्तं ति इह तेसा । पुव्वपयक्रियाणं चउपया एत्थ पयदीणं ॥ २४ ॥ उदरिया जा पयडो ताभो पुवं थिणद्धिदिग-
 पित्ठं । पंताणुपंधिवउगी धीसंदं निरियनराज्ज ॥ २५ ॥ नरगदुगं तिरियदुगं नरदुगपणजाइउरलुजुलं च । तेययकम्मय
 आसराहिया संडाणसंहणणा ॥ २६ ॥ ववाइचउअरुलुहुउरस्सासुवथायपरधायायं । उज्जोयसुहाविहगइतसबापरपज्ज-
 पेत्तेयं ॥ २७ ॥ थिरासुयइयउकं चिय सप्पटिवत्तं तहा य दुभगं च । दुस्सरणएज्जवसकीत्तिनिमिण तह नीयगोयं च
 ॥ २८ ॥ इय छारही पयडो उओसपएसियाओ पकत्तं । मिच्छो तथ य मणुदुग-पंचिंदियउरलुहुगमेव ॥ २९ ॥ तेगगकम्म-
 गमभाइचउअरुलुहुनपपरयायं । ऊसासं तसवापर-पज्जं पत्तेयथिरअयिरं ॥ ३० ॥ सुभजुयलअजसनिमिणं एयाओ
 पंचवीत्तपयडी । भोत्तं सेसिगवचा पयडोओ समदिट्ठिस्स ॥ ३१ ॥ मा गच्छंवी वंघे काओ वि सासायणो पुणो वंघे ।
 नवरं वत्तुमेसो जोगो नो लम्भई हेणं ॥ ३२ ॥ इगचत्तालीसाए पयडीणं मिच्छदिट्ठिओ जीवो । मूलपयडीण नाम
 सुत्तरपयडीण जह जोगं ॥ ३३ ॥ अपपरयंगो उक्कंसि जोगंमि वट्ठयाणो उ । उक्कसवंथं एकरइ जाओ भणियस्स
 हगाओ ॥ ३४ ॥ पणगीसइ एगडीओ सम्मादिट्ठिस्स हुति वंधम्मि । ताणु वि मल्ले उराल-यत्तेयकम्मइगंपयडीओ ॥ ३५ ॥
 रत्ताइचउअरुलुहुउरयायं वायरं च पत्तेयं । अधिसुमाउज्जं पिय निमेणपन्नरसपयडीणं ॥ ३६ ॥ अत्तज्जेनिदि
 जोगनामस्स तिगीसइइ पयडीहिं । निफ्फो जो पुर्वि भणिवो वंधो उ तेगेव ॥ ३७ ॥ वज्जमाणेणं समगं पाविज्जइ
 उइसो इह वंधो । उअरिमोसुं एणवीसपथिइवंधेसु भागाणं ॥ ३८ ॥ वाहुलुत्ता नो लम्भई उ तह तेसमाण एयाण । मणु-
 दुगपनिदिजाइओरालिअंशुगं च ॥ ३९ ॥ परधूसासत्तंसं पि य थिरपज्जं सुभ[जसं] च इयदसगं । जह जोगं पज्जत्तेनिदिय-

अपञ्चवत्तसां ॥ ४० ॥ जोगेणं पणवीसइवेणेण सहेव वञ्चमाणेणं । उक्कसवंधो लब्भइ छवीसइयभिवंधेषु ॥ ४१ ॥
 नो लब्भइ भागाणे पडरत्ता नविय हेट्ठिमे वंधे । तेवीसइमे तत्थ य एयासि वंधविरहाओ ॥ ४२ ॥ ते विय तेवीसपणवीस-
 इवंधा उ सम्मदिट्ठिस्सं । न भवंति देवपज्जत्त-मणुयपाओगंधयस्स ॥ ४३ ॥ वंधमाणेणं समं उक्कसजोगो उ सत्तविहवंधो । उक्किट्ठ पक्करोइ मिच्छदिट्ठी
 पयदीण भणियक्कपा तेवीसा पट्ठापीसाए ॥ ४४ ॥ वञ्चमाणेणं समं उक्कसजोगो उ सत्तविहवंधो । उक्किट्ठ पक्करोइ मिच्छदिट्ठी
 मिओ वंधे ॥ ४५ ॥ इय उच्चरपयदीणं उविरुट्ठपसवंधसामिचं । तुलं संपइ इयरं पयदीणं वंधसामिचं ॥ ४६ ॥ कम्मपंच
 पि य मोत्तु यइचित्ता ओ गेयक्काराणं । भगिऊणं केरिसओ जंतु उवक्कसएसाणं ॥ ४७ ॥ वंधं पकरइ तह केरिसो य
 इयराण कुणइ वंधेनि । सामजलकसणं इहय वार दुन्देवि भणेइ ॥ ४८ ॥

सत्तो उक्कजोगी पज्जत्तो पयडिबंधमप्यपरो । कुणइ पणसुक्कोसं जहन्नये द्वाणविवरीयं ॥ ४७ ॥

टी० इह मनो विरुल्लसल्लिगंधेत्युच्यते, सा यस्यास्त्यसौ संज्ञी, स मदेन्द्रक्यमुल्लुहं करोतीति संदहः उत्कृष्टमदेश-
 पनो हि वीजनेष्टस्य भवति । चेद्या च समस्तजीवराणिमथ्ये संज्ञि एव वीजा भवतीत्यस्य ग्रहणम् । ननु संज्ञी किं सर्वोऽपि
 तमुल्लुहं करोति ? नेत्याह-‘पज्जत्तो’ पज्जत्तो’ति ययायोगं समन्वया, अपयग्यात्पयसस्य वीजनेष्टत्वादिति भावः । स चाल्पव्या-
 पारोऽपि भवतीत्याह-‘उक्कजोगि’ति सर्वोऽप्युद्योगे व्यापारे वत्तमान इत्यर्थः । एवंभूतोऽपि यदि बद्धीनां ज्ञानावर्णादि-
 मल्लतीनां वन्धको भवति, तदा मायबाहुल्यादुल्लुहमेन्द्रक्यो न लभ्यत इत्याह-‘पयडिबंधमप्यपरो’ति मल्लतिवन्धमाश्रित्या-
 न्नतरो निवर्तिनमल्लतिवन्धकेऽप्यल्प मल्लतिवन्धक इत्यर्थः । एतावद्विशेषणविशिष्ट एव जन्तुल्लुहमेन्द्रक्यं करोत्यतः पूर्वोक्तो-

तदुपदेष्टव्यं ननु नाना यमुक्तान्ययेतानि विशेषणानि द्रष्टव्यानि । ‘जहन्नयं जाण विवरीय’चि उक्तविपरीते जन्तो जयन्त्यकं
 प्रेक्षन्त्यं ज्ञानी हि । इदं कृतं भवति । असञ्ज्ञो जयन्ययोगो लब्धयपर्याप्तको विवक्षितप्रकृतिवन्धनेषु बहुप्रकृतिबन्धको मूलो-
 नारप्रकृतीनां जयन्यं प्रदेष्टव्यं करोति । अतो वक्ष्यमाणजयन्यप्रदेष्टव्यबन्धकजन्तूनामेतानि विशेषणानि द्रष्टव्यानीति गार्थायः
 ॥ ९७ ॥ इदानीं प्रकृतये चरप्रकृतीनां जयन्यप्रदेशबन्धस्वामित्वमभिप्रेत्युदाह-

भा० सत्तो गहा सुगमा अह पत्थुय उत्तराण पयदीर्ण । पणइ य जहन्नबंध-सामितं घोलगाहाए ॥ ४९ ॥

‘भा० सत्तो गहा सुगमा अह पत्थुय उत्तराण पयदीर्ण । पणइ य जहन्नबंध-सामितं घोलगाहाए ॥ ४९ ॥

घोलणजोगि असत्तो बंधइ चउ दुद्धि अस्पमत्तो घ । पंचासंजयसम्मो भवाइसुहुमो भवे’सेसा ॥ ९८ ॥
 टी० नरकवेवायुषो नरकादिकं चैरेताद्यतल्लः प्रकृतीघोलमानयोगः—परावर्त्तमानयोगोऽसञ्ज्ञो बध्नाति । जयन्यप्रदेशा
 इति प्रक्रमामुच्यते । तथा हि—पृथिव्यादयश्चतुरिन्द्रियादसाना देवनास्तेषूपस्यभावादेतत्प्रकृतिचतुष्टयं न बध्नन्तीति नेहाधि-

त्रियन्ते । असञ्ज्ञस्य पर्याप्तस्तथाविधसहस्रलेशविशुद्धयभावादेतद्वन्धात्यतः तत्रै सांभान्योक्तावपि पर्याप्तकोऽसौ द्रष्टव्यः ।
 सोऽपि यन्त्रोस्मिन्नेव वामयोगे काययोगे वा चिरमवर्तिष्ठानो गृह्येत तदा तीव्रचेष्टा भवेत्, योगाद् योगान्तरं पुनः सङ्क्रामतः
 सभावादल्पा चेष्टा भवतीति परावर्त्तमानयोगस्य ग्रहणम् । ततश्च परावर्त्तमानयोगोऽष्टविधं बध्नन् पर्याप्तोऽसञ्ज्ञो स्वप्रायोग्य-
 सर्वजनपन्यरीयै स्थितः प्रस्तुतप्रकृतिचतुष्टयस्यैकं चतुरो वा समयान् यावज्जयन्यप्रदेशबन्धं करोतीति परमार्थः । पर्याप्तजनयन्य-
 योगस्योत्कृष्टतोऽपि चतुःसमयावसानतश्चादुर्चराप्येव कालनियमो द्रष्टव्यः । ननु पर्याप्तसञ्ज्ञी किमिति, प्रस्तुतप्रकृतिचतुष्टयं
 न यन्नातीति चेत् ? उच्यते, प्रभूतयोगताज्जयन्योऽपि हि पर्याप्तसञ्ज्ञयोगः पर्याप्तासञ्ज्ञुत्तुष्टयोगादप्यसहस्रलेशेयगुण इत्यलं

वित्तरेण । 'दुमि अपमत्तो गति' घोलणयोगि श्लेतद्व अवापि सम्बध्यते । ततश्च परावर्तमानयोगोऽष्टविधः युक्तः स्वमा-
 योग्यसर्वत्राप्यवर्गो न्यवस्थितो नाम्ना एकविंशत्यक्षणीयश्चप्रमत्तयतिराहासकद्विकं जयन्यप्रदेशं वध्नाति । विंशद्वन्द्वेऽप्येत-
 द्दश्यते, परं तथात्या भागा इत्येकत्रिगद्वन्द्वग्रहणम् । एतच्च बहुविद्यपन्यत्र न वध्यत इत्यप्रमत्तयतिग्रहणम् । शेषं पूर्ववत् ।
 'पंचामंजसम्मो भवाद' इति देवद्विक्रैक्यद्विक्रतोर्येकरनामलक्षणाः पञ्चमकुनीर्षवाद्यसमये वर्तमानोऽविरतसम्यग्दृष्टिर्जन्य-
 मरेखाः करोति । तथाहि-रुधिन्मुन्यः तीर्थकरनाम गृह्ण देवसूत्रज्ञः प्रथमसमये एव मनुष्यगतिमायोभ्यां पूर्ववर्जितां नामप्र-
 कृतिवितर्तं वचनतः मूलमकृतिमस्तगिषवन्वक्तोऽविरतसम्यग्दृष्टिः स्वमायोग्यजन्यवीर्यं स्थितस्तीर्थकरनाम जयन्यप्रदेशं व-
 ध्नाति । नारकोऽपि श्रेणिक्वादिवदेद्वन्द्वयुक्तः सम्मरति, परमिह देवोऽप्ययोग्यतादनुत्तरवासो दुरो । नारकेषु त्वेवम्भूतो जय-
 न्ययोगो न लभ्यते, अतस्तैर्दूरतो नेह दूरीतः । तिर्यञ्चस्तु तीर्थकरनाम न वन्नीत्युपेक्षिताः । मनुष्यास्तु भवाद्यसमये
 तीर्थकरनामसहितां नाम्ना एकोनविंशत्येव वध्नाति, अतस्त्रात्या भागा भवन्ति । एकविंशद्वन्द्वस्तु तीर्थकरनामसहितः
 सैवतरीयैव भवति, तत्र च तीर्थपत्यं न लभ्यते । अन्येषु तु नामवन्धेषु तीर्थकरनामैव न वध्यते, अतः शेषपरिहारेण त्रिशद्व-
 न्यक्तस्य देवस्यैव ग्रहणम् । देवद्विक्रैक्यद्विक्रयोस्तु वदतीर्थकरनामा देवनारकेभ्यश्च्युता समुत्पन्नो मूलमकृतिमस्तविंश-
 न्यक्तो भूपस्कारादिविन्नामसरद्विजसस्त्रां तीर्थकरनामसहितां देवगतिमायोभ्यां नापैकोनविंशतिं निर्नैतयत् स्वमायोग्यस-
 र्वजन्यवीर्यं व्यवस्थितो भवाद्यसमये वर्तमानो मनुष्यो जयन्यं प्रदेशवन्धं करोति । देवनारका हि तावद्वन्द्वमलयादेः तत्प्र-
 कृतिचतुष्टयं न वचन्तीति नेहाधिकृतः । तिर्यञ्चस्तैक्यमभूमिना भवादिमप्येऽपि वचन्त्येतत्, केवलं ते देवगतिमायोभ्याम-

व्यापिशक्तिमेव पूर्वदक्षितस्वरूपां रनयन्ति, नैकोनविंशदादिकव्याप्तेषां तीर्थंरुसहारकसहितत्वात्तिरर्थां च तदवन्धकत्वादत-
 स्तेषु भागा अस्या लभ्यन्त इति तेषोद नाधिक्रियन्ते । मनुष्यस्याप्यप्याविश्रुतिवन्धकस्य भागा बहवो न लभ्यन्ते । त्रिंश-
 देकविंशद्व्यां तु देवगतिप्रायोग्यौ संयतस्य भागस्त्वन च वीर्यस्य न लभ्यते । अन्ये तु देवगतिप्रायोग्या नास्मि कथा एव
 न सन्नीत्यागेच्येनोन्नविंशदन्धकस्य मनुष्यस्यैव ग्रहणम् । ननु तिर्यह्यु पर्याप्तांशो देवगतिप्रायोग्यमेतत् प्रकृतिचतुष्टयं
 पज्जानि, स कस्मादिह नादोक्तः ? उच्यते, प्रभृतयोगत्वात्, अपर्याप्तासञ्जिभोगात् हि पर्याप्तासञ्जिभोग्याः शेषाः नवोत्तरश्चलक्षणः
 यगुणः । 'सुद्रुमो भरो तेस'ति 'भगाद्' इत्येतदत्रापि संग्रह्यते । भर्णितैकादशप्रकृतिभ्यः शेषाः नवोत्तरश्चलक्षणः
 प्रकृतीराप्रित्य सर्वमन्यवीर्यकथियुक्तो ययासंभवं वक्षीः प्रकृतीर्विधन्न् भगायसमये वर्चमानः स्तूहमायप्राप्तिनिगोदजीवो
 भग्निरजन्यप्रदेवदन्धकः इति शेषः । सर्वासाप्रप्यत्र कन्यसद्भावात्, सर्वजन्यवीर्यस्य चादौ भावादिति नायार्थः ॥ १८ ॥
 अत्राननूक्तो भवतिः कर्मभवेदादानिकियादिभिः द्वारैः स्वरूपतः प्रदेवदन्धः । परं कस्मादेतोरसु जीवः करोतीति वक्त-
 व्यमिति प्रश्नमागच्छत्य प्रदेवदन्धस्य प्रसङ्गतः पूर्वोक्तानां प्रकृतिरित्यस्तनुभागानां च हेतुविरूपयथाह-

भा० धोलुणजोगो परिपच-माणजोगो असात्रिजो जीवो । जहन्नप्यसा वंश इ चउपयही ता उ पुण प्या ॥ ५० ॥
 नरादुगं नरपाउं देगाउं तह य पुढविमार्हया । चवर्णिदियावसाणा देवेसुं तह्य नरपसुं ॥ ५१ ॥ उषत्तिभवावाभो इय पयडि-
 चउकपे न वंधंति । असविपज्जचो तह सेवेसाचिमुद्धिरहा उ ॥ ५२ ॥ एयं पयडिचउकं नो वंधइ तेण उचारियनाया ।
 असल्लो पनचो मुत्तेज्जुचो मि द्ढुवो ॥ ५३ ॥ सोविप इण जोगडिओ उकडजोगो भवेज्ज तेणुचं । धोलुणजोगो अट्टविह-

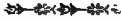
वंशो सगलदुधिरिओ ॥ ५४ ॥ पत्युयपयडिचउकसोमं चउरो न समया जा । जहन्नपसवंधं पकरेई एस परमयो ॥
 ५५ ॥ पज्जचउदधजोगो सचुकोसो रि समवचउं जा । एसं कालनियमो उतरमुचे रि दट्ठो ॥ ५६ ॥ पज्जत्तसन्निजोगो
 जहशो वि दु पज्जअण्णजीवस्स । उजसजोगाओ वि दु अंसत्तगुणिओ चि किर होइ ॥ ५७ ॥ तो पउरजोगभावा पज्ज-
 तासन्निजो न गंहेति । पकयं मुंचे ता किर वंध वंधोव अपमत्तो ॥ ५८ ॥ योल्लजोगो अट्ठविहवंधो चि संपंथोगाल्लहु-
 धिरिओ । अपमत्तो वंधंओ नामांस्सगलीसपयदीओ ॥ ५९ ॥ जहन्नपसं वंधइ आहारदुगं ति तीसवंये वि । एवं वज्जइ
 नरं अया भागा वहिं हंरंति ॥ ६० ॥ इय एक्कीसंपंथ-गार्हणं अपमत्तमंलयावओ । वंधइ आहारदुगं तद पंचांसंजयस-
 म्मो चि ॥ ६१ ॥ अरिरयसम्मो पयदो देवदुगविउडिजुयलवित्थयं । पंच इमाओ भवपदम-गम्मि समंयम्मि वट्ठो ॥ ६२ ॥
 जहन्नपसा पकर मय नरो कोर नित्ययरनामं । वंधिय देवमग्गी उक्कओ पदमसमंयम्मि ॥ ६३ ॥ मणुयगईपाओगा
 पुब्बुणा नामपयडिओ वीसं । वंधंओ मूलिज्जिगपयदीओ सत्त वंधंओ ॥ ६४ ॥ अविरयसम्मो नियनोगजहअविरिओ
 उ नित्ययरनामं । जहन्नपसं वंधइ परमिइ अइअण्णविरियत्ता ॥ ६५ ॥ शुत्तवासी वेज्जो तह नेरइओ वि तित्थय-
 नामं । वंधइ नरं तय य जहन्नगो उ एसिओ ॥ ६६ ॥ नो लब्बइ वेण तयो-नरयुणत्तेण नेह अदिगारो । तिरिया
 नो नित्ययरस वंयगा वेण नो गहिवा ॥ ६७ ॥ मणुया उभवाइमए समए तित्थयरनामसहियाओ । नामिणुवीसप-
 यदो वंधंती त्तिउ-उदि अया ॥ ६८ ॥ मागा भवंति तेणि-युणतीसंयो न पत्य संगहिओ । तित्थयरसहियनामि-
 गीसा वंधे जंणेरे ॥ ६९ ॥ उत्थणं पुण निरियं नो उब्बइ सेसपसु नामस्स । वंधेअं वित्थयं न अत्थि तेणकरियताया-

॥ ७० ॥ श्रीसद्वंधो देवरा नैरा भगवादायमि समर्थम् । चेष्टा नित्ययस्स उ तह सुरसेवविद्यदुगार्ण ॥ ७१ ॥ वदति-
 त्थपरानामा नेरइयसुरंदि चरिय उप्पन्नो । सत्तविहराधमो भूय-कारपभिइववत्तानो ॥ ७२ ॥ वान्नयस्सुव तित्थयय-संजुय
 मुराई पाभाणं । नायिगुणतीसपयदीनिबत्तनो सपाओणं ॥ ७३ ॥ अइल्लुजइन्नविरेण ववत्थिओ जग्गभाइसमय-
 ॥ ७४ ॥ पयडिचउक्कं एयं भवपचयओ सुरा य नेरइया । वंधंति नेव
 ॥ ७५ ॥ पवटमाणो मणुओ जरअक्कं निवचेद ॥ ७६ ॥ अरुमभूमिसमुत्था जग्गाइसमयए निरंधति । एयं नवरं ते सुरगइजोग-
 भंजिइ नाईगया तइ य तिरियाओ ॥ ७७ ॥ पुटुत्तसत्त्वाओ विरयंती न गुणतीसपधिइया । वंधंति अपभागाओ । ७८ ॥ इय ते वि दु
 ॥ ७९ ॥ वदंते तिरियाण उ नित्ययराहारसंभरो नत्थि । वंधंती सो वि न चेष्टा तहा तीसा ॥ ८० ॥ इगनीसा वि य वंधा सुरग-
 नाईगया मणुयस्स उ अट्टीससंभम् । वहुभागा लब्धंती सो वि न चेष्टा तहा तीसा ॥ ८१ ॥ मणुयस्सो वि य वंधा वि संतिनो वेइ ।
 इजोगा उ संनयस्सो । हुंनो जहुत्तसीरियभावाओ ते पि नो मेइया ॥ ८२ ॥ मणुयस्सो वि य वंधा वि संतिनो वेइ । एयं
 इयपरिमारिय एग-नीस (गुणतीस) वंधास्सो मणुयस्स ॥ ८३ ॥ मणुयस्सो वि य वंधा वि संतिनो वेइ । एयं
 पयडिचउक्कं वंधा नरं तदि विरियं ॥ ८४ ॥ वहुगं तेव न मेइयो जेणं अप्पज्जसंजिजोगा उ । जोगो पज्जतासंजिस्स उ
 सुट्ठोपि अंतस्सगुणो ॥ ८५ ॥ सुट्ठो भवे सेसा इयस्स ववणस्स उ एम भात्थो । पत्थुयगाहुत्तानं पयदीण इगारसानं जा ॥
 ८६ ॥ सेसा नउत्तरस्सयस्सा पयदीउ आसज्ज । सुट्ठो निगोयनीवो अप्पज्जो अप्पविरेओ य ॥ ८७ ॥ भवपट्ठमगसम-
 यामी पट्ठमाणो उ वंधो होइ । जइयाण पएसानं वंधाहारो इमो फज्जो ॥ ८८ ॥ पयदीण वंधभावा सवांसि सवअप्प-

विरियस्स । एत्थेव य सन्धावा एसो वंधादणो होइ ॥ ८७ ॥ सत्तस सुदुमण्यमिदं गाहाचउणं इमं समक्खायं । तन्भणणा-
नो एस एएसण गहणविदीदारं ॥ ८८ ॥ अइ पयदोण विट्ठं अनुयामाणं तदा एएसणं । वंधं कुणंति जीवा हेऊहि
वेहि ते यणिमो ॥ ८९ ॥

योगा पयडियएसं ठिइअणुभाणं कसायओ कुणइ । कालभवस्वित्तेक्खो उदओ सविचाग अविवागो ॥ ९० ॥

टी० योगः पूर्वोक्तश्रुत्याद्यैः शक्तिरस्ताहः पराक्रमः वीर्यमिति यावत्, तस्मात् योगात् प्रकरणं प्रकृतिः, कर्मणां ज्ञा-
नवरणादिसंभवः । प्रकृट्याः सुहृत्तास्त्रिफाषदेयाः प्रदेशाः, धर्मवर्गणान्तःपानिनः कर्मस्तरन्याः । प्रकृत्यस्य प्रदेशाश्च प्रकृतिम-
देयमिति समाहारः । तज्जीवः करोमीति सम्बन्धः । प्रकृतिप्रदेशयोर्थो यो हेतुरित्यर्थः । एतदुक्तं भवति-यद्यपि पूर्वं मित्यात्वावि-
तिकृपापयोगाः सामान्येन कर्मणो बन्धहेतव उक्ताः, तथाप्यायकारणत्रयाभावेऽप्युपशान्तमोहादिषु केवलयोगसद्भावे वेदनीयल-
क्षणप्रकृतिस्तत्प्रदेशाश्च बध्यन्ते । अयोग्यवस्थायां तु योगाभावे न बध्यन्त इत्यन्वयनिरुक्ताभ्यां ज्ञायते प्रकृतिप्रदेशबन्धयोर्गो-
एव प्रधानं कारणम् । नन्वयं योगः किं स्वरूपः ? किमान् भवति ? सर्वजोत्राणां च सदृशो विसदृशो वा भवति ? इत्यत्राभिधीयते ।
योगस्तावत् जीवस्य वीर्यमुच्यते इत्यसकृदुक्तम् । तत्र ह्यस्मान्निगोदस्यापि सर्वजन्यवीर्येष्वुक्तस्य प्रदेशाः केचिदल्पवीर्याः
केचिन् बहुबहुतरवहुतमादिवीर्यपिताः । तत्र सर्वजन्यवीर्येष्वुक्तस्यापि प्रदेशस्य सम्बन्धिवीर्यं प्रज्ञातेन चिच्छिद्यमानमसङ्ख्ये-
यलो नाकाशप्रदेशप्रमाणान् भागान् प्रपच्छति । तस्यैवोक्तुष्टवीर्यपुके प्रदेशे यदीर्यं तदेतस्योऽसङ्ख्येयपणान् भागान् प्रय-

चञ्जित । उक्तं च "पञ्चाष्ट छिज्जन्ता असंखलोगाण अत्तिय पएसा । तत्तिय वीरियमागा जीवपएसम्मि एकैके ॥१॥ सव नहत्ते
 विरिए जीवपएसंभि एत्तिया सत्ता । तत्तो असंखलुणिवा बहुविरिए नियपएसम्मि ॥ २ ॥" त्ति वात्र जयन्यवीर्यभागेन
 युक्तानां तत्प्रदेशानां समुदायः समानजानीयात्वादेषा वर्णणा, एकेन वीर्यविभगेनाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायो द्वितीया-
 वर्णणा, वीर्यभागद्वयाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायस्तृतीया वर्णणा, एवमेकस्या आकाशश्रेणेरसङ्ख्येयभागे यावन्तः प्रदेशाः
 वर्णणा, वीर्यभागद्वयाधिकानां तत्प्रदेशानां समुदायस्तृतीया वर्णणा, एवमेकस्या आकाशश्रेणेरसङ्ख्येयभागे यावन्तः प्रदेशाः
 तावत्स्यः एकोचरष्टादिक्रमेण वर्णणा वाच्याः । ताश्चासरूपनया पदं स्याप्यन्ते । जयन्यवर्णिगप्रदेशाग्रासङ्ख्येयवीर्यभागा-
 निवृत्ता अप्यसरूपनया दशभागा निवृत्ताः स्याप्यन्ते । ते च प्रदेशा एकैकस्यां वर्णनायामसङ्ख्येयमतरप्रदेशमाना अप्यसरूपन-
 नया नयस्त्वयः स्याप्यन्ते । इदमेकं वीर्यस्पदं रूपम् । इत् ऊर्द्धमेकेन दद्यादिभिर्वीर्यभागैरधिकस्तास्तत्प्रदेशा न ल-
 भ्यन्ते । किं तर्हि ? असङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशतुल्यैरेव वीर्यभागैरधिकस्तात्प्रदेशाः प्राप्यन्ते, अतस्तेषामपि
 समानवीर्यभागानां समुदायोः द्वितीयस्पदं रूपस्यात्रा वर्णणा, तत् एकेन वीर्यभागेनाधिकानां समुदायो
 द्वितीया वर्णणा, एवमेकोचरष्टादिक्रमेणैता अपि श्रेण्यसङ्ख्येयभागवत्तिप्रदेशाराशिमाना वाच्याः ।
 एतासामपि समुदायो द्वितीय वीर्यस्पदं रूपम् । इत् ऊर्द्धं पुनरप्येकोचरष्टादिर्न लभ्यते, किं तर्हि ? अस-
 ङ्ख्येयलोकाकाशप्रदेशतुल्यैरेव वीर्यभागैरधिकस्तात्प्रदेशाः प्राप्यन्ते, अतस्तेनैव क्रमेण तृतीयं स्पदं रूपमा-
 रम्यते । पुनस्तेनैव क्रमेण चतुर्थं पुनः पञ्चममित्येवमेतान्यपि वीर्यस्पदं रूपानि श्रेण्यसङ्ख्येयभागवत्तिप्र-

१५	१५	१५	१५
१४	१४	१४	१४
१३	१३	१३	१३
१२	१२	१२	१२
११	११	११	११
१०	१०	१०	१०

देवमानानि वाच्यानि । एतेषां च [एतासां] स्पष्टकानां समुदाय एकं योगस्थानकमुच्यते । इदं तावदेकस्य सूक्ष्मनिगोदस्य भवाद्यसमये सर्वमध्यधीर्यस्य योगस्थानकमभिहितम् । तदन्यस्य तु किञ्चिदधिकवीर्यस्य जन्तोरेतेनैव क्रमेण द्वितीयं योगस्थानं न संश्लिष्टमिति । तदन्यस्य तु तेनैव क्रमेण तृतीयम् । तदन्यस्य चतुर्थमित्यमुना क्रमेणैवान्यपि योगस्थानानि नाना-
जीवानां प्राणभेदेनैकजीवस्य वा श्रेणसत्स्वरूपेयप्राणवर्तिश्वरेभरादिमानानि भवन्ति । ननु जीवानामनन्तत्वाच्चेददात् योग-
स्थानान्यन्तानि कस्मात् न भवन्ति ? नन्दरेण, यत एकैकस्मिन् सदृशे योगस्थाने अनन्ताः स्याद्वर्जीवा वर्त्तन्ते, त्रसास्ते-
कैकस्मिन् सदृशे योगस्थाने असहस्रानां वर्त्तन्ते, तेषां चैकैकेषु निवसितपक्षो विमदद्यानि यथोक्तमानान्येव योगस्थानानि
भवन्ति । तत्र पर्याप्ताः सर्वेऽपि स्वप्राणयोगे संगम्यन्योगस्थाने तु अवश्यतः समग्रमुत्पद्यतुरः समग्रान् पावद्व वर्त्तन्ते । ततः
परमन्ययोगस्थानमुपजायते । स्वप्राणयोगोत्पद्ययोगस्थाने जयन्तः समग्रमुत्पद्यतु द्वौ सप्तयौ, मध्येभ्यो तु जयन्तः सम्-
ग्रमुत्पद्यतु कचित्रीन्, कचिच्चतुरां, कचिचत्वारिंशत्, कचिचत् षट्, कचिचत् सप्त, कचिचत् त्रयो सप्तयान्यावद्वर्त्तन्ते । अपर्या-
प्तास्तु सर्वेऽप्येकस्मिन् योगस्थाने परस्परं समग्रभवतिष्ठन्ते । ततः परमसत्स्वरूपेषुगुणवृद्धेषु प्रतिस्मयमन्यान्ययोगस्थानेषु
सङ्गमन्ति । अपरं चैतावानपि योगो यतःप्रभृतिसहस्रकारिणवद्वात् संसिष्य सत्यपनोयोगादियेदभिन्नः पूर्वं पञ्चदशधा
शोक्तसद्वैवमुक्तस्वरूपयोगे जगन्मये नयन्मये मयमे मध्यममुत्पद्ये तूत्कृष्टं त्रयेदगन्धं जीवः करोतीति स्थितम् । 'विद् अनुभावं
वृत्तायभा कुण्ड' इति स्थानं स्मरितः कुण्डलोऽन्वर्तुर्चादिसप्ततिसागरोपमोदोकोटियेन्यतयवस्थानमित्यर्थः । अनु पथा-
दन्वोचाराकृतं भजनभनुभजनं यस्यासावनुभागः, इष्टुपट्टेतिव कर्मणो रस इत्यर्थः । स्वतिष्ठानुभागश्च स्थिरतुभागमि-

नीरापि समाहाररज्जीयः कथाययन्नात् करोति निर्वर्चयतीत्यर्थः । कथायाः पूर्वोक्तचन्दार्थस्वरूपसहस्र्यास्तज्जनितो जीव-
 म्याध्ययसायविशेषः कथायदान्दनेनोच्यते । कथाया सुदीर्घा नानाजीवानां कालभेदेन एकजीवस्य वा सर्वजन्ययाया अपि
 ज्ञानारणादिकर्मस्थितेर्विचित्रान्यसहस्रस्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्यन्तर्मुहूर्त्तिकाद्यवसायस्थानानि जनयन्ति । समया-
 धिकृत्जन्यस्थितिकानि तु त एव तेऽभ्यस्तानि विदोषाधिकानि जनयन्ति । द्विसमयाधिकतज्जघन्यस्थितिजनकानि पुनस्त-
 एरानन्तरेऽभ्यस्तानि विदोषाधिकानि जनयन्ति । त्रिसमयाधिकतज्जघन्यस्थितिजनकानि तु त एवानन्तरेऽभ्यस्तानि विदोषा-
 धिकानि परं समयोत्तरवृद्धतन्त्रन्यस्थितिजनकानि विदोषाधिकानि तावत् वाच्यानि यावत् एव कथायाः समयोनोक्तुष्टा-
 नारणादिस्थितिजनकाध्यवसायस्थानेभ्यः सर्वोत्तृष्टरिचयतिजनकाध्यवसायस्थानानि विशेषाधिकानि निर्वर्चयन्ति, एतानि च
 मर्यापि 'मीम्नि'न्यसहस्रस्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणान्येव भवन्ति । अभीषां च स्वापनादिकिञ्चिद्विशेषस्वरूपं यथा 'लंको-
 तासिन्हेन' इति अदमविदोषाती 'ति गाथादलविवरणे पूर्वमुक्तं वया द्रष्टव्यम् । तदेवैतैः कथायजनिताभ्यवसायस्थानैर्न-
 न्यत्वात्कर्मणः स्थितिः कथायप्रत्ययात् सिद्धाः । तेषामेव कथायाणां सम्बन्धि यदलिङ्गमुदयप्राप्तं तत्र यदनुभागस्थानकमुदेति,
 तेन जीवस्य योऽध्ययमायो नन्यते, यद्वेगेन वक्ष्यानकर्मणामनुभागो निवर्धते । तथा हनुभासस्यैरपरमाशुगतभागादिका
 स्पष्टंकासना प्रख्याणा यथाऽनिरुचिवादराणुषधाने कृता, तथा द्रष्टव्याः । तेषां चानुभासस्पष्टं कानां सिद्धानन्तयागवर्चि-
 नामभ्यर्थ्योऽनन्तगुणानां समुदायः प्रथमपनुभागस्थानकं भाग्येभ्यः त्वधिकरसेषु स्वल्पेषु तेनैव ऋणेन द्वितीयं तावत्प्रमाण-

१ गाथा ६१ उत्तरादेवम् ।

नेरानुभागस्यानरुमुनिष्ठति । अन्येषु त्वधिकरसेषु स्वरूपेषु तेनैव प्रयोगेन तुतीयस्तुभागास्यानरुमुनिष्ठतोत्येवं सर्वेष्वपि कथाय-
कर्मस्वरूपसद्व्यवस्थेऽकाशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागस्यानानि भवन्ति । ज्ञानावरणादिसप्तस्तकर्मस्वरूपेष्वेतावन्त्येवामुनि-
भवन्ति । परं तावदिह कथाया एव कारणत्वेन विचारयितुं प्रकृत्वा । तत्र जयन्यानुभागस्यानानि उत्कृष्टतत्त्वतः समयान्या-
वदुदये समागच्छन्ति । मय्यमानि तु कानिचिन्निरूपराणि चतुरोऽन्यानि पञ्चान्यानि षडुपरानि सप्तान्यानि त्वष्टौ समयान्-
यावदुत्कृष्टान् वदुदये समागच्छन्ति । उत्कृष्टानुभागस्यानानि तूत्कृष्टानो द्वौ समयौ यावदुदये समागच्छन्ति । ततः परं सर्वान्य-
त्तरारचते । जपन्यतस्तु सर्वाण्यपि समयसिद्धान्त्येव भवन्यतस्तज्जन्यो जपन्यप्रथमोत्कृष्टमेवद्विप्रभोऽध्यवसायोऽप्येतावत्का-
लसिद्धिः, एव भवति । तेन च जयन्यादिभेदेनाध्यवसायवैचित्र्येण बध्यमानकर्म्यानुभागो जयन्यादिभेदवैचित्र्यो-
जग्येव । अतः कथायानुभागजनितव्यवसायवैचित्र्यनिर्व्विक्तान् कर्मणापनुभागः कथायप्रत्यया सिद्धः । मिथ्यात्वाविरति-
कारणद्वयामोरेऽपि हि कथायसञ्चारो प्रमणादिषु स्थित्यनुभागवर्ण्यौ भवतः, कथायामात्रे तु प्रधानमोहादिषु न भवत इतीहात्य-
न्ववस्थाभिरैकान्यां श्रयते स्थित्यनुभागवर्णयोः कथायाः प्रधानं कारणम् । अत्रोक्तव्यवस्थेनगच्छन्नाह-न्नु पूर्व मिथ्यात्वा-
विरतिः कथाययोगा वग्यैव उक्ताः, अत्र तु प्रकृत्यादिचतुष्टयस्यापि कर्मणो योगकथायत्वं कारणद्वयमेवेवेति कथं न
पूर्वापरविरोधः । ननुक्तमत्र यदुक्तान्यव्यातिरेकानुविधायित्वेन योगाः कथायाश्च प्रधानं कारणम्, तेषां तु योगकथायाणां
साधारितकारणत्वेन व्याप्तिप्रमाणत्वात् मिथ्यात्वाविरत्योऽन्येषां च ज्ञानावरणादिकर्मस्वरूपेऽकाशप्रदेशादीनां कारणत्वमनिवारि-
तमेवातः पूर्वोक्तमपि निरासयाऽदृष्टमेवेत्यलं विदरेण । तदेवं व्याख्यातं पूर्वोक्तम्, तदुदाहरणं च पूर्वोक्तव्यवस्थेनैव रस्योऽं

गायामुत्तरन चाल्पनहुत्वाचिन्तायामनिययोपयोगित्वात् प्ररूपितानि योगस्यानस्यिविक्रयार्थवसायस्यानानुभागबन्माध्य-
 वसापस्यानानि लेशतः विस्तरार्थिना तु कर्मप्रकृतिरन्वेषणीयेति । साम्प्रतमित्थं वदस्य कर्मण उदयो यथा भवति, तथा
 मेषेपनो दर्शयितुं 'कालभवं' इत्यादि इह तावत् मूलप्रकृतयो ध्रुवोदया उच्यते प्रकृतयोऽपि ज्ञानावरणपञ्चकचक्षुरचक्षुर-
 यधिकेवलदर्शनावरणमित्यास्त्वैतजसकार्थेणवर्णादिचतुष्कारुलघुस्थिरास्थिराशुभनिर्माणान्तरायपञ्चकलभ्रणाः सप्तविंश-
 तिः ध्रुवोदया एव, सर्वेषां जन्तूनामुदयव्ययच्छेदादवगितवत् प्रकृत्युदयः कालभावादिरूपेणो निरन्तरं भवत्येवेत्यर्थः । नोपाणां
 तु निद्रापञ्चकाक्षुरप्रकृतीनां कालभवंसेनापेक्ष उदयः प्रवर्तते । तथाहि-निद्रावेदादीनां प्रायो रजन्यादिकाले उदयो भवतीति
 कालोपेतम् । नारफसिपद्ममुप्यदेवभैकान्तयोग्यानि च नरकगत्यादीनि तु तं भवं प्राप्योदयमागच्छन्तीति भवावेसित्वम् ।
 आनुपूर्व्यानुदयश्चेनापेक्षः पूर्ववेदेत्यर्थः । नोऽपि निद्रोदयः कालं ग्रीष्मं, भवं पृथिव्यादिकं (क्षेत्रं सजलादिकं) प्राप्यातिशयेन
 मरत्तं इति कालादिनयापेक्षः । एवमन्यत्रापि सविषया भावनीयम् । उपलक्षणं चैतदन्यथा द्रव्यभावाद्यपेक्षोऽपि प्रकृती-
 नादुदयो भवत्येव । तथाहि-स एव निद्रोदयो भवति तादृशोऽपि निद्रोदयोऽपि भावनीयः, तदेव
 स्वास्यादि भावमपेक्ष्य भवन् भावापेक्षः । एवं सत्कृन्तनाद्वारागारोग्यत्वाद्विद्रव्यभावापेक्षः साताद्युदयोऽपि भावनीयः, तदेव
 संक्षेपेणोदयः प्रोक्तः । अथवा संक्षिप्ततरफकारेण द्विविध उदयः, सविषाकोऽविषाकश्च । यत्र स्वस्वभावव्यवस्थिते स्वरूपेणैव
 वर्णादि ह्यस्मात् सविषाकोदयो, यथा मनुष्यस्य मनुष्यगतिपञ्चैन्द्रियजात्यादितत्त्वभ्रायोग्यकर्मादयः । यत्र तु प्रायो निरसिकृतं
 मनुष्यस्य परमसद्भ्रान्तं परमकृतिभावेन कर्म वेवर्ते, सोऽविषाकोदयो, यथा तस्यैव मनुष्यस्य मनुष्यगतिभावेन वेद्यमानानां

नरकतिर्यन्देवगतोनामुदयः । तस्मान् स्वरूपेण परंरूपेण वा येदितमेव कर्म शीघ्रं नान्यथेति भाषार्यः ॥ ९९ ॥ तदेवमत्र यो-
गस्थानानि कारणम्, प्रकृतिप्रदेशश्च तत्कार्यमित्युक्तम् । तत्राऽऽस्तिवद्व्याध्यवसायस्थानानि कारणम्, स्थितिविशेषश्च
तत्कार्यम् । अनुभागवन्वस्थानानि कारणम्, अनुभागवत् तत्कार्यमित्युक्तम् । एतेषां सप्तानामपि पदार्थानां परस्पर-
मलवबहुवचिन्तयन्नाह—

‘‘मा० जोगागाहा जोगो हंरु पयडीण तह परसाणं । जं यणियं तहि मिच्छानिरइकसाया वि हेड ति ॥ ९० ॥ जइवि
हु सामेणें भणिया उ तहाति तेसि विरहे वि । उवसंताइगुणें कुंलजोगस्स भावे वि ॥ ९१ ॥ येयणियकम्मपणइं तस्स
पसाया य लेण वज्जोने । चवदस्सगुणे जोगाभावे गुण नेव वज्जंति ॥ ९२ ॥ इयं अन्नयवइंगाओ पयडीणं पएसणं । वंचइत्त
जोग एव हि पणुइं किर कारणे होइ ॥ ९३ ॥ जोगमखूं च इमं भणति सुहुपस्स किर निगोयस्स । अहं योवविरियलदी-
जुपस्स जे किर नियपएस ॥ ९४ ॥ केइ गिय अप्पविरिया केइ वि बहुबहुतमाइविरियजुया । तहि सव्वअपवीरियजुत्तस्स
विक्किर पएसस्स ॥ ९५ ॥ जं होइं किरविरियं तं पदाळणेण छिज्जंतं । अस्संखलोणआगासदेसंत्ता उ भागाओ
॥ ९६ ॥ देइं तस्सेवोकिहु-विरियजुचंमि किर पएसम्मि । जं गिरियं तं वेसिं अस्संखलुणं जओ उत्तं ॥ ९७ ॥ पद्माए
छिज्जंवा अंसंखओगाण जचियपएस ॥ तवियविरियविभागा जीवपएसम्मि एक्के ॥ ९८ ॥ सव्वजहत्तगविरिए जीवप-
सम्मि एणिया संत्ता । ततो अंसंखगुणिया बहुविरिए नियपएसस्सि ॥ ९९ ॥ वीरियवगणफट्ठगअंसंखगुणेण जोगठा-
जेणं । ते अस्संत्ता वेसिं भातत्तो विचिओ नेओ ॥ १०० ॥ पज्जा सव्वंवि हु जहत्तजोगम्मि निययनेगम्मि । जहत्तेजेणं

समयं हुतुमोमे तु चउरसमया ॥ १ ॥ जहमेणं इगसमयं उकोसेणं तु दुलि उकोसे । यजिस्सजोगंमि जहमो उ समये
वदुमोसे ॥ २ ॥ कइया विविचउयंछसगटसयाउ जाव वट्ठे । अपज्जतया उ सन्ने एगमि जोगठणमि ॥ ३ ॥
इगसमयेअ अउंति तो असलेज्जणपवुट्ठोए । पइसमयं उकोसग-जोगट्ठोणेहु इति ॥ ४ ॥ विइअणुभागं वयणे विइअणु-
भागण फिर कसाया उ । वंपस्स हेउणो फिर हयंति वहि ठिठ्ठोणेण ॥ ५ ॥ किंचि सखं एवं नाणा जीवाण फिर जया
हुंति । उदयमि सम्पराया नागावरणाइकम्माणे ॥ ६ ॥ ठीए निवत्तणगणि तया संखयाण लोमाण । जे आगासपएसा
असंखया तप्पमाणइ ॥ ७ ॥ अंतोमुहुत्तमे-ज्जवसायट्ठणगणि जणयंति । तो समयाहिय जहन्नट्ठिए जणगणि उ क-
साया ॥ ८ ॥ तेहि तो तानि वितेसअहियाणि तओ उ दुसमयहियाए । ठीए जणगणि उ वितेसअहियाणि जावंति ॥ ९ ॥
एने तिममयंपभिं अहियठिंए वितेसअहियाणि । भणियवाणिय एवं सखुमोसा विई जात्र ॥ १० ॥ ते वि य असंखलोमा-
गासपसत्पयाणया कप्पो । विइयंभजवसायट्ठणगणि वितेसवुट्ठणि ॥ ११ ॥ हुंति य वि य ठांवि-ज्जंता फिर वि
समचउरसं तेव । दउरिंती तहि पटम्प-पंतीइ असंखयाणं तु ॥ १२ ॥ चत्तारि तओ वीयाइ पंच तइयाइ छत्र एमाई ।
जा उमोसा उ विई अट्ठहि चिंदहि निपट्ठा ॥ १३ ॥ एवं कसायनणिय-ज्जवसायट्ठणगेहि जणियत्ता । कम्मट्ठिइकसायंकार-
णिआ भिद्धा वयंति चि ॥ १४ ॥ तेसिपि कसायणं जं दलिंयं उदयपत्तयं अत्थि । तं अणुभागद्वणं उदेइ तेणं जियस्सेव ॥ १५ ॥
लोउग्गमसामो जणयइ तस्स वसेणं तु वज्जमाणेण । कम्माणं अणुभागो निप्फज्जइ तहि परूवणया ॥ १६ ॥ अणुभागणं
जा इग-परमाणं पगइभागपभिंइया । फइगपज्जवसाणा सा सवाविचिओ नेया ॥ १७ ॥ अनुभागफइगणं सिट्ठाणमणंतभा-

गवर्चीणं । अर्पयिष्येत्पुणार्णं अनुभागद्वयार्णं पदम् ॥ १८ ॥ होई अहिमसेसुं तेजेव कृष्णेण कृष्णसंघेसु । वीर्यमणुभागा-
 द्वाणं एवं वदंयपि विद्वेयं ॥ १९ ॥ एवं किर सबेसुं वि कसायसेसु कृष्णसंघेसु । असंसखमाणार्णं भवंति अनुभागद्वयार्णार्णै
 ॥ २० ॥ नाणावरणाइसुंयि कृष्णसंघेसु इय यमाणार्णं । हुंति परिमिह कसाया कारणभावेण ववखाया ॥ २१ ॥ तहिं
 जहन्नअणुभाग-वणा जह्नेण पगसभयं तु । चरसभगा लकोसेण हुंति तह ठाणगा जेह्ण ॥ २२ ॥ जह्नेणं इगसभयं
 उकोसेणं तु दुस्ति समयाड । मज्झिममाणे उ जहन्नओ च समयं तहुकोसं ॥ २३ ॥ ऊया विविदिन्न चररो समया जावहु
 हुंति उकोसं । एय एवं सुवत्यवि आन्नं परिवचए ठाणं ॥ २४ ॥ एवं किर वज्जणिओ जहन्नार्णियभिन्नओ
 सवो । एवरयकालविओ अज्झवसाओ य फिर होइ ॥ २५ ॥ तेण जहन्नायेवज्झवसायविचित्तयाए अनुभागो ।
 वरुणं कर्मचणओ अपयइ जहन्नाइयेएहिं ॥ २६ ॥ नाणाभेओ तो किर कसायअणुभागज्झवसायाण । वरुचित्तेण-
 निविस्सियाण कम्माण अनुभागो ॥ २७ ॥ होई कसायसभय सबेसुं वन्नियं तहिं वंये । कारणजुयलं भणियं मिच्छत्तं
 अविरई चेव ॥ २८ ॥ एविं सामझेणं भणियं जइवि हु वहा वि किर तेसिं । विरेहं वि पमचाइसुंमुंतेसुं किर
 कसायसु ॥ २९ ॥ विडअणुभागा हुंवी उवसंताई कसायविरहमि । विडअणुभागा न हुंति इय अभयवइय-
 रेएहिं ॥ ३० ॥ विइए अनुभागाणं हुंति कसाया पहाणकारणं । एवं जोगकसाया वंयस्स चरविइस्सावि ॥ ३१ ॥ हुंहु-
 त्तमकारणं तेसिं सहकारिकारणचेणं । वावरमाण इहं मिच्छाविरइण अत्तेसिं ॥ ३२ ॥ नाणावरणाइं तह दहसेत्तका-
 ल्माइं । सहकारकारणत्तं अनिवारियेव इह होइ ॥ ३३ ॥ पुव्वदलं ववखायं जोगा एमाइयाइ माहाए । तदवखाणे पुवं

अनेगठाणेसु तद् एतत् ॥ ३४ ॥ तद् उत्तरत्य ॥ अप्ययवहुत्तचित्ताइसोवगो गिचा । जोगट्टाणा तद् विइवंधज्जवसायटा-
 नाओ ॥ ३५ ॥ अणुभागंवंधज्जवसायटाणा लेसओ उवक्खाया । कम्मयविबुद्धीओ वित्तरथीहि तु नेपा ॥ ३६ ॥
 एवं च विसेसेण वंधचउक्कस्स हेयवो भणिथा । अह वद्धकम्मउदयो जह होई तद् उ संसेवा ॥ ३७ ॥ पभणई कालभवाई-
 माहाजळेण तत्त मूलिद्धा । पयहीओ धुवउदया उत्तरपयही उ पुण एया ॥ ३८ ॥ आवरणाणं दसगं दंसणचउमिच्छतेय-
 कम्मर्गं । बभाइ चउगाएल्लहु-धिरहुगसुभुललनिम्माणं ॥ ३९ ॥ इय सत्तवीसपयही धुवउदया एव सघजंतूणं । उदयवव-
 छेयआरा कालभवाईण निरेक्खो ॥ ४० ॥ इय पयहीणं उदओ निरंतरं होई सेसयाणं तु । निहाणणाईणं तु कालभयवेत्त-
 सायेक्खो ॥ ४१ ॥ जेणं निइवेयाईयाण पाएण रयणिकालमि । उदओ होई कालायेक्खत्तं तद् य नरएसुं ॥ ४२ ॥ निरि-
 माणुसदेवसुं एगंतणेव तेस जोगाणि । नरगइयाणि मईपभिईणि कम्माणि तमि मये ॥ ४३ ॥ आगच्छंती उदयं भव आ-
 येक्खत्तणं इमं फरियं । अणुपुवीए उदओ सेत्तावेक्खो मुणेयन्वो ॥ ४४ ॥ अइवा निहाउदओ एगोविहुं पण गिम्हकालं
 तु । पुढवाइमवं खेत्तं सजलादयं च संपप्य ॥ ४५ ॥ वइइ य विसेसेणं इंकालाहतिगयेक्खत्तं । अन्नत्थवि आजोजं घुहेहि
 उवलक्खणं येयं ॥ ४६ ॥ तेण स एव हि निहा उदओ कस्सविय माहिसे दहिण । वाइयणे य असिण तइघमयेक्ख जा निदा
 ॥ ४७ ॥ नीरोगमणसमाहि-त्तणेण निदाएं जो भवे उदओ । भावावेक्खो स भवइ एवं अन्नं विवेयं ॥ ४८ ॥ सवि-
 वागो अविवागो दुविहो उदओ उ तत्तय "सविवागो । नियनियख्खविठं जं कम्मं तेणेव ख्वेणं ॥ ४९ ॥ उदयम्मी
 आगच्छइ सो सविवागो चि जह मणुस्सगई । पंचिदियबाइविय तन्वपयाओगकम्मूदओ ॥ ५० ॥ जत्तय निरि थियुगसंकम-

संकेतं अवरपयडिभावेण । वेदज्ज्ञ इदं कर्मसो होई अविवागदुओ चि ॥ ५१ ॥ जह वसेव नरस्स उ वेदज्जमाणेण भाणुस-
मइए । स्वेण नारयतिदिवाईणं भवे उदुओ ॥ ५२ ॥ जोगा पयडिपएसा कसायअणियठिइए य वंधस्स । ठाणाणिय ठिइ-
वित्तेसाणुयागज्जवसायठाणाणि ॥ ५३ ॥ अणुभागपल्लिच्छेया एवं एणाण सत्तठाणाण । कारणकज्जविभागो जह होइ तहा
निसानेइ ॥ ५४ ॥ तस्य किर जोगठाणाणि कारणं पयडिओ पएसा य । तक्कं तह ठिइबंधवसायस्स ठाणाणि ॥ ५५ ॥
हुंनोइ कारणं तह ठिइवित्तेसा उ तस्स कज्जंनि । अणुभागज्जवसायद्वयाणाणि य कारणं हुंति ॥ ५६ ॥ अणुभागो तक्कज्जं इ
सत्तव तु इह पयराने । अओल्लं अप्पबहुचचित्तणत्वं इयं आह ॥ ५७ ॥

सेडिअसंखेज्जइमे जोगठाणाणि हुंति सवाइ । तेसिमसंखेज्जगुणो पयडिणं संगहो सबो ॥ १०० ॥
तासिमसंखेज्जगुणा ठिइवित्तेसा हुवंति नायथा । ठिइबंधवसायणाणि असंखगुणाणि एत्ताओ ॥ १०१ ॥
तेसिमसंखेज्जगुणा अणुभागे हुंति यथाणाणि । एत्तो अणंतगुणिआ कम्मपएसा सुणेयव्वा ॥ १०२ ॥
अविभागपल्लिच्छेआ अणंतगुणिया हुवंति इत्तो य । सुयपवरदिट्ठिवाए विसिट्ठमइओ परिकहंति ॥ १०३ ॥

दी० एकस्याः समयमसिद्धाकाशश्रेणैरसंदृश्येयमानैः यावन्तः प्रदेशास्तत्सदृशानि योगस्थानानि सर्वाण्यपि भवन्ति ।
तानि चोत्तरपक्षारक्षया स्वोकातीति शेषः, यथा चैवान्येवान्ति भवन्ति, तथाऽन्तरगायायां सविस्तरश्रुतिमिति
नेहोच्यते । तेभ्यश्च योगस्थानेभ्योऽसदृश्येयगुणो ज्ञानावरणादिकृतीनां सर्वोऽपि संग्रहः समुदायो मीलक इत्यर्थः ।

१ सदृश्यातीताः बहव्यवधिज्ञानस्य सर्वाः प्रकृतयः ।

अयमत्र भावार्थः—इदं तावदावश्यकादिष्ववधिज्ञानदर्शनयोः सयोपश्लेभेदादसद्व्ययेभेदा उक्ताः “संत्वाइआओ खल्ल
 ओदीनाणस्स सबपयहीओ” इत्यादिवचनात् । ततश्चैतदावरणवन्धस्याऽपि एतावन्तो भेदा भवन्त्येव, वदन्त्येव सयोपश-
 लोपपचेरिति । तथाहि—अवधारणं कश्चित् जीवो देशहेतुकालभावभेदादन्यादृशं वदन्नाति कश्चिदप्यन्यादृशम्, उदेत्यपि कस्यचि-
 दन्यथा कस्यचिद्व्यन्येति । एवं नानाजीवेषु मतिज्ञानावरणादीनां शेषाणामप्यावश्यानाय । तथाहि—अन्यासामपि सर्वासां
 मूलोत्तरप्रकृतीनां देशहेतुकालभावभेदेन वन्धवैचित्र्यादुदयवैचित्र्यात् चासद्व्ययेभेदा भवन्ति । चतसृषामानुर्वर्षिणां वन्धोदय-
 वैचित्र्येणासद्व्ययेभेदा भवन्ति । ते च लोकस्याऽसद्व्ययेषु भागवर्चिभेदे शराश्वितुल्या इति चूर्णिकारोक्तो विद्वेषः । ननु जीवा-
 नाभनन्तत्वात् तेषां वन्धोदयवैचित्र्येणानन्ता अपि प्रकृतिभेदाः कस्यात्र भवन्ति ? नैतदेवम्, सदृशानां वन्धोदयानामेकत्वेन
 विवक्षितत्वात्, विसदृशास्त्वेतावन्त एव तज्ज्ञेदा भवन्ति । वे च भेदाः प्रकृतिभेदत्वात् प्रकृतय उच्यन्ते । तासामसद्व्ययेषु भा-
 गानां प्रकृतिनां सप्रज्ञः समुदायो योगस्थानेभ्योऽसद्व्ययेषु गुणो, यत् एकैकस्मिन् योगस्थाने वर्तमानैर्नानाजीवैः कालभेदा-
 देकजीवेन वा सर्वेऽप्येताः प्रकृतय वध्यत इति ॥ १०० ॥ ताम्यश्च प्रकृतिभ्यः स्थितिर्विद्वेषाः—अन्तर्मूहत्-समयाधिकान्तर्मू-
 हत्तु-द्विसमयाधिकान्तर्मूहत्तुलसणाः, असद्व्ययातगुणा भवन्ति ज्ञातव्याः, एकैकस्याः प्रकृतेरसद्व्ययेः स्थितिर्विद्वेषोदय-
 मानत्वात् । एकमेव हि प्रकृतिभेदं कथिजीवोऽप्येन स्थितिर्विद्वेषेण वर्त्तन्ति, अन्यस्त्वन्येन, अपरस्त्वन्येन इत्येकैकस्याऽपि
 प्रकृतिभेदस्यासद्व्ययाताः स्थितिर्विद्वेषा भवन्ति । अतः प्रकृतिभेदेभ्यः स्थितिर्विद्वेषा असद्व्ययातगुणा इति । ‘विद्वन्त्ये-
 त्यादि स्थितिः कर्मणोऽवस्थानशक्तिः, तस्या वन्धः स्थितिर्वन्धः, अव्यवसानानि—अध्यवसायास्तित्त्व जीवपरिणामविशेषाः ।

निष्ठान्ति जीवा र्गोद्यति स्थानानि, अध्यवसाया एव स्थानानि अध्यवसायस्थानानि, स्थितिवन्वस्य कारणभूतान्यध्यवसा-
यस्थानानि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानान्यनन्तरागोक्तस्वरूपाणि, स्थितिविवेपेभ्यस्तान्यसद्व्येयगुणानि, यतः सर्वजन-
न्योऽपि स्थितिविवेपोऽसद्व्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणैरध्यवसायस्थानैर्जन्यते, उच्यते तु स्थितिविवेपास्तेरेव यथोत्तरविवेप-
वृद्धैर्जन्यन्तेऽतस्तेभ्यस्तान्यसद्व्येयगुणानि सिद्धानि ॥ १०१ ॥ 'वैसिप्तसंज्ञे' स्यादि इह 'अनुभागे' इत्यत्र एकारोऽ-
लासपिक्तो 'वन्धठाणापीत्यत्रापि अध्यवसायवन्दो ह्युक्तो दृष्ट्यो, 'हुंवी'त्यस्यापि व्यवहितसम्बन्धः । ततश्चानु पश्चात्
वन्धोत्तरकांक्षम्, भज्यते तेभ्यस्तैऽनुभूयत इत्यनुभागो रसस्वरस्य वन्धोऽनुभागवन्धः, अध्यवसायस्थानानीतिपूर्वगतः । अनुभा-
गवन्धस्य कारणभूतान्य यवसायस्थानान्यनुभागवन्धवाध्यवसायस्थानानि । स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानेभ्यस्तान्यसद्व्ये-
यगुणानि भवन्ति । स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानं द्वैतैर्ह्यनन्तद्वैतैश्चमुक्तम् । अनुभागवन्वायवसायस्थानं त्वैकैकं जनयन्त्यवसाय-
यिकमुल्लङ्घनस्वयुसाभयिकान्तेवोक्तम् अत्र एकस्मिन्पि नगरकल्पे स्थितिवन्वाध्यवसायस्थाने तदन्तर्गतानि नगरान्तर्गतैर्बै-
र्नचैर्गृहकलरानि नानानीमान् कालभेदेनैकजीवं वा यस्माश्चित्यासद्व्येयलोकाः तादृशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागवन्वाध्यवसायस्थानानि
भवन्ति । तथाहि-अनन्धस्थिविब्रजनकानामपि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानानां मध्ये यदाद्यं सर्वलघुस्थितिवन्वाध्यवसा-
यस्थानं तस्मिन्नपि देशक्षेत्रकालावबोधीव्येयलोकाः तादृशप्रदेशप्रमाणान्यनुभागवन्वाध्यवसायस्थानानि प्राप्यन्ते,
द्विधीयादिषु तान्यप्यधिकान्यधिकतराणि प्राप्यन्ते इति सर्वेष्वपि स्थितिवन्वाध्यवसायस्थानेषु तेषु भावना कार्या । अतस्ते-
भ्यस्तान्यसद्व्येयगुणानीति स्थितम् 'एवो अणन्तद्विधा' इत्यादि । एतेभ्योऽनुभागवन्वाध्यवसायस्थानेभ्यः कर्तव्यकृत्या

अनन्तगुणा मुणितन्याः, यत एते सिद्धान्तभारेऽथर्वेभ्योऽनन्तगुणाः प्रतिसमं गृह्यन्त इत्युक्तम्, अनुभागाव्याख्यवसाय-
 स्थानानि तु सर्वाण्यसहस्रैर्यन्येवोक्तानि, अत एतेभ्यः तेषामनन्तगुणतां सिद्धेति ॥१०२॥ 'अविभागे'त्यादि इह क्षीर-
 निम्बरासाद्यपिथर्णैरिवानुभागव्याख्यवसायस्थानैः तदुल्लेखिव कर्णपुद्गलेषु रसो जन्यते, स वैकस्यापि परमाणोः सम्बन्धो
 केवलप्रज्ञया चिच्छवपानः सर्वजोवानमनन्तगुणानविभागयल्लिच्छेदान् प्रचरति । यस्माद्वादादतिगूढमयाऽन्यो भागो नोचि-
 शति, सोऽविभागयल्लिच्छेद् उच्यते । एवंभूतस्यानुभागस्याविभागाः पल्लिच्छेदाः सर्वकर्मस्वरूपेषु प्रतिपरमाणु सर्वजोवानन्त-
 गुणाः प्राप्यन्ते । तदुक्तम्—'गृहणसमयमिमी जीवो उत्पादद् स गुणे सपचयओ । सर्वजियाणन्तधुणे कम्मपपसेसु सवेसु ॥१॥
 गुणशब्देनेहविभागयल्लिच्छेदा उच्यन्ते, शेषं मृगमम् । कम्मप्रदेशाः पुनः प्रतिसमं सर्वेऽपि सिद्धानामप्यनन्तभाग एव
 वसन्ते अतस्तेभ्योऽप्यविभागयल्लिच्छेदा अनन्तगुणाः सिद्धाः । नन्वेकदल्परहितं किं त्वया स्वत एवोत्प्रेक्षितमथान्येन केनचि-
 त्कथितमित्याह 'सुयपवरो' इत्यादि । हृदीनां समस्तदर्शनानां यादौ विचारो यत्र स दृष्टिवादः, श्रुतं-द्वादशाग्रम्, धर्मधेऽने
 काविशयसम्पन्नत्वेन प्रवरः—प्रधानः, स चासौ दृष्टिवादश्च श्रुतप्रवरदृष्टिवादः तस्मिन् श्रुतप्रवरदृष्टिवादे, विशिष्टमतयः—वीथिक-
 रगणधराः, परिक्रिययन्त्येतद्, न पुनः मया स्वयमुपेक्षितमिति ॥ १०३ ॥ व्याख्यातं प्रस्तुतगाथाचतुष्टयम् । तद्व्याख्याने
 च समाप्ताः प्रदेशवन्त्यः, तत्समाप्ता च भणितं बन्धविधानद्वारम्, तद्वर्णनैव समाप्तं ग्रन्थारम्भे यत्प्रतिज्ञातं 'उपयोगानोगविहि-
 त-

१ ग्रहणसमये जीव उत्पादयति तु गुणान् स्वप्नयति । सर्वजोवानन्तगुणान् धर्ममदेष्टु सर्वेषु ॥ १ ॥ २ 'णियपति-
 णामेण जणइरसाण्' (निजपरिणामेन जनयति रसाण्) इति सि । ३ 'एव विवक्षि'सि-

इत्यादि द्वावगायत्र्यमिति ॥ साम्यं नित्यत्वायनित्यीर्णैरपविशो ग्रन्थकार उपसंहाराह-

भा० तैत्तिरीयसंहितासिद्धिगोपयोगिनिर्वाहः । सम्यक्सिद्धिगोपयोगिनिर्वाहः ॥ ५८ ॥
 त्रिपुण्येनपुण्यं नित्यमेवाणि जोगठगणि । ताणि य सर्वाणि उच्यन्तेऽप्येवार्थे योवाणि ॥ ५९ ॥ तेहि असंख्यगुणो
 एयदीशो भूति क्षेत्र एकेने । जोगठगणे नाणाभीचेहि वट्ठगणेहि ॥ ६० ॥ कालमेवण एणेण वाचि जीवेण कम्पयदीओ ।
 सत्ताओ ब्रह्मेणे इय पयदीर्ण अमत्तसे ॥ ६१ ॥ पयदीण असंख्यगुणा विहिं विसंसात वसस्सवणिं । विह्वंथ तो कोहि अंत-
 वुत्तसे एवंने ॥ ६२ ॥ संपि य सम्यग्भरिं कोहि दुसम्यग्भरिं पंणेदे । केवि पुणो बहु इवाह लक्खणा विह्वित्तंसात ॥ ६३ ॥
 मय्थि तहि पयदी एकेना वि दु असंख्यगणेहि । विह्वित्तंसेहि वज्जइ वेण एया वि किर पयदी ॥ ६४ ॥ कोइ निओ अन्ने-
 ने विह्वित्तंसेण वंथं अओ । अन्नेण विह्वित्तंसेण एवमाहि मेवहि ॥ ६५ ॥ एगाइवि पयदीए विह्वित्तंसा उ हुत्तंसेराजा ।
 एवहि सया नो पं च विह्वित्तंसा असंसेजा ॥ ६६ ॥ तेहि ओ विह्वंथ-उच्चरसाणाऊ असंख्यगुणियाओ । तेसि सख्यं दु
 इमं सम्यग्भरिण्या उ नीनस्स ॥ ६७ ॥ वे-परिणामवित्तंसा तेसि गणाणि जाणि किर हुंति । ताणि य विह्वंथ-उच्चरसाणाणि
 भणति सम्यग्भरिण्या ॥ ६८ ॥ ताणिय कारणभूया विह्वंथंथस्स क्खन्नुस्स । ताणि असंख्यगुणं विह्वित्तंसेण भणियाणि ॥ ६९ ॥
 वेण अत्तइओ वि दु विह्वित्तंसे ओमंखलोपाण । आगस्सएमाण ममेहि-उच्चरमागठगणेहि ॥ ७० ॥ निण्हाइजाइ तस्सुत्त-
 रत्तरा तेहि पं गणेहि । कयओ विमेग्गुदेहि विह्वित्तंसा भणिज्जेति ॥ ७१ ॥ तो वेहिंनो ताणिय असंख्यगुणाणि हुंति
 मिट्ठाणि । तेसि असंख्यगुणवंध-उच्चरमागठगणाओ ॥ ७२ ॥ अणुपुच्छावंधोत्तरकालं यज्जति अणुप्रविज्जति ।

जेणं ते अणुभागा रसन्ति जो तेसि किर वंधो ॥ ७३ ॥ सो किर अणुभागबंधो तस्सज्जवसायठाणया ते उ । अणुभागबंध-
 ज्जवसाय-ठाणया फारणभूयाणि ॥ ७४ ॥ कज्जस्स अणुभाग-बंधनामस्स दुसंसल्लगुणा । विद्वंधवज्जवसाणं जेणं पगेगमवि
 पणियं ॥ ७५ ॥ अंतमुदुत्तपमाणं बंधज्जवसायठाणयं तु पुणा । अणुभागानेकेकं जहद्वंधं होइ सामइयं ॥ ७६ ॥ उक्किट्ठयो
 उ अट्ठ-समयमाणं जेण विद्वंधस्स । अवज्जवसायठाणे पगमि वि नगरस्सिस्सिम्मि ॥ ७७ ॥ तमज्जगया अणुभाग-
 वंधज्जवसायठाण्या हुंति । नगरंतोगयबहु उ-द्वनीयआवाससरिसाणि ॥ ७८ ॥ नाणानीये आसज्ज-कालभेएण पगनीवं
 केयज्जवसायठाण्या हुंति । नगरंतोगयबहु उ-द्वनीयआवाससरिसाणि ॥ ७९ ॥ परिमाणानि अणुभाग-बंधज्जवसायानिय हुंति । तेसि ठवणस्सखं बुहेहि
 वा ॥ आसज्जसंलेजगलोगासप्पसाणं ॥ ८० ॥ जणगाण वि जं पढमं सवेसि ल्हुरं ठाणं ॥ ८१ ॥
 दुद्धीउ विज्जेयं ॥ ८० ॥ तह विद्वंधज्जवसाय-ठाणमज्जे जरन्नगविद्वं ॥ ८२ ॥ आगासपप्ससमा ठाणा
 विद्वंधज्जवसायाण संतिपे तमि देससेषाणं । तह कालभावनीवाण येयउ असंखलोयाणं ॥ ८३ ॥ अणुभागद्वानाणिय लभंति तयो उ तेहि किर.
 अणुभागबंधया हुंति । विद्वंधज्जणेसु दुस्याइसु अरिगअहिगाणि ॥ ८४ ॥ एएसिंतएणिया कम्मपप्सा भवंति जेणेह । सिद्धाणंतभागे
 ताणि । असंसेज्जणाइ अणुभागद्वानाणि ई सिद्ध ॥ ८५ ॥ पप्समयं नीवेहि य संगहिज्जंति आगमे भणियं । अणुभागज्जवसाय-द्वानाणि य पुण समया
 अभवेहि अणंतगुणिया उ ॥ ८६ ॥ पप्समयं नीवेहि य संगहिज्जंति आगमे भणियं । अणंतगुणचे सिद्धे एत्तोऽविभागपक्खिच्छेया ॥ ८७ ॥ अणंत-
 वि ॥ ८६ ॥ असंसेया पणिया तेहि तो जेण कम्मदेसाण । अणंतगुणचे सिद्धे एत्तोऽविभागपक्खिच्छेया ॥ ८८ ॥ अणुभागबंधज्जवसाय-
 गुणिया हवंति इह दिहंतो इमो उ विज्जेयो । जह सरसत्तीरपिण्डुपंदवणयरसथालियासु इव ॥ ८९ ॥ सो परमाणुस्ससो केवलपक्खाए छिज्जमाणो
 द्वाणेहि तु तंदुलेसु इव । कम्मपरमाणुसु रसो जणयइ पगेगयस्स वि य ॥ ९० ॥

उ । सबजियणंतणुणिया जस्य अविभागपल्लिच्छेया ॥९०॥ अइसुहुमयाइ जाओ धामाओ नेव उट्ठई भणो । अओ सो अविभा-
गपल्लिच्छेओ होइ नायहो ॥९१॥ अणुभागस्स विभागो पल्लिच्छेया एक्खवया एए । परमाणुं परमाणुं पइ सबेसु कम्मबंधंभुं
॥९२॥ सबेसिं जीवाणं यवत्थअवत्थयाणंतणुणा । अविभागपल्लिच्छेया संपत्ता वो जओ भणियं ॥९३॥ गहणसम-
यमि जीओ उपाएइ उ गुणे सपच्चयओ । सबजियाणंतणुणे कम्मपएसंसु सबेसु ॥९४॥ कस्माण एएसा पुण सिद्धाण
विणंतयमि मागमि । सबे वि हु बूढे अओ उ कम्मपएसणं ॥९५॥ अविभागपल्लिच्छेयाणंतणुणा हुंति ईं सिद्धयिणं ।
एतो अप्पबहुत्तं गंये जत्थत्थि तं आह ॥९६॥ सुपपचरदिट्ठिवाए गाहोत्तरदेण तस्य सुयपचरं । उच्चममुत्तं जं किर दिट्ठिवा-
याभिई अंगं ॥९७॥ तस्मि त्रिसिद्धमाया जिज्जणहरयभिइया परिकुहंति । इय सेट्ठिअसंत्ताई गाहाचउगंएि ववखायं ॥९८॥
तव सखायं य समत्थिओ उ एसो, एएसबंधो ति । तस्स समत्थीए गयं बंधविहाणाभिहं दारं ॥९९॥ तब्बणणा लवओगा
ओगविहीपभिइदाराहादुगं । गंधारंभावसरे जं भणियं तंएि ववखायं ॥१००॥ एचो तिन्नपइओ एकरणकारो इयस्स
गयस्स । आहुत्तंहरणत्थं एसो बंध इइ गाहाहिं ॥१॥

एसो बन्धसमासो पिटुक्खेवेण वज्जिओ कोवि । कम्मप्पवायसुपसागरस्स निस्संदमेत्तो य ॥ १०४ ॥
टी०ए० पूर्वोक्तो बन्धसमासोः-बन्धसंदेष्टेण, कोऽपि-क्रियमात्रोऽपि, वर्णितः-श्रणितः, 'केनेत्याह पिटुक्खेवेण' इति
पिण्डस्य-पिण्डितस्य यथावस्थितस्य, कर्ममकुचित्थुतविदेषादुत्पेग तेन, एतदुक्तं भवति-यथाकर्ममकुटौ वर्णिमः तथैव मयापि,
न समनीपिकया । कथंभूतो बन्धसमास इत्याह-जलघटादीनामिव निष्पन्धयात्रोऽन्यत्प इत्युक्तं भवति । कस्य निष्पन्द

इत्याह-कर्मणः प्रवादः-प्रकृतं भणनं यत्र तत्र कर्मप्रवादाः, कर्मप्रकृतिलक्षणश्रुतं तदेव महत्त्वात् सागरः कर्मप्रवादाश्रुत-
सागरः तस्मैति । अस्य च वन्यसमासस्यात्यस्य तस्मादुद्धृत्य भणने कारणमादावेवोक्तमिति भावार्थः ॥ १०४ ॥ इदानीमा-
चार्यः एवात्मनो गर्भं परिमिश्रीर्युक्तोऽप्यन्ये निपुणमतयो जिनशासनेऽनेकशः सन्वीति दशैषिणं छद्मस्यस्य बुद्धिः
कदाचिदप्यपि भवतीत्येवमपि कदाचिदपि गुराह-

भा० एतो वंयसमासो वंयः विहाणस्स कोइ संत्वेवो । षडुक्त्वेणं वन्निओ चि एयस्स एसत्थो ॥ २ ॥ कम्मपयहि-
गुणाओ पिहस्स य चिहियस्स वंयस्स । जहडियस्सव्वगस्स य इय पज्जायंतगयस्स ॥ ३ ॥ उक्त्वेवो चट्ठारो पिडुक्त्वेवो चि
तेण संमिज्झिओ । पज्जाओ एसो किर जहडियउट्ठारुणेण ॥ ४ ॥ कम्मपयहिमुयाओ इमं कइमेओ य वन्निओ भणिओ । नो
समंए तिपि भणिओ एसोत्थ परस्सवो ॥ ५ ॥ कम्मस्स पमास्सिणं वाओ भणणंति जत्थ तं भणिणं । कम्मपदायं कम्मपय-
हिमुयं तीपि गल्यत्ता ॥ ६ ॥ सागरमिउ तस्सेमो वंयसमासो निसंदमेत्तो उ । भणिओ इई संवंधोअह गवं परिहरिउक्कामो(य) ॥ ७ ॥
पन्थविहाणसमासो रइओ अप्पमुयमन्दमइणा उ । संयन्धमोखनिउणा पूरेज्जणं परिकहिं तु ॥ १०५ ॥

इति० वन्यस्य प्रकृत्यादेः, विधानानि-वेदाः, तेषां समासः-संक्षेपः, उक्तविधिना रचितो ग्रन्थो भवेति गम्य-
ते, कथं (भूतेन मयेत्याह-‘अप्पमुय’चि प्रसिद्ध) शब्दार्थोऽल्पश्रुतेन, तथाभूतोऽपि कथित् बहुया तीक्ष्णो भवतीत्याह-मन्दम-
तिना च ततो-विज्ञापयाम्यइ तं बहुक्तं वन्यसमासं सिद्धान्तयणितात् तद्वैपरीत्यसंभवे उक्तानिक्तिसंभवे च ‘वन्य (यो-
कलनिउण’चि वन्य-उक्तस्वरूपः, बोधः-वन्याभावस्वरूपस्तत्र) निपुणाः जिनवचनान्स्वच्छब्दालाः पूरयित्वा समञ्जसं कृ-

भा० इय गाहाए एवं भावत्ये परिकरंति सुचवरा । जह दिट्ठिवायअंने अग्गेणीए- इहयपुत्ते ॥ १० ॥ पणिथिक्कप्प-
भिहम्मि णंचमवत्थुम्मि कम्मपयटि चि । इय नामेण एसिदंति पाहुदे सुयवित्सेसो चि ॥ ११ ॥ आसि तओ ठाणाओ उदरिओ ।
एय सयमांगो चि । सिवसन्मसुरिणाणेवावायजयल्लदसहेण ॥ १२ ॥ इय कम्मपयटिणयंति कम्मपयदीउ सुयवित्सेसाओ ।
अंतरगयंति सयंगं गंथे इह वक्खसेसो चि ॥ १३ ॥ संलेयेणुचिदं कदियं तह निच्छियं अवाभिचारि । पट्टयत्थंति महत्थं जो उव-
जुज्जेइ बहुसो चि ॥ १४ ॥ जो उवओगं पुण पुण नेइस्सइ चित्थणाइदारेणं । सो नही जाणिस्सइ अत्थं वंधस्स मोववस्स
॥ १५ ॥ अत्थं परमत्थं पुण वंधो कम्मण दुवल्हेउचि । जीवाणं मोक्खो पुण सासयसिवयोक्खसंजणो ॥ १६ ॥ अत्थं च इमं
नाइ वंधस्स उ कारेण पविचाओ । मोक्खस्स कारेणं गह्णे जत्ते करिस्संति ॥ १७ ॥ तं काज्जे निइदुअट्टकम्मिधणा

महात्ता । निस्सेसभयविमुक्का अहरा सिद्धिं लहिस्संति ॥ १८ ॥

टी० प्रायोऽन्यथाद्वष्टुः सर्वोऽप्यर्थो मयाऽत्र संरचितः । न पुनः स्वमनोषिकया तथापि यत्किञ्चिद्दिह वित्तयत् ॥ १ ॥
सूत्रमवलोक्य लिखितं, तच्छौच्यं मय्यनुग्रहं कृत्वा । परकीयदोषाण्यो-स्त्यागोपादानविधिकुशलः ॥ २ ॥ छत्रस्यस्य-
रि युद्धिः स्वलति न कस्यैह कर्मवदगम्य ! । सदबुद्धिर्विरहितानां विशेषतो-मद्विधासुभताम् ॥ ३ ॥ कृत्वा यदृसिभिर्मां पुण्यं-
समुपार्जितं मया तेन । मुक्तिमचिरेण लभतां क्षपितत्राः सर्वमन्यजनः ॥ ४ ॥

श्रीमद्वाराहकुलभुनिप्पिमुत्तः, सोणीतलप्रयितकीचिस्सदीर्णशाखः । विषमसाधितविकल्पितवस्तुल्लै-च्छायाश्रितमचुर-
निवृतमन्यजन्तुः ॥ १ ॥ शानादिकुमुमनिविता फलितः श्रीमन्नुनीदफलद्वन्द्वैः । कल्याण इव गच्छः श्रीहर्षपुरीयनामास्ति ॥ २ ॥

एतस्मिन् गुणरत्नरोहणिगिरिगर्भायपाथोनिधि-सुद्वलप्रकृतिसमाधरपतिः सोम्यत्वतारारपतिः । सम्यग्ज्ञानविशुद्धसंयमतपः-
स्वाचारचर्यानिधिः, ज्ञानः श्रीजयसिंहशूरिरभरवश्रिभ्रमचूडामणिः ॥ ३ ॥ रत्नाकरादिवैतस्मा-च्छिष्यरत्नं बभूव तत् ।
स बायीशोऽपि नो मन्ते, यद्गुणग्रहणे प्रभुः ॥ ४ ॥ श्रीवीरेवविनुषैः, समन्त्रायविशयप्रचूरतोयैः । द्रुम इव यः संसिक्तः
कस्तद्गुणकीर्त्तने विद्युवः ॥ ५ ॥ तथाहि—आज्ञा यस्य नरेश्वरपि शिरस्यारोप्यते सादरं, यं दृष्ट्वापि मुदं ब्रजन्ति परमां
प्रायोऽतिदुष्टा अपि । यद्वक्त्राम्बुधिनिर्यदुज्ज्वलवचापीयूषपाणोद्योगैर्वर्जितश्च दुग्धसिन्धुमयने वृत्तिर्न लेभे जनैः ॥ ६ ॥
कृत्वा येन तपः सुदुष्करतरं विश्वं प्रबोध्य भयोर्तीर्थं सर्वविदः प्रमात्रितमिदं तैस्तेः स्वकीयैर्गुणैः । शृङ्गोर्द्वन्द्वदोषविश्वद्वारं
भव्यैर्निबद्धस्पृहं, यस्याद्यास्त्वनिवारितं विचरति भेतांगुगौरं यशः ॥ ७ ॥ यमुनाप्रवाहविषल-श्रीमन्मुनिवन्द्रमूरिसम्पर्कतः ।
अमरसर्गादेव सकलं, पर्वपितं केन ह्रुवनतलम् ॥ ८ ॥ विस्फूर्जत्कलिलालादुत्तरतमःसन्तानलुप्तस्थितिः, सूर्येणैव चित्रेऽपूर-
शिरस्यासाद्य येनोदयम् । सम्यग्ज्ञानकरैश्चिरन्तनमुनिबुद्ध्याः समुद्योतितो, मार्गः सोऽभयदेवशूरिरभवेत्तस्य । प्रसिद्धो भुवि
॥ ९ ॥ तच्छिष्यलवप्रायै-रगोर्गोर्धैरपि शिशुजनतुष्टयै । श्रीद्वेषवन्द्रशूरिभि-रियमनुरचिता श्रवकवृत्तिः ॥ १० ॥

न्मा० सिरिचन्द्रमाणगणहर-सीसेहि विहास्येहि सुहोदं ॥ एवं सिरिचक्रेश्वर-सूरीर्हि सयगगुरुभासं ॥ ११ ॥
गुणहरगुणधरनामगनिययन्निषेयस्त वयणञ्चो रयं । सुषणे सुणंदु जाणंदु ब्रह्मणा तद्द निसोर्हंतु ॥ २० ॥ सचनवदह-
मियच्छराम्मि विदमनिवाड वदंते । क्वचित्पवतयासद्दिग्गे गोड्राविसयविसेसणे नयरे ॥ २१ ॥ दहिवदंमी सिरिसिद्धारायभव-
पसायगेहस्त । अज्जलदेवनिवर्णो मुहरज्जे चट्टमाणम्मि ॥ २२ ॥ निष्फच्छिष्यवयमिणं वा नंदत्त वाव सिद्धिसुहृद्वले । तिय-

लोक्सायदजसो निणवरपम्भो जए जयइ ॥ २३ ॥ एवं आदित्ताया श्लोकमनेन १४१३ श्रीसंविमविहारिश्रीवर्देमानसूरि-
पादपद्मोपजीविश्रीचक्रेश्वरसूरिविरचितं शतकद्वयं समाप्तमिति ।

॥ अथ श्री लघुशतकभाष्यम् ॥

गमिऊण जिणं बुच्छामि वन्यसयोगे चण्ह वन्याणं । दाराणि नहा संत्तामिचिनिविद्धा उ पयदीओ ॥ १ ॥ पढ्य-
ए पणइए (पणइवन्ने) साइआई ? युग्मारयाइ २ सामितं । साईआई ? सुइअमुहपचयं २ मामिणो ३ वीए ॥ २ ॥
तइ साइआइ ? पवय २ सुहासुहं ३ सामि ४ थाइय अवाई ५ । मन्नंति ठाण ६ पवय ७ विवाग्मेया ८ य रसवन्ने ॥ ३ ॥
कम्मएएसगइणविदि १ भाग तइ साइआइ २ सामितं ४ । भवइ एएमवन्ने डिइयन्ऽट्टारस इमाओ ॥ ४ ॥ संजलण ४
नाण ५ दंसणचउक्क ४ किंयाणि ५ पंवरस एया । नरतिरिनरयाउ ३ विगल ३ मुहुयतिग ३ विउविउक्काणि ६ ॥ ५ ॥ छेवडं
उज्जोयं तिरि २ कोरालिय २ दुगाणि छप्पयही । तिंनि पयही उ जायवयावरएग्गिदिजाईओ ॥ ६ ॥ छप्पयही उ विउविउक्क
इत्तोऽणुभागवंधंमि । अमुखलहु कम्मतेयममुवन्न चउ निक्किण अट्ट इमा ॥ ७ ॥ पिच्छ कसाय १ ६ दुगुंजा भय दंसण ९ नाण
५ विय ५ उवधाया । असुभा चउ वत्ताई तेयालीसा इमा होइ ॥ ८ ॥ सायतिरिमणुसुउग ३ नरदुग २ सुइदुगरपणिदि तणु-
पक-

१ स्थितिवन्ने, २ 'बद्धारसपयदीणं'ति पञ्चपञ्चाशतमगायामुक्ता अष्टादश प्रकृतयः, ३ ४-५ 'पवरसण्हं'ति पक्-
पष्ठितमगायोक्ताः प्रकृतयः, ६ 'छण्हमसत्तो'ति चतुःषष्टितमगायोक्ताः, ७-८ 'अट्टण्ह'ति सप्तषष्टितमगायोक्ताः,

पणम् । ५ । (समचरं स अगुरुल्लुप्तलगाइ परयायन्नोयं ॥ ९ ॥ तित्यगरोस्सापवनिम्मिणुंगणि-तह आइसंयणं । सुप-
सत्तपइन्नचत्तसइसोच्चोयेति वांयाल ॥ १० ॥ [समचउगुरुल्लुप्तलगाइतसाइदसं इय वांयालीस सुहपयडी ॥ ९ ॥]
नरयाउ नरयतिरिदुग (इग) विगल्लाइअमुहलगाइसाया । उवयायायारदसगणपदमसंठाणसंयणा ॥ १० ॥ नीय तह
सम्मानोसरहिययाईणि तहडणिद्वज्जाई । इय अमुभा वांसीई पणिदिउस्सास देवदुगा ॥ ११ ॥ तणुअंमुवंगओरालियरेहि
तसदससापसमचरं । निमिणुच्च तित्यपरचायअगुरुवरलगइवन्नचक्र ॥ १२ ॥ इय वंचीसोरोरस नरविरिनरयाउविगल्ल-
सुहपतिगा । नरपदुग पंचे आइसंयणमणुयदु दुउराले ॥ १३ ॥ आयवइगिदियावरतिन्न उ छेउदु तिरिदुगा तिन्नि ।
चंउदस चउ दंसण नाणविग्यपण पुरिससंजलणा ॥ १४ ॥ इकोरस निददुगे कुवन्नचउहासरइअयदुगंछा । तह उवयायं सोलस
मिच्छइमनारसकसाया ॥ १५ ॥ तह यीणतिगं सोलस विउविछकं (अट्टा) उ सुहुमविगलतिगा । सुरजास्याण (नरवि-
रियाऊ) उज्जोप उरल्लुगतिन्नि मेविरिसा (सुरनिरया) ॥ १६ ॥ तिरियदुगनीयतिन्नि उ मन्दरसाओ कुणन्नि तमतमगा ।
उसवहु (चउ) सुवन्नचउ तेयकम्भपंचिदि परायाया ॥ १७ ॥ अगुरुल्लु निमिणसासा पणरस नणुमिच्छदुन्नि जससाया ।

पिरमुपसेय ॥ ३८ ॥ आइज्ज सुभगयुत्तरोत्तरसज्जस्य ॥ ३९ ॥ केमसाय
 नड (पिरुत्तरो) पन्थुयुत्तिट्ठा ॥ १९ ॥ सासणअविरयुत्तिट्ठावर्णनीस तहय सरीराई । केमसो सणु सङ्गणंयुत्तंगसंघयण-
 वल्लाई ॥ २० ॥ धीणतिगवज्जदंसण ६ अणहियकसाय १२ यय दुग्गहा य । नाणंतराय तीसं पयसवन्धंमि पुणनेया ॥ २१ ॥ निव्वदुगे
 'धुदुत्तियाज्ज मोहे पियंति ऐण तेग न पीससासाणा । सुहुप्पवद जोगसतरस पण पुंसंजळण नेव तित्यं ॥ २२ ॥ निव्वदुगे
 हासणो वेत्तिं समववरवज्जरिसहाणि । सुसरदुभयद्वज्जा विजविमुदुगसुरनराज्ज ॥ २३ ॥ सुलगाइअसाय-वैडहा सुसाउनर-
 याउनारपदुगाणि । 'दुन्नि य आहारदुगे पंधे सुरविचविदुगवित्यं ॥ २४ ॥
 इतिलयुशतकभाष्यं समाप्तम् ॥

२४-२५ 'सम्मरिद्धी ति एकोबाणीतितमगायोकाः, २६ २७-२८ 'चउयंवर्य'ति चतुरशीतितमगायोकाः, २९ 'पंसय'ति
 पञ्चाशीतितमगायोक्तसङ्ख्यावाक्यावर्धक्रम, ३० 'तीसण्ह'ति त्रिजवतितमगायोकाः, ३१-३२ 'आउकस्स'ति चतुर्नवतित-
 मगायोक्तानि गुणस्यानाति, ३३-३४-३५ 'सत्तर'सुहमरणो'ति एणवतितमगायोकाः, ३६ 'तेरस'ति सततवतित-
 मगायोकाः, ३७-३८-३९ 'दोउणजोगि'ति तवनवतितमगायोकाः.

॥ इति श्री शतकप्रकरणं समाप्तम् ॥